

Colecția PLURAL

Coperta colecției: Silviu LUPESCU

Pe copertă: Hieronymus Bosch.

Ispitirea Sfântului Anton, detaliu al panoului central, Madrid,
Muzeul Prado

Editura POLIROM, B-dul Copou nr. 3

P.O. Box 266, 6600 Iași, ROMÂNIA

Copyright © 1995 by POLIROM Co. S.A., Iași

ISBN 973 – 97410 – 6 – 1

Printed in ROMÂNIA

Lucrare editată cu sprijinul

Fundației Soros pentru o Societate deschisă

Stelian Bălănescu

Ion Solacolu

POLIROM

Iași, 1995

INCONSISTENȚA MITURILOR:

CAZUL MIȘCĂRII LEGIONARE

Textul a apărut în revista Dialog (Dietzenbach)

nr. 142/146, decembrie 1992-aprilie 1993. Revista este editată din anul 1977 de Cercul Democrat al Românilor din Germania, specificul ei fiind de cultură și informație politică. În afara numerelor lunare, revista a avut și un Supliment cultural literar, la care redactori au fost Ion Caraion, între 1981 – 1985 și Ion Negoitescu între 1988 – 1992.

Stelian Bălănescu (1925, Mizil) este medic, specialitatea psihiatrie. În 1969 susține teza de doctorat cu lucrarea „Domeniul imaginar al istoriei”. Din 1978, expatriat în Germania. A colaborat la publicații din țară și din străinătate: Familia (Oradea), Tribuna

(Cluj), Revista Scriitorilor Români (München). Colaborator al revistei Dialog cu studii de politologie consacrate mai cu seamă problemei comunismului.

Ion Solacolu (1937, București), este absolvent al Facultății de Chimie Industrială (București), devenind apoi cercetător. Doctorat în chimie în 1972. Din

1977, expatriat în Germania. Redactor-șef al revistei

Dialog, editată de Cercul Democrat al Românilor din Germania (devine din 1985 președinte al

Cercului Democrat al Românilor din Germania). În cadrul exilului românesc este un fervent militant pentru democrație și împotriva comunismului.

Deggendorf, 15 iulie 1992

Stimate domnule Solacolu.

Zilele trecute am primit de la un foarte bun prieten din țară textul unui interviu pe care l-a acordat unei gazete locale. Vă mărturisesc că lectura acestui text m-a consternat (vi-l trimit alăturat ca să vă puteți face o idee). Căci dacă puteam accepta o oarecare aderență sentimentală la crezul legionar care i-a ordonat în mare măsură tinerețea și i-a marcat profund viața de mai târziu (mă gândesc mai cu seamă la îndelungații ani de închisoare), este de neînțeles pentru mine cum un om sensibil și inteligent, în ciuda celor întâmplare și a lecției istoriei, nu reușește să ia o cât de mică distanță critică, ba chiar să mai creadă

(așa cum reiese indirect din textul interviului) că o reînviere a Mișcării legionare ar mai fi posibilă, ea putând eventual oferi soluții la problemele care frământă azi societatea românească.

Consternarea pricinuită de lectura textului interviului prietenului meu m-a obligat la o examinare atentă a propriei poziții față de crezul legionar, așa cum îl deslușisem din unele scrieri ale vremii, din unele discuții purtate cu diverși prieteni, dar mai ales din amintirile pe care le păstrez despre epoca în care Mișcarea legionară a ocupat un loc important în viața politică a țării. Rezultatul s-a concretizat într-o scrisoare către prietenul meu (căci el mă incita la un comentariu)

prin care, desigur, nu speram să-l conving de inanitatea și inactualitatea crezului legionar, ci doar să-i arăt motivele pentru care nu puteam fi de acord cu el.

A fost poate pentru prima dată în viața mea când mi-am pus foarte răspicat întrebarea, până atunci mai mult suspendată, ce a semnat și ce semnifică

Mișcarea legionară pentru mine. În fața ochilor mi-a apărut ca o evidență ireductibilă toată tragedia: guvernarea legionară a fost pentru mine o dictatură între altele, cu nimic mai bună decât dictatura carlistă sau antonesciană, nu atât de cumplită însă ca dictatura comunistă care avea să-i urmeze.

Aveam pe vremea scurtului interval de timp cât legionarii au

stat la putere o vârstă destul de fragedă, dar eram cu toate acestea foarte receptiv la fenomenul politic pe care l-am urmărit cu pasiune și trebuie să spun că am detestat tot atât și dictatura carlistă precedentă, nutriend chiar o oarecare simpatie pentru legionarii care fuseseră principalele ei victime.

Scurta guvernare legionară avea să mă vindece rapid de aceste sentimente.

Nu știu ce va fi înțeles prietenul meu din scrisoare și cum o fi reacționat, dar socot că această clarificare a fost necesară, atât pentru el cât și pentru mine.

M-am referit în scrisoare mai cu seamă la cele trei coordonate majore ale crezului legionar: naționalism, ortodoxism și antisemitism și am încercat să arăt motivele pentru care un astfel de crez nu mai rezistă astăzi. Prin forța lucrurilor, examinarea întreprinsă de mine este sumară, așa încât simt nevoia să o completez printr-o discuție la rece, purtată cu o persoană competentă, orizontul unei discuții fiind necesarmente mai larg decât cel al unei meditații solitare. M-am gândit în primul rând la Dumneavoastră, un vechi și încercat partener de discuții, așa că în rândurile de mai jos voi încerca să redau în linii mari argumentele la care am recurs în scrisoare.

Așadar, primul punct, problema naționalismului.

Din capul locului mi-am declinat lipsa totală de înțelegere pentru un astfel de sentiment, despre care sunt obligat să constat că-mi lipsește cu desăvârșire.

Ce să fac? Nu-l am pur și simplu. E o calitate? E un defect? O discuție ulterioară ne-ar putea, eventual, lămuri mai bine.

Oricât aș vrea, nu pot înțelege de ce faptul de a mă fi născut român trebuie să mă oblighe să închid ochii la defectele și slăbiciunile acestui neam și să-mi interzică o judecată lucidă, sănătoasă. Nu împărtășesc câtuși de puțin aprecierile negative ale unora, dimpotrivă, sunt de părere că românii, ca și oricare, dar absolut oricare alt popor, înțelegând prin aceasta și ȣiganii (și spun aceasta deoarece știu că în România prezența masivă a ȣiganilor în corpul social a devenit o problemă), au calități și defecte, găsesc la ei, spre exemplu, trăsături de caracter a căror absență o deplâng la poporul german și viceversa. Se prea poate ca aceste trăsături să fie în bună parte condiționate istoric și se poate, la fel de bine, ca unele defecte supărătoare azi să nu fie defel indelebile, ele putând fi corectate cu timpul, dacă se ivesc

împrejurări favorabile.

Mă oripilează însă exaltarea de acum a „virtuților nemaipomenite ale poporului român”, trâmbițate de tot felul de cercuri heteromorf colorate, atât din țară, cât și din străinătate, ca și cum nimeni n-ar fi mai grozavi decât românii, toți ceilalți fiind niște ticăloși care nu urmăresc altceva decât să-i împiedice pe români să-și realizeze destinul excepțional. Ușurința cu care, atât în presa din țară, cât și în cea din exil, se distribuie epitetul de „bun” român mă neliniștește.

Mă întreb iarăși ce o fi vrând să însemne aceasta, dacă nu cumva că trebuie să te solidarizezi necondiționat cu un fabricat dubios, ca și cum românii ar fi singurul popor care trăiește pe lumea aceasta. Este posibil ca tendințe similare să existe și la alte popoare, nu știu, mă întreb, spre exemplu, dacă printre popoarele fostei Iugoslavii n-or fi existând de asemenea astfel de „buni” sârbi și de „buni” croați, a căror singură grijă azi este cum să se căsăpească mai bine reciproc. Nu sunt profet și nu pot ști deci ce se va întâmpla mâine, nu știu în ce măsură naționalismele de azi nu sunt altceva decât fenomene trecătoare, nu știu dacă Mișcările legionare îi mai este hărăzit un rol politic sau nu, dar dacă mi se pare ceva câștigat în urma experienței cumplite pe care lumea a trăit-o în ultimii șaptezeci de ani, atunci aceasta este completa discreditare a totalitarismelor de toate felurile.

Iarăși nu pot să prevăd cum va reacționa corpul social într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat, s-ar putea ca lumea să mai fie confruntată ici-colo cu diverse recrudescențe ale totalitarismului; un lucru este sigur însă, că forma de guvernământ democratică și-a arătat din plin viabilitatea și superioritatea față de toate felurile de totalitarism posibile. Iar cum istoria nu stă pe loc, mă întreb ce formă de naționalism vrei să impui azi poporului român, care a traversat în ultimii 40 de ani o revoluție socială importantă: vrei să revii la formele cvasi-patriarhale, caracteristice deceniilor

20 și 30 ale veacului nostru, când ele nu mai există sau sunt pe cale de dispariție? Procesul a fost grăbit în România de comunism, dar revoluția industrială

(care este cumva independentă de forma de administrare a societății) a schimbat pretutindeni fața lumii, societățile de tip tradițional trebuind să le cauti cu lumânarea prin văile himalayene sau prin Noua

Guinee. Oricât am regreta această pierdere de calitate umană (acolo unde ea a existat și sunt printre primii care s-o deplângă), oricât am regreta dispariția civilizațiilor sătești românești, procesul este ireversibil și-n ultimă instanță sătenii au și ei dreptul să aibă acces la avantajele aduse de revoluția industrială.

Cât privește celălalt cardinal al crezului legionar, ortodoxismul, în lumina istoriei el nu îmi mai pare azi a fi altceva decât un fel de fundamentalism. După cum nu pot înțelege de ce faptul de a mă fi născut român trebuie să-mi suprime dreptul la judecată personală, tot așa nu înțeleg de ce faptul de a fi fost botezat ortodox îmi răpește dreptul unor opțiuni poate mai apropiate felului meu de a fi. Deși după confesiune mă autointitulez ortodox, nu văd de ce această confesiune trebuie decretată mai bună sau superioară oricărei alteia, căci ce-mi garantează superioritatea unei doctrine sau religii asupra alteia? Românii, în măsura în care-și afirmă participarea la o formă de viață religioasă, sunt în marea lor majoritate ortodocși, aceasta este o realitate de necontestat (condiționată istoric, se înțelege), dar mă întreb: cum ar mai putea fi posibil într-o lume secularizată să mai ridici ortodoxismul la rang de cardinal politic, purtând eventual în numele lui războaie sfinte împotriva necredincioșilor (evrei). Frapează similitudinea cu fundamentalismul islamic: or, ceea ce se întâmplă de multă vreme în Orientul Apropiat sau ceea ce se întâmplă azi în

Algeria nu are darul să mă împace cu „fundamentalismul” de orice nuanță ar fi el, chiar legionar.

Cât despre antisemitism, aproape că nu mai e nevoie să mai vorbesc. Cunosc foarte bine argumentele antisemiților, le-am auzit de prea multe ori vânturate, nu știu dacă la vremea apariției și dezvoltării

Mișcării legionare problema evreiască a avut sau nu o oarecare pondere în peisajul politic românesc, problematica este însă completamente depășită azi și nu înțeleg defel ce mai poate însemna un antisemitism fără evrei. Lucrul e atât de absurd, încât îmi întărește convingerea că antisemitismul ține de structurile infraraționale ale omului, înrudindu-se de aproape cu ceea ce cunosc prin obligație profesională, cu delirul adică. Când mi se vorbește despre un știu ce Protocoale ale Sionului, când îmi este invocată conspirația iudeo-masonică pentru stăpânirea lumii (sau iudeo-bolșevică, în terminologia hitleristă), aceasta ține de structuri delirante, desprinse de orice referiri posibile la realitate. Cum poți ignora calitățile

remarcabile ale acestui popor, importante valori culturale furnizate de-a lungul secolelor (însuși creștinismul, la urma urmei), înclinația sa profundă spre umanitarism și liberalism social (izvorâtă poate și din nevoia de autoapă rare)?

Se afirmă, spre exemplu, despre evrei că ei ocupă azi poziții dominante în societatea din Statele Unite.

Nu știu dacă e așa, dar oricum ar fi, grozav de mult mi-ar plăcea să trăiesc acolo și să fiu dominat de ei.

Ca să nu mai spun că în Orientul Apropiat sunt singurii care au întemeiat un stat liberal-democrat și nu este puțin aceasta.

Li s-a reproșat evreilor că ar fi adus bolșevismul în lume, cu toate ororile care au decurs din el și este adevărat că ei au fost foarte puternic reprezentați în mișcările comuniste ale vremii (inclusiv în România), dar nu cred cătuși de puțin că faptul s-a datorat unui plan evreiesc de cucerire a lumii (și nici unei tendințe de a ocupa poziții dominante, căci, dacă ar fi așa, ei nu le-ar fi părăsit emigrând în masă din țările comuniste în Israel, Statele Unite sau alte colțuri ale lumii).

E foarte adevărat că evreii au fost atrași masiv de programele social-democrate (respectiv bolșevice, mai târziu), dar nu din motive de oportunism politic (căci cine le-ar fi putut garanta accesul la putere?), ci din cauza țelurilor generoase, umanitare, existente în programele acestor partide. Că este așa, o dovedește după părerea mea faptul că tot ei s-au aflat în fruntea mișcării dizidente din țările comuniste, plătind nu de puține ori un tribut greu acestei luări de poziții.

Pe de altă parte, a atribui evreilor instaurarea comunismului în România înseamnă a trece pe lângă realitățile istorice. Comunismul a fost impus în

România de către baionetele sovietice. Dacă evreii s-au găsit temporar în resorturile importante ale puterii comuniste, aceasta s-a întâmplat datorită iluziilor cărora au căzut ei înșiși victime, vidului de putere creat de transformarea societății, dar mai cu seamă convingerii (false, cum s-a dovedit) că Partidul Comunist este garantul integrității lor, atât fizice cât și politice, el militând programatic pentru frăție între popoare și fiind deasupra prejudecăților de rasă. De altminteri comunismul s-a impus după cel de-al doilea război mondial și în țări în care evreii n-au avut nicio pondere, ca Vietnamul de pildă, iar în România comunismul fără evrei nu s-a dovedit cu nimic mai bun decât

cel făcut cu evrei.

Ar fi de dorit ca românii să părăsească odată și odată tendința de a se considera mereu victime ale istoriei, trădați sau vânduți la laltă (și, mai nou, la

Malta), teze ce, deși nu au nici cea mai mică acoperire istorică, sunt vehiculate în continuare și astăzi.

Am avut recent prilejul să parcurg interesanta carte a lui Ivor Porter Operațiunea „Autonomous”, apărută în editura Humanitas. Nu știu ce ecou a avut această carte în România, dar ea ar trebui să dea de gândit cititorilor români, căci prezintă evenimentele care au dus la actul de la 23 august și din altă optică decât cea românească și ea nu este totdeauna favorabilă românilor. Tot timpul, de-a lungul cărții, reiese cu tărie incapacitatea românilor, chiar a unor politicieni de talia lui Iuliu Maniu, de a pricepe realitatea, incapacitatea lor de a se desprinde, spre exemplu, de ideea că Aliații nu vor abandona niciodată România, ca și cum războiul ar fi fost pornit pentru apărarea

României (și nu a Poloniei, pe care aceiași aliați s-au dovedit incapabili s-o apere), ca și cum n-ar fi fost în joc interese mai importante (în primul rând, bineînțeles, înfrângerea Germaniei hitleriste și a Japoniei, pentru care aliatul sovietic trebuia cu orice preț menajat).

Hazardul a vrut ca tot zilele acestea să citesc într-un studiu al Doamnei Alexandra Largnel

— Lavastine (nu știu cine e, dacă e evreică sau numai vândută „jidaniilor”, sau poate „ungurilor”), publicat în ultimul număr al revistei franceze l'autre Europe, observația că „românii au înclinația să substituie apologetica națională unei reflexiuni lucide și critice a propriei lor istorii”, citând în sprijinul ei o observație similară a etnoloagei americane Ruth Benedict, datând din anul 1943 (!) și notând, privitor la reunificarea românilor într-un singur stat național, că aceasta s-a datorat nu atât unei dezvoltări milenare și a numeroase lupte și sacrificii, cât mai degrabă jocului de interese al Marilor Puteri. Ca să conchidă astfel:

„Totul se întâmplă ca și cum, de la o generație la alta, politicienii români și-au transmis această uluitoare formă de autism politic care constă în ignorarea sistematică a ponderii conjuncturii internaționale pentru a nu se reține decât factorii interni”. Mă abțin de la orice alt comentariu.

N-am făcut până acum nicio referire la Holocaust.

Știu că unii nici nu se sinchisesc de acesta, spunând că „bine le-a făcut Hitler!”, alții, întrucâtva culpabilizați, spun că Holocaustul fie că nici n-a existat, fie că n-a avut dimensiunile atribuite. Bănuiesc că un legionar mi-ar spune că nu nimicirea poporului evreiesc era obiectivul, ci numai îngrădirea lui. Îmi amintesc însă, din nefericire foarte bine, ce a însemnat această „îngrădire” de-a lungul celor câteva luni de dictatură legionară, ca să nu am niciun dubiu cu privire la limitarea ei doar la românizări forțate sau la celelalte forme de persecuție, despre care nu se poate spune că n-au existat. Și cu ce drept, ca să reduc discuția la o problemă în aparență minoră, deși non-evreu, să fiu împiedicat să ascult o simfonie de

Mahler?

Nu știu ce s-ar fi întâmplat dacă legionarii n-ar fi fost răsturnați de la putere de către Antonescu, am avut însă ocazia să răsfoiesc o carte a lui Horia Sima consacrată, dacă nu mă înșel, analizei situației din

România în vremea care a precedat actul de la 23

august. Ideea principală era că, dacă legionarii ar fi rămas la putere, actul de la 23 august n-ar fi avut loc.

Cred aceasta. Sunt îngrozit însă de implicațiile unei astfel de teze. Cum adică? Ar fi fost mai bine pentru

România dac-ar fi continuat lupta alături de Hitler până la prăbușirea finală? Sau vrea el să spună că fără 23 august germanii ar fi ieșit victorioși din război, cu toate că nu sunt de loc sigur că o victorie a

Germaniei hitleriste ar fi fost o binefacere pentru lume și pentru România?

Îi scriam prietenului, în această ordine de idei, că întrebarea pusă mă duce la scurta analiză făcută de el în interviul cu pricina, privitor la situația din

România în deceniul ce a precedat cel de-al doilea război mondial. Dacă l-am înțeles bine, el prezintă

Mișcarea legionară drept victimă și aduce ca argument faptul că la procesul de la Nürnberg ea ar fi fost scoasă din cauză ca nefiind fascistă. Aceasta ar implica o anumită distanțare față de fascism și hitlerism, dar nu sunt sigur că este așa, deoarece îmi amintesc foarte bine de o declarație a lui Codreanu, care spunea că, în cazul venirii legionarilor la putere, el va încheia în decurs de 24 de ore o alianță cu

Germania hitleristă. Ca să nu mai vorbesc de faptul că Mișcarea legionară a adus, în puținul timp cât a stat la putere, tocmai politica preconizată de alianță cu Germania. Nu trebuie uitat nici faptul că Mișcarea legionară începuse să aibă pondere în România într-un moment de accentuată polarizare a antagonismelor europene, când pentru cei mai mulți era mai mult decât sigur că se merge spre o confruntare militară. Găsesc că pentru Londra era perfect legitim să fie îngrijorată de ascensiunea unei mișcări politice care putea duce eventual țara în tabăra adversarilor

Marii Britanii.

E adevărat că Mișcarea a fost reprimată în anii aceia cu o sălbăcie fără precedent, Carol al II-lea purtând personal vina pentru nimicirea unei bune părți a elitei românești, despre care nu e imposibil de gândit că s-ar fi putut (folosesc intenționat optativul)

să fie mai târziu un factor echilibrant, stabilizant (în lipsa acestei elite, Mișcarea legionară aflată la putere avea să se descompună rapid moralicește, aidoma comuniștilor de mai târziu). Nu trebuie uitat nici că

Mișcarea legionară a practicat asasinatul politic, fiind într-un fel răsplătită astfel cu vârf și îndesat tocmai pentru ce ea promovase.

și pentru că a venit vorba despre paralelismul dintre fundamentalismul islamic și cel ortodox legionar

chiar zilele acestea a fost asasinat președintele

Algeriei, Boudiaf, nu se știe din ordinul cui, foarte probabil, zic eu, la instigația fundamentaliştilor. Para1

lela cu Duca se impune de la sine. Ca și Duca.

Boudiaf interzisese activitatea partidului fundamentalist.

În scopul salvagădării orânduirii democratice, în ambele cazuri.

Întreb: este posibil, în afara logicii

(sic!) fundamentaliste, să accepți un asemenea act?

(și cine-mi probează mie justețea argumentării fundamentaliste

?) Dacă da, atunci vai de biata omenire, care n-a învățat nimic de la istorie și care poate ajunge foarte ușor – cum exista pericolul să se întâmple în Germania până nu demult – la cheremul a tot felul de nebuni.

Bănuiesc că un interlocutor legionar (oare și prietenul meu?) îmi va răspunde că ceea ce distinge pe unii de ceilalți este scopul în virtutea căruia acțiunea este purtată. Pentru un scop înalt merită să

sacrifici câțiva oameni. Dar cum poți să fii sigur de „înălțimea”.

scopului? Este fundamentalismul legionar mai bun decât cel islamic și viceversa? și conform cărei scări de valori? și cine o stabilește, cine o autentifică drept absolută? La urma urmei, fiecare terorist sau asasin politic este convins de justetea și de puritatea cauzei pentru care luptă. Altminteri nu văd cum Pol

Pot ar mai putea să trăiască astăzi (și chiar să fie reprezentat la tratativele diplomatice), el, despre care se spune că a ordonat lichidarea a peste un milion de cambodgieni.

Închei aici. V-aș rămâne îndatorat dacă mi-ați răspunde, dacă mi-ați împărtăși punctul Dumneavoastră de vedere.

Cu cele mai alese sentimente, al Dumneavoastră.

Stelian Bălănescu

Dietzenbach, 5 august 1992

Stimate domnule Bălănescu.

Scrisoarea Dumneavoastră, pentru care vă mulțumesc, a reprezentat pentru mine ocazia de a scrie un material a cărui publicare era cerută de anumite tendințe înregistrate în România, printre care și o anumită nostalgie legionară – în fond, o experiență istorică ce nu a fost consumată până la ultimele ei consecințe.

Cred însă că ar fi util mai înainte să prezentăm cititorului partea din interviul prietenului Dumneavoastră din țară care v-a incitat să-i scrieți. și să mai precizăm că publicația în care a apărut acest interviu este un săptămânal din provincie, care nu face parte din „trustul de presă Drăgan” sau nu se numără printre publicațiile hipernationaliste, căci din textele ce se pot citi pe contrapagina fragmentului trimis rezultă mai degrabă că publicația se dorește a fi democratică sau, în orice caz, de opoziție, arătând o poziție în general critică față de guvern, de oficialitate etc.

Iată acum fragmentul de interviu în care e vorba de Mișcarea legionară:

„— Dacă tot am discutat despre perioada interbelică, obiectivi fiind, nu trebuie să eludăm existența Mișcării

Legionare. A fost o tentativă de trezire a conștiinței naționale?

— Ca să răspund cât de cât la întrebare, trebuie analizată situația politică, și nu numai politică, ce a determinat apariția Mișcării, începând cu frământările studentești din 1922, trecând prin cuzism, apoi desprinderea de cuzism și luând o alură foarte serioasă. Eu merg

până la a spune că Mișcarea legionară, în forma care a luat-o până la jertfa lui Moța (1937), a fost prea serioasă pentru neamul românesc. Celula românească n-a rezistat la tensiunea care o cerea Mișcarea, prin

CODREANU. Asta este realitatea. Dură, gravă, văzută din interiorul ei, nu din ce s-a colportat permanent cu o ură care a mers până la lichidarea a tot ce au însemnat vârfurile legionare. Deformarea imaginii despre Mișcare se datorează faptului că totul e văzut au rebours, adică de la coadă la cap, nu așa cum s-a desfășurat istoria ei. Mișcarea a urmărit o adâncire a fenomenului românesc, o redresare morală a țării, de aici și conflictele apărute. Clica politicianistă s-a simțit vizată, și era normal să reacționeze, dar așa cum a făcut-o a fost în afara normelor onestității. S-a creat falsa impresie că numai Mișcarea a provocat, de aceea este greu să convingi astăzi de adevărul istoric. Compromiterea ei s-a exercitat totdeauna din exterior. S-a încercat de atâtea ori asasinarea lui CODREANU, chiar prin oameni din apropierea lui, cum a fost Stelescu. Tot timpul s-a urmărit înăbușirea Mișcării. Chiar dictatura lui Carol al

II-lea a fost făcută pentru a o opri. Celelalte partide nu-l deranjau, pentru că pe toate le-a manevrat. Se spune că a fost chiar o încercare de preluare a conducerii

Mișcării.

— Ce a avut această mișcare original?

— Greu de spus. Charisma lui CODREANU? Prezența lui? Era o prezență fantastică. Într-un articol din presa britanică, Mișcarea legionară era calificată drept cea mai periculoasă forță din sud-estul Europei.

— A avut influențe din afară?

— S-a dezvoltat cu totul în afara influenței național-socialismului german sau a fascismului italian. A fost născută din realitățile românești. La procesul de la Nürnberg, Mișcarea legionară a fost scoasă din cauză, nefiind catalogată drept fascistă.

— Ca fenomen social-politic, o considerați încheiată?

— Asta ține de profeție. Dacă pe un francez l-ai întreba dacă ar reînvia jansenismul, ce-ar răspunde?"

*

Înainte de a-mi începe comentariile, am să fac o mărturisire: dacă m-aș fi aflat într-o situație asemănătoare, primind această

tăietură de ziar de la un vechi amic, cred că aş fi reacţionat cam în acelaşi fel.

Note:

1 La traducerea din franceză a textelor lui Codreanu ne-am lovit de problema alegerii corespondenţilor româneşti pentru cuvântul *juif* şi derivatele sale, întrucât în limba română, pe lângă cuvântul *evreu* şi derivatele lui, există şi cuvintele cu sens peiorativ din familia *jidan* etc. Am optat pentru acestea din urmă, cu toate că o exprimare civilizată astăzi nu ar permite-o, considerând că prin aceasta cititorul se va apropia mai bine şi de atmosfera epocii aceleia şi de mentalitatea autorului textelor citate. Orice altă interpretare nu corespunde intenţiilor noastre.

cu acel sentiment de repulsie pe care ți-l dă apropierea de o perioadă din istoria poporului din care faci parte, pe care o socoteşti destul de puţin onorabilă, amestecat cu acela al obligaţiei de a aduce o oarecare lumină pentru o neapărat necesară mai bună înţelegere a ei şi cu acela de distanţare la care te obligă înţelegerea măcar în parte a avantajelor oferite omului de tipul de societate în care ai avut şansa de a trăi o bună bucată de timp.

De aceea m-am hotărât ca, în cele ce urmează, în afara unor consideraţii personale, să-i aduc ca

„Martori” ai argumentării pe doi dintre protagoniştii evenimentelor de atunci, aflaţi în aceeaşi tabără a adversarilor neîmpăcaţi ai democraţiei liberale (căci despre asta e de fapt vorba!), ale căror scrieri îmi stau din întâmplare la dispoziţie: pe Corneliu Zelea

— Codreanu, prin cartea lui Penteu legionari, pe care o am în ediţia în franceză *La Garde de Fer*, apărută sub îngrijirea lui Ion Marii la Editions Prométhée.

Paris, 1972 – text publicat în România în 1936, tradus în franceză deja în 1938, dar nepublicat „din motive cunoscute”; şi pe Nichifor Crainic, prin cartea lui *Zile albe – zile negre. Memorii (I)*, publicată sub îngrijirea lui Medic Lemnaru la Casa Editorială Gândirea, Bucureşti, 1991.

Este vorba deci de întemeietorul Mişcării legionare şi „căpitanul” ei până la dispariţia lui tragică, asasinat fiind din ordinul regelui Carol al II-lea în 1938, şi de ideologul unui alt curent naţionalist-creştin, fiindcă în aceeaşi perioadă au existat în această parte a spectru1

8 Cazul Mișcării legionare lui politic mai multe grupări concurente (putem menționa ca mai importante pe cele având în frunte pe

A.C. Cuza, pe Octavian Goga și, oarecum, pe Grigore

Forțu), care măcinau temeliile democrației românești, dar care nu s-au înțeles niciodată între ele, concurându-se uneori cu o violență caracteristică, luptă din care a câștigat atunci regele Carol, dar apoi și poporul nostru, scăpând de o epocă poate și mai întunecată decât cea a dictaturilor ce s-au succedat între 1938 și

1944.

*

Iertată să-mi fie o oarecare precipitare, dar am să numesc interviul aflat în discuție un text care denaturează adevărul, susținând această afirmație numai prin două puncte care-mi apar drept cele mai evidente

cazul Stelescu și caracterul de tip fascist al

Mișcării legionare.

Primul dintre aceste două puncte mi se pare foarte clar. Eu nu știu dacă Stelescu a vrut sau nu să-l ucidă pe Codreanu. Nu pot exclude această posibilitate, întrucât Stelescu făcea parte din aceeași mișcare, în care asasinatul politic reprezenta unul din mijloacele curente (ba chiar de mare onoare și stimă!) pentru rezolvarea conflictelor. Ceea ce știu este că oamenii lui Codreanu l-au ucis pe Stelescu.

și că, de atunci și până astăzi, ucigașii lui Stelescu, numiți „decemviri” după numărul lor de zece, alături de cei trei „nicadori”, numiți așa prin alăturarea a câte unei silabe din numele lor, care l-au ucis pe

Duca – toți uciși prin strangulare, împreună cu

Codreanu, în 1938 – au fost pomeniți ca martiri în toate parastasele făcute de legionari pentru marii eroi ai legiunii.

Dar poate că e mai bine să vedem cum povestește și interpretează Crainic „incidentul”:

„Eu cred că de la refuzul fuzionării cu Octavian

Goga se trage moartea lui Corneliu Codreanu și a căpeteniilor legiunii lui. Tânărul șef de mare mișcare

Inconsistența miturilor 1 9

politică, în care orgoliul avea rădăcini native, adulat acum de guvern (este vorba aici de perioada de după

1935, n.n.), agreat de camarilă, cultivat de național

— Țărăniști și, mai presus de toate, adorat ca un arhanghel de către legionari, cu portretul pus pretutindeni între icoane, și-a pierdut din ce în ce mai mult cumpătul și a căzut din greșeală în greșeală. Octavian Goga ar fi putut, cât de cât, pune o surdină instinctelor lui, dezlănțuite acum fără măsură. Un singur legionar a văzut cât e de greșit drumul lui Codreanu și a avut curajul să se despartă și să-i arate greșelile: Mihai

Steleescu. Dar a plătit-o cu moartea, fiind împușcat și ciopârțit cu topoarele, în Spitalul Brâncovenesc, de zece

«eroi» ai lui Codreanu. Oroarea nemaipomenită a crimei n-a împiedicat marșul triumfal spre nimicnicie al

Note:

«Căpitanului» (op. cit., p. 282).

Al doilea punct mi se pare relativ mai dificil de clarificat. Nu mă refer aici la „gogoșa” mereu umflată de legionari, că dacă Mișcarea legionară n-a fost condamnată la Nürnberg, asta înseamnă că ea n-a fost o mișcare fascistă. Este pur și simplu o prostie, care nu are niciun fel de acoperire faptică. Ea este însă ventilată cu încăpățănare de legionari și chiar găsește crezare la oamenii mai puțin informați. Alături de o altă „gugumănie” – de altă natură însă, fiind în fond un sofism – cum că, deoarece în timpul războiului

Hitler i-a ținut internați în lagărele de la

Buchenwald și Rostock, ei au fost de fapt niște...

antihitleriști!

De fapt, la Nürnberg actele de acuzare în diferitele procese au fost intentate unor persoane din

Germania care s-au făcut vinovate în timpul războiului de uciderea în masă a civililor. Sigur că în procese au fost menționate și instituții sau organizații criminale – Gestapo, SS, SD etc. –, nu și guvernul sau marele stat major al armatei. De menționat că, în conformitate cu principiile de drept, culpa este individuală și nu colectivă. În alte țări, printre care și

România, au fost deschise procese în care au fost acuzați de același delict cetățeni ai statelor respective.

Astfel, în țara noastră au fost deschise procese împotriva unor persoane care, în calitate de membri ai

Mișcării legionare, au comis o serie de delikte, dar înainte de

război, deoarece în ianuarie 1941 Mișcarea fusese lichidată de Antonescu.

Deci Mișcarea legionară nu avea cum să fie pusă în cauză la procesele de la Nürnberg – chestiune care nu-i poate fi străină celui care a acordat interviul, fiind absolvent al facultății de drept, cum la fel de puțin străine îi vor fi fost și detaliile dezvoltării, dar mai ales ale soluționării conflictului dintre Codreanu și Stelescu. Este ceea ce m-a făcut să-l consider pe el în cunoștință de cauză și interviul pe care-l dă drept un text neadevărat.

*

Rămâne întrebarea dacă Mișcarea legionară a fost sau nu o organizație fascistă. (Eu am zis: de tip fascist; mi se pare mai corect, și voi arăta de ce.)

Un răspuns nu este chiar atât de ușor de dat pe cât s-ar părea, dar înainte de aceasta aș dori să subliniez o situație care, prin aspectele ei contradictorii, poate fi considerată paradoxală. Pe de o parte, e de înțeles că legionarii vor să scape de o asemenea etichetare cu caracter peiorativ, că doresc să apară – cum se spune aici folosindu-se intraductibilul „salonfähig” – demni de a fi acceptați în saloanele onorabile ale politicii. Pe de altă parte însă, dat fiind caracterul primitiv al Mișcării legionare în comparație cu mișcările fasciste „clasice” din Europa – cum au fost cele din Italia, Spania, Franța etc. – sau chiar cu mișcările concurente, făcând parte din aceeași familie, din

România (pe care le-am enumerat mai înainte, cu excepția celei cuziste, caracterizată printr-un antisemitism la fel de primitiv ca și cel al Mișcării legionare, ideologic crescută în spiritul ei), a spune despre

Mișcarea legionară că a fost fascistă este mai degrabă o favoare făcută legionarilor, așa că nu prea văd de ce s-ar simți ei ofensați și ar tot căuta să scape de această etichetare. Doar dacă aspectul le scapă, ceea ce mi se pare o explicație plauzibilă.

Că această chestiune nu e deloc simplă, subliniază și istoricul german Ernst Nolte în cartea sa despre mișcările fasciste din Europa. Atunci când prezintă situația din România, el scrie că nu își dă seama dacă legiunea a fost o mișcare politică (überhaupt, spune el, folosind un alt termen intraductibil) sau doar o sectă religioasă. Să fie vorba numai de punctul de vedere al unui occidental? Vom vedea că nu – remarca lui, într-un fel ironică, nefiind departe de realitate.

Dar să apelăm mai întâi la definițiile din lexicoanele de politologie.

În Reinhart Beck: Sachwörterbuch der Politik, Ed.

Kröner, 1986, pentru fascism găsim următoarea definiție:

„Noțiune care cuprinde toate mișcările politice naționaliste și antidemocratice, cu ideologie și structuri de putere ce au următoarele caracteristici:

naționalism extremist;

antiparlamentarism formal;

critica liberalismului economic;

anticomunism și antisocialism agresiv;

O societate și un stat bazate pe ierarhie socială și statală, conduse de principii autoritare, având în frunte un conducător unic;

O politică externă de cucerire nelimitată a teritoriilor, care să garanteze dezvoltarea nelimitată a națiunii”.

În Lexikon zur Geschichte der Parteien in Europa.

Ed. Frank Wende, Stuttgart, 1981, pentru Garda de

Fier găsim că ea s-a caracterizat prin:

„Programul politic ce cuprindea cele patru crezuri:

credința în Dumnezeu;

propria capacitate de a emite mesaje de credință;

Iubire reciprocă;

puterea cântecului.

Ea s-a deosebit de celelalte mișcări fasciste europene prin:

apropierea de biserica ortodoxă;

un cult primitiv al morții.

Organizație autoritară, supusă necondiționat voinței

Căpitanului. Unitatea de bază este cuibul, care se poate transforma într-un comando de ucidere (Todeskommando)”.

Deosebiri nu par să fie ne semnificative.

Dar să ieșim din lumea lexicoanelor, care ar fi acuzate de prea multă generalitate sau de faptul că ele, chipurile, n-ar înțelege „fenomenul românesc”, scrise fiind de străini, și să-i dăm cuvântul chiar lui

Codreanu, menționând că lucrarea citată se vrea în același timp o prezentare a doctrinei dar și a istoriei

Mișcării legionare.

Astfel, în capitolul Etapele dezvoltării legiunii din cartea lui

Codreanu citim:

„Tot în legătură cu educația primită în cuib, reproduc aici articolul 53 din Cărticica șefului de cuib: rugăciunea ca element decisiv al victoriei și chemarea adresată străbunilor:

Legionarii cred în Dumnezeu și se roagă pentru victoria Legiunii.

Nu uitați că noi, poporul român, suntem stabiliți pe aceste pământuri prin voința lui Dumnezeu și binecuvântarea

Bisericii creștine. (...)

Războaiele sunt câștigate de cei care știu să atragă din cer forțele misterioase ale lumii invizibile și să-și asigure concursul lor. Pentru noi, aceste forțe protectoare sunt, înainte de toate, spiritul lui Dumnezeu însuși și sufletul strămoșilor noștri odinioară atașați făgașurilor acestui pământ, pe care l-au apărut până la moarte.

Astăzi încă, ei sunt prezenți prin amintirea pe care au lăsat-o în conștiințele noastre.

Odată obținute, aceste energii spirituale ne vor proteja, ne vor insufla curaj, voință și toate virtuțile necesare victoriei. Ele vor răspândi panică în rândurile inamice și, paralizând activitatea lor, ne vor ajuta să învingem. Victoriile, în ultimă analiză, nu depind de pregătirea militară și de efectivele de război ale beligeranților, ci de posibilitatea lor de a atrage forțele spirituale. Astfel se explică, în istoria noastră, victoriile miraculoase ale armatelor noastre materialmente atât de reduse.

Cum putem să ne asigurăm concursul acestor forțe?

1. Prin spiritul nostru de dreptate (echitate) și prin moralitatea acțiunilor noastre.

2. Prin invocarea ferventă și neostenită a înseși acestor forțe.

Să le chemăm, să le atragem prin ardoarea sufletelor noastre și ele nu vor întârzia să răspundă.

Forța noastră de atracție va fi deci cu atât mai puternică, cu cât chemarea sub formă de rugăciune va fi făcută în comun și de un număr cât mai mare de persoane” (op. cit., p. 316).

Citind astăzi aceste aberații ce izvorăsc dintr-o mentalitate mistică, primitivă, al cărei impuls constă în scufundarea în întunecimile unei lumi iraționale, îți poți face o imagine asupra alternativei propuse – „a fost o tentativă de trezire a conștiinței naționale?”, întreabă cu o sublimă naivitate ziaristul de la publicația

cu pricina... – și înțelegi nedumerirea istoricului

Nolte – spirit european – și dificultatea de care s-a izbit în încercarea lui de a situa Mișcarea legionară printre celelalte mișcări europene de tip fascist. De aici și afirmația pe care am făcut-o mai înainte, că a spune despre legionari că mișcarea lor a fost fascistă este de fapt un compliment, un semn mai curând de bunăvoință și că ei n-ar avea în fond niciun motiv pentru ca să se ferească să se lase astfel etichetați.

*

și mai spune bătrânul legionar un neadevăr, în același altfel destul de scurt răspuns – cum că

Mișcarea legionară „s-a dezvoltat cu totul în afara influenței național-socialismului german sau a fascismului european”.

În capitolul în Germania, 1922 din cartea sa.

Codreanu prezintă viziunea lui, incluzând admirația pentru amândoi dictatorii aflați aici în discuție – Hitler și Mussolini –, care a precedat cu câțiva ani buni înființarea Mișcării legionare din 1927:

Aud vorbindu-se de Adolf Hitler

„De Adolf Hitler am auzit prima oară vorbindu-se la mijlocul lui octombrie 1922. Mă dusesem să văd un meșteșugar care confecționa cruci încârligate în cartierul

Berlin-Nord și cu care întrețineam bune relații. Îl chema

Strumpf și locuia la nr. 3 în strada Saltzwendeler.

Mi-a zis: «Se vorbește de o mișcare antisemită lansată la München de un tânăr pictor de 36 de ani, Hitler.

Acest om trebuie să fie cel pe care noi germanii îl așteptăm». Viziunea acestui muncitor s-a realizat. Admir încă forța sa de intuiție și previziunea lui, care i-au permis să presimtă cu zece ani înainte, printre mai multe zeci de oameni și fără a-l cunoaște, pe cel ce urma să triumfe în 1933 și va uni, sub un singur și puternic comandament, întregul popor german.

Victoria lui Mussolini

Tot la Berlin și cam în aceeași perioadă am aflat noutatea despre revoluția fascistă, cea a marșului asupra

Romei, cea a victoriei lui Mussolini. M-am bucurat atunci ca de o victorie a propriei mele țări. Există legături de simpatie între oameni care, în diferite părți ale lumii, servesc națiunea lor, și tot astfel de legături există între toți cei care lucrează la distrugerea ei.

Mussolini, curajosul care călca în picioare balaurul, era unul de-ai noștri și de aceea toate capetele balaurului se ridicau împotriva lui și-i jurau moartea. Iar pentru noi el urma să devină steaua speranței, dovada vie că hidra poate fi învinsă, o dovadă și pentru posibilitățile noastre de victorie.

«Dar Mussolini nu este antisemit, degeaba vă bucurați voi», șoptea presa jidovească în urechile noastre.

Să lăsăm bucuria noastră, dar de ce vă supărați de victoria lui Mussolini dacă nu-i antisemit? Care este scopul atacurilor presei jidovești din lumea întreagă îndreptate împotriva lui? În Italia sunt puțini jidani, dar dacă

Mussolini ar trăi în România el n-ar putea fi decât antisemit, pentru că fascismul înseamnă în primul rând: să aperi nația ta împotriva pericolelor care o pândesc, să dai la o parte aceste pericole, să-i deschizi o cale liberă către prosperitate și grandoare. Pentru România, fascismul n-ar putea însemna decât: să dai la o parte pericolele care amenință poporul român, adică să suprimi pericolul jidovesc, în primul rând, pentru a deschide astfel nației o cale largă către prosperitatea și grandoarea la care românii au dreptul să aspire. Iudaismul a ajuns să domine omenirea prin francmasonerie și, în Rusia, prin comunism. Mussolini a distrus la el comunismul și francmasoneria, cele două capete iudaice care amenințau Italia cu moartea, și astfel iudaismul a fost lovit în aceste două manifestări caracteristice pentru această țară. La noi, unde există jidani din abundență, trebuie suprimat pericolul jidovesc atacându-i pe jidanii înșiși în calitatea lor de jidani, și nu mulțumindu-te să combați numai comunismul și masoneria” (op. cit., p. 60).

Mi se pare interesant de notat faptul că, în capitolul în Franța ca student, în care se referă la perioada petrecută la Grenoble în 1925 – 26, Codreanu nu spune un cuvânt despre fascismul francez – de unde fascismul italian al lui Mussolini, pe care Codreanu îl admira atâta, își trăgea seva teoretică. Să fie vorba aici de fascinația pe care o avea asupra lui fapta și relativa sa inapetență la teorie? Poate că da, însă explicația nu mi se pare mulțumitoare.

O referire la fascismul francez găsim însă la Vasile

Marin, într-o scrisoare adresată în iarna anului 1934

lui Charles Maurras. Vorbind despre Action Française și „admirabilele articole cotidiene” ale lui Charles

Maurras, Vasile Marin scrie: „Ideile Dumneavoastră, doctrinele Dumneavoastră ne-au ajutat extrem de mult în găsirea propriului nostru drum: acesta este motivul pentru care mă adresez Dumneavoastră”.

(Vasile Marin: Crez de generație, Tip. „Bucovina I.E. Torouțu”, București, 1937, p. 94).

Să credem că ar fi vorba aici numai de un gest firesc de politețe, așa cum pare să ne îndemne în interviul lui bătrânul legionar? Personal îmi pare mai degrabă o declarație sinceră, chiar dacă Mișcarea legionară a fost mult mai aproape de antisemitismul primitiv al național-socialiștilor decât de fascismul de la Action Française, politic mult mai evoluat. și ar mai fi de menționat un lucru ce poate contribui la înțelegerea unei situații oarecum surprinzătoare: din punct de vedere intelectual, în comparație cu Codreanu.

Vasile Marin era mai evoluat.

*

În anul 1921, Codreanu este ales președinte al Asociației studenților în drept din Iași. În capitolul

Viața mea de student, 1919 – 1922 din cartea sa, el își descrie astfel primele acțiuni în noua lui calitate:

„Asociația noastră, ca și cele de la alte facultăți, avea ca scop științific să ajute membrii săi să dezvolte și să aprofundeze studiile lor în domeniile respective.

Astfel, de exemplu, sub președinția lui Nelu

Ionescu, predecesorul meu, doi ani mai înainte, Asociația studenților în drept ținea o ședință aproape în fiecare săptămână. Un student citea o carte de drept sau în legătură cu materia, o rezuma și îi făcea o critică.

Apoi se angaja o discuție în contradictoriu. Eu am urmat tradiția, dar am adăugat câteva lucruri noi. Toate lucrările și expunerile trebuiau în mod necesar să aibă ca obiect studierea problemei evreiești considerată din punct de vedere științific. Noi citeam lucrări asupra chestiunii evreiești în România sau în alte țări, asupra dominației jidovești internaționale, asupra istoriei acestei probleme la noi și la alții. Noi studiam metodele de cucerire folosite de jidani contra noastră, mentalitatea și spiritul jidovesc, și preconizam mijloacele noastre de luptă și de apărare contra lor.

Fiecare expunere era urmată de comentarii, și la sfârșitul

discuțiilor noi defineam termenii adevărului stabilit, astfel încât fiecare din noi putea pleca lămurit asupra problemei. În plus, discuțiile noastre aveau ca scop:

a) Să ne ajute să identificăm influența spiritului și a mentalității iudaice infiltrate pe nesimțite în modul de a simți și de a reacționa al unei mari părți a românilor.

b) Să ne dezintoxice, să eliminăm spiritul iudaic introdus în modurile noastre de a gândi prin cărțile școlare, prin literatură, prin profesori, prin conferințe, prin teatru și cinematograf.

c) Să ne ajute să pătrundem și să demascăm planurile jidovești camuflate sub nenumărate forme.

Pentru că noi aveam partide politice conduse de români care sunt purtătorii de cuvânt ai iudaismului; ziare românești redactate de români, care exprimă gândirea și apără interesele jidanilor; conferențieri și autori români, care gândesc, vorbesc și scriu jidovește, în limba română.

Începeam astfel să ne dăm seama că, pentru prima oară în istoria sa, poporul român se găsea în contact cu o națiune dușmană, care folosește ca arme de luptă și de distrugere perfidia și trădarea.

Românul nu cunoaște decât lupta loială. În fața noilor mijloace ale jidanilor, el s-a găsit dezarmat.

Ne-am dat seama că principala dificultate pentru noi era de a identifica dușmanul, care va fi învins în ziua în care-l vom demasca pe deplin" (op. cit., p. 41).

*

Ajungem aici la un punct în care se impune parcă, în mod necesar, întrebarea: care au fost caracteristicile principale ale Mișcării legionare?

Prima caracteristică a acestui curent politic poate fi găsită în mentalitatea întemeietorului ei încă din primăvara anului 1919, deci la o vârstă foarte crudă.

Atunci Codreanu s-a întâlnit într-o după-amiază de martie cu alți circa douăzeci de elevi din clasele superioare de liceu, în pădurea de la Dobrina, hotărând ca, în cazul unei invazii bolșevice peste Nistru și Prut, ei să se retragă în codru, înarmați și să reziste.

(De aici, probabil, și pseudonimul mai neaoș

„Codreanu” adăugat numelui de Zelea provenit, după cât se pare, din românizarea numelui cu rezonanță polono-ucraineană

Zeliński.) Deci cu mulți ani înainte de a se gândi să înființeze o grupare politică, în mentalitatea lui Codreanu antisemitismul ocupă locul central. Nu antibolșevismul, așa cum afirmă unanim legionarii, conceptul acesta apărând mai degrabă ca un derivat. Căci iată cum descrie Codreanu în capitolul

Intrarea în viață. În pădurea de la Dobrina, situația din România anului 1919 și mobilul acțiunii acelor elevi de liceu:

„Țara era într-o stare de haos indescriptibil. Ne dădeam seama de asta, chiar dacă aveam abia 18 ani.

Întreaga lume era sub impresia revoluției bolșevice care atingea apogeul la câțiva pași de noi. Clasa țărănească, instinctual, era opusă acestui torent distrugător dar, fiind lipsită de orice fel de organizare, nu oferea nicio posibilitate de rezistență. Clasa muncitoare, din contră, aluneca în mod vertiginos spre comunism, întreținută sistematic în cultul acestei ideologii în general de toată jidovimea din orașe și în special de presa jidovească.

Fiecare jidan, comerciant, intelectual sau bancher capitalist era în zona sa de acțiune un agent al acestor teorii revoluționare antiromânești. Intelectualii români erau nehotărâți. Dintr-o clipă în alta ne puteam aștepta, fie la o explozie provocată din interior de diferite elemente organizate și hotărâte, fie la o invazie a bandelor bolșevice de pe celălalt mal al Nistrului.

Această acțiune exterioară urma să fie coordonată cu cea a bandelor iudeo-comuniste din interior care, aruncându-se asupra noastră, tăind podurile și făcând să sară în aer depozitele de muniții, aveau să decidă soarta noastră ca națiune” (op. cit., p. 6).

De ce în primul rând antisemitismul, iar antibolșevismul doar ca o consecință? Fiindcă la

Codreanu, bancherul capitalist și revoluționarul bolșevic nu numai că nu se luptă între ei, așa cum ar reclama-o logica elementară a unei confruntări între „clase”, ci apar uniți în țelul lor comun: distrugerea națiunii române, o acțiune pe care o întreprind în calitatea lor – primordială pentru autorul textului – de „jidani”. Altfel cum s-ar putea explica alăturarea, alianța aceasta atât de nefirească pentru o judecată cât de cât limpede? Căci alăturarea a două elemente atât de contradictorii în esența lor ca francmasoneria și bolșevismul (vezi citatul anterior, în care

Codreanu se referea la Mussolini) nu poate fi decât produsul

unei gândiri întunecate de antisemitism.

*

Din citatul de mai sus rezultă că obsesia antisemită a fondatorului și conducătorului Mișcării legionare apare încă de la începuturi, înainte ca el să fi căutat vreo filiație sau măcar rudenie cu vreuna din mișcările fasciste europene mai mari.

Dar cred că ar fi interesant poate, pentru a ne apropia mai mult de răspunsul la întrebarea dacă legionarismul a fost sau nu o mișcare de tip fascist, să redau un alineat din cartea de memorii a lui Crainic:

„Fascismul, în accepțiunea peiorativă pe care i-a dat-o propaganda puterilor biruitoare în cel de-al doilea război mondial, ar însemna rasism exclusivist și antisemitism ucigător de mase evreiești. În sensul lui originar italian, fascismul nu cuprinde nimic din toate acestea.

Fascia romană, luată ca simbol de Italia mussoliniană, însenina solidarizarea sindicatelor și a corporațiilor sociale sub imperiul ideii unitare de stat italian. Fascismul era sentimentul național transpus în organizația socială a corporatismului. Mai mult decât atât: fascismul n-a însemnat antisemitism. În Italia, cu un număr infim de evrei, nu se punea o asemenea problemă. Benito

Mussolini avea miniștri evrei în guvern și generali evrei în armată, după propria-i mărturisire, făcută mie în august 1933. Mussolini stătea de vorbă cu publiciști evrei ca Emil Ludwig, cărora le expunea părerile sale antirasiste spre a fi difuzate. Numai după 1936, adică după întemeierea axei Roma-Berlin, fascismul a împrumutat antisemitismul german, totuși, mai mult ca atitudine teoretică decât practică” (op. cit., p.239).

De fapt, părintele spiritual al Mișcării legionare și al lui Codreanu însuși este profesorul de la Iași, A.C.

Cuza. La 1 aprilie 1922, apare la Iași primul număr al revistei bilunare Apărarea națională, sub direcția profesorilor A.C. Cuza și N.C. Paulescu. La 27 mai

1922, Asociația studenților în drept se transformă în

Asociația Studenților Creștini. La 15 noiembrie 1922, în Apărarea națională, A.C. Cuza își etalează pe larg doctrina. Textul acesta este reprodus integral de

Codreanu în cartea sa, sub titlul știința antisemitismului

„Ce oribilă împerechere de cuvinte, ca știința și antisemitismul.

Cum poate fi antisemitismul o știință se întreabă, indignați, savanții geologi, savanții biologi, cercetătorii de X, filologii la sufixe și toți savanții cu dada-urile lor de civilizație?

Antisemitismul, pentru acești savanți, nu este decât sălbăticie, manifestații oarbe ale instinctului brutal, vestigii preistorice; o rușine în mijlocul civilizației noastre, o aberație care condamnă știința și conștiința luminată a omului liber de prejudecăți și de pasiuni.

Aceasta este atmosfera pe care jidanii au creat-o și pe care jidoviții o întrețin în jurul antisemitismului, păcălindu-i pe naivi sau exploatând vanitatea proștilor, care pretind a fi, și ei, la înălțimea civilizației moderne.

și cine n-ar vrea să fie demn de această «civilizație»?

Definiția antisemitismului dată de jidani și de iudaizați se rezumă la două cuvinte: sălbăticie și nebunie – a antisemiților bineînțeles. Pe când problema evreiască, în chip de fenomen social, ei nu încearcă s-o explice, ca și când n-ar exista.

Să fie sălbăticia și nebunia care să fi determinat toate popoarele din toate timpurile, egipteni, perși, greci, romani, arabi, la fel ca și națiunile moderne, să-i considere pe jidani ca un pericol național și să ia măsuri contra lor?

Să fie sălbăticia și nebunia care să fi întunecat inteligențele celor mai strălucitori reprezentanți ai civilizat iei, ai tuturor națiunilor, ca Cicero, Seneca, Tacit.

Mahomet, Martin Luther, Giordano Bruno, Frederic cel Mare, Voltaire, Iosif al II-lea, Napoleon I, Goethe.

Herder, Immanuel Kant, Fichte, Schopenhauer, Charles Fournier, Ludwig Feuerbach, Richard Wagner, Bismarck.

Rudolf Virchow, Theodor Bilroth, Eugen Dühring și atâția alții, din toate domeniile, care s-au pronunțat contra jidanilor?

Sălbăticia și nebunia explică antisemitismul celor mai distinși reprezentanți ai civilizației noastre naționale

Simion Bărnuțiu, B.P. Hașdeu, Vasile Alecsandri.

Vasile Conta, Mihail Eminescu?

Sălbatici și nebuni toți aceștia! Civilizați și înțelepți sunt iudaizații. Cât despre jidanii înșiși, ei sunt trecuți sub tăcere, ca și când n-ar exista.

Asemenea observații cad de la sine. În vreme ce, pentru a produce confuzie în spiritul maselor, ni se repetă aceasta fără încetare,

și cum o asemenea teorie, demnă de o minte jidovească și de imbecilitatea sau de venalitatea jidoviților, nu este capabilă să explice antisemitismul ca fenomen social, vom trece la expunerea teoriei antisemite.

Conform teoriei noastre, în formarea antisemitismului trebuie să se distingă trei momente: instinctul, conștiința, știința.

Instinctul a făcut ca întotdeauna mulțimile, care se preocupă în primul rând de interesele lor materiale imediate, să se revolte contra parazitismului jidanilor, prin mișcări populare, adeseori sângeroase și generalizate.

Astfel, teribila insurecție a cazacilor din Ucraina, condusă de Bogdan Hmelnitky, în care au pierit, în

1649, peste 250.000 de jidani.

Conștiința pericolului jidovesc se trezește treptat, în primul rând în clasele cultivate, apoi ea se extinde și pătrunde în populația mijlocie. Aceasta din urmă, la rândul ei, devine progresiv conștientă.

știința antisemitismului a început prin studii parțiale, pentru ca de-abia în zilele noastre să ajungă să-și determine obiectul, adică: studiul iudaismului ca fenomen social, făcând abstracție de mediul în care se dezvoltă

și ea a constatat că e vorba de o problemă umană dintre cele mai importante, a cărei soluție trebuie găsită.

Studiile parțiale, prin rezultatele la care au ajuns, formează, s-ar putea spune, antisemitismul științei. E

vorba aici de un concept care nu trebuie confundat cu știința antisemitismului. Antisemitismul științei servește ca bază științei antisemitismului, dar ele se deosebesc prin obiectul lor, care e diferit.

Iată definiția, prin determinarea obiectului, a științei antisemitismului:

știința antisemitismului are ca obiect iudaismul ca problemă socială și din capul locului ea este în mod necesar o sinteză a tuturor științelor care pot contribui la rezolvarea acestor probleme.

Noi am văzut că există științe care, prin cercetările lor parțiale, contribuie la cunoașterea iudaismului. Iată acum modul în care știința antisemitismului utilizează rezultatele lor pentru găsirea unei soluții.

Istoria constată că, de la început, jidanii sunt un popor rătăcitor printre alte popoare, un popor nomad, fără patrie. știința antisemitismului stabilește că acest nomadism este contrar vieții

popoarelor sedentare agricole și că el nu poate fi tolerat de acestea.

Antropologia constată că jidanii sunt un amestec de rase diferite neînrudite între ele, așa cum sunt semiții, arienii, negrii, mongolii. Știința antisemitismului explică sterilitatea națiunii jidovești în domeniul culturii prin însuși acest fapt și demonstrează că această sterilitate, departe de a servi civilizația altor națiuni, nu face decât să deformeze și să denatureze caracterele lor.

Teologia constată că religia iudaică este o religie particularistă, bazată pe un contract special între

Dumnezeul lor, Iahveh, și jidani, considerați ca poporul ales, popor sfânt, deosebit de celelalte popoare. Știința antisemitismului deduce în mod riguros că o astfel de concepție exclude posibilitatea oricărei colaborări pașnice și oricărei asimilări cu jidanii.

Politica constată că pretutindeni, în interiorul altor state, jidanii au organizarea lor socială separată, constituind un stat în stat. Știința antisemitismului concludă că jidanii sunt un element anarhic, periculos pentru existența tuturor celorlalte state.

Economia politică constată că jidanii au trăit dintotdeauna, chiar în Palestina, ca un popor suprapus altor națiuni, exploatând munca lor, fără să fie el însuși în mod direct producător. Știința antisemitismului afirmă că orice națiune are dreptul să-și apere munca ei productivă împotriva exploatării jidanilor, care nu pot fi acceptați să trăiască ca paraziți și să compromită existența altor națiuni.

Filosofia constată că concepția iudaică de viață este un anacronism contrar progresului umanității. Știința antisemitismului impune ca o datorie față de civilizație, ca această concepție monstruoasă să fie respinsă prin eforturile unite ale tuturor națiunilor.

Știința antisemitismului își sprijină concluziile sale pe constatările obiective ale tuturor acestor științe speciale, care, toate, conduc în mod necesar la aceeași soluție:

A elimina jidanii din mijlocul altor popoare, a pune capăt existenței lor parazitare, contranatură, datorată concepțiilor anacronice contrare civilizației și păcii tuturor națiunilor dezgustate de a le tolera.

Această teorie antisemită diferă, se vede bine, de teoria jidanilor și a iudaizanților, care reduce explicația antisemitismului la două manifestări morale individuale, sălbăticia și ura.

Sălbăticia și ura, de altminteri, constituie ele însele o problemă

socială atunci când se produc în mase. Iată explicația pe care le-o dăm noi:

Instinctul antisemit se însoțește câteodată cu sălbăticia și ura; instinctul este orb, cum se spune, cu toate că el ochește drept în țintă atunci când apără existența.

Conștiința antisemitismului se adaugă totuși instinctului și îi întărește pornirile, oricât de sălbatice ar fi ele.

Pentru a fi «civilizat» trebuie în primul rând să exiști.

Știința antisemitismului vine, în fine, pentru a explica fenomenul. Ea luminează conștiința mulțimii și dă întreaga satisfacție instinctului său, exploziilor sale violente, pe care le justifică, descoperindu-le sursele în parazitismul jidanilor. Deci știința antisemitismului ne dă formula soluției științifice a problemei evreiești. Pentru a reuși, nu ne rămâne decât să o punem în practică.

Antisemitismul modern pune așadar în joc toate energiile: energia instinctului, a conștiinței, a științei, și aceea a adevărului în întregime dovedit și creează astfel o formidabilă forță socială, capabilă fără îndoială să rezolve cea mai mare problemă a civilizației contemporane

chestiunea evreiască.

și cum se apără jidanii și jidoviții contra acestei forțe uriașe, pentru a prelungi existența condamnată de parazitismul lor? Noi am văzut, prin clișee, injurii, baliverne

Iudeofagia vulgară și feroce a antisemiților noștri... ei ne compromit în fața lumii civilizate... armele ruginite, trase din arsenalul persecuțiilor medievale.

Ele atâță în masele populare instinctele bestiale...

Înclinațiile asiatice... Nebunii... sadism mental... sminteli.

Iată toate argumentele – nu există altele – pe care ei le opun antisemitismului nostru, sperând să poată să-l îndepărteze prin stupidități, în timp ce, în sânul națiunilor revoltate contra parazitismului jidovimii nomade, fierb energiile răzbunătoare” (op. cit., p. 47).

Dincolo de elucubrațiile lui A.C. Cuza, de textul lui de-a dreptul delirant, este de reținut respingerea aproape unanimă pe care au întâlnit-o în mediile intelectuale românești ale vremii teoriile pretins „ști3

Înțifice” ale profesorului din Iași, după cum el însuși o afirmă. La

Codreanu și comilitonii lui, dimpotrivă, texte de factura aceasta, pline de sălbăticie, nebunie și ură, stârnesc admirație, entuziasm:

„Se poate înțelege ce a reprezentat pentru noi acest eveniment (aparitia revistei Apărarea națională, **n.n.**), în mijlocul agitației noastre și a preocupărilor noastre.

Noi găseam acolo tot ce ne trebuia pentru a ne documenta și pentru a ne înarma. Articolele profesorilor

Cuza și Paulescu erau citite cu pasiune de tot tineretul nostru și găseau de asemenea un mare ecou în rândul studenților din București și din Cluj.

Întâi și cincisprezece ale lunii erau zile de triumf.

Fiecare număr al revistei constituia pentru noi un transport de muniție pentru a combate argumentele presei jidovești” (op. cit., p. 45).

De menționat că textul acesta euforic e scris de

Codreanu la mulți ani după conflictul și despărțirea lui definitivă de A.C. Cuza.

Nu găsim aceeași părere despre ideologia antisemită a lui A.C. Cuza și la Nichifor Crainic. Dimpotrivă.

Iată ce scrie el despre cele petrecute în anii 1934 – 35, pe când milita pentru o fuziune între partidele naționaliste extremiste conduse de A.C. Cuza și de

Octavian Goga:

„Institutul meu, plănuit cu gând de reîncreștinare a naționalismului, n-a dat roadele nădăjduite. Chiar dacă ar fi funcționat ani de zile, rătăcita psihoză legionară era prea puternică și prea generalizată ca să mai poată fi însănătoșită prin argumente reci și discuții academice.

Incendiul unei păduri nu se stinge cu produsele unei fabrici de gheață. Pe de altă parte, Octavian Goga ținea să iasă cu orice preț din izolarea micului său partid printr-o fuziune oarecare. Cu «Garda» nu mai era posibilă o reluare de contact. Cu A.C. Cuza, Goga nu mai vorbea de câțiva ani.

(...) I-am dat atunci lui Goga o idee: ce-ar fi ca eu să mă înscriu în Liga cuzistă și din mijlocul ei să militez pentru o fuziune cu partidul gogist? Dar pentru ca lucrul să nu rămână o simplă încercare, Goga să ia inițiativa alegerii lui A.C. Cuza ca membru activ al

Academiei Române, al cărei cel mai vechi corespondent este.

Gestul acesta îl va mișca sigur pe bătrânul doctrinar de la Iași, pe care, de altfel, nimic nu-l impresionează, și-mi va ajuta în sarcina pe care mi-o iau. (...)

Îmi venea peste mână și peste inimă să intru în Liga cuzistă, forma cea mai unilaterală a naționalismului antisemit. Sărac în idei politice, steril în acțiunea practică, cuzismul înfățișa pentru mine încă o dificultate din punct de vedere religios: bătrânul doctrinar adoptase, o dată pentru totdeauna, ideile fanteziste ale lui

Houston Stewart Chamberlaine, teoreticianul rasismului german, după care Iisus Hristos ar fi de origine ariană, iar Vechiul Testament, expresie tipică a rasei iudaice, ar trebui eliminat din creștinism. Punctul acesta de vedere nu-l puteam admite în niciun caz; oricât de binecuvântată, intenția unei fuziuni nu era de ajuns ca să trec cu ușurință peste el. Pentru a respecta linia doctrinei ortodoxe am fost nevoit să sfârșim prietenii scumpe chiar în literatură, necum s-o frâng de dragul unui târg politic. Am avut lungi discuții cu A.C. Cuza pe această temă. I-am arătat că punctele amintite constituie grave erezii pentru ortodoxism și că interesul unei acțiuni politice în numele ideii creștine nu e să întemeieze o sectă oarecare, ci să înnobileze naționalismul în marea lumină a Bisericii răsăritene. În ceea ce-l privește, bătrânul n-a cedat nimic din ideile sale adoptate de la Chamberlaine, dar a fost de acord ca, în numele Ligii al cărei vicepreședinte devenisem, să proclam acceptarea doctrinei integrale a Bisericii.

(...) Mi-a trebuit o răbdare de piatră în lupta pentru cuvinte cu A.C. Cuza. Dogmatismul lui formal atinge uneori limita de sus a absurdului. Dacă cineva își va lua osteneala să studieze evoluția mișcărilor naționaliste din acea vreme și va compara programul partidului național-creștin, ieșit din fuziune, cu acela al Ligii apărării naționale creștine, nu-i va fi greu să găsească o deosebire sensibilă între ele: sunt concesiunile, pe care le-am obținut de la un om ca A.C. Cuza, rupte fărămă cu fărămă din stânca dogmatismului său antisemit, pe motivul că trebuie să alcătuim un program de guvernământ” (op. cit., p. 285).

Este adevărat că textele citate se referă la perioade diferite din existența politică a lui A.C. Cuza, în care se poate presupune că și antisemitismul lui a „evoluat”, întărindu-se (dacă ar mai fi fost cazul!). Totuși un lucru apare clar: critica lui Crainic e făcută de pe poziția unui

naționalist (creștin) ortodox. Pe

Codreanu, aceleași aspecte nu-l deranjaseră, despărțirea lui de A.C. Cuza datorându-se cu totul altui element al doctrinei „politice” a Mișcării legionare:

bătrânul profesor nu accepta crima politică drept mijloc de soluționare a conflictelor – aspect asupra căruia voi reveni.

*

O altă caracteristică a Mișcării legionare, apărută cu claritate ceva mai târziu decât antisemitismul în concepția întemeietorului ei, este antidemocratismul.

În capitolul Democrația contra națiunii din cartea sa.

Codreanu se referă la perioada ce a urmat alegerii sale și a lui Mihail Stelescu în parlamentul țării, în toamna anului 1931. (De remarcat că în textul lui

Codreanu, Stelescu nu apare. Probabil că și la legionari, ca și la „urmașii” lor de mai târziu, comuniștii, intrarea unui membru în disidență conducea automat la „ștergerea” numelui său, ca și când persoana n-ar fi existat niciodată. Stelescu apare însă, și într-o lumină foarte favorabilă, în textul lui Crainic, care îl prezintă ca un lider al Mișcării legionare, concurent al lui Codreanu, în prima fază, încă neviolentă, a legiunii.) Aici se găsește pe larg expusă poziția lui

Codreanu față de democrație, respingerea categorică a democrației ca un cadru de dezvoltare a națiunii.

Astfel, după ce constată că „o parte din națiunile cele mai mari și cele mai civilizate ale Europei au respins aceste veșminte și au îmbrăcat altele” și că „alte națiuni fac de asemenea toate eforturile ca să se debaraseze la rândul lor de ele”, Codreanu expune motivele pentru care, după el, „democrația nu este bună pentru noi români”:

„1. Democrația sparge unitatea, divizând-o în partide politice care seamănă discordie, expunându-ne dezuniți în fața blocului compact al puterii jidovești, la o cotitură dificilă a istoriei noastre.

Acest argument este, el singur, atât de grav, încât este suficient pentru a justifica înlocuirea democrației prin oricare alt regim susceptibil să ne garanteze unitatea, deci viața. Căci pentru noi, dezunire înseamnă moarte.

2. Democrația transformă milioane de jidani în cetăț era români.

Ea îi face egali cu românii. Ea le dă aceleași drepturi în stat. Pe ce bază această egalitate? Noi suntem pe pământul nostru de mii de

ani. Noi suntem ai lui cu plugurile noastre și cu armele noastre; cu munca noastră și cu sângele nostru. De ce am fi noi egali cu cei care sunt aici numai de 100, de 10, de 5 ani? Dacă privim trecutul, noi suntem cei care am creat acest stat;

dacă privim viitorul, noi, românii, suntem cei care purtă în întreaga responsabilitate pentru existența și destinul

României Mari. Ei n-au niciuna. Cum ar putea răspunde jidanii în fața istoriei de dispariția statului român?

În consecință, nici egalitate în muncă, în sacrificii, în luptele pentru crearea statului, nici egalitate în răspunderile pentru viitorul său. Pe ce bază reclamă jidanii un tratament egal, drepturi politice egale cu cele ale românilor?

3. Democrația este incapabilă de continuitate în efort.

Divizată în partide care guvernează un an, doi sau trei, ea este incapabilă să imagineze sau să realizeze un plan de lungă durată. Un partid anulează proiectele și eforturile altuia. Ceea ce unul a conceput și a construit într-o zi, altul demolează în ziua următoare.

Într-o țară care are nevoie de a construi, a cărei rațiune de a fi este astăzi de a construi, instabilitatea democratică este un pericol grav. Ea ar fi în aceeași situație cu o exploatare agricolă unde stăpânii agricoli se schimbă în fiecare an, fiecare venind cu planurile sale, demolând ceea ce făcuseră predecesorii, și apucându-se de alte lucrări, care mâine, la rândul lor, vor fi întrerupte de succesori.

4. Democrația pune omul politic în imposibilitatea de a-și face datoria față de națiune.

Cu cea mai bunăvoință din lume, omul politic devine, în regim democratic, sclavul partizanilor săi.

Sau el se ocupă de satisfacerea poftelor lor personale;

sau grupul său se dezagreghează. Omul politic trăiește sub tirania, sub amenințarea permanentă a agenților săi electorali.

Pus în alternativa să aleagă între distrugerea partidului, opera întregii sale vieți, și cererile clientelei sale, omul politic alege satisfacerea partizanilor săi. Numai că el nu plătește din buzunarul său; ci din cel al țării. El creează posturi, funcții, misiuni, sinecure, pe cheltuiala bugetului statului, care apasă fără încetare, foarte greu, pe spinarea poporului din ce în ce mai epuizat.

5. Democrația este incapabilă să facă acte de autoritate.

Ea nu are mijlocul de a aplica sancțiuni. Un partid, din teamă de

a-și pierde partizanii, nu adoptă sancțiuni contra acelor dintre ei care trăiesc din afaceri scandaloase, din furturi, din hoții. El nu le ia nici contra adversarilor săi, din frică de a-i vedea pe aceștia răzbunându-se, dezvăluindu-i propriile sale acte de necinste.

6. Democrația este în serviciul mării finanțe. Din cauza sistemului costisitor și a concurenței între diferitele grupuri, democrația are nevoie de mulți bani. Ea devine prin aceasta sclava mării finanțe internaționale care, subvenționând-o, o domină.

și astfel destinele unei țări sunt lăsate la discreția unei caste de bancheri”. (op. cit., p. 386).

Care este alternativa la democrație pe care o propune Codreanu?

„Popoarele nu se conduc după propria lor voință:

formula democratică; nici după voința unei singure persoane: formula dictatorială. Ele se conduc după legi.

Eu nu înțeleg prin aceasta legile pe care le fac oamenii.

Ci există principii naturale ale vieții și principii naturale ale morții: legile vieții și legile morții. O națiune merge spre viață sau spre moarte, după cum ea urmează unele sau altele dintre aceste legi” (op. cit., p. 388).

Acestea ar fi premisele. În afara unei anumite predestinări, textul rămâne confuz. Fără să spună un cuvânt despre aceste „legi”, Codreanu continuă:

„Mai rămâne un punct de stabilit. Cine, în sânul unei națiuni, este capabil să înțeleagă, să aibă intuiția acestor legi? Poporul? Mulțimea? Li s-ar cere prea mult. Mulțimea nu înțelege nici măcar legile care se referă la afacerile imediate. Trebuie să i le explici timp îndelungat, să-i repeți cu insistență, chiar să o pedepsești, pentru ca ea să ajungă să înțeleagă” (op. cit., p. 388).

Disprețul lui Codreanu pentru popor, pentru „mulțime”, pare a fi suveran. O soluție trebuie totuși găsită:

„Dacă mulțimea nu înțelege sau înțelege în mod penibil cele câteva legi elementare imediat necesare vieții sale, cum s-ar putea imagina ca această mulțime care, totuși, după principiile democratice, trebuie să se conducă singură, va fi capabilă să discearnă legile naturale cele mai dificile, va avea intuiția regulilor celor mai subtile ale conduitei umane, care depășesc înțelegerea ei, viața sa particulară, nevoile sale limitate, pentru că ele nu se aplică direct la ea, ci la o

entitate superioară ei, națiunea? (...)

Concluzie: Un popor nu este capabil să se conducă el însuși. El trebuie să fie condus de elita sa: adică de o categorie de oameni născuți din sânul său și posedând anumite aptitudini specializate” (op. cit., p. 389).

Conceptul de „națiune” face parte dintr-o anume mitică, asupra căreia mă voi opri în alt loc. Voi spune doar, pentru o mai bună înțelegere a textului, că „națiunea” nu este totuna cu „poporul” sau cu „Mulțimea”.

Codreanu nu explică; el revine cu obstinație:

„Mulțimea nu poate alege elitele”. „Ea este capricioasă și instabilă în capriciile ei”. „... mulțimea nu este calificată pentru a alege elitele”.

Disprețul acesta pentru „mulțime” nu este întâmplă tor: el este direct legat de respingerea, la fel de hotărâtă, a democrației:

„Astfel, democrația care-și alege elita ei după principiul elecțiunii comite o eroare fundamentală din care decurg toate relele, toate dezordinile, toate mizeriile satelor noastre. (...) Aceasta este eroarea fundamentală a democrației din care decurg toate celelalte erori.

Masele, când sunt chemate să aleagă elita, nu se mărginesc la a fi incapabile să facă o bună alegere;

mai mult, cu foarte rare excepții, ele aleg ceea ce este mai prost în țară.

Democrația nu îndepărtează numai elita de națiune;

ea îi substituie preferința pe care o are pentru ceea ce este mai rău în țară. Ea alege oameni fără scrupule și deci fără morală; candidații care plătesc mai bine, adică cei a căror putere de corupție este cea mai mare, scamatorii, șarlatanii, demagogii (...).

Adevărata elită a națiunii stă de o parte, pentru că ea refuză să concureze pe acest teren. Ea rămâne ascunsă în umbră.

De aici, consecințe funeste pentru stat. (...)

Imoralitatea, corupția, abuzul fac ravagii în toată țara, furtul și jaful în tezaurul statului; poporul e exploatat la sânge; sărăcia, mizeria domnesc în casele lui; funcționarii sunt lipsiți de sentimentul datoriei lor;

administrațiile sunt dezorganizate; străinii vin din toate părțile cu capitalurile lor ca la magazinele aflate în faliment care-și lichidează

mărfurile pe prețuri de nimic.

Țara e vândută la licitație, celui care oferă mai mult. Iată unde ne duce democrația.

În România, mai cu seamă după război, democrația, prin sistemul ei de alegere, ne-a adus o elită națională de româno-jidani, care au ca regulă de conduită nu vitejia, dragostea de patrie și spiritul de sacrificiu, ci trădarea de țară, satisfacerea intereselor personale, șperțurile, traficurile de influență, îmbogățirea prin speculă și furt, lașitatea și intriga pentru a doborî adversarii.

Această elită națională continuă să ne conducă și va duce la dispariție statul român.

Deci, în ultimă analiză, problema care se pune astăzi poporului român, și de care depind toate celelalte, este de a înlocui această falsă elită printr-o elită cu adevărat națională, având ca reguli de conduită: virtutea, dragostea și spiritul de sacrificiu pentru patrie; dragostea și setea de dreptate pentru popor; cinstea, munca, ordinea, disciplina, onoarea și loialitatea.

Cine poate realiza această înlocuire? Cine va pune această nouă elită la locul ei? Eu răspund: oricine, mai degrabă decât națiunea. Admit oricare sistem în afară de democrație, care, sunt sigur, nu poate duce poporul român decât la moarte". (op. cit., p. 388).

Ca un corolar al unei dușmăanii nemăsurate față de democrație care, ca sistem politic, e răspunzătoare de tot ce este rău, apare și un dispreț suveran față de mulțimea, poporul, masa a cărei soartă este deplânsă, dar a cărei principală calitate este aceea de a se supune, inconștientă și ușuratică, tuturor celor ce o duc conștient la dezastru. Altfel spus, masa aceasta pare mai degrabă animată de o dorință stranie de a se sinucide. Există, din păcate pentru ea, care se complăce în această situație, există, deci, un vizionar, un om luminat care „vede” cu o deosebită claritate țelurile „națiunii”, care – după cum vom vedea – nu este „colectivitatea națională actuală” (această masă amorfă și nedemnă în lipsa ei de aspirații), ci o entitate de factură mitică cu rădăcini împlântate în întunecimile unui trecut îndepărtat și cu ramuri întinse până departe, într-un viitor la fel de nesfârșit.

În conceptul acesta irațional – ale cărui componente fundamentale noi românii le cunoaștem și dintr-o altă experiență istorică, din contactul cu o altă formă de totalitarism, comunismul, care, spre deosebire de legionarism, a avut șansa istorică de a se

dezvolta aproape complet, până la ultima lui expresie, dovedind consecințe cu dimensiuni, din nefericire, greu de apreciat cu exactitate – în conceptul acesta, deci, își fac loc și acele elemente care ne sunt familiare nouă: supunerea poporului în fața voinței discreționale a unui singur individ, sprijinit de un deșănțat cult al personalității. Evident, toate acestea nu puteau să apară ca atare într-o carte scrisă în 1933 sau 1934, dar premisele lor se zăresc cu claritate chiar și într-un astfel de text timpuriu.

Cum vede Codreanu calea ieșirii din impas?

„Noua elită românească, la fel ca toate celelalte elite din lume, trebuie să fie bazată pe principiul selecției sociale. În mod natural, din sânul națiunii, adică din masa sănătoasă de țărani și muncitori atașată de țară trebuie să iasă o categorie de oameni cu un anumit număr de calități esențiale pe care ei le vor dezvolta în continuare. Ei sunt aceia care formează elita socială însărcinată să conducă țara.

Când poate, când trebuie să fie consultată națiunea?

Trebuie consultată în fața marilor decizii care-i angajează viitorul, pentru ca ea să spună dacă se simte moralmente gata să le accepte. I se va indica drumul și va fi întrebată dacă se simte capabilă să-l urmeze. Va fi consultată pentru soarta sa. Iată ce trebuie să însemne consultarea poporului. Dar aici e vorba despre cu totul altceva decât de alegerea elitei de către popor.

Revin la întrebarea mea. Cine va indica fiecăruia locul său în cadrul elitei? Cine va judeca valoarea fiecăruia? Cine va constata selecția și va acorda o considerație membrilor acestei elite noi?

Răspund: elita precedentă.

Aceasta nu-i va alege pe noii membri, ea nu-i va numi; ea va consacra doar pe fiecare în locul unde el va putea să se dezvolte prin capacitatea sa și prin valoarea sa morală. șeful elitei se va pronunța, după ce va consulta elita.

Este deci necesar ca elita națională să pregătească urmași. Dar această elită de succesiune nu va fi recrutată după principiile ereditare; ea va fi recrutată în mod strict numai după legile selecției sociale” (op. cit., p. 392).

Care sunt aceste „legi”, Codreanu nu ne spune;

dar el numește, fără să explice, un „principiu al selecției”. După el, „democrația s-a născut ca o reacție contra acestei erori (de a selecționa elita după principiul eredității, n.n.), pentru a îndepărta o

elită degenerată și a abolii privilegiile rezultate din naștere”.

Însă „abandonarea principiilor selecției a avut drept consecință formarea unei elite false și degenerare, ceea ce a condus la rătăcirile democrației”. Și Codreanu continuă:

„Principiul selecției respinge atât principiul alegerii cât și pe cel al eredității. (El) nu se poate împăca cu niciuna din aceste două noțiuni. Există un conflict între el și fiecare dintre acestea. Pentru că, pe de o parte: ori principiul selecției există și atunci opinia și votul mulțimii nu au niciun rol de jucat; ori mulțimea își alege oamenii săi și atunci selecția nu funcționează.

Pe de altă parte, dacă se adoptă principiul selecției sociale, ereditatea nu va funcționa. Ea nu va putea interveni decât dacă urmașii au acele calități pe care legile selecției le reclamă de la ei” (op. cit., p. 393).

Ca și A.C. Cuza în expunerea antisemitismului său

„Științific”, Codreanu rămâne vag în al său „principiu al selecției sociale”. Mai clar este însă în privința scopului propus:

„Și dacă o națiune nu are o elită adevărată, prima, susceptibilă de a o consacra pe a doua?

Răspund cu o singură frază care exprimă un adevăr indiscutabil:

În acest caz, adevărata elită se va naște dintr-o luptă cu elita falsă și degenerată.

Este principiul selecției cel care funcționează” (op. cit., p. 393).

Această din urmă teză pare a fi formulată pentru a justifica acțiunea „generației 22”, al cărei „căpitan”.

era Codreanu.

Textul se încheie cu o formulare confuză a rolului elitei:

„De a dirija o națiune în conformitate cu legile de viață ale unui popor.

De a lăsa în urma ei o elită moștenitoare aleasă, nu după principiul eredității, ci după cel al selecției. Fiindcă numai o elită cunoaște legile vieții și poate să aleagă oamenii ale căror aptitudini sunt în acord cu aceste legi” (op. cit., p. 394).

Ne scoate însă din această învolburare un alt text al lui Codreanu, care este formulat, cum nu se poate mai clar, în capitolul Viața mea de student, 1919

— 1922 din cartea sa:

„Din punct de vedere organizatoric, noi ne-am oprit la ideea ierarhiei și a disciplinei. Noi nu ne-am distanțat de democrație nici din calcul, nici din raționament. Din prima zi, noi am fost născuți antidemocrați. Eu am fost cel care am condus întotdeauna grupa noastră. În timp de trei ani, eu m-am supus alegerii o singură dată, când am fost ales președinte al Asociației studenților în drept. După aceasta, eu am fost cel care mi-am ales colaboratorii. Nu camarazii mei au fost cei care m-au desemnat ca șef în luptele noastre.

Niciodată nu m-am înconjurat de comitete, niciodată nu mi-am supus propunerile la vot, dar de fiecare dată când nevoia se făcea simțită eu m-am concertat cu toți, după care luam decizia singur și îmi asumam responsabilitatea.

În felul acesta, micul nostru grup a constituit un bloc de neclintit. Taberele divizate, majoritățile și minoritățile se ciocnesc între ele pentru probleme de acțiune sau de doctrină, ceea ce nu s-a petrecut la noi.

La adversarii noștri se petrecea exact contrariul, de aceea au fost învinși.

O mare cauză, care clocotea în inimile noastre ca o flacără sacră, ne-a luminat calea; o mare disciplină, fermitatea în timpul luptei și planurile sociale de acțiune, dar mai presus de orice, binecuvântarea Patriei și a lui Dumnezeu: iată ce a asigurat victoriile noastre în timpul celor trei ani de luptă” (op. cit., p. 55).

Codreanu pare încă și mai clar în capitolul Etapele dezvoltării legiunii:

„Când este vorba de o mișcare națională, ei i se atribuie în mod sistematic tendința către un regim dictatorial.

Eu nu vreau să fac în acest capitol o critică a dictaturii, ci doresc să demonstrez că mișcările și regimurile naționaliste din Europa actuală, ca Mișcarea legionară, fascismul, național-socialismul etc., nu sunt nici dictatoriale, nici democratice.

Dictatura presupune voința unui singur om impusă prin forță, contra voința altor subiecți ai țării. Aceasta înseamnă două voințe opuse: aceea a dictatorului sau a unui grup de cetățeni, pe de o parte, și aceea a poporului, de cealaltă parte.

Această voință, care se impune prin constrângere și violență, este tirania. Dar dacă o națiune de 40 sau 60

de milioane de suflete, exaltate de un entuziasm indescritibil,

aprobă și aplaudă pe șeful ei, aceasta înseamnă că există un acord perfect între voința șefului și aceea a poporului. Mai mult, asta vrea să spună că ambele voințe suprapuse se confundă total, până la punctul în care nu mai este decât una singură: voința națiunii, a cărei expresie este șeful.

Există deci între popor și șeful lui un raport de expresie tradus prin voința șefului.

Este absurd să se susțină că sub regimurile naționaliste, unanimitatea este obținută prin «teroare» sau prin sisteme «inchizitoriale».

Tocmai popoarele la care aceste mișcări s-au dezvoltat posedă, la un nivel foarte înalt, conștiința cetățeanului. (...)

Prin constrângere și violență s-ar putea câștiga la nevoie voturi și majorități (...). Dar s-a văzut sau se va vedea vreodată, chiar și la popoarele cele mai inconștiente, ardoare și entuziasm născute din teroare?

Dacă nu este dictatorial în esență, ce este atunci un regim național?

Este un produs al democrației? Deloc. Pentru că șeful nu este ales de popor, or democrația este bazată pe principiul eligibilității. Or, în regimurile naționale, șeful nu este ales, el este consimțit.

Cum se definește atunci acest regim la care au reușit să ajungă mișcările naționaliste și a cărui ideologie nu se reclamă nici de la dictatură, nici de la democrație?

Fără a-l defini, trebuie recunoscut simplu că el realizează o nouă formulă de guvernământ sui generis, în statele moderne. Această formulă nu s-a întâlnit până acum și nu se știe încă ce nume va lua.

Dar el se sprijină pe starea de spirit pe care am semnalat-o și pe conștiința națională, care, la început limitată la un grup restrâns, se răspândește mai devreme sau mai târziu la periferia organismului național.

Cât privește conștiința națională, ea este efectul unei revelații interioare. Instinctele de conservare, care zac confuz în subconștientul poporului, țâșnesc la un moment dat cu forță și se proiectează în conștiința fiecăruia. Se creează atunci acest stadiu de iluminare, această exaltare unanimă, întâlnită numai în marile curente religioase. Se poate cu bună dreptate să fie numit acest fenomen: un elan de ecumenism național.

Datorită lui, un popor întreg capătă conștiință de sine însuși, de rolul său și de destinul său în lume. În istoria popoarelor s-au întâlnit deseori scilicet de con

știință națională, dar astăzi noi ne găsim în prezența unor fenomene constante de acest gen.

În acest caz, șeful nu este «stăpânul», dictatorul care acționează «cum vrea el», care conduce conform «bunului său plac».

El este încarnarea acestei stări de conștiință invizibilă.

și este condus nu de interese individuale sau pur și simplu colective, ci de interesele permanente ale națiunii nemuritoare, care au pătruns în conștiința poporului”.

(op. cit., p. 310).

Fără îndoială că un astfel de discurs nu poate fi cuprins de o logică rațională. Este poate ceea ce a despărțit, după unii – într-un fel, sau într-o măsură, aş spune – cele două tipuri de totalitarism cunoscute de noi: fascismul în forma lui legionară și comunismul în forma lui stalinistă, deoarece acesta din urmă s-a străduit să păstreze măcar o logică formală.

(Cea de fond se pierduse, dacă acceptăm că ea existase la începuturi, în analiza economică și sociologică a capitalismului primitiv.) Este adevărat că în ultimele lui faze, marcate de o dezagregare din ce în ce mai avansată, și comunismul a pierdut treptat tot ceea ce ținea de o logică rațională, exceptând poate unele elemente de „logică” a exercitării puterii. Unii chiar caracterizează aceste ultime faze ca o alunecare treptată a comunismului către fascism.

Pentru a urmări însă până la capăt discursul politic legionar, trebuie să mai zăbovim puțin în cadrul misticii naționaliste care l-a caracterizat.

În capitolul Democrația contra națiunii – care poate fi socotit ca o „culme” a ideologiei sale – Codreanu definește trei unități distincte, dintre care primele două sunt reale, iar cea de a treia mitică, discursul său circumscriindu-se tocmai acesteia din urmă și eșuând într-un soi de misticism, destul de primitiv de altfel:

„Există trei entități distincte:

1. Individul;

2. Colectivitatea națională actuală, adică totalitatea indivizilor unei aceleiași națiuni, care trăiesc în același stat, într-un moment dat al istoriei;

3. Națiunea, adică entitatea istorică a cărei viață se prelungește pe multe secole, cu rădăcini în trecut și cu un viitor nesfârșit în față.

O nouă mare eroare a unei democrații bazate numai pe «drepturile omului» este de a nu cunoaște, de a nu se interesa decât de una singură dintre aceste trei entități: individul. Ea o neglijează pe cea de a doua și nu-i pasă sau o neagă pe cea de a treia.

În realitate, aceste trei entități au drepturile lor și datoriile lor. Dreptul de a trăi și datoria de a nu ruina viața celorlalte două.

Democrația se ocupă numai de apărarea drepturilor individului. De aceea asistăm în democrații la o răvășire formidabilă. Individul își închipuie că poate, cu drepturile sale, să încalce drepturile colectivității întregi, pe care o poate aservi și spolia. (...) Individul nu recunoaște nimic dincolo de interesul său personal.

De partea sa, colectivitatea națională are o tendință permanentă de a sacrifica viitorul, drepturile permanente ale națiunii, intereselor sale de moment. (...)

Armonia nu poate fi stabilită decât prin reinstaurarea ordinii naturale. Individul trebuie să fie subordonat entității care îl domină, colectivitatea națională; iar aceasta, la rândul ei, trebuie să fie subordonată națiunii.

«Drepturile omului» nu trebuie să fie nelimitate. Ele trebuie să fie limitate la drepturile colectivității naționale care rămân, la rândul lor, supuse intereselor permanente ale națiunii (op. cit., p. 395).

O paranteză pare aici necesară înțelegerii. Din expunerea citată mai sus rezultă cele trei concepții cu privire la organizarea societății umane întâlnite în acest secol: cea de tip individualist sau democratic, cea de tip colectivist și cea de tip naționalist. Soluțiile moderne – funcționabile și, totodată, de performanță

— Fac parte din prima categorie, cu unele ameliorări produse prin introducerea limitată a unor elemente ce fac parte mai degrabă din cea de a doua categorie.

Soluția de tip colectivist și-a recunoscut public falimentul în 1989. Soluția de tip naționalist, încercată în perioada interbelică, a dus la război, fiindcă ea presupunea, așa cum se va vedea în continuare, afirmarea

„Deplină”, „plenară” a unei națiuni; evident, pe seama unei națiuni vecine. Pentru că două „afirmări plene” învecinate nu se pot realiza fiecare în parte, decât în defavoarea celeilalte.

Să încercăm să urmărim în continuare discursul legionar, care pornește de la o națiune mitică pentru a sfârși într-o mistică naționalistă:

„Când spunem națiunea română, noi nu înțelegem numai românii care trăiesc pe același teritoriu, având același trecut și același viitor, aceeași îmbrăcăminte, aceeași limbă și aceleași interese prezente.

Prin națiunea română, noi înțelegem toți românii vii sau morți, care au trăit de la începuturile epocii istorice pe acest pământ și care vor continua să trăiască pe el în viitor.

Națiunea cuprinde:

1. Toți românii actualmente în viață;
2. Sufletele morților noștri și mormintele străbunilor noștri;
3. Toți cei care se vor naște români.

Un popor ajunge la conștiința de sine, dacă ajunge să ia cunoștință de acest ansamblu, fără să fie legat numai de interesele sale prezente.

Națiunea posedă:

1. Un patrimoniu fizic, biologic: carnea și sângele ei;
2. Un patrimoniu material: pământul țării și bogățiile sale;
3. Un patrimoniu spiritual care cuprinde:

a) Concepția pe care națiunea și-o face despre

Dumnezeu, despre viață și despre lume. Această concept le reprezintă un domeniu, o proprietate spirituală ale cărei limite sunt întinderea și strălucirea însăși a razelor sale. Există un domeniu invizibil al spiritului național, domeniul viziunilor sale, al idealurilor pe care națiunea le-a dobândit prin revelație sau prin propriile sale eforturi;

b) Onoarea națiunii, cu o strălucire cu atât mai puternică cu cât națiunea se conformează mai bine, în cursul istoriei sale, regulilor impuse de concepția sa despre Dumnezeu, despre viață și despre lume;

c) Civilizația națiunii, fructul vieții sale, rezultat al eforturilor sale în domeniul gândirii și artei. Ea este expresia geniului național, a sângelui. Civilizația are o iradiere internațională; dar originea sa este națională. (...)

Fiecare dintre aceste trei patrimonii își are importanța sa. Națiunea trebuie să le apere pe toate. Dar patrimoniul spiritual este cel care are cea mai mare importanță.

Pentru că numai el poartă semnul eternității, numai el strălucește de-a lungul tuturor secolelor. (...)

Un popor trăiește în istorie prin mistica sa, prin concepția sa despre onoare și prin civilizația sa. De aceea conducătorii trebuie să gândească și să acționeze ținând cont nu numai de interesele materiale ale poporului, ci și de onoarea istorică și de interesele eterne ale națiunii. Un popor are nevoie nu numai de pâine cu orice preț, ci de onoare, oricare i-ar fi prețul.

Care este scopul final al națiunii?

Numai acela de a trăi? (...)

Nu, scopul final al unei națiuni nu este viața. El este învierea. Învierea națiunilor, după mântuitorul nostru

Iisus Hristos. Crearea unei culturi, civilizația nu sunt decât mijloace pentru a ajunge la înviere, și nu scopuri în sine, așa cum s-a putut crede. Civilizația este fructul talentelor pe care Dumnezeu le-a semănat într-o națiune și de care aceasta va trebui să dea socoteală. Va veni timpul când toate națiunile pământului vor învia, cu morții lor, cu regii și împărații lor. Fiecare națiune va avea locul său în fața tronului lui Dumnezeu. Acest moment final al «învierii morților» este scopul ultim și cel mai sublim la care trebuie să aspire o națiune.

Națiunea este o entitate a cărei viață se prelungește peste pământ. Națiunile sunt realități spirituale: ele trăiesc nu numai aici, ci și în regatul lui Dumnezeu.

Sfântul Ioan, povestind viziunile sale de deasupra pământului, ne-a spus:

«și cetatea nu are trebuință de soare, nici de lună, ca să o lumineze, căci slava lui Dumnezeu a luminat-o și făclia ei este Mielul.

și neamurile vor umbla în lumina ei, iar împărații pământului vor aduce la ea mărirea lor» (Apocalipsa.

XXI, 23, 24).

și altundeva:

«Cine nu se va teme de Tine, Doamne, și nu va slăvi numele Tău? Că Tu singur ești sfânt și toate neamurile vor veni și se vor înclina înaintea Ta, pentru că judecățile Tale s-au făcut cunoscute» (Apocalipsa.

XV, 4) (op. cit., p. 397).

*

Antisemitismul și antidemocratismul, care constituie stâlpii de

susținere ai doctrinei Mișcării legionare, nu sunt nicidecum niște caracteristici independente.

Dimpotrivă, ele se întrepătrund, se condiționează reciproc. Faptul că ceea ce le unește, cheia de boltă a edificiului nu este respingerea integrală a democrației, pe vreun oarecare criteriu, ci definirea ei ca o armă a acțiunii „blocului jidovesc” în vederea distrugerii națiunii, arată limpede că dintre aceste două caracteristici principale antisemitismul avea un rol primordial, determinant, existența însăși a evreilor reprezentând pentru Codreanu un pericol ce trebuie în mod necesar înlăturat.

În capitolul Anii de încercări dure, mai 1924 – mai 1925 din cartea sa, Codreanu scrie:

„Puterea iudeo-liberală se hotărâse să vorbească de constituirea blocului nostru, de pactul nostru de la

Văcărești.

Ea își dădea seama că în jurul blocului nostru tineretul studențesc se poate redresa unit. Or, nu există nimic care-i înspăimântă mai mult pe jidani decât unitatea perfectă, unitatea morală a unei mișcări sau a unui popor. Dacă ei au fost dintotdeauna partizanii democrației, a fost fiindcă ea nu prezintă avantaje decât pentru inamicul unei națiuni. Căci democrația sparge unitatea și divizează ființa unui popor. și interesul jidanilor cere ca în fața unității perfecte și blocului solidar al jidanilor din țara noastră și din lumea întreagă, o națiune să fie divizată în partide democratice pentru a se prezenta dezunită și pentru a fi astfel ușor cucerită” (op. cit., p. 197).

*

În mișcările de tip fascist, modelul conducătorului unic e însoțit – de cele mai multe ori sau aproape inevitabil – de un cult al personalității sau, mai corect spus: al persoanei care, la un moment dat, ocupă această poziție.

În cartea de memorii a lui Nichifor Crainic găsim în mai multe locuri referiri la această situație, foarte tipică pentru Mișcarea legionară. Am ales două fragmente care se raportează la două perioade distincte ale relației dintre Crainic și legionari: cel dintâi înainte, cel de al doilea după despărțirea autorului de ei, ca urmare și a căderii lor sub influența lui Nae

Ionescu. Anterior, pentru o scurtă perioadă, Crainic ai fusesse prieten și colaborator în publicistică, după care s-au despărțit definitiv.

Iată cum descrie Crainic atmosfera din închisoarea

Văcărești, unde se găsea și el printre cei arestați în urma asasinării de către legionari a primului ministru

I.G. Duca în decembrie 1933, cercetat fiind deoarece publicase un articol considerat a fi o instigare la crimă:

„Imensa pivniță părea un cuptor în flăcări: duduia de cântecele legionare. Pe cele mai multe le auzeam întâia oară. E vremea când încă nu apăruseră cele care glorifică asasinatele. Ce melodii voinicești, seducătoare!

și ce cuvinte îmbătate de dragostea țării și a neamului românesc! Un suflet oricât de uscat era greu să se împotrivească valului acestuia de entuziasm creator.

Personalul închisorii le știa pe dinafară. Cântecul a fost marea forță dinamică a Mișcării legionare – acest amestec bizar de sublim moral și de abjecție. În furtunoase avânturi înnoitoare, de jertfelnicie fără măsură și de criminalitate demonică! Băieții aceștia își aveau fiecare iconița lui Iisus Hristos sau a Maicii Domnului, își făceau regulat rugăciunile de seara și de dimineața și totuși vorbeau cu infinită tandrețe de «eroii» care au ucis! Dacă anii din urmă mi-au descoperit voința creatoare și pornirea jertfelnică a tineretului acestuia, închi5

soarea îmi dezvăluia elementele mai intime, împletirea de alb și negru a instinctelor bune și rele, din nenorocire deopotrivă de disciplinate, fiecare pe linia lor.

Modul de a fi al «Căpitanului» trăia în orice băiat.

«Căpitanul» era o dogmă, un zeu, o existență supranaturală.

În acel moment, nimeni nu știa unde se găsește el și ce face. Adorația pentru el le stingea chiar setea de informație. Nu se poate să nu fie bine «Căpitanul»

acolo unde este! El lucrează, nu doarme. El va rânduia astfel ca într-o bună zi toți să iasă biruitori din pușcărie.

În sentimentul lor arzător, unii se simțeau jigniți că eu îi zic Corneliu în loc de «Căpitanul» și că nu particip la zeificarea lui. Atunci mi-am dat seama că firea lui întreagă, printr-un ciudat fenomen de osmoză, s-a absorbit în însăși măduva Mișcării și constituie fatalitatea ei, pe care nimic n-o va mai schimba. În această vreme.

«Căpitanul» se afla teafăr în București. Patru luni și jumătate vigilenta poliție a Capitalei nu l-a descoperit, fiindcă era ocrotit de însăși Elena Lupescu, după cum el și nu altul mi-a mărturisit în

noaptea când a apărut la proces! Nu bănuia, sărmanul, că această rafinată ocrotire avea să-l ducă peste câțiva ani la aceeași soartă ca a lui I.G. Duca” (op. cit., p. 257).

Într-un al doilea text, care reprezintă un fel de apreciere de sinteză a situației din Mișcarea legionară la sfârșitul anului 1938, după asasinarea lui Codreanu din ordinul regelui Carol, Crainic apare mai critic, tratând subiectul nu cu ardoarea celui ce participă la eveniment, ci cu detașarea observatorului, cu obiectivitatea impusă de poziția intelectuală, chiar dacă din extrema dreaptă, din care privea el evenimentele;

detașare și obiectivitate pe care autorul se străduiește să le respecte, ceea ce-i reușește în măsura în care i-o permite spiritul lui, totuși, năvalnic.

„Mai presus de orice, Mișcarea legionară consta din cultul Căpitanului. Acest supranume haiducesc exercita o seducție irezistibilă, asociind aventura de codru cu sugestia idolatriei mussolinienne și hitleriste, venită din

Europa contemporană. Atât Mussolini cât și Hitler erau personalități excepționale, de un dinamism covârșitor, clocotind de idei noi și subjugând mulțimile sub impelnconsistenț râul cuvântului vorbit. Căpitanul n-avea nimic din toate acestea. El se distinsese din zecile de mii de tineri zbuciumați de soarta țării lor printr-un glonț ochit bine în pieptul unui polițist. Ducea o viață foarte sobră, mai ales pentru un tânăr. Ascunsese revolverul buclucaș după icoana arhanghelului Mihail, căruia bătrânul Ion

Zelea Codreanu îi crease o legendă vapoasă de ocrotitor al legiunii și – tăcea! Puterea lui Corneliu

Codreanu a fost sângele vărsat și tăcerea. Fire cu desăvârșire statică, fără niciun element dinamic într-însul, sângele vărsat ținea locul dinamismului, iar tăcerea lui aproape de nepătruns oferea imaginației înflăcărate a tineretului o regiune goală unde ea putea plasa toate calitățile și posibilitățile unui eroism legendar. Când vorbea, «Căpitanul» spunea uneori câte ceva; când tăcea, spunea totul. De aceea, prefera să se rostească în monosilabe. Am asistat odată la un dialog tipic. Un tânăr sosise de pe la Satu Mare. L-a salutat după ritualul Mișcării, i-a comunicat cum a călătorit timp de patru zile, fără bani, dat jos din tren și pitulat în trenul următor, numai să poată veni să-l vadă și să ducă un cuvânt din partea lui camarazilor. Privindu-și

Căpitanul tânărul strălucea de fericire. Căpitanul i-a ascultat povestea și i-a zis doar atât: «Bine, camarade!». Când acela a întrebat ce cuvânt să ducă la Satu Mare

Căpitanul a rostit: «Spune-le că e bine! Are să fie bine!». Trimisul a plecat radios să comunice la ședința de cuib că totul e bine! Așa a vorbit Căpitanul. Aceștia erau adoratorii simpli. Dar multă era pleiada tinerilor cu carte, care mărturiseau: «Nu vreau să știu ce spune:

Idei am și eu. Vreau numai să-l văd și să cred în el!».

Asta era tot: tineretul acesta participa din plin la noua psihologie europeană, știa că peste hotare sunt generații de-o seamă, care adoră oameni excepționali și, fascinate de ei, crează o istorie nouă. Ritmul eroic al vremii, psihoza naționalistă cereau și la noi un om excepțional. Corneliu Codreanu a fost o creație a psihologiei acesteia exaltate de repercusiunile fenomenului fascist și hitlerist. Mussolini a creat el această stare de spirit. Hitler la fel. Corneliu Codreanu a fost creat de ea. Că n-a fost un conducător se vede din faptul că sufletul imens ce i s-a oferit l-a dus la dezastru” (op. cit., p. 296).

Crainic avea să se mai oprească asupra acestui subiect și în paginile în care va analiza cauzele care au dus la decapitarea Mișcării legionare în anul 1938, urmată de rapida ei descompunere. Însă asupra acestui text mă voi opri abia la încheierea prezentării de față.

*

Ca să se completeze lista de caracteristici necesare pentru a putea atribui Mișcării legionare un caracter totalitar, lipsește de fapt una singură: dorința de a realiza un om nou.

În capitolul Legiunea Arhanghelului Mihail din cartea sa, Codreanu scrie:

„Nu am adăugat niciun nou program politic celorlalte

36 existente în România, programe întru totul

«perfecte» în conștiința autorilor și partizanilor lor. (...)

țara aceasta pierde din lipsă de oameni și nu de programe. (...)

Noi nu trebuie să creăm programe noi, ci oameni noi. Pentru că oamenii de astăzi, crescuți într-un spirit de politicianism și infectați de iudaism, vor compromite cele mai strălucite programe.

Specia de oameni care se agită azi în viața politică românească, noi am mai întâlnit-o în cursul istoriei.

Sub domnia lor, multe state s-au prăbușit, multe națiuni au murit.

Cel mai mare prejudiciu pe care ni l-au făcut politica și jidanii nu constă nici în acapararea de către ei a bogățiilor solului și subsolului românesc, nici în tragica oprimare a clasei de mijloc, nici în invadarea de către ei a școlilor și profesiilor libere etc.; nici măcar în influența pe care o exercită asupra vieții politice, cu toate că fiecare dintre aceste intrigi reprezintă singură un pericol mortal pentru țară. Prejudiciul și marele pericol național la care ei ne-au expus este deformarea structurii morale a rasei noastre daco-romane.

Ei au creat acest tip de subom, acest deșeu uman, acest avorton moral: politicianistul care degradează noblețea rasei noastre, care ne dezonorează și ne ucide. (...)

Acesta este cel mai oribil flagel care ne-a fost adus de dominația jidovească.

De la invaziile barbarilor până în zilele noastre, toate popoarele cu care noi, românii am fost în contact sau în război, ne-au atacat pe tărâmurile fizice, economice sau politice, dar ne-au lăsat intact patrimoniul nostru moral și spiritual, conștiința noastră. (...)

Este pentru prima oară în istoria noastră că noi ne găsim față în față cu un popor inamic, care nu ne atacă cu sabia, ci cu armele specifice rasei iudaice: a lovi și paraliza conștiința și instinctul de conservare ale popoarelor, răspândind germenii decăderii morale, în scopul de a distruge în ele toate posibilitățile de reacție.

Iată pentru ce poporul nostru se simte dezarmat și învins.

În consecință, piatra unghiulară a legiunii va fi omul și nu programul politic, reformarea omului și nu cea a programului politic. În acest fel Legiunea Arhanghelului

Mihail va fi o școală și o armată, mai degrabă decât un partid politic.

În aceste zile critice, poporul român nu are nevoie de un mare om de stat, cum se crede în general, ci de un mare educator și ghid, care să poată să învingă puterea răului și să nimicească clica de răufăcători, începând prin depășirea în primul rând a răului care este în el și în poporul său.

Din școala legionară se va naște un om nou, cu calități de erou; un uriaș al istoriei noastre, care va lovi și va învinge pe toți dușmanii patriei. Luptele lui și victoriile lui se vor prelungi deasupra lumii materiale, contra inamicilor invizibili și imperiului răului. Tot ce a putut să dea rasa noastră mai mândru, mai elevat, mai drept, mai

puternic, mai cuminte, mai pur, mai muncitor și mai curajos, sufletul cel mai frumos pe care-l poate imagina spiritul nostru, iată ce trebuie să producă școala legionară.

Un om care va reprezenta chintesența grandorii umane, așa cum l-a creat Dumnezeu pentru poporul nostru.

Acest erou, ieșit din școala legionară, va ști să facă programe, va ști să rezolve problema evreiască, va ști să organizeze statul. Îi va convinge pe ceilalți români;

dacă nu, va ști să-i învingă, ca un adevărat erou.

Acest legionar al vigilenței și al eroismului, al muncii și ai dreptății, cu virtuțile pe care Dumnezeu i le-a insuflat, va conduce patria noastră pe căile grandorii”.

(op. cit., p. 281).

Aș spune doar că de puține ori am avut prilejul să citesc un text atât de lipsit de idei. Sărăcia aceasta nemaipomenită de idei politice este poate cel mai bine ilustrată de faptul că totul, dar absolut totul, este amânat pentru „după nașterea omului nou”, care le va rezolva, el, pe toate, totul este împins într-un viitor nebulos și imprevizibil, dar plin de grandoare (!), situat undeva în vecinătatea unei lumi dominate de forțe supranaturale. Ceea ce rezultă însă cu claritate din acest text este psihoza antisemită și antidemocratică a autorului.

*

Ceea ce a adus cu adevărat nou Mișcarea legionară în viața politică românească a fost însă asasinatul politic, pe care românii nu-l mai cunoscuseră, cu o singură excepție, în a doua jumătate a secolului 19, din timpurile înnegurate ale Evului Mediu.

Episodul acesta întunecat din istoria noastră a debutat cu uciderea trădătorului Vernichescu de către

Ion Moța, în mai 1924, și a prefectului Manciu de către Corneliu Codreanu, în luna octombrie a aceluiași an. Lanțul a continuat, verigile lui cele mai

„Înalte” au fost doi prim-miniștri – I.G. Duca și

Armand Călinescu –, oroarea culminând cu uciderea lui Nicolae Iorga și a lui Virgil Madgearu, într-un moment în care legionarii se aflau la putere. Trebuie menționat, fără a contesta în vreun fel „prioritatea”.

legionarilor în acest mizerabil aspect al vieții noastre politice din perioada interbelică, că legionarilor li s-a răspuns – din păcate, am

spune astăzi, după ce știm cum au fost „tratate” aici, în Occident, diferitele curente extremiste, teroriste, ce utilizau ca armă asasinatul politic – legionarilor li s-a răspuns, deci, din păcate, cu aceeași monedă, momentul de vârf fiind atins prin asasinarea lui Codreanu în 1938.

Trebuie însă subliniat faptul că asasinatul politic apare printre mijloacele curente de acțiune ale

Mișcării legionare încă din primele faze, înainte chiar de constituirea ei ca atare. Codreanu descrie cu lux de amănunte acest moment nodal în capitolul Complotul studenților, octombrie 1923 din cartea sa:

„Moța a venit să mă întâlnească la Câmpulung pentru a merge cu mine la Sihăstria lui Petru Rareș, situată pe muntele Rarău, pe care eu o iubeam în mod deosebit.

În timp ce urcam pe Rarău, Moța a început să-mi împărtășească frământările sale:

«Studenții nu vor putea continua greva în toamnă.

Decât să ne resemnăm la o capitulare umilitoare pentru noi toți, mai bine să-i sfătuim să reia cursurile. În ce ne privește pe noi, care i-am condus în timpul acestor ani de încercări, să sfârșim Mișcarea în frumusețe, sacrificându-ne cauzei noastre, dar antrenând cu noi, în moarte, pe toți vinovații care au trădat interesele românești. Să ne procurăm revolvere și să-i suprimăm, dând astfel un exemplu teribil, care va marca istoria noastră. Oricare ar fi urmarea, că noi vom muri de asemenea sau că vom mucegai toată viața în temnițe, puțin interesează».

Am fost de acord cu el. Cu prețul al însăși pierderii noastre, lupta noastră avea să sfârșească prin pedepsirea răsunătoare a trădătorilor care, abandonând posturile de încredere pe care le ocupau, umiliseră și expuseseră la pericole fără număr națiunea română.

Noi simțeam, în acel moment, sângele fierbând în vinele noastre și ceream răzbunare pentru lunga serie de nedreptăți și umilințe îndurate de poporul nostru.

Puțin timp după aceasta, noi ne-am aflat reuniți la Iași, la domnul Butnaru, în strada Săvescu nr. 12: Ion Moța, Corneliu Georgescu și Vernichescu, de la Cluj; Ilie Gârneață, Leonida Bandac și eu, de la Iași; Tudose Popescu de la Cernăuți.

Prima problemă pentru noi a fost să stabilim care sunt principalii vinovați. Cine trebuie să răspundă în primul rând de mizeria în care se zbătea țara? Românii sau jidanii? Noi am apreciat, în unanimitate, că primii și cei mai vinovați erau românii, îndeajuns de mizerabili pentru a-și vinde țara arginților lui Iuda. Jidanii sunt dușmanii noștri și, în această calitate, ei ne urăsc, ei ne otrăvesc, ei ne extermină. Dar conducătorii români care trec în tabăra lor sunt pentru noi mai răi decât dușmanii: sunt trădătorii. Prima pedeapsă, și cea mai crudă, trebuie să lovească deci în trădători; inamicul va urma după aceea.

Dacă n-aș avea decât un singur glonte și aș vedea în fața mea un dușman și un trădător, glonte mele va fi pentru trădător.

Noi am fost de acord să stabilim care erau principalii trădători, și am ales șase miniștri. George Mârzescu era capul listei.

Ceasul răzbunării avea în fine să sune pentru aceste canalii, care nu s-au gândit niciodată că într-o zi vor da socoteală de faptele lor, în această țară unde ei dominaseră ca stăpâni absoluți asupra unui popor incapabil de orice reacție.

De această dată, națiunea va trimite răzbunători contra lor.

Noi am trecut, după aceasta, la a doua categorie:

jidanii. Care să fie loviți, printre cele două milioane de-ai lor?

După reflecții și discuții îndelungate, am ajuns la concluzia, în final, că adevărații capi ai atacurilor iudaice contra României sunt rabinii, toți rabinii din orașe și din târguri. Ei sunt cei care conduc masa jidovească.

Când cade un român, nu e un efect al întâmplării. El cade ochit de un rabin.

În spatele fiecărui om politic cumpărat există un cap de rabin care a calculat lovitura și a ordonat Cabalei sau bancherilor jidani să încheie târgul și să plătească. În spatele fiecărui ziar jidovesc, pentru a inspira metodele lui perverse și campaniile lui de calomnii, de minciuni și de provocări, este un rabin.

Trebuie deci să-i lovim pe rabini; dacă am fi avut mijloace, i-am fi vizat pe toți, dar eram puțin numeroși și ne-am hotărât să nu-i atacăm decât pe marii rabini de la București.

Am ales după aceea dintre bancheri: Aristide și

Mauriciu Blank, care au corupt toate partidele și pe toți oamenii politici români, dându-le locuri în consiliile de administrație și

acoperindu-i cu bani; Bercovici, care finanța Partidul Liberal (Blank se însărcinase în special cu național-țărăniștii, dar la nevoie se angajase să-i cumpere și pe liberali).

Am trecut apoi la jidanii din presă: cei mai obraznici, otrăvitorii ființelor noastre. Am ales dintre ei:

Rosenthal, Filderman, Honigman (Fagure), directorii ziarelor Dimineața, Adevărul, Lupta, principalii dușmani ai intereselor românești” (op. cit., p. 157).

Evenimentele sunt cunoscute, nu ne vom opri asupra lor: complotiștii n-au apucat să-și pună planul în aplicare, ei au fost arestați. La anchetă au aflat că-i trădase Vernichescu, pe care l-au pedepsit imediat;

tribunalul i-a achitat pe complotiști, printre motive numărându-se și acela că ei nu stabiliseră încă data declanșării acțiunii (!). Ceea ce rămâne de pe urma întregii istorii este planul însuși: cum l-au motivat, care le-au fost ideile călăuzitoare.

La puțin timp după punerea inculpaților în libertate a urmat asasinarea prefectului de Iași, Manciuc.

Alt proces, altă achitare.

Interesant este însă cum redă în memoriile sale

Crainic momentul fondării ziarului Calendarul, cum l-a cunoscut și cum a început relativ scurta perioadă a colaborării cu Codreanu:

„Toate ziarele la care am scris până acum au fost mai mult sau mai puțin naționaliste, dar niciunul nu a pornit cu un program precis de realizare a naționalismului, ci l-au afirmat după împrejurări.

Mi-am dat seama de la început că un asemenea program nu s-ar putea realiza în viața publică decât formând o mentalitate nouă. Cel dintâi capabil de o asemenea înțelegere e tineretul intelectual. Cu el se începe regenerarea unei națiuni. Exemplele ce stăteau atunci în față erau Rusia sovietică și Italia corporatistă, reprezentând concepții contrare, dar întemeindu-se și una și alta pe tineret. În România democratică, nimeni nu se ocupa de tineret, fiindcă niciun partid nu-și pune problema unei regenerări a vieții naționale. Dar tineretul, ignorat de politicieni, simțea această nevoie și începuse singur să se organizeze. Urmărisem atent zvâcnirile lui și le remarcasem regulat în ziare. Din aceste zvâcniri se desfăceau două tendințe: una de naționalism gălăgios și deșert, cu scandaluri provocate în anume momente de guvernanții înșiși, și alta de naționalism constructiv, care

își dibuia încă formula de orientare.

Pe cea dintâi o criticasem adesea, pe cea din urmă o încurajasem. Ceea ce îmi plăcea la acest tineret era afirmația credinței ortodoxe în viața publică, față de care partidele politice manifestau indiferență sau ostilitate.

Vedeam în imaginație o generație nouă coborând spiritul dumnezeiesc al Evangheliei în opera unui naționalism constructiv, care să însușească toate categoriile sociale.

Am chemat la mine pe Corneliu Codreanu, care se desemna ca șef al mișcării constructive. Nu-l cunoscusem până atunci decât din faimă, iar această faimă era foarte amestecată. Asupra lui apăsa uciderea unui om, a polițistului Manciu, cu toate că fusese achitat de jurați. I-am explicat pe larg ce ziar plănuiesc să fac și el m-a ascultat încântat. Tânărul cu ochi albaștri, față prelungă, osoasă și zâmbet melancolic, n-avea încă idei și era bucuros să constate că ceea ce îi comunicam eu s-ar potrivi cu mișcarea sa. Când l-am întrebat ce număr de aderenți are, mi-a răspuns cu franchețe că nu poate conta decât pe 70 în toată țara, unul de județ. Mi-a plăcut această lipsă de lăudăroșenie și l-am asigurat că peste un an va avea o mare mișcare. N-a fost nici vorbă să ader eu la mișcarea lui, fiindcă pur și simplu n-aveam la ce să ader. Am vorbit numai despre un concurs reciproc. La sfârșit, l-am întrebat să-mi explice motivul crimei. A fost o povestire lungă, a unor persecuții și chinuri sadice în beciurile poliției din Iași, la care a fost supus atât el, cât și o soră a lui. El a fost bătut la tâlpi, iar sora lui pe spatele gol. N-a mai putut îndura această rușine și a tras, nici el nu știe cum. Dar îi pare rău din adâncul sufletului. E credincios la Dumnezeu și n-ar mai repeta un act asemenea, fie orice-ar fi. Povestirea lui avea tonul unei căințe amare, ce nu putea să nu te impresioneze. Când Lucian Blaga a venit la București, a ținut să-l cunoască și el. Povestirea crimei cu același ton de părere de rău l-a impresionat și pe el ca și pe mine. Tânărul cu ochi albaștri și cu zâmbet veșnic melancolic părea purificat de-o adâncă suferință interioară.

Vorbea sobru și cu miez, mânca frugal, nu bea și nu fuma. Părea sigur de puterea lui fără să fie orgolios.

Într-un sfat în doi, și Lucian Blaga a fost de părere că merită să fie sprijinit” (op. cit., p. 230).

Cele povestite de Crainic se întâmplau în anul

1932. Cred că este interesant de poposit asupra acestor detalii,

cel puțin din două motive. Primul, mai general, ar fi faptul că evenimentele petrecute în partea aceasta a spectrului politic românesc interbelic, adică în interiorul extremei drepte ultranaționaliste, sunt destul de puțin cunoscute. Se pare că avem de a face aici cu o situație destul de confuză, fragmentată, în care „crezul” naționalist, cât ar fi fost el de puternic, nu era totuși în măsură să acopere patimile individuale, altfel caracteristice unor firi aprige, fanatice, încredințate fiecare că ele și numai ele sunt deținătoarele adevărului. și că „platforma comună”.

a acestor curente nu era constituită decât dintr-o respingere de cele mai multe ori instinctivă, și oricum viscerală, a democrației liberale. Deci contraproductivă.

Elementul acesta liant nu pare însă să fi fost în stare să acopere conflicte, provenite uneori din minime diferențe doctrinare, pe care aceste firi grăbite, exaltate, le exacerbau altfel cu destulă ușurință până la stadiul de certuri și rupturi la fel de definitive. Am spune astăzi, privind lucrurile din perspectivă istorică, spre binele societății românești.

Al doilea motiv, mai particular, ar fi acela că această fază interbelică a istoriei noastre politice – extrem de interesantă, căci fenomenele se desfășurau într-o libertate aproape deplină – s-a caracterizat prin existența a două perioade distincte: în cea dintâi, forțele liberal-democratice domină scena politică românească; treptat însă, forțele antidemocratice din extrema dreaptă, naționalistă a spectrului politic devin din ce în ce mai puternice și, sprijinite fiind și de un context european ce urma aproximativ aceeași dinamică, ajung să echilibreze forțele democratice și apoi să le domine, la rândul lor. Această răsturnare de situație, despre care am putea spune că reprezintă un moment nodal, poate fi plasată aproximativ pe la jumătatea anilor '30. După care, într-un interval relativ scurt de timp, forțele liberal-democratice sunt practic reduse la tăcere. Povestirea lui Crainic se situează tocmai la începuturile acestui proces de schimbare a balanței, în 1932, când greutatea forțelor antidemocratice nu pare să fie încă semnificativă. Cinci ani mai târziu, echilibrul era deja rupt, procesul încheiat, balanța politică răsturnată înspre extrema dreaptă, se instaura prima dictatură de tip fascist, cea carlistă sau regală, cum i s-a mai spus.

Dacă ar fi să reținem doar aparentul detaliu al repeziciunii cu care s-a prăbușit un edificiu democratic, altfel construit cu destulă

trudă în România, am înțelege multe în legătură cu consistența a ceea ce a fost la noi în țară „societatea civilă” – ca să folosim o exprimare modernă, azi devenită curentă – și ne-am explica mult mai ușor ceea ce a urmat și a avut drept rezultat pe linie directă situația actuală.

Pentru că, de fapt, dincolo de o interpretare corectă a unor evenimente din trecutul istoric, aceasta și numai aceasta interesează.

Să ne întoarcem la Crainic. Ce urmărea el scoțând acest nou ziar?

„Pe cine aveam să susțin eu în Calendarul?

Camarila, ca Nae Ionescu, care devenea peste noapte arhimilionar, din golan ca și mine? Fiecare guvern ce venea, ca Pamfil Țeicaru, care avea să ridice în inima

Capitalei un „zgârie-nori”? (...) Problema care mi se impunea era ca, peste prăbușirea unei democrații sinucise, să ajut din răspuțeri la cristalizarea unui mare organism politic naționalist, de o moralitate desăvârșită, în stare să regenereze viața statului cu orice preț. Cunoșteam mai bine ca oricine primejdiile ce mă așteaptă, dar am făcut-o. Calendarul a susținut toate mișcările cu caracter naționalist și de reînnoire morală, întemeiate pe ideea creștină: am susținut pe Octavian Goga, despărțit de Averescu, pe Grigore Forțu, pe Corneliu

Codreanu și pe A.C. Cuza. Sincer vorbind, cuzismul nu m-a entuziasmat niciodată. Spiritul meu nu s-a împăcat cu monoideismul antisemit, repetat gramofonic, injectat din când în când cu spargerii de geamuri și mișcând pe loc de o jumătate de veac. Dar l-am susținut cum am susținut toate celelalte mișcări în perspectiva unei contopiri, a unui aliaj în flacăra duhului nou. De acord cu

Codreanu, am dus tratative să-i unesc pe cuziști cu legionarii, de acord cu Codreanu, am încercat să canalizez mișcarea lui Grigore Forțu într-a celui dintâi, mai apoi, când Calendarul nu mai era, am încercat să-l unesc pe Codreanu cu Goga și n-am izbutit decât să leg pe Goga cu A.C. Cuza. Naționaliștii români au fost la fel cu democrații români. Căci dacă mulțimea partidelor e în spiritul pulverizator al democrației, mai multe partide naționaliste în stilul vremii de-atunci înseamnă absurditatea absurdităților. În România, democraților nu le-a fost dat să realizeze democrația și naționaliștilor nu le-a fost dat să realizeze naționalismul. Democrații au fărâmițat solidaritatea națională, tolerându-și unii altora afacerismul; naționaliștii s-au combătut și s-au urât unii pe alții, pretinzând că refac solidaritatea românească!

Am încercat să-i unesc fără niciun fel de interes personal.

N-am pus nicicând numele meu în joc, legat de vreo ambiție politică. Cheltuiam această trudă dintr-un fel de estetism național: pentru bucuria de a vedea un organism puternic care să încarneze idealurile românismului. Azi, când aceste mișcări zac sub cruce, am trista satisfacție de a fi văzut limpede și bine încotro mergeau, oarbe de ură și dezbinare. Conștiința mea morală e împăcată, năzuința mea de român va sângera până în mormânt.

Nu mă sfiesc să spun că dintre aceste mișcări preferințele mele mergeau spre legionari. Erau tineri și nădăjduiam că ei vor încarna cu deosebire spiritul nou.

Corneliu Codreanu de la 1932 n-avea prestigiul mitologic de mai târziu" (op. cit., p. 235).

Tot în acea perioadă a Calendarului, în memoriile lui Crainic apare și figura lui Mihail Stelescu, pe care autorul îl prezintă cu o simpatie deloc mascată, în contrast cu distanțarea din ce în ce mai pronunțată față de Codreanu:

„În regimul care a înlocuit pe Iorga-Argetoianu.

Corneliu Codreanu și Mihail Stelescu erau deputați.

țineau să se remarce de la tribună pentru a da suflu și mai mare Mișcării. Mihail Stelescu, tânăr de un dinamism simpatic, fără nimic feroce, era inițiatorul cămășii verzi, autorul întâilor cântece ale Mișcării și organizatorul pe teren, în țară. Când studenții au voit să pună o cruce la mormântul eroului necunoscut, în protestul presei democratice, care susținea că acel erou al neamului românesc ar putea fi evreu, marea manifestație, de o desăvârșită ordine, a fost condusă de

Mihail Stelescu. Corneliu Codreanu, prudent, s-a retras în zilele acelea la Iași. Cu toată ordinea perfectă, poliția și jandarmii înarmați au oprit manifestația trăgând cu armele. Mihail Stelescu a comandat îngenuncherea și, pe când puștile trosneau, miile de studenți cântau rugăciunea cu noi este Dumnezeu! în anii Calendarului, când Mișcarea se inspira din precepte creștine, ea n-a săvârșit absolut niciun act de violență și a răspuns cu cântece la toate atacurile nejustificate ale poliției. În țară, legionarii nu țineau discursuri, ci construiau, făceau cărămidă, zideau, îndiguiau, munceau pe ogoare.

Acest soi de politică, adică muncă învăluită în cântec, înfuria pe politicieni, ale căror minciuni nu mai prindeau în popor, și furia lor se exprima prin violența poliției și a jandarmeriei. Ca deputat, Mihail

Stelescu a făcut o serie de comunicări de la tribună, care, toate, erau scrise în redacția Calendarului" (op. cit., p. 237).

În schimb, cum spuneam, Crainic îl prezintă pe

Codreanu într-o cu totul altă lumină. Astfel, el își amintește un episod, semnificativ și pentru ilustrarea înclinațiilor criminale ale conducătorului Mișcării legionare

„Am ambiționat pe Corneliu Codreanu să vorbească în parlament. Mișcarea creștea vertiginos și lumea voia să fie orientată asupra țelurilor ei. El urma să facă un expozeu al doctrinei și al punctelor cardinale de program, încadrat în discuția la mesaj din toamna lui 1932.

În locuința mea din strada Polonă, i-am dictat discursul o după-amiază întreagă, eu plimbându-mă și fumând, el scriind. Era expunerea unui naționalism constructiv, de spirit nou, fără atacuri împotriva celorlalte partide și fără niciun fel de element cuzist. O mărturisire de credință a generației noi. Corneliu Codreanu a admis-o cuvânt de cuvânt. Voia să adauge de la el un mic episod cu o pâine făcută din rumeguș de lemn, adusă din

Maramureș și s-o depună pe banca ministerială pentru a vedea guvernul cum se hrănește poporul român.

Credea că gestul va fi de mare efect. A doua zi.

Corneliu Codreanu a venit din nou la mine cu discursul învățat. Dura un ceas și un sfert. El n-avea darul oratoriei.

Dar îl spunea frumos. I-a venit rândul să-l rostească într-o sedință de seară, când eu lucram la redacție.

Într-un târziu, reporterul meu parlamentar intră pe ușă cu o figură plouată: «A vorbit Căpitanul, domnule director

!». «Ei, cum a fost?», întrebai eu. «Un dezastru!».

«Ce tot spui, mă băiete? Avea un discurs foarte frumos.

Mi l-a rostit mie. Cât timp a vorbit?». «Zece minute și pe urmă s-a încurcat și a părăsit tribuna».

Dar iată că intră și Codreanu. «Ce făcuși, Corneliu?»

I-am întrebat eu, după ce am rămas singuri. Atunci el mi-a făcut o mărturisire foarte ciudată.

«Când m-am suit la tribună – se spovedea el – mi s-a înfipt în creier o idee, care nu mi-a mai dat pace. Ce mă fac dacă acum când sunt la tribună, un deputat îmi strigă din bănci: «Ucigașule!»? Ce mă fac? Părăsesc tribuna fără să răspund nimic ori scot revolverul și trag? Că

eu umblu permanent cu revolverul la mine.

Gândul acesta mi s-a pus ca un întuneric pe minte.

Rosteam o frază din discurs și așteptam strigătul: «Ucigaș ule!». Dar strigătul n-a venit și eu am uitat discursul.

M-am coborât de la tribună, mulțumit că n-am folosit revolverul.»

Eram dezolat că discursul s-a prăpădit și s-a pierdut un bun moment de afirmare a noii Mișcări. Dar chestiunea cu revolverul m-a înfiorat. Vasăzică n-a renunțat, cum pretindea el în prima spovedanie, când mi-a povestit uciderea lui Manciu. Altă dată, un an mai târziu, ne găseam într-o grădină, pe care o lucrau legionarii, la marginea orașului. El a luat pălăria lui Dragoș Protopopescu, care se grăbise să îmbrace cămașa verde, cum avea să se grăbească s-o lepede, și și-a făcut țintă din ea. A scos revolverul și a tras de mai multe ori în aceeași spărtură. Ne-a explicat că distanța unde se găsește pălăria e foarte mare pentru o bătaie precisă de revolver. «Noi știm să tragem, domnule Dragoș», a încheiat el, înapoiindu-i pălăria spartă” (op. cit., p. 237).

Din concurența Codreanu-stelescu la conducerea

Mișcării legionare a rezultat „disidența” celui din urmă, care a înființat propria mișcare și a fondat un ziar, conflictul lor sfârșind prin asasinarea lui Stelescu.

Cum a interpretat Crainic evenimentul, am văzut mai înainte. Iată concluziile lui în privința acelei perioade, a Calendarului, din istoria Mișcării legionare:

„... Visasem un naționalism creștin și luptasem ani de zile să-l realizez în sufletul tineretului. În locul lui se ivise această monstruozitate a crimei, învăluită în fum de tămâie pentru a nu i se vedea oroarea. În locul martirilor pentru o credință, erau glorificați asasinii, desenați cu aripi de îngeri în spate. «Nicadorii» și

«Decemvirii» deveniseră idealurile de eroism ale tineretului legionar. Această mistificare barbară a creștinismului și a naționalismului nu mă putea lăsa indiferent.

Am voit o generație nouă, care să ridice România, dar nu o tovărășie sângeroasă, care să balcanizeze numele acestei țări. A fost necesară crima pentru afirmarea legionarismului? Nicidecum! Un I.G. Duca s-ar fi prăbușit singur în rușine și în neputință. «Garda de Fier», chiar dizolvată, ar fi rămas puternică și ar fi sporit.

Chiar dacă n-ar fi avut atâta dinamism launtric, ea ar fi crescut ca apa în vasele comunicante, prin sugestia formidabilelor mișcări similare de peste hotare. Spiritul timpului e mai puternic decât orice piedică. Am comis o mare greșeală când, înființând Calendarul, am dat acest tineret pe mâna lui Corneliu Codreanu, crezând că am a face cu un om îmbunătățit și însuflețit, cum voia să pară, de ideea creștină care înnobilează naționalismul”.

(op. cit., p. 282).

Am impresia că, în încercarea sa de a împreună naționalismul și creștinismul într-o singură doctrină politică, Nichifor Crainic a eșuat – și n-a fost singurul care a încercat-o – fiindcă nu se putea altfel. Oamenii aceștia au dorit – ceea ce n-au făcut nici Mussolini și nici Hitler – să alătore două ideologii fundamentale opuse: una provenind din naționalism, care se bazează pe ură, pe respingere, pe dușmănie, pe nimicirea adversarului și alta provenită din creștinism, care se bazează, dimpotrivă, pe iubire, pe apropiere, pe împăcare, pe iertare. Chiar dacă forma modernă de stat la care s-a ajuns este (aproape) deplin secularizată, produsul natural al creștinismului în politic este, fără discuție, liberalismul democratic – umanist și tolerant în esența lui –, adică tocmai ceea ce „naționaliștii creștini” de la noi sau de aiurea au căutat să combată. O neînțelegere, o rătăcire, o erezie? Probabil că din fiecare. Rezultatul a fost însă cel pe care astăzi îl știm: măcelul numit „al doilea război mondial”.

și este extrem de puțin probabil că lucrurile ar fi putut evolua, nu se știe prin ce minune, într-o altă direcție. Fiindcă naționalismele – creștine sau nu, religioase ori laice – nu pot eșua decât în ceea ce ele însele proclamă: o luptă acerbă pentru dominare, pentru supremație, pentru impunerea prin forță a interesului unuia în dauna celui alt. Iar dintre cele două forme de totalitarism cunoscute în secolul nostru, numai naționalismul s-a dezvoltat până aproape de ultima lui consecință, pe care totuși n-a atins-o, fiind înfrânt în război. Comunismul, din fericire, nu s-a mai putut dezvolta nici măcar până la acest stadiu, căci însuși războiul devenise între timp, la rândul lui, imposibil, fiind o cale sigură spre sinucidere. Afirmat le care este întărită de fenomenele postcomuniste pe care le înregistrăm azi, produse de un comunism înveșmântat în straie naționaliste.

Privite astfel, memoriile lui Nichifor Crainic nu pot fi interpretate totuși decât ca venind de la un om care până la sfârșit n-a

avut tăria să facă o „spovedanie a unui învins”.

*

Stimate domnule Bălănescu, am început textul acesta ca pe o scrisoare pe care v-o adresam, dar până la urmă, scriindu-l, a ieșit cu totul altceva. La capătul parcurgerii lui, un cititor s-ar putea întreba cu îndreptățire dacă și de ce anume ar fi fost justificată o asemenea întreprindere într-un moment când preocupările noastre sunt cu totul altele. Părerea mea este că la întrebare se poate da un răspuns afirmativ, cu implicații dincolo (sau mai bine zis dincoace) de acel principiu foarte general, a cărui importanță, în contrast cu simplitatea sa, apare mereu evidentă. Fără o bună cunoaștere a trecutului nu e posibilă nicio înțelegere corectă a prezentului și nicio stabilire judicioasă a drumului de urmat.

Coborând din aceste generalități în lumea particulară a realităților românești, trebuie mai întâi să constatăm că există o „foame de trecut”, o tendință de a recupera un trecut ascuns timp de decenii, prezentat deformat, în conformitate cu interesele de moment ale unei puteri care a considerat istoria, în general, cea contemporană, în special, drept un domeniu ideologic, a cărui utilizare în politică este de maximă importanță. Este evident că transformarea istoriei din știință în instrument al politicii nu se putea petrece fără deformarea ei până aproape de nerecunoaștere. A rezultat o falsă istorie, bine întipărită prin propagandă în gândirea oamenilor de azi. Ei însă realizează situația, ca și neajunsurile ce decurg din ea, de unde și dorința de a acoperi o asemenea carență, care se înregistrează în medii foarte diferite ale societății.

Dacă această dorință de recuperare a trecutului este un fenomen în esență pozitiv, de la care nu ne putem aștepta decât la rezultate bune în viitorul imediat, nu același lucru aș putea să afirm și despre felul cum se realizează practic această recuperare, fără acea distanțare critică obligatorie, cerută nu numai de o minimă obiectivitate, ci și de intenția declarată a celor ce o conduc de a contribui la trecerea de la o fază totalitară la una democratică.

Mă refer la reeditarea unor cărți apărute în perioada interbelică. Mă refer la articole, la interviuri apărute în presă. și nu în edituri sau în publicații conduse de pescuitori în ape tulburi, ci în acelea ce au în fruntea lor intelectuali ale căror intenții declarate, de susținători ai democratizării societății românești, i-ar obliga cu atât mai mult la

această necesară distanțare critică. (Voi căuta în cele ce urmează să nu numesc pe nimeni, exceptând situații devenite deja publice, cu toate că gradul de confuzie din țară ar reclama-o cu prisosință, pentru a nu mi se reproșa intenția de a fi produs un text polemic.)

Astfel, interviul care a provocat scrisoarea

Dumneavoastră a apărut într-o publicație din provincie cu circulație relativ limitată. Dar când citim chestiuni asemănătoare în publicații din Capitală, cu tiraj și impact incomparabil mai mare, situația mi se pare cu totul alta. Repet: în publicații cu caracter – cel puțin declarat – democratic.

Mă voi limita să spun că o astfel de constatare, numai ea, justifică pe deplin publicarea unui text cum este cel de față. De fapt, problema acestor apariții e infinit mai complicată și ea se cere tratată într-un cu totul alt cadru.

De ce am recurs la atât de multe și lungi citate?

De ce le-am ales tocmai din această zonă extrem radicală a dreptei românești interbelice? Nu pentru a le face să circule, bineînțeles. Ci pentru că ele trebuie cunoscute. Nu poți critica o ideologie fără să-i cunoști textele fundamentale. Nici legionarismul și nici marxismul. Așa cum, din păcate, se practică încă pe la noi. Numai în felul acesta se poate ieși dintr-un mit. Căci, până la urmă, după cât se pare, tot cu o mitică avem de-a face, așa cum de altfel subliniați în scrisoarea Dumneavoastră. și această chestiune mi se pare foarte complicată, având o multitudine de aspecte care, fiecare în parte, ar cere tratarea într-un cadru separat.

și mai este un aspect. Moștenitorii de azi ai ideologiei legionare, în special pescuitorii în ape tulburi de care vorbeam mai sus, țin ascunse aceste texte, prezentându-le doar trunchiat sau sub forma unor redări aproximative, sporind încă mai mult confuzia.

Am crezut deci că ar fi cel mai potrivit să-i las pe

„Protagoniști” să se prezinte singuri.

Data fiind această „imixtiune”, oarecum fortuită în corespondența noastră, nu-mi rămâne decât să vă propun să considerați că scrisoarea mea începe aici.

*

Să încep cu o chestiune care mi se pare și mie foarte importantă și în privința căreia astăzi, în

România, domnește multă neclaritate. Aș defini-o ca poziția

Bisericii ortodoxe române față de putere și, respectiv, față de societatea civilă. Nu iau în considerare posibilitatea unei „fuziuni” între putere și Biserică

(de fapt un fundamentalism religios – în cazul

României, ortodox), modelul acesta fiind atât de depășit pentru Europa și istoria ei recentă, încât nu poate fi socotit drept o alternativă care să stea în picioare (vezi și ceea ce s-a petrecut nu cu mult timp în urmă vizavi de Polonia: dorința papalității de a folosi în opera sa de „evangelizare” acest imens și compact bloc catolic, încercarea de a-și spori influența în stat – aspecte despre care nu am mai prea auzit vorbindu-se în ultima vreme, de unde deduc că încercarea de a „teocratiza” statul polonez, dacă a existat, a fost între timp părăsită, chiar dacă, după părerea mea, polonezii sunt un popor mai credincios, mai legat de Biserică decât românii, iar Biserica poloneză a jucat un rol important în toată perioada comunistă, fiind realmente un stâlp de susținere pentru societatea poloneză).

Mă gândesc însă că, date fiind raporturile specifice, tradiționale ale Bisericii orientale cu puterea seculară

— Supunerea față de „Cezar” transmisă în diferite forme până în zilele noastre, Biserica ortodoxă nu poate să stea decât alături de putere, indiferent de natura acesteia din urmă. Faptele o probează în cea mai mare parte, iar încercările ei din ultimul timp de a ocupa o poziție oarecum independentă pot fi mai degrabă interpretate drept o măsură de precauție în vederea unei schimbări ce nu mai pare atât de imposibilă ca în urmă cu doi ani; atunci clerul ortodox, în cea mai mare parte și (se pare) în urma unor

„Indicații” primite pe cale ierarhică, s-a angajat în campania electorală alături de FSN; de data aceasta va fi probabil ceva mai precaut.

Raportul Biserică-putere este unul tradițional și nu conjunctural. Fiindcă existența astăzi a patriarhului

Teoctist nu trebuie să ne facă să uităm că a existat și un Miron Cristea. E drept că printre slujitorii Bisericii a existat și un Popa șapcă – preot ortodox și el. La fel de adevărat, în pușcăriile comuniste n-au murit numai prelați greco-catolici, ci și preoți ortodocși, și nu toți au fost închiși acolo pentru trecutul lor legionar. Dar

Popa șapcă – și linia poziției pe care s-a situat el se regăsește, chiar dacă subțire, în toată istoria României moderne, până astăzi,

putându-se cu ușurință da câteva exemple – Popa șapcă, deci, a ocupat o poziție mărginașă în ierarhia Bisericii ortodoxe române.

O modernizare a Bisericii în România nu poate fi exclusă și nici posibilitatea ca o astfel de Biserică modernizată să ocupe o poziție cu adevărat independentă în societatea românească. Bineînțeles, cu condiția ca statul să fie secular iar religia o problemă individuală, ca în țările industrial-dezvoltate. Va avea oare Biserica ortodoxă română tăria să renunțe la poziția ei de „biserică națională” sau de primă biserică în stat și să devină un cult oficial recunoscut, alături de altele?

Discuția aceasta îmi sugerează o alta – de factură

„Laică”, dacă se poate spune așa. După răsturnarea din decembrie 1989 a început și în România discutarea problemei că societatea civilă la români a fost aproape inexistentă sau foarte slabă – o chestiune care se ventila mai de multă vreme aici în exil, în unele cercuri –, ajungându-se în general la concluzia că realizarea ei în practica socială este astăzi imperativă.

Date fiind condițiile și tradiția noastră, persoanele care s-au arătat interesate să acționeze în acest scop s-au asociat într-o alianță care mai apoi, în urma unor lungi discuții, a născut și un partid politic, pentru ca mai apoi să se regăsească într-o uniune de partide și formațiuni de opoziție.

Până aici lucrurile sunt, dacă nu în cea mai bună regulă, măcar acceptabile, chiar și crearea societății civile „de sus în jos” și nu spontan, ca în Occident.

Noi, românii, ne-am obișnuit cu situația aceasta:
suntem mereu obligați să ardem etapele.

Dar ce se va întâmpla dacă actuala opoziție va câștiga alegerile și va face parte din viitoarea majoritate parlamentară ce va desemna guvernul? Ce se va întâmpla în cazul când candidatul opoziției la președinte le va deveni președinte? Cine mai construiește societatea civilă în România? Pentru că societatea civilă trebuie să fie, prin definiție, nu numai independentă, ci chiar opusă puterii, pentru a-și putea juca rolul ei de control. și atunci? Aceiași oameni și la putere și în opoziție cu puterea? Nu se poate! Din două una: ori alianța se retrage din jocul politic imediat ce alegerile au fost câștigate și calea spre democrație a devenit deschisă, ori oamenii aceștia trebuie să lase locul lor altora, care să le continue lucrul început, dar îndreptându-l acum împotriva lor.

Sigur că într-o democrație există și instituții guvernamentale sau oficiale preocupate de educația civică a cetățenilor, începând din școală chiar. Dar ele nu fac parte din societatea civică – prin definiție neguvernamentală, ne-oficială.

și mai este o întrebare. În aceeași situație, pe drept cuvânt fericită, vor avea tăria noii arhitecți

— Constructori ai societății civile românești să accepte alături de ei la această lucrare pe aceia care, prin ideile lor politice (cu condiția ca ele să fie democratice), vor face parte din ceea ce am putea numi

„Viitoarea opoziție”, dacă și cei din urmă vor dori să conlucreze?

Legat de aceasta, îmi amintesc că, prin 1990, cineva spusese (nu-mi amintesc exact cine, ideea a fost de multe ori reluată): „Câtă vreme a existat

Ceaușescu, păream mai buni”. S-ar putea ca peste un timp, poate mai scurt decât îndrăznim să credem astăzi, ideea să fie reluată în varianta: „Câtă vreme a existat Iliescu, păream mai buni”. Cu alte cuvinte, ce ne vom face când neo-comuniștii vor dispărea și vom rămâne noi între noi, democrații?

*

Câteva cuvinte despre Alexandra Lavastine mi se par mai mult decât necesare, ea fiind – pe nedrept – mai puțin cunoscută în lumea românească, în afara unui segment al celei din Paris.

Am cunoscut-o cu câțiva ani în urmă în casa lui

Dinu Zamfirescu. Tânără, vioaie, plină de inițiativă.

Foarte preocupată de problemele românești din acea vreme: salvarea satelor, a monumentelor istorice și a bisericilor, în general, izolarea regimului Ceaușescu în opinia publică occidentală, în lumea internațională, colaborând direct cu unii români aflați pe atunci în preajma Ligii pentru apărarea drepturilor omului în

România din Paris. A fost de mai multe ori în „misiuni ziaristice clandestine” în România acelor ani, însoțind ziariști francezi ce realizau reportaje despre situația de acolo ori luau legătura cu puținii disidenți români.

Înțelegerea românește, se pare că avea și un român în familie – nu știu exact. Iubea România și poporul român aflat în mare suferință. Evident, pasiunea ei a continuat și după 1989, pe aceeași linie a denunțării noii puteri ce prelua locul celei prăbușite.

Din câte știu, are studii de politologie și face publicistică.

Citatul din l'autre Europe îmi amintește de lucruri asemănătoare afirmate de o altă specialistă franceză în probleme românești. Catherine Durandin, într-o carte despre România apărută nu cu mult înainte de căderea lui Ceaușescu, constata la români – nu numai în perioada comunistă, ci și în cea interbelică, deci într-un fel în mod tradițional – mentalitatea de „victimizare”, cum i-a spus ea cu un termen care a stârnit multe reacții negative la românii de aici, încă prizonieri ai unei mentalități foarte diferite de cea care se dezvoltase între timp în Occidentul democratic, să-i spunem: din familia celor ce alcătuiesc „mitul nostru național”. Ideea a fost reluată și de Dorin Tudoran sau de Vladimir Tismăneanu într-un interviu dat în comun în urmă cam cu un an (cred totuși că de primul dintre ei), în sensul unei tendințe evidente la români de „a transfera responsabilitatea” sau luarea deciziilor în probleme care-i privesc.

În această „mitică pasivistă” se încadrează și mitul

— Ialta și mitul-Malta, din ea se dezvoltă toate „scenariile”.

În care românii apar mereu ca victimele unor urzeli, ale unor comploturi din afară, menite să le pună în pericol ființa națională.

Nu doresc să insist acum asupra acestei chestiuni, cu toate că ieșirea din această mitică păguboasă, i-aș spune, mi se pare a fi pentru români vitală. Mă voi mulțumi să întreb: cui folosește ea? în niciun caz românilor.

*

Sunt aproape convins că Horia Sima are dreptate:

dacă el și oamenii lui ar fi rămas la putere în 1941, actul de la 23 august 1944 n-ar fi avut loc. Fiindcă, pur și simplu, n-ar fi avut cine să-l facă: n-ar mai fi existat niciun Maniu, niciun Brătianu, nici oamenii lui Niculescu-Buzești de la Serviciul Cifrului, nici diplomat îi care să ia contacte cu Alianții la Stockholm.

Berna, Lisabona, Ankara sau care să plece la Cairo pentru tratative. Ar fi avut grijă Horia Sima ca toți acești oameni („actorii” de la 23 august 1944) să nu mai existe.

Dar eu nu mă gândesc numai la implicațiile acestei situații în toamna 1944 – primăvara 1945, ci și la ceea ce s-ar fi întâmplat până atunci. Câte vieți omenești ne-ar fi costat o campanie în Răsărit dusă sub un regim legionar, deci nazist, dacă sub regimul lui

Antonescu am înregistrat circa 350.000 de morți și dispăruți, la

care se adaugă circa 150.000 de răniți și mutilați? și iertat să-mi fie, dar alături de o întrebare privind pierderile de vieți omenești, o alta similară în legătură cu pagubele materiale nu mi se mai pare utilă. Fiindcă la victimele căzute dintre ostași mai trebuie adăugate și cele date de populația civilă – evrei și ne-evrei. Or, când ai de-a face cu o nebunie criminală, orice presupunere mi se pare de prisos.

Să-i dăm deci dreptate lui Horia Sima, adăugând:
spre norocul nostru.

*

Mă văd silit să adopt un punct de vedere oarecum divergent față de cele ce afirmați într-un alineat al scrisorii, că „regele Carol al II-lea poartă personal vina pentru nimicirea unei bune părți a elitei intelectuale românești, despre care nu e imposibil de gândit că s-ar fi putut (aici ați și subliniat folosirea optativului în exprimare, n.n.) să fie mai târziu un factor stabilizant, echilibrant” al Mișcării legionare ajunsă la putere. Nu sunt de acord cu textul citat cel puțin în două puncte.

În primul rând, nu știm astăzi – statistic vorbind – care a fost ponderea simpatizanților legionari printre intelectualii români ai timpului și nici câți dintre aceștia au fost lichidați sub Carol al II-lea. S-ar putea ca o analiză făcută astăzi cu seriozitate, deci folosind metode științifice, să ajungă la concluzia că în cazul prim a fost vorba, de fapt, de o minoritate, iar în cel de al doilea, de o minoritate dintr-o minoritate și că restul este numai legendă. S-ar putea, am spus. La fel de bine, s-ar putea să ajungă la concluzia contrară.

În lipsa unui astfel de studiu, care să permită o apreciere cât de aproximativă, nu ne putem pronunța.

Fiindcă ne putem foarte ușor înșela, operând cu aparențe și nu cu realități. De aceea, cred că e mai prudent să așteptăm efectuarea unei cercetări corespunzătoare.

În al doilea rând, ideea că o elită intelectuală ar fi putut să câștige un conflict cu elementele radicale, criminale chiar, în interiorul unei mișcări extremiste, mai ales după ajungerea ei la putere, îmi pare a fi cu totul improbabilă. Nu cunosc niciun exemplu în sensul acesta. Invers, destule. Cred că avem de-a face aici cu iluzia ce și-au făcut-o mereu cei ce au încercat felurite „combinații” cu astfel de mișcări: că acestea, cândva și cumva, s-ar „îmblânzi” – prin satisfacerea apetitului, prin diluare etc. Câte încercări atâtea eșecuri, pentru că o mișcare

extremistă își are propria dinamică, în care, dacă nu intervine ceva, ea se consumă până la capăt, ca o lumânare, până la ultimele ei consecințe.

*

Stimate domnule Bălănescu, închei cele câteva reflecții prilejuite de interviul apărut în România și scrisoarea prin care ați reacționat la el, și am să mă refer la unele aspecte ceva mai generale.

Mișcarea legionară s-a născut după primul război mondial, în condiții economice, sociale și politice determinate, a căror prezentare nu poate face obiectul rândurilor de față. Este însă dincolo de orice îndoială că astăzi condițiile acestea sunt atât de diferite încât o „reînviere” a Mișcării – chiar și renovată, modernizată – pare în afara oricărei discuții. Dacă azi apar în România reviste „legionare” (pun în mod intenționat adjectivul între ghilimele) la Sibiu sau la

Timișoara, sau dacă Marian Munteanu înființează un partid politic de factură „neo-legionară” – lucrurile acestea nu trebuie să mire, ele încadrându-se în situația în general tulbure survenită în țară după răsturnarea din decembrie 1989. Importantă mi se pare întrebarea

cine stă în spatele acestor inițiative? cine plătește?

În epoca încheiată în 1989, comuniștii au avut interesul „să mențină vie”, cum spuneau ei, amintirea

Mișcării legionare. Atât în interiorul țării, cât și în străinătate. Strategia era însă diferită, ca și motivația ei. În interior, motivația acestei păstrări în actualitate a variat în funcție de faza respectivă: preluarea puterii, consolidarea ei, deținerea deplină a puterii, pseudoliberalizarea, deraparea în național-comunism.

Toate acestea sunt relativ bine știute. Mai puțin este însă cunoscută situația din străinătate, atât în fazele de început cât și (mai ales) în cele mai târzii.

Aș menționa două planuri diferite. Unul secundar, vizavi de opoziția externă care, prin prezența în rândurile ei a elementului legionar, era slăbită și, aproape automat, discreditată față de oficialitățile și opinia publică din Occident. și un alt plan, principal, față de guvernele din țările democratice importante, atât de bine definit de Ileana Vrancea; și anume:

acreditarea ideii că românii sunt înclinați spre extremism politic, neavând un simț democratic evoluat și că ei, comuniștii,

reprezintă singura garanție a unei stabilități politice și sociale în România.

Este clar că în relația dintre cele două curente, ambele antidemocratice, comuniștii au fost cei care i-au manipulat pe legionari, puținele cazuri de colaborare efectivă, conștientă indicând mai degrabă o puternică respingere reciprocă. S-au lăsat oare legionarii manipulați sperând că timpul avea să lucreze în favoarea lor? și aceasta este posibil. Timpul a fost însă prea lung și n-a lucrat în favoarea lor, după cum s-a văzut. Dimpotrivă, el a lucrat în favoarea comuniștilor. De fapt, relația dintre comuniști și legionari a fost una complexă, de atracție și de respingere reciprocă în același timp, dar despre ea s-a vorbit și s-a scris până acum prea puțin, cu toate că este pe cât de interesantă, pe atât de instructivă. Desigur, cadrul de față nu permite o abordare a ei.

Rămâne nevoia de a înțelege ceea ce s-a întâmplat în trecutul recent pentru a ne putea apropia de unele fenomene din actualitatea imediată, altfel mai greu de explicat. Să fie vorba numai de o naivitate a legionarilor? Poate că da, în multe cazuri. Constatarea aceasta nu îndepărtează însă cea dintâi supoziție. Căci fără voia lor și independent de conflictul lor, real sau aparent numai, ceea ce i-a unit pe extremiștii de orice nuanță și de pe orice meridian a fost adversitatea lor față de democrație.

*

Ultimele două chestiuni asupra cărora aș dori să mă opresc – de fapt legate între ele – vi se adresează și în calitate de medic psihiatru, ele pretându-se interpretării date de un specialist.

Prima mi se pare mai simplă și mult mai aproape de specialitatea Dumneavoastră. Se constată că legionarii, astăzi în vârstă, au rămas mai toți credincioși idealurilor lor din tinerețe. Nu mă refer aici la oamenii mai simpli, cărora „atâta li s-a spus, atât au înțeles”.

Ci la oamenii cu o structură intelectuală evoluată, așa cum este de pildă și cel care a dat interviul și v-a provocat scrisoarea. În sprijinul lui și al celor aflați în aceeași situație se poate aduce argumentul că au trăit numai în România, că după prăbușirea legiunii a urmat războiul și după război au venit comuniștii. Nu au cunoscut deci altceva decât un șir de dictaturi. Dar cei care au fugit după rebeliune sau după război și de atunci au trăit în țări cu sisteme democratice evaluate – Statele Unite, Canada, Franța, Germania – n-au înțeles ei

oare nimic din avantajele enorme pe care le are, pentru om, acest sistem liberal de organizare a societății? Nimic care să le zdruncine adversitatea față de democrație? Este adevărat că legionarii au fost educați în spiritul disprețului față de individ, dar întrebările le-am pus cu referire la oameni cu structură intelectuală evoluată.

Un amic german, un om mai în vârstă căruia i-am pus cândva această întrebare, mi-a replicat – fără să fie de acord, evident, cu situația descrisă de mine – că ar fi totuși inuman să ceri de la un om să-și nege, la bătrânețe, idealurile în care a crezut o viață. Chiar dacă n-am putut să-l contrazic, pentru că în fond avea dreptate, răspunsul lui devia oarecum întrebarea, pentru că se raporta la mine, cel care o puneam, și nu la situația subiectului în discuție.

După părerea mea, „laic” fiind în materie, explicația pare să scape unui raționament logic și de aceea am adresat de data aceasta întrebarea cuiva care o poate privi în lumina unei îndelungate experiențe profesionale.

*

A doua chestiune este mai complicată. Ea face parte de fapt dintr-o problemă mult mai vastă, care ține de istoria culturii noastre, dar și de istoria politică, pe care voi încerca să o formulez cât mai prudent cu putință. Abia după aceea mă voi întoarce la chestiunea propriu-zisă, cea legată direct de subiectul aflat în discuție.

După cum se știe, în epoca interbelică, dar mai cu seamă în anii '30, în cultura noastră (sau la vârfurile ei mai evidente – întrebarea se pune din nou în privința adâncimii reale a fenomenului și un răspuns corect nu poate fi dat decât de o analiză științifică serioasă) – în cultura noastră, deci, se înregistrează în acei ani o vizibilă alunecare către dreapta. Fenomenul nu pare să fi fost atât de evident și în alte țări europene, în aceeași perioadă. El nu este nici firesc deoarece (mi-aș permite să zic chiar: prin definiție, în sensul modern, aproape unanim acceptat astăzi pentru definirea noțiunii de intelectual), cel puțin din cauza spiritului critic ce trebuie să-l anime în permanență, intelectualul se găsește plasat îndeobște în centrul, în centru-stânga sau poate chiar în stânga spectrului politic.

(Trebuie să precizez că noțiunile de „stânga” și

„Dreapta” au în această formulare sensul lor modern, dinamic, adică ele se raportează la evoluția societății umane, indicând poziția unui individ sau a unui grup față de acest proces continuu, evolutiv și

nu trebuie înțelese în sensul lor „clasic”, prin excelență static, care le-ar face inoperante în încercarea de a explica fenomenele ce se înregistrează în societățile moderne, evolute). Orice statistică ne va conduce la constatarea de mai sus. Nu neg prin aceasta că în fiecare

8 O Cazul Mișcării legionare țară există intelectuali de dreapta sau conservatori de bună valoare. Dar în comparație cu cei de stânga sau de centru-stânga, ei sunt puțini.

În țara noastră, rezultatul acestei alunecări a fost o sărăcire a gândirii sociale românești, în general, și a gândirii politice de stânga, în particular, dar și a gândirii politice „de centru”, să-i zicem, adică a celei democratice. Acest fenomen nu poate fi explicat numai prin instaurarea (începând din 1938, deci relativ târziu) unor regimuri dictatoriale de dreapta. După părerea mea, fenomenul are rădăcini mai vechi, specifice culturii noastre. Cum spuneam, fenomenul acesta ar trebui neapărat studiat cu foarte multă seriozitate, obiectiv, fără pasiuni și resentimente. Fiindcă el s-a petrecut, sau a început și s-a dezvoltat, în condiții de libertate. și fiindcă el a avut niște consecințe care sunt astăzi tulburătoare pentru orice observator lucid al societății românești – consecințe pe care mă voi mulțumi să le trec rapid în revistă.

Cvasi-absența unei gândiri politice de stânga în epoca precomunistă (un Lucrețiu Pătrășcanu sau un

Bellu Silber erau „flori rare” și asupra calităților lor intelectuale absolute, de gânditori, nu aș dori să mă pronunț) a avut ca rezultat nu numai existența unor mișcări socialiste sau comuniste inconsistente (lipsite de un aport intelectual cu greutate, ca în alte țări, chiar din proxima noastră vecinătate), dar, tot ca o consecință, un partid comunist de cea mai proastă calitate dintre cele aflate la putere în țările satelizate după război.

Pe de o parte, un astfel de partid a produs cu mult mai ușor și în număr mult mai mare monștri, care au putut ocupa fără niciun fel de dificultate pozițiile de conducere, la toate nivelurile. Situația a agravat și mai mult criza de sistem în care se afla țara. Acest partid comunist nu a putut secreta, ca în mai toate celelalte țări „surori”, disidențe cât de cât remarcabile în sânul lui. Așa au devenit posibili în

România – nu și în Ungaria, Polonia, Cehoslovacia și, nu cu aceeași intensitate, în Bulgaria – „anii lumină”.

ai lui Ceaușescu, și tot alaiul lor de consecințe care se văd cel

mai bine după dispariția celui care a dat numele acestei nedorite epoci „de aur”.

De partea cealaltă, lipsită de orice punct de sprijin, dar și de orice punct de care să se „agațe”, societatea nu a produs disidențe decât individuale și numai foarte târziu, către sfârșitul anilor '70, când procesul de supunere a ei de către comunism era atât de avansat, încât aceste disidențe, cu toată stima pe care trebuie să o avem pentru curajul, abnegația, spiritul de sacrificiu al inițiatorilor lor, nu au găsit ecou în societatea românească decât (poate) în ultima perioadă, când situația devenise cu totul de nesuportat, când degradarea vieții în România, sub toate aspectele ei, făcea inevitabilă o explozie socială, chiar și în absența acestei firave disidențe. (De pildă, la Timișoara, la

București, în punctele fierbinți ale evenimentelor din decembrie 1989, disidenții nu apar practic pe scenă decât după consumarea primului act al „revoluției”, încheiat cu decolarea elicopterului prezidențial de pe acoperișul C.C. Altfel spus, disidenții au fost aduși la suprafață de valul revoltei populare, nu ei au contribuit în mod direct la ridicarea acestuia. De aceea nici n-au putut controla și conduce energiile eliberate de eveniment.)

Dar fenomenul se poate urmări și mai departe pe scena politică românească de după răsturnarea din decembrie 1989. Dacă „schimbarea de garnitură” comunistă, omologată prin alegeri aproximativ libere, nu este un fenomen unic în țările satelizate (vezi exemplul Serbiei), prezența pe scena politică, în calitate de contracandidați, ca alternativă, numai a unor partide democratice vechi, interzise sau auto-desființate în urmă cu 45 de ani, reprezintă o situație unică în spațiul acesta geografic. și s-ar mai putea adăuga și starea generală tulbure și dezorientată a opiniei publice, și calitatea personajelor care evoluau pe scena politică, și polarizarea inevitabilă a acestei scene din cauza absenței aproape cu desăvârșire a unor formații sau personalități, de unde a rezultat și incapacitatea de a găsi soluții de compromis. și așa mai departe.

Cred că ar fi greșit să se limiteze căutarea cauzelor acestei nedorite situații, care din păcate se prelungește, numai la perioada comunistă, numai în distrugerea fizică sistematică a elitelor societății românești, de pildă. Cred că ele ar trebui căutate mai departe în timp. Însăși această limitare la un „proces al comunismului”.

mi se pare simptomatică, ea dezvăluind un raționament

incomplet, de aceea fals, căci prin el s-ar lumina doar un segment (ultimul) al „procesului distrugerii democrației românești” – noțiune care are altă întindere, conferă altă incidență, dă alt țel acțiunii.

și – de ce să n-o recunoaștem? – o apropiere de realitate.

(Este ca și când aici, în Germania, s-ar face un

„Proces al nazismului”, limitat, să zicem, la anul apariției cărții lui Hitler Mein Kampf, și nu ar merge în urmă, pe firul evenimentelor care au produs-o:

Luddendorf, militarismul prusac, pierderea războiului și „lovitura de pumnal în spate”, războiul propriu-zis, pregătirea și declanșarea lui, politica wilhelmiană, exacerbară naționalismului german extremist și a pangermanismului, îndepărtarea lui Bismarck de la conducerea imperiului sau chiar „modalitățile încheierii păcii” din 1871 între prusaci și francezi. Poate că la început, în primii ani ai deznazificării, „procesul” să se fi limitat la anii premergători venirii lui Hitler la putere. Dar astăzi niciun studiu ce se dorește a fi serios nu poate ocoli aceste faze care au precedat desprinderea variantei național-socialiste din curentul ei mamă, naționalismul german extremist.)

Aceasta este problema generală – virajul spre dreapta al gândirii politice românești în perioada interbelică, dar mai cu seamă în anii '30 – și din ea face parte chestiunea asupra căreia doresc să mă opresc în cadrul de față: alunecarea unor vârfuri intelectuale românești în brațele legionarismului și incapacitatea lor de a se desprinde din această malefică înlănțuire, uneori până la sfârșitul vieții. Este vorba aici și de cel care acordă interviul ce v-a provocat scrisoarea, dar și de oamenii de cultură de vârf care, în Occident, mai târziu, au primit fiecare, pe direcția în care s-au dezvoltat, o recunoaștere unanimă a valorii – universale, așa zice. Mircea Eliade a fost unul dintre ei.

și mi-am permis să-l numesc aici deoarece numele lui – „cazul” său, am putea spune – a circulat în ultimele luni în mediile intelectuale românești ca urmare a publicării în revista 22 a unui eseu semnat de Norman Manea. Dar Mircea Eliade nu este din păcate singurul. El face parte dintr-o pleiadă, așa spune.

și de aceea fenomenul mi se pare departe de a fi singular, fiind cu atât mai îngrijorător. Iar repercusiunile lui se pot vedea și astăzi în viața intelectuală românească, fie și prin ceea ce am putea defini drept

o „preluare necritică a moștenirii culturale din perioada imediat precomunistă”.

Dar nu asupra acestor consecințe târzii aş dori să mă opresc în rândurile de față, ci dimpotrivă, aş vrea să încerc să mă îndrept către punctul lor de pornire, întrebându-mă și întrebându-vă: cum de a fost posibil?

În memoriile lui Nichifor Crainic găsim descris primul mariaj, cronologic vorbind, dintre intelectualii români și Mișcarea legionară:

„... întâiul mănunchi de intelectuali pe care i l-am adus în mișcare (e vorba de Codreanu n.n.), a fost grupul „Axa”: Mihail Polihroniade, Vasile Marin.

Alexandru Constant, Victor Ion Vojen și alții. Aceștia colaborau la Calendarul. Luni de zile am discutat cu ei până să-i conving să intre. Obiecția stereotipă era că șeful Mișcării e «criminal și ignorant». Abia i-am hotărât să stea de vorbă cu el. După aceea l-au îmbrățișat și au deschis poarta largă prin care aveau să intre zeci de mii de tineri intelectuali” (op. cit., p. 236).

Apoi Mișcarea legionară iese din „zona de influență” a lui Crainic, căzând în cea a lui Nae Ionescu, el livrându-i în anii următori serii întregi de intelectuali, dintre studenții săi. (și aici fenomenul nu trebuie absolutizat, ci studiat cu seriozitate, pentru că Nae

Ionescu predă un curs la Universitate iar alături de el alte cursuri erau predate de intelectuali democrați autentici, cum era de pildă P.P. Negulescu, a cărui îndepărtare de la catedră s-a petrecut târziu, dacă nu greșesc, în anul 1940. Și nu toți studenții lui Nae

Ionescu au devenit legionari sau, măcar, simpatizanți ai acestora. Pe de altă parte, nu toți intelectualii care au aderat la Mișcarea legionară au fost și studenți ai lui Nae Ionescu.)

Îmi vine în minte un episod povestit de Speer în memoriile lui. Speer a fost ministru al economiei sub

Hitler și a fost condamnat la Nürnberg la mulți ani de temniță. În timpul procesului, el s-a desolidarizat de ceilalți co-inculpați, care și-au susținut până la capăt nevinovăția, declarând în ședință publică regimul lui

Hitler drept criminal. Ceea ce, bineînțeles, i-a făcut pe co-inculpați să-l condamne cu hotărâre.

Fostul ministru al economiei a și precizat momentul

„Despărțirii” lui de Hitler, căruia se pare că i-ar fi spus în față –

nu-mi mai amintesc exact în ce formă

— Că e un criminal nebun. și anume: atunci când Hitler, în ultima fază a războiului, i-a dat ordin lui

Speer să dinamiteze nu numai obiective militar-strategice, ci și industrial-civile, ceea ce ar fi însemnat distrugerea fizică a poporului german, pe care Hitler, în demența lui, dorea să se răzbune. Speer a refuzat să execute ordinul și pare-se că i-ar fi spus-o și lui

Hitler.

La acest punct al declarației lui Speer, judecătorul

— Un magistrat britanic, pare-mi-se, ori american, poate

— Dorind să înțeleagă mai bine mecanismele intime care au determinat comportarea generală a inculpatului, l-a întrebat pe Speer: „Bine, domnule, cum ai putut dumneata – care erai arhitect de meserie, un om cu educație, cu aptitudini intelectuale, cu înclinaț îi spre muzică etc., un spirit elevat, un om subtil/inconsistent re, deci –, cum ai putut dumneata să te amesteci printre criminalii aceștia? Ce te-a făcut să crezi în

Hitler?” La care Speer ar fi răspuns cu un singur cuvânt: „Charisma”.

Să ne întoarcem acum la problema noastră. În capitolul Planurile iudaismului contra națiunii romă ne din cartea sa, Codreanu pare că vrea să atingă o culme în viziunile sale strategice, prezentând un

„Scenariu” de a cărui veridicitate era cu siguranță convins:

Contra poporului român

„A gândi că jidanii sunt niște bieți nenorociți, veniți în țara noastră din întâmplare, purtați de furtuni, mânați de soartă etc. este o eroare. Toți jidanii din lume formează o mare colectivitate, legată prin sânge și religie talmudică. Ei sunt încadrați într-un veritabil stat savant organizat, care are legile sale, planurile sale, șefii săi. La baza organizației se află «Cabala».

În fiecare oraș sau sat, acolo unde un anumit număr de jidani se adună, se constituie imediat Cabala sau comunitatea jidovească. Această Cabală are șefii săi, justiția sa, impozitele sale etc. Și menține sub strictă autoritate întreaga populație jidovească din localitate.

Aici, în această Cabală redusă la oraș sau târg, se pregătesc toate planurile. Cum să seducă oamenii politici locali și să concilieze autoritățile? Cum să se infiltreze în diferite cercuri influente, ca de

exemplu de magistrați, ofițeri, funcționari superiori? Prin ce mijloace să smulgă o anume ramură de comerț din mâinile unui român? Cum să se debaraseze de un antisemit din localitate sau de un reprezentant onest al autorităților care se opun intereselor jidanilor? Ce atitudine să adopte dacă populația oprimată se va revolta sau vor izbucni mișcări antisemite?

Astfel, nu ne găsim în fața jidanilor izolați, ci în fața puterii constituite a comunității jidovești. Noi nu aprofundăm aici planurile iudaice. Constatăm că ele, în general, se servesc de următoarele sisteme:

1. Pentru a seduce oamenii politici locali:

a) Se fac cadouri;

b) Se fac servicii personale;

c) Se subvenționează organizațiile politice pentru propaganda lor, afișele lor, deplasările lor. Dacă în oraș sunt mai mulți bancheri și jidani bogați, ei își împart munca între diferitele partide politice.

2. Pentru a seduce autoritățile:

a) Se folosesc corupția și bacșișurile. Un polițist din cel mai mic orașel din Moldova primește regulat de la jidani subvenții care dublează sau triplează bugetul său.

Acela care a primit o dată de la jidani un bacșiș, devine sclavul lor. și dacă nu se supune, se folosește contra lui o a doua armă, șantajul. și în sfârșit, denunțul. A

treia manevră este încercarea de a-l distruge pe acela care nu se lasă nici corupt, nici intimidat. Ei se interesează despre slăbiciunile lui; dacă bea, îl antrenează în acest viciu; dacă este ușuratic, îi vor trimite o femeie care să-l compromită sau care, excitându-i pasiunea, îi va distruge căminul; dacă este violent, îi vor trimite în cale un alt individ violent, care îl va omorî sau se va lăsa omorât de el, astfel că omul nostru va sfârși în închisoare. Dacă o persoană nu are niciunul din aceste defecte, ei vor folosi minciuna, delațiunea, calomnia murmurată la ureche sau publicată prin presă.

În orașele sau satele invadate de jidani, nu sunt funcționari administrativi care să nu fie cumpărați, sau sub teroarea șantajului, sau sub pericol de a se vedea compromiși.

3. Pentru a se infiltra în diferite medii sau în anturajul oamenilor importanți, se utilizează:

a) servilismul;

- b) sfaturile administrative;
- c) serviciile personale umilitoare;
- d) linguşelile.

Ca o consecinţă, toţi oamenii politici au secretari jidani, pentru că aceştia fac alergăturile, lustruiesc pantofii, îngrijesc copiii, poartă servieta patronului etc...

adulează şi insinuează.

Românul nu este bun pentru astfel de meserii, el este mai puţin rafinat şi nu este perfid. Aceasta vine din formaţia sa, el vrea, înainte de toate, să servească asemenea unui soldat fidel, să-şi păstreze demnitatea şi nu să devină valet.

4. Pentru a ruina un comerciant român:

a) Este flancat acesta cu un comerciant jidan sau, mai bine, românul este încadrat între doi jidani;

b) Se vând produsele sub preţul la care au fost cumpărate, pierderea fiind suportată de Cabală.

În acest fel au fost ruinaţi unul după altul comercianţi îi români. Adăugăm la aceasta:

a) Superioritatea comercială a jidanului, rezultat al unei practici comerciale infinit mai lungă decât cea a românilor;

b) Superioritatea pe care i-o dă jidanului protecţia

Cabalei, în timp ce românul nu primeşte niciun ajutor de la statul român, ba suferă chiar şicane de la autorităţile corupte de jidani. Românul izolat nu luptă cu un jidan izolat, ci cu Cabala; este normal că individul, astfel livrat unei coaliţii, sfârşeşte prin a fi învins.

Statul, într-adevăr, nu-i susţine pe români, el nu joacă faţă de ei rolul unui părinte care creşte, care ghidează, care ajută. El îi lasă singuri în voia sorţii, singuri în faţa coaliţiei jidoveşti.

Este uşor a repeta formula tuturor politicienilor din categoria domnului Mihalache: «Românul să se facă comerciant». Dar aceşti oameni politici români să ne arate un singur comerciant român ajutat de stat, o singură şcoală înfiinţată de stat, care să creeze adevăraţi comercianţi şi nu funcţionari de bancă şi de birou. Să ne arate o instituţie de credit înfiinţată de stat, pentru a ajuta cu cel mai mic capital şi pentru a ghida pe drumul comerţului pe tânărul diplomat al unei şcoli comerciale. Nu românul este cel care a abandonat calea comerţului, ci oamenii politici sunt aceia care au dezertat de la datoria lor de consilieri şi de ghizi ai naţiunii.

Românul, abandonat de către conducătorii lui, a rămas singur în fața coaliției jidovești organizate, în fața manevrelor lor frauduloase și a concurenței lor neloiale și astfel a fost învins. Dar va veni ceasul când acești șefi răi vor răspunde de faptele lor.

Contra pământului românesc

Repet, noi nu ne aflăm în fața unor bieți jidani, veniți datorită întâmplării, din proprie inițiativă, pentru a căuta un culcuș la noi.

Ne găsim față în față cu un stat iudaic, cu o armată jidovească venită la noi pentru a ne cucerii. Mișcarea populației jidovești înspre România se face după un plan stabilit înainte. Este probabil că marele consiliu iudaic proiectează să creeze o Nouă Palestină, pe o porțiune de teritoriu cuprinsă între Marea Baltică și

Marea Neagră și care va acoperi o parte din Polonia și din Cehoslovacia și jumătate din România, de unde ar putea fi stabilite comunicații ușoare pe Marea Neagră cu cealaltă Palestină.

Cine este atât de naiv pentru a-și imagina că deplasările de mase de jidani se fac la voia întâmplării?

Jidanii sosesc la noi cu un plan, dar ei nu au curajul de a înfrunta riscurile, bătăliile, sângele vărsat, pentru a justifica măcar prin sacrificiile lor cucerirea de pământ românesc.

*

Ni se va obiecta fără îndoială: de unde cunoașteți aceste planuri ale jidanilor? Într-adevăr, noi nu le cunoaștem decât trăgând concluzii logice din mișcările lor.

Numai studiind mișcările adversarului, un șef militar își dă seama de planurile acestuia. Lucrul acesta este elementar.

De când există războaiele în această lume, s-a văzut vreun șef care să cunoască planurile inamicului pentru că ar fi asistat la discuțiile din statul său major?

Nu! Din mișcările adversarului se ajunge la a-i cunoaște intențiile.

*

Pentru a ajunge să distrugă toate forțele de rezistență la români, jidanii aplică planul lor într-un mod cu adevărat diabolic.

1. Ei caută să rupă legăturile care unesc românii cu pământul și cu Cerul.

Pentru a-i despărți de Cer, ei vor răspândi cât mai mult posibil teoriile ateiste. Astfel, separând poporul român sau cel puțin pe

conducătorii săi de Dumnezeu și de morții săi, ei îl vor putea ucide, nu cu ajutorul armelor, ci tăind rădăcinile vieții sale spirituale.

Pentru a despărți pe român de pământul său, sursa materială de existență a unei națiuni, ei vor ataca naționalismul și tot ceea ce se leagă de ideea de patrie și de pământ natal ca pe niște idei perimate. și prin aceasta, vor rupe legăturile afective care îl leagă pe român de ogorul său.

2. Pentru a-și atinge scopurile, vor face eforturi pentru a pune mâna pe presă.

3. Ei vor folosi toate prilejurile pentru a provoca la români dezunirea, disputele, neînțelegerea și, în măsura în care va fi posibil, vor lucra ca să-i divizeze în mai multe tabere care să se distrugă una pe alta.

4. Ei vor face eforturi de a acapara, în fiecare zi mai mult, mijloacele de subzistență ale românilor.

5. Ei îi vor împinge prin toate mijloacele la dezmăț pentru a ruina astfel căminele lor și rezistența lor morală.

6. Ei îi vor zăpăci și otrăvi cu alcool și cu tot felul de băuturi.

Cu un asemenea sistem, toți cei care vor vrea să cucerească și să distrugă un popor, vor reuși.

A despărți poporul de Cer și de pământ, provocând discordii și lupte fratricide, a propaga imoralitatea și dezmățul, a-l ruina din punct de vedere material, a-l otrăvi fizic, a-i excita gustul pentru băutură, sunt manevre care distrug mult mai sigur un popor decât dacă îl bombardezi cu mii de tunuri sau de avioane pe câmpul de bătaie.

Românii să reflecteze, să-și pună întrebarea dacă jidanii nu utilizează cu tenacitate contra poporului nostru această tactică ucigătoare.

Românii trebuie să deschidă ochii, să recitească presa jidovească din ultimii 40 de ani: Adevărul, Dimineată, Lupta, Opinia, Lumea etc., pentru a vedea în fiecare pagină cum apare clar planul jidovesc.

Ei trebuie să deschidă ochii pentru a vedea viața publică românească divizată, coruptă.

Aceste flagele, jidanii le utilizează ca pe gazele de luptă în război. Ei le utilizează contra adversarului, dar se apără împotriva lor.

Într-adevăr, jidanii propagă ateismul printre români, dar ei, departe de a fi ateii, respectă cu fanatism tot ritualul religios. Fac

eforturi de a-i despărți pe români de ogorul lor, dar acaparează pământul nostru... Ei se ridică împotriva ideii naționale, dar rămân naționaliștii cei mai șovini” (op. cit., p. 102).

Citit astăzi, textul lui Codreanu pare o fabulație produsă de o minte rătăcită. Desigur, domnule

Bălănescu, sunteți mai în măsură să vă pronunțați.

Întrebarea pe care mi-o pun este cum de l-a putut atrage un asemenea „scenariu” pe Mircea Eliade, tânăr, cum de l-a putut captiva într-atâta, ce mecanisme interioare a declanșat, poate nu atât textul, cât persoana autorului lui, care să-l împingă în brațele legionarismului

Cum de nu s-a revoltat spiritul lui elevat, cultivat, chiar dacă încă tânăr, când s-a aflat în fața unui primitivism atât de evident? Ce i-a împiedicat, chiar atunci, o desprindere, o scuturare plină de dispreț amestecat cu tristețe, care astăzi ar părea să fi fost atât de firească? Sau – cum s-a întrebat și magistratul care îl judeca pe Speer – „cum de s-a putut el amesteca printre criminali”? și cum de nu s-a trezit el măcar atunci când au fost asasinați Iorga și Madgearu – crime ce nu pot fi puse exclusiv pe seama decăderii Mișcării legionare, ca rezultat al decapitării ei de către regele Carol, întrucât spiritul criminal a caracterizat încă de la începuturile ei

Mișcarea? și mai departe, după război, când a luat cunoștință despre ororile Holocaustului – ce altceva decât ultimă consecință a antisemitismului, chiar și în variantă legionară? –, ce l-a împiedicat atâția ani, până la sfârșitul unei vieți în care recunoașterea valorii lui ca istoric al religiilor nu i-a fost refuzată, să se distanțeze, măcar în parte, de erorile comise în tinereț e, adăugând unei cariere universitare și științifice, care l-a ridicat pe culmi, și acea necesară lipsă de întunecimi a unui profil moral care, în alte privințe, nu era criticabil?

Sunt întrebări al căror răspuns e greu de dat, cred, în urma unui raționament logic. și din păcate nu avem de-a face cu un „caz” izolat.

Unii sunt de părere că discutarea lui n-ar fi, astăzi, oportună. Eu nu împărtășesc acest punct de vedere.

Dimpotrivă, oportunitatea discutării lui mi se pare cum nu se poate mai evidentă. Pentru că e o datorie a fiecăruia dintre noi, în primul rând față de noi înșine, să ajutăm, fiecare după puteri, ca istoria să nu se mai repete. Istoria, cu erorile și rătăcirile ei.

Dar pentru a evita o incitare a spiritelor pro și contra unei

discuții duse în jurul unei personalități incontestabile a culturii românești, unanim recunoscută într-o perioadă altfel atât de întunecată a culturii în România, și nu în ultimul rând din dorința de a elimina din această discuție spiritul polemic care i-ar putea coborî nivelul, cred că e mai bine să generalizăm, să nu ne referim la o persoană anume. Să ne referim deci la „școala lui Nae Ionescu”.

Rămâne întrebarea: cum de a fost cu puțință? Ce anume a făcut ca oameni de o valoare intelectuală indiscutabilă să se lase prinși într-un curent politic al cărui primitivism pare astăzi dincolo de orice discuție?

și lista lor e din păcate lungă. și pe ea sunt trecute nume atât de mari...

În așteptarea unui răspuns, închei aici, stimate domnule Bălănescu, poate prea lunga mea scrisoare.

Cu sentimentele cele mai bune, al Dumneavoastră.

Ion Solacolu

Deggendorf, 15 septembrie 1992

Stimate domnule Solacolu.

Vii mulțumiri pentru răspunsul Dumneavoastră!

Dar să știți că m-ați „avut” cu textele lui Codreanu.

Nu le cunoșteam. Se vede treaba că și eu am fost, fără să-mi dau seama, într-o oarecare măsură, sub influența mitului creat în jurul lui Codreanu, căci, în ciuda rezervelor față de Mișcarea legionară, am crezut și eu în calitățile deosebite ale acestui om, indus probabil în eroare de influența puternică pe care a exercitat-o asupra unei părți importante a tineretului din vremea aceea. În „charisma” lui, deci, cum se spune, deși nu l-am întâlnit niciodată personal.

Textele citate în scrisoarea Dumneavoastră îl prezintă însă într-o lumină deplorabilă. N-aș fi crezut că un astfel de „charismatic” să fie capabil să debiteze asemenea enormități, nu mi-aș fi putut închipui că gândirea lui să fi fost chiar atât de primitivă încât, citită azi, să stârnească mai degrabă râsul. Sau compătimirea.

Mă gândesc, între altele, la fragmentul în care face o scurtă analiză a situației din România de după primul război mondial: nimic mai fals, mai aberant, mai infirmat de istorie (căci mișcarea comunistă n-a avut, după cum prea bine se știe, nicio rezonanță în

România interbelică, neconstituind deci, în niciun caz, un pericol din interior). La fel capitolul Planurile iudaismului contra națiunii

române, în care Codreanu mai dă dovadă și de o incultură crasă, confundând cabala cu un fel de organizație secretă, fapt inadmisibil din partea cuiva care se pretinde intelectual.

M-aș fi așteptat de la o persoană „charismatică” la o gândire pe măsura „charisme” sale, profundă, bine

— Articulată și clar-văzătoare. Așa că, până la urmă, mă întreb ce-o fi fost cu „charisma” asta, o fi existat ea oare cu adevărat sau a fost un simplu mit? (Se vorbește azi, de asemenea, poate cu o nuanță autojustificativă, despre „charisma” lui Hitler. Dar văzând la televizor scene de epocă, ascultându-i discursurile lătrate și urmărindu-i gesticulația de saltimbanc, mă întreb: unde-o fi fost „charisma” asta? și cu ce i-o fi electrizat el pe milioanele de nemți care l-au aplaudat cu frenezie și l-au urmat orbește?)

Dar să revin la scrisoarea Dumneavoastră. Îmi adresați două întrebări, de fapt comprimabile într-una singură, vizând specialistul, omul care, pasămite, ar avea o experiență vastă în domeniul patologiei mintale.

Așteptați de la el explicația cauzei pentru care, în anii interbelici, o doctrină atât de aberantă și frizând delirul, cum a fost cea legionară, a putut exercita seducția pe care a exercitat-o asupra unor vârfuli ale intelectualității românești, provocând accentuata alunecare spre dreapta bine cunoscută. De ce nici azi unii fruntași legionari, aflați încă în viață, n-au ajuns să se distanțeze de erorile tinereții? Faptul vă apare atât de nenatural, împotriva bunului simț și unei judecăți sănătoase, încât vă așteptați ca explicația să vină tocmai din domeniul unde întunecarea minții este monedă curentă.

Mi-e teamă însă că am să vă cam decepționez.

Întrebarea pe care mi-o puneți (și pe care de altminteri mi-am pus-o de multe ori mie însumi) nu poate fi rezolvată transpunând această enigmă domeniului patologiei mintale. Ar fi foarte frumos dac-ar fi așa, deoarece am dispune de un instrument (știința despre patologia mintală) care ne-ar permite să delimităm ușor și riguros grâul de neghină, binele de rău, adevărul de fals și sănătatea mintală de nebunie. Numai că un astfel de instrument nu există. Permiteți-mi să vă enunț unele adevăruri care pentru disciplina mea îmi par fundamentale.

De patologia mintală, cu alte cuvinte de bolile mintale sau bolile psihice, cum li se mai zice, se ocupă o ramură a medicinei numită

psihiatrie. Boala, deci implicit și boala mintală, este un fenomen natural (adică aparține naturii) din tulburarea echilibrului biologic al ființei vii (iertăți-mi tautologia, e necesară), respectiv al omului, căci numai la el se cunosc boli mintale. Fiind fenomen biologic, obiectiv, boala poate fi delimitată, determinată, printr-una din metodele utilizate de științele care intră în alcătuirea biologiei. Cu alte cuvinte, boala există în natură, ea afectând prin definiție structura aparținând în mod evident naturii, care este corpul viu. Acceptând această definiție și plecând de la ideea că boala mintală este tot o boală – cu alte cuvinte, că și ea aparține organismului viu – s-ar putea crede că și ea este determinabilă printr-una dintre metodele de care am vorbit mai sus. Numai că aserțiunea aceasta, cu valoare aproape apodictică pentru majoritatea psihiatrilor, nu e deloc dovedită, boala mintală lăsându-se doar arareori demonstrată prin metodele biologice. și cu toate acestea – un adevărat scandal! – psihiatrii sunt în stare să recunoască destul de ușor o boală mintală atunci când ea există.

Nu știu dacă m-am exprimat suficient de clar, deoarece cele de mai sus revin la a spune că boala mintală s-ar putea să nu fie deloc boală, dar totuși s-o recunoaștem atunci când există. Absurd, nu? și totuși așa e. Absurditatea acestei situații (situație, repet, foarte reală!) restrânge domeniul psihiatriei, deoarece ea nu se poate pronunța decât cu privire la prezența sau absența unei boli mintale. Atât și nimic mai mult. Toate celelalte situații pe care noi, profesioniș ti sau nu, le circumscriem prin epitetul de anormalitate mintală, sau mai știu eu cum, când nu sunt boli mintale, ies din competența psihiatriei. Psihiatria nu-și poate folosi certitudinile sale (pe care, în ciuda ambiguității constitutive, le are) pentru a se pronunța asupra restului anormalității mintale, deoarece terenul acesta este și mai alunecos și duce cu siguranță la impas.

De fapt, primul pas pe calea recunoașterii bolii mintale este constatarea ininteligibilității (inexplicabilului)

felului de a fi (prezentare) sau de comportare al cuiva (e vorba, bineînțeles, nu de orice fel de inexplicabil, cum ar fi bunăoară originea universului, ci numai de inexplicabilul felului de a fi și de a se comporta al unor oameni, prin fel de a fi înțelegându-se și universul lor de gânduri și de sentimente), până-ntr-atâta că non-inteligibilitatea apare ca un semn aproape sigur de boală mintală. Psihiatria nu este însă știința care explică non-inteligibilul felului de a fi al unor oameni,

ci știința care se ocupă cu bolile mintale.

Nu știu ce reprezentare vă faceți Dumnezeu voastră cu privire la boala mintală, dar v-aș ruga să părăsiți cu desăvârșire ideea că ea constituie un defect de inteligență. Puține boli mintale afectează inteligența sau sunt boli ale inteligenței, foarte mulți bolnavi mintali fiind, dimpotrivă, oameni deosebit de inteligenți. Pericolul acestei confundări este mare, inteligența fiind identificată de multe ori cu rațiunea (sau invers), ceea ce nu este adevărat, iar defectul de inteligență cu lipsa de rațiune, ceea ce iarăși nu este adevărat.

Se obișnuiește a se atribui denumirea de irațional

(în sens psihologic, nu filosofic) teritoriului vieții interioare, care nu mai este controlat de rațiune (eu l-aș numi mai degrabă extrarațional), el fiind imaginat de regulă în spiritul psihologiei materialiste, ca fiind ceva bazic, un fel de structură inferioară destul de amorfă, de contradictorie, de tulbure (non-imaginabilă deci), peste care s-a suprapus structura de același semn cu realul, logică, operativă, identică sie însăși (rațiunea). Schema aceasta poate fi acceptată și poate găsi o oarecare confirmare în dezvoltarea ontogenetică a ființei umane. I-aș aduce un singur corectiv, anume că acel extrarațional sau irațional despre care vorbeam inițial nu este totdeauna un infra-rațional (bazal, instinctual, primitiv) inferior rațiunii ci poate eventual, transgresa limitele ei, scăldând-o, penetrând-o și îmbogățind-o.

Dacă vă uitați bine, veți observa că am folosit două demersuri metodologice completamente diferite, unul propriu psihiatriei (recunoașterea bolii mintale) iar celălalt psihologiei (fie de tip academic, fie de tip psihanalitic), pentru a arăta cât de vast este domeniul inteligibilului ființei umane și cum el se întinde de la structurile infrasau extraraționale ale vieții interioare până la domeniul și mai enigmatic al patologiei mintale.

Dacă-mi acceptați această argumentație, atunci veți fi de acord cu mine că pentru a explica inexplicabilul nu e neapărat nevoie de recurs la psihiatrie, inexplicabilul rămâne la fel de inexplicabil și dacă ne mulțumim doar cu schemele psihologice.

Aveți perfectă dreptate atunci când numiți unele elucubrații ale naționaliștilor (A.C. Cuza, Codreanu)

delir. Delir înseamnă, printre altele, și pierderea simțului pentru realitate, scufundarea într-o lume imaginară în care orice este posibil

și din care logica și bunul simț sunt excluse (înțelegând prin bun simț o gândire sub controlul realității, adică sub controlul oamenilor, căci numai el face posibilă înțelegerea).

Încă o dată, această pierdere a simțului pentru realitate nu este un semn pentru un deficit de inteligență

(pentru suspendarea uzului rațiunii, da!), ci pentru altceva, pentru ceea ce eu aș numi, în lipsa unui cuvânt mai bun, răsturnare a structurilor existențiale.

De aceea există o deosebire între delirul propriu-zis, foarte caracteristic pentru bolile mintale, și delirul de tip Codreanu sau A.C. Cuza (și multe, multe altele), unde desprinderea de real pare să se petreacă pe cu totul alte căi decât în bolile mintale (și unde impactul lumii pe care am numit-o irațională – infrarațională sau suprrațională – este foarte puternic). Așa că vă rog să luați drept o formulă perifrastică intitularea acestor scrieri (căci despre scrieri este vorba) drept delirante. Nu, delirante în sensul propriu-zis, psihiatric al cuvântului, nu sunt, dar ele frizează delirul.

Există de asemenea multe derapări existențiale care se petrec în afara celor cunoscute și descrise de psihiatrie. Ai uneori impresia că întregi colectivități încep s-o ia razna, să dea semne de nebunie. Căci cum să explici altfel antisemitismul visceral care cuprinde episodic mase mari de oameni exaltându-le până la pogrom? Cum să explici vânătorile de vrăjitoare

Aceste, cum prea bine le numiți, psihoze colective, indicând prin apelativul psihoză asemănarea cu patologia mintală, sunt fără îndoială patologice (în sensul nemedical al cuvântului), dar interpretarea și explicarea lor trebuie căutată în afara patologiei mintale propriu-zise.

Bănuiesc că aceste lungi considerații pe tema domeniului de valabilitate al psihiatriei și al aporiilor lui nu v-au satisfăcut, deoarece întrebarea pusă inițial – dar bine, totuși, cum explici ceea ce mă nedumerește pe mine? – rămâne fără răspuns. Într-un fel. Fără un răspuns din partea psihiatriei. E posibil însă să ne apropiem cumva de înțelegere venind din altă parte.

V-ați întrebat, spre exemplu, vreodată cât de diferite sunt căile prin care oamenii își capătă convingerile

Numai o mică parte a convingerilor noastre este căpătată pe cale rațională, ca fruct al unei demonstrații ($2 + 2 = 4$), experiment

(apa încălzită la 100 grade se transformă în vapori), prezentare de dovezi (ca în istorie) ori prin experiență personală, cele mai multe ne sunt strecurate pe nesimțite, fie grație autorității educatorilor noștri (părinți, profesori), fie prin presiunea opiniei publice, a mijloacelor de propagandă etc. Un rol deloc neglijabil îl joacă seducția exercitată de anumite persoane, aici intrând și „charisma” care i-ar fi caracterizat pe Codreanu și pe Hitler.

De foarte multe ori însă, precumpănesc imponderabile greu de definit. Ce face, spre exemplu, ca, la contactul cu mai multe sisteme filosofice, cineva să aleagă criticismul kantian și nu pozitivismul comtian?

Afinități personale, grade diferite de inteligență sau înțelegere? Nu cred, căci nu mi se pare că sunt mai puțin deștept dacă mă îndrept spre existențialism și nu spre marxism sau viceversa. Nici greutățile de înțelegere, nici afinitățile personale cred că nu pot fi invocate, altminteri cum ar fi posibilă o schimbare radicală și imprevizibilă de opțiune, trecerea de la materialism la idealism sau invers, spre exemplu? Faptul e și mai evident atunci când e vorba de credința religioasă

de ce neapărat creștin și nu musulman sau budist? Sigur, un anumit rol îl joacă credința în care am fost crescut, dar aceasta nu explică totul, deoarece, mai târziu, la vârsta opțiunilor, ele sunt toate deschise, inclusiv cea de a respinge orice fel de credință religioasă, cum nu de puține ori se întâmplă. Ce determină, dacă ea este determinată, o astfel de opțiune?

Vreau să spun prin aceasta că ideile și convingerile noastre participă masiv la zona de extrarațional care ne înconjoară.

Sigur că atunci când cercetăm valabilitatea unei idei (având de ales între o mie altele) aplicăm toate metodele de care dispunem pentru a-i verifica încărcă tura de adevăr. Vom remarca defectele de logică acolo unde ele există, nepotrivirea la realitate, ascunderea voită de parametri sau deformarea lor etc., un spirit critic și o luciditate maximă fiind singura garanție că nu ne înșelăm sau nu cădem pradă mistificării.

Numai că oamenii, din păcate, sunt așa cum sunt și se lasă deseori foarte ușor prostiți, ba uneori chiar parcă o solicită.

În lumina celor spuse, nu mi se mai pare deloc extraordinar faptul că Z. Codreanu a scris ceea ce a scris, multe dintre ideile

vehiculate fiind, așa cum prea bine spuneți, preluate necritic de la alții, altele fiind rezultatul unei analize deformată a realității. Cu toate acestea, de ce Codreanu, care pare că nu era un om neinteligent, a optat pentru ideile acestea și nu pentru altele, rămâne un mister.

Mai greu de înțeles este încăpățânarea în anumite convingeri, chiar și atunci când experiența le-a dezînconsistențat mințit cu vârf și îndesat, așa cum se întâmplă în cazul prietenului meu (și probabil al multor alor bătrâni legionari). Am impresia, că pentru prietenul meu

Mișcarea legionară era un fel de ordin religios de tip sacrificial, în care națiunea română era trupul mortificat al lui Hristos, Diavolul era Jidanul iar Codreanu un Parsifal român, răpus de coaliția Răului, dar reînviat de parusia legionară (vezi ritualul strigării „prezent

!” la ședințele de cuib legionar). Nu-mi e greu de acceptat că niciun fel de argument rațional nu are putere în fața unei atari reprezentări.

Cu toate acestea, cum e posibil să nu-ți dai seama când nenumărate dovezi contrarii abundă în jurul tău?

Foarte mulți oameni, chiar dintre cei foarte inteligenți, au talentul extraordinar să vadă doar ceea ce vor să vadă, să dea cu ușurință la o parte tot ceea ce ar pleda împotriva convingerilor lor, să găsească tot felul de argumente care să le sprijine tezele. E

ceea ce am cunoscut atât de bine la acei (puțini la noi) comuniști pe care ai acreditat cu o doză de sinceritate (și de naivitate), cu un mod de gândire numit atât de bine de nemți Wunschdenken, aproape regulă atunci când e vorba de ideologie, prin definiție pasională. El poate fi practicat însă și „la rece”, în elaborarea unei teorii științifice spre exemplu: gândiți-vă la Darwin și la darwiniști. Veți obiecta poate că acești oameni nu pot fi inteligenți, deoarece inteligență presupune luciditate. Vă atrag atenția însă că inteligența este un concept foarte greu de definit, de fiecare dată trebuind, cred, să spunem despre ce fel de inteligență este vorba. Sunteți de acord cu mine că un fizician atomist – și încă de renume mondial – trebuie să fie neapărat un om inteligent? Ce spuneți atunci de Pontecorvo care, în 1950, s-a „defectat”, plecând în Uniunea Sovietică?

Să revenim la legionarii noștri. Argumentele contrare

Otrava strecurată de jidovime. Dezmințirile furnizate de istorie? Istoria nu s-a încheiat încă, să așteptăm și să vedem.

Cazul lui Mircea Eliade e ceva mai complicat.

Volumul II din Amintiri este, după știința mea, singurul în care Eliade se explică într-o oarecare măsură în ceea ce privește atitudinea sa față de Mișcarea legionară. Admirația devotă pe care o avea față de maestrul său, Nae Ionescu, puternica personalitate ce gravita în orbita legiunii, l-a făcut să se solidarizeze aproape fără rezerve cu ideile politice ale acestuia

(Nae Ionescu, spune el, credea în Istorie, pe câtă vreme lui Eliade nu-i părea posibilă o realizare a generației sale decât în cultură). Pe de altă parte.

Eliade, obsedat aproape bolnăvicios de ideea unei cezuri violente care ar fi urmat să survină în viața sa ca și de „misterul” (expresia îi aparține) unei morți colective ce-l va antrena atât pe el cât și pe cei de-o generație cu el, întrerupând brusc destinul său cultural, era un fel de victimă predestinată pentru o mișcare ce-i părea a fi cu o vocație predominant sacrificială. Poate din această pricină el nu reține din istoria Mișcării legionare decât acest moment, escamotând prea ușor tot ceea ce putea să-l dezminț. Cu toate acestea, până la urmă el este obligat să ia poziție și să condamne (e drept, cam în treacăt și cumva superficial) crimele comise de legionari în cursul scurtei lor guvernări. Cred însă că Eliade este o personalitate mult prea complexă pentru a fi expedit în câteva cuvinte.

Am citit în urmă cu un prea mult timp, într-o remarcabilă revistă din țară, în Apostrof, sub semnătura lui Virgil Leon – probabil un publicist din tânăra generație – o încercare de explicație a atracției către dreapta suferită de elita intelectuală românească între cele două războaie mondiale. Explicația m-a sedus, cu toate că nici ea, se-nțelege, nu poate răspunde la toate întrebările ridicate de enigma care vă preocupă.

„Generația tânără», interbelică”, spune autorul, „imputa degradarea spiritului public înseși democrației parlamentare, văzând șansele unei însănătoșiri reale numai la extrema dreaptă a spectrului politic. (...) «Tinerii furioși» se nasc, spiritualicește, în lumea aceasta saturată de sens care, tocmai datorită plinătății ei, nu-i satisface, li se pare suspectă; o lume de-a gata, cu o distribuție prestabilită a rolurilor, competențelor și funcțiilor, o lume «moartă», în care ei se simt niște «detalii inutile», subiecți inerti și inconsistenți, striviți de o raționalitate sigură de sine. Reacția lor este atunci una de provocare, de rebeliune și revoltă: un nu vehement adresat lumii pline, prea pline,

și-o afirmare a propriului Eu, a personalității, și aceasta tocmai în proximitatea radical subminatoare ontologic: neantul, neființa, vidul, moartea.

O experiență spiritual-existențială care va conduce, din nefericire, la valorizarea pozitivă a rolului istoric al mișcării de extremă dreaptă, ignorându-se faptul că, în cazul acesteia, nu era vorba de dileme metafizice, ci de viscerele interese de putere, de un grav atentat la însăși condiția umană" (Virgil Leon: Intelectualii față cu pervertirea, în Apostrof, nr. 10 – 11, 1991).

M-am întrebat de mai multe ori dacă sentimentul (sau cum să-l numesc?) naționalismului, despre care afirmam că-mi lipsește cu desăvârșire, este un sentiment natural, spontan, sau ceva care ne-a fost strecurat în sânge odată cu laptele matern. Dacă iau ca punct de plecare simulacrul de definiție pe care

Codreanu o dă națiunii (și care nu trebuie confundată cu naționalismul, ceea ce este cu totul altceva)

ca „entitate istorică a cărei viață se prelungește pe multe secole, ale cărei rădăcini se afundă în trecut și care are în fața ei un viitor nesfârșit”, nu sunt mai deștept, nu pentru că nu mi se spune ce este și prin ce se caracterizează această entitate, dar ea ar „cuprinde între altele sufletele morților noștri și mormintele străbunilor noștri”. Națiunea, după el, ar avea și un scop (n-am știut): „scopul final al unei Națiuni nu este viața. El este învierea”. Aș ruga un legionar, un eventual cititor al rândurilor de față, să binevoiască să mă lămurească ce înseamnă „învierea ca scop al unei națiuni”. Mărturisesc, mintea mea nu mă ajută.

Dar poate că bietul om ar trebui iertat, deoarece nici nu prea văd cum ar putea suna o definiție cât de cât satisfăcătoare a națiunii. Ea este un „produs” natural, căci aparține indiscutabil naturii, cu toate că forțe intrinseci, spirituale și conjuncturale, joacă un rol important în apariția și dezvoltarea ei. Națiunea nu poate fi definită ca o comunitate de sânge, deoarece în componența ei sângele poate fi foarte amestecat, dar nici ca o comunitate de limbă, altminteri n-ar exista mai multe națiuni vorbind aceeași limbă. Sau o națiune care vorbește mai multe limbi diferite. Reprezintă populația Elveției o națiune? Dar a Statelor Unite ale

Americii?

O națiune se definește în orice caz prin forțe cohesive interne,

dar e greu de spus dacă aceste forțe cohesive sunt biologice sau artificiale create.

Dacă se are în vedere naționalismul ca deformare caricaturală a acestor forțe cohesive interne, ai impresia că acest sentiment este pur și simplu „turnat”.

În sufletul oamenilor cu scopuri foarte precise. Încă din fragedă copilărie suntem supuși agresiunii sentimentului că aparținem unei națiuni „alese”, cu „trecut glorios”, hărăzită unui „destin de excepție”, „eroică”.

„Neînfrică”, „gata să moară pentru salvarea omenirii sau a civilizației” etc. Ai impresia că anumite fracțiuni sociale, mâinate de instincte primare, de sete de putere, de fanatisme inexplicabile, într-un cuvânt de tot ceea ce noi circumscriem prin conceptul de irațional, se folosesc de prezența acelorași valențe la o bună parte din oameni, pentru a-i manipula, ba chiar a-i trimite la moarte, numai și numai pentru a-și realiza trebuințe foarte obscure. Schema naționalistă este simplistă și seamănă ca două picături de apă cu cea comunistă a luptei de clasă, numai că semnul este schimbat. Ați remarcat, de altfel, singur, în comentariul consacrat textelor lui Codreanu, barbaria acestui concept, având în vedere că afirmarea superiorității unei națiuni nu se poate face până la urmă decât în detrimentul alteia.

Iată două exemple din actualitatea imediată care mi se par deosebit de semnificative. Nu știu care au fost motivele ce au dus la destrămarea fostului stat iugoslav, sunt prea puțin informat cu privire la istoria acestei părți a Europei pentru a-mi putea face o imagine corectă, dar mă întreb de ce popoare care au putut conviețui – cu excepția scurtei perioade din vremea celui de al doilea război mondial – atâta vreme pașnic, descoperă dintr-odată că nu mai pot trăi împreună și încep să se comporte ca și cum numai ele ar avea dreptul să trăiască pe suprafața pământului.

Mă întreb cum de este posibil ca într-o regiune cu o structură demografică atât de complicată să nu fii în stare să-ți vezi lungul nasului și să-ți dai seama că nu poți refuza altor popoare, locuind și ele pe teritoriul pe care vrei să ți-l atribui, ceea ce pretinzi pentru tine însuși.

În numele acestui naționalism ieșit din minți se poartă acum războaie și mor oameni cărora poate că nici nu le pasă de independență. Mai odios este că, incapabili să aplece balanța în

favoarea lor, cei care au provocat conflictul caută acum să implice prin toate mijloacele puterile occidentale sau Națiunile

Unite ca să le rezolve ele „problemele”, nedându-se înapoi nici de la a înscena incidente sângeroase pe care să le atribuie taberei adverse. Repet, fără să le pese de propria populație maltratată, pe care, pasămite, au vrut s-o ferească cu independența. Mi-e greu să înțeleg cum cancelarii diplomatice versate au putut cădea atât de ușor în cursă. Căci recunoașterea prematură a independenței tinerelor state create pe teritoriul fostei Iugoslavii a declanșat o reacție în lanț, târând până la urmă și Bosnia-Herțegovina în acest sorb. Am impresia că lumea începe acum să se dezmeticească, dar mă întreb dacă nu e deja prea târziu.

Mai aproape de mine, Slovacia se îndreaptă acum, împotriva oricărui bun simț și contra propriilor interese, spre separare de Praga. „Ne vom dobândi independența chiar dac-ar fi să mâncăm iarbă”, ar fi spus

Meciar, principalul purtător de cuvânt al naționalismului slovac. Să dea Dumnezeu să iasă bine, deoarece și un copil își dă seama că Slovacia nu are nicio șansă să reziste economicște singură. La ce le trebuie această independență, ce vor să facă cu ea?

În spatele ei pare să nu stea altceva decât complexe de inferioritate acumulate de-a lungul secolelor de stăpânire străină. Să târâști țara într-o aventură din pricina unor complexe de inferioritate, mi se pare însă cam exagerat.

Îmi aduc aminte de nedumerirea lui Havel asistând acum vreo doi ani la Bratislava la o demonstrație naționalistă la care majoritatea participanților erau oameni tineri. De unde își trăgea acest naționalism seva, având în vedere că oamenii respectivi nu puteau avea practic o educație naționalistă, ea fiind combătută sub regimul comunist? Mister.

Cred că nu mă puteți bănuî de simpatii procomuniste, dar privind zilele acestea la televizor tinerii skin-head care apărau integritatea națiunii germane cu pietre și cocktailuri Molotov, m-am întrebat dacă în mâna acestor oameni se află „soarta” Germaniei.

Mi-am amintit de începuturile național-socialismului german și de cel al Mișcării legionare. Să fi fost oameni de aceeași calitate?

Acesta și multe alte gânduri mi-au fost trezite de scrisoarea Dumneavoastră, dar mă opresc aici, deoarece am ieșit de mult din

limitele unei scrisori obișnuite. Poate le vom putea depăna altă dată, cu ocazia unei întâlniri, la Deggendorf sau la Dietzenbach.

Cu caldă simpatie, al Dumneavoastră.

Stelian Bălănescu

Dietzenbach, 22 septembrie 1992

Stimate domnule Bălănescu.

Vă mulțumesc foarte mult pentru interesanta Dumneavoastră scrisoare.

Deoarece în intervalul acesta de timp mi-a căzut întâmplător în mână cartea lui Mircea Vulcănescu Nae

Ionescu. Așa cum l-am cunoscut, apărută la editura

Humanitas, București 1992, aș dori ca înainte de a vă răspunde, să redau acele părți din capitolul Legăturile cu Garda de Fier, în care este analizată structura și sunt prezentate unele dintre orientările și influențele

Mișcării legionare. Fără a fi de acord cu punctul de vedere al autorului, cred totuși că citatele au valoare de informare pentru cititorii acestui text.

Nu însă înainte de a preciza că, deși un om cu o orientare de dreapta, spre deosebire de alți studenți ai lui Nae Ionescu – i-am putea numi, fără pretenția de a epuiza lista, pe cei mai proeminenți: Mircea

Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica, Petre Țuțea

Mircea Vulcănescu nu a fost legionar. El însuși face o referire la acest aspect, distanțându-se:

„În ce mă privește, deși aveam mulți prieteni în

Gardă și eram eu însumi om de dreapta și aveam oarecare simpatie pentru ei, mai ales la început, iar ei insistaseră mult pe lângă mine să vin la ei, în orice condiții, eu nu acceptasem, pentru că, pe de o parte nu-mi plăcea terorismul, iar pe de alta, nu voiam să-mi aliniez cu niciun chip judecata personală”.

(op. cit., p. 88).

De fapt, după 1934, când Nae Ionescu a devenit mentorul Mișcării legionare, contactele lui Mircea

Vulcănescu, ajuns între timp înalt funcționar de stat, cu „Profesorul” devin extrem de rare. Mircea

Vulcănescu nu dă nicio explicație acestei răcirii, dar cred că motivarea ei poate deveni transparentă dacă se compară citatul de mai sus cu următorul alineat:

„Că Nae Ionescu a avut legături cu Garda de Fier, că a fost îndrumător direct al unora dintre gardiști în unele din faptele lor în cadrul Mișcării, ca și în afara ei (vorbesc de Ion Moța, de Vasile Marin, de Alexandru

Constant și de Mircea Eliade), că pe alții i-a îndrumat spre scopuri de care Mișcarea s-a lepădat apoi oficial, nu însă fără ca pe urmă să-i preamărească (vorbesc de ucigătorii lui Duca), că a fost închis în lagăr împreună cu ei, suspendat din învățământ, urmărit, ca îndrumător politic și spiritual al lor, fără să se lepede de ei – nu încapе îndoială” (op. cit., p. 78).

Iată acum felul în care Mircea Vulcănescu prezintă

Mișcarea legionară:

„Structura Mișcării. În mișcarea Gărzii de Fier au venit să fuzioneze, cu timpul, mai mult sau mai puțin trainic, cel puțin trei straturi diferite: grupul mic al conducătorilor de la-nceput, provenit din extrema dreaptă a mișcării studențești, apoi grupul mai mare, al micii burghezii, încercată de concurența evreiască și-n sfârșit, grupul mai larg al muncitorimii, atrasă de tendințele sociale de stânga ale Mișcării. Acestor trei grupe le-ar mai trebui adăugat și grupul răzleț al aristocraților și intelectualilor, nemulțumiți de poziția lor în societate, căutători ai unei noi așezări a lor în cadrul națiunii.

Fiecare din aceste grupuri și-a păstrat fizionomia lui morală particulară și obiectivele proprii în mișcare, scoțând-o pe nesimțite din făgașul ei inițial și îndemnând-o, cu sau fără voia conducătorilor ei, spre orientări pe care aceștia nu le bănuiau la-nceput.

Grupul întemeietorilor. Primul grup, antisemit din convingere și sentiment, provenea din mișcarea, cuzistă. Era format mai ales din tineri moldoveni și câțiva ardeleni înrudiți cu ei. Era grupul romantic, nutrit de ideile vechiului naționalism de la 1910, format într-o ideologie idealistă și în disciplină militară. Voluntari ai celui alt război, elevi ai Mănăstirii de la Deal, idealizând viața eroică a domnilor luptători și a haiducilor de odinioară, trăind în Moldova în contact intuitiv cu ostilă inconsistența miturilor 107

litatea evreiască compactă și agresivă, pe care numai cei care au copilarit acolo au putut-o cunoaște direct în tot ceea ce avea ostil aspirațiilor românești, la o vârstă când sensibilitatea creează cutele și categoriile fundamentale ale ființei interioare, ei cristalizaseră suflește oarecum eminescian, adică în dublul resentiment al

străinilor și al românilor înstrăinați, al «românilor de baltă».

Reacționari în fond, porniți dintre țărani sau din mica burghezie, asistând la destrămarea sufletului românesc în fața invaziei civilizației apusene, băieții aceștia își juraseră pe băncile facultății să reziste ispitei occidentalizante și să-și facă din valorile fundamentale ale lumii românești arhaice criteriul de judecată și de trai. Îmbrăcau port țăranesc, manifestau pe străzi împotriva străinilor, se adunau să colinde împreună, cântând, prin sate și prin păduri, visau la arcașii dacilor ori ai lui Ștefan și, la nunți, apăreau câteodată prin sate cu alai, călări pe cai albi, în ochii mirați ai mulțimii care nu știa ce să creadă, dar care-i privea cu simpatie manifestând pentru profesorul Cuza. Adversarii îi făceau analfabeți.

Violențele de stradă îi aduseseră în veșnicul conflict, odinioară caragialesc, cu poliția, care, la Iași, fiind însă în slujba evreilor și a politicienilor robiți lor, provocase pe străzi, cu ei, conflicte grave. O palmă aplicată de prefectul poliției celui ce părea să fie șeful Mișcării dezlănțuisese, ca în ciclurile tragediilor grecești, o succesiune de năpaste. Un foc de revolver doborâse pe prefect; dar cel care trăsesese fusese achitat de jurații din

Severin, unde se strămutase procesul, de teama reacțiilor opiniei publice moldovenești. Resentimentul devenea public! O trădare a unui partizan, sancționată cu un alt foc de revolver, tot după regula haiducilor, de un alt șef, trezise însă aprehensiunile opiniei publice ardelen. Revolverul nu era bine văzut în perioada aceea de dulcele huzur al claselor posedante. La

București, tulburările studențești au ținut tot anul școlar 1922/23. Atitudinea studenților era-mpărțită. (...)

Grupul acesta a crescut în organizațiile studențești, pe care le-a cucerit, treptat, din 1923/24, formând un nucleu activ care, mai târziu, s-a rupt în două. De-o parte s-au strâns «cuziștii», care au alcătuit așa-zisa «generație de la 1922», hotărâtă să facă politică de compromis alături de Octavian Goga. De alta au rămas «gardiștii», minoritate omogenă și compactă, hotărâtă să facă politică de «puri», oricât de mici le-ar fi fost sorții de izbândă.

Ideologia lor se adâncea. În istoria contemporană a României, rolul lor va fi fost asemănător cu acela al

«coastelor de Fier» ale lui Cromwell, ori cu al iacobinilor din revoluția franceză.

E ciudat de urmărit etica specială a acestor grupuri studențești naționaliste. Etica lor, normal, ar fi trebuit să fie aceea a studentului român obișnuit, al cărui prototip e acel «Sile Constantinescu», băiatul sărac, scos prin carte din ale sale, de mania culturalizantă a doctorului Angelescu – adevăratul autor al climatului moral în care se va dezvolta Garda de Fier –, crescut fără șapte ani de acasă, smuls din mediul său familial și ajuns să-și disprețuiască părinții care s-au jertfit să-l facă om, adolescentul care nu mai are nimic sfânt, care nu mai crede-n nimic și nu mai respectă pe nimeni și care, aruncat în calea tuturor ispitelor, fără putință de a și le-implini, crede că totul i se cuvine și e gata de orice! Întemeiată pe același fond, etica lor luase însă o orientare contrară. În jurământul lor de credință către

Mișcare, ei aflau nu numai o nădejde de a participa și ei la viață, dar și o putere lăuntrică de rezistență la ispitele din jur, care le dădea liniște și temeii!

Dacă n-aveau ce mânca, ei nu se văitau și nu furau, ci prefăceau lipsa lor în «post negru», închipuindu-și că postesc pentru idealul lor. Dacă greșeau, se supuneau la mortificări stranii. Un entuziasm special, un fel de fanatism, amestec ciudat de iubire și de ură, cuprinsese acest tineret, ce se credea luat sub aripă de arhangheli.

Acestei mistici i se datoresc, cred, actele de eroism, câteodată cugetat, câteodată necugetat, pe care le-au făcut unii dintr-înșii: plecarea lor la luptă «pentru cruce

», sau pentru judecată dumnezeiască, ori hotărârea de a se jertfi pentru ce li se părea că este idealul! Dar tot acestei mistici (i) se datoresc și actele de cruzime, de răzbunare intransigentă, de ciopârțire a adversarilor cu toporul, acte care au înfiorat societatea românească și care au dezlănțuit apoi, prin prostia conducătorilor politici ai țării, neînțelegători cumpliti ai cazului, reprelnconsistenț sălii în același stil, represalii care n-au făcut decât să-nvenineze răul.

Prin acești tineri, societatea românească ajunsese să fie abătută de la efortul ei constructiv, printr-o adevărată psihoză, ispititoare la începuturile ei idealiste, dar spăimântătoare în consecințele ei ulterioare, tenebroase și polițienești.

Mica burghezie. La acest grup au venit să se adauge, cu vremea, elementele micii burghezii, care suferea, cum am mai spus, concurența cruntă a evreilor în viața ei profesională, economică ori liber profesionistă.

Această pătură era deosebită de cea dintâi. Formată din mici negustori, meseriași, funcționari, avocați, medici, ingineri etc., ea urmărea un scop deosebit de acela al promotorilor Mișcării. Dar se întâlnea cu ei în obiectivele imediate ale luptei.

Ceea ce urmărea ea în primul rând era înlăturarea concurenților evrei, cucerirea pe cale politică a unor poziții sociale avantajoase asupra acestora și – la nevoie

— Și asupra păturii sociale românești predominante, lesne de asimilat în toiul luptei cu «vânduții la evrei», și mai lesne de lovit, în toiul încăierării, așa ca din întâmplare, sau în treacăt!

Pătura aceasta a adăugat un radicalism realist idealismului radical al primei pături și i-a dat contact cu categoria socială cea mai dinamică, cea mai amorfă, dar și cea mai plastică a societății românești: mahalaua.

Ar fi interesant de urmărit eforturile făcute de sâmburele inițial al Mișcării ca să disciplineze această nouă pătură și s-o aducă la scopurile și la viziunea ei, printr-o tehnică politică ce semăna mai mult cu o asceză decât cu un program de partid; dar tot atât de interesant ar fi de văzut și felul în care conducătorii Mișcării au fost atrași, pe nesimțite, în dialectica proprie a noii pături, prin contactul permanent cu realitatea exigențelor acesteia.

Muncitorii. Al treilea grup adăugat Mișcării era grupul muncitoresc, în care Garda de Fier pătrunsese mai ales în ultima vreme. Acest grup avea ca ideologie și tendințe pe acelea cunoscute ale proletariatului de pretutindeni.

Garda venise mai întâi în contact cu el, combătându-l, primele ei manifestări în acest mediu având un caracter net anticomunist. Treptat însă, eforturile făcute împotriva comunismului, pe propriul lui teren, făcuse Garda să se apropie de acest mediu. Organizații speciale de «noyautage» se creaseră, în care Mișcarea căuta să aducă ceva din duhul ei printre muncitori, dar, repede, în virtutea dialecticii care face ca orice mișcare să fie ce sunt virtualitățile ei, ci nu ce urmărește voința șefilor, mișcarea muncitorească legionară fusese depășită de spiritul de acțiune caracteristic sfaturilor muncitorești și de mentalitatea lor specifică revoluționară.

Acțiunea ei alunecase primejdios, spre satisfacția unora din conducători și spre îngrijorarea altora.

E curios de constatat că, la țară – cu puține excepții – în afară de

județele de la munte și mai ales moldovenești, Mișcarea nu a putut atrage decât pătura țăranilor codași, fără rosturi în sat ori avere, ale căror veleități sociale nivelatoare pătrunseseră în acțiunea ei, în chipul lozincii ce începuse să se răspândească amenință tor, în sensul unei noi reforme agrare, cristalizată în expresia: «omul și pogonul».

Intellectualii. La aceste trei grupuri ar fi de adăugat un al patrulea grup. Acela al elitelor intelectuale și social neașezate, atrase de perspectivele politice ale unei ascensiuni sau restaurări rezezi.

Feciori de neamuri mari, care prin sărăcirea neamurilor lor, în urma intrării societății românești în faza burgheză, își pierduseră însemnătatea socială și funcțiile corespunzătoare trecutului lor, aspirau să redobândească, prin Mișcare, un rost social care, pentru unii, mergea până la restaurarea domniilor pământene. La fel, băieți de talent, dar fără părinți influenți, sperau să ocolească, prin Mișcare, stagiile cerute spre a răzbi în organizațiile locale ale partidelor istorice. și tot așa, industriași, profesioniști liberi, profesori, aventurieri chiar, toți cei ce se socoteau nedreptățiți de unii sau de alții în organizația existentă a societății – și printre ei toată partea dinamică a «generației tinere», care nu ocupase încă posturi – priveau spre Mișcare ca spre o matcă firească a eforturilor lor de a ajunge.

Pe aceștia Mișcare îi accepta ca simpatizanți, dar, temându-se de oportunismul lor, le punea stagii lungi și le cerea dovezi grele de credință, a căror împlinire crea cu timpul, între ei și Mișcare, o comunitate de eforturi și de amintiri care-i încheaga împreună. Legătura devenea indisolubilă în clipa în care prigoana fără discernământ a stăpânirii îi solidariza unii cu alții, pe viață și pe moarte, în îndurarea întemnițărilor, schingiuirilor și silniciilor de tot felul la care erau supuși” (op. cit., p. 79).

Din enumerarea făcută de Mircea Vulcănescu cred că lipsește un grup aparte, care a jucat un rol important în Mișcarea legionară și care a contribuit în bună măsură la situarea ei cu totul aparte printre mișcările europene de tip fascist ale vremii, și anume: o parte a clerului ortodox.

Ar mai fi de remarcat faptul că, poate, o explicație pentru trăinicia legăturilor dintre unii intelectuali de vârf ai epocii interbelice și Mișcarea legionară s-ar găsi, sau ar putea să fie sugerată, de ultimul alineat al textului citat. Desigur, el ar merita să fie dezvoltat într-o discuție separată, care să scoată în evidență tocmai aceste

particularități, în esența lor subiective, ale relațiilor interumane.

În continuare, Mircea Vulcănescu se referă la eforturile făcute de cei din afara Mișcării legionare spre a profita de ea:

Influențele externe. Germanii.

(...) Cei dintâi care au încercat să-i folosească au fost germanii, al căror contact cu Mișcarea a fost permanent și puternic. Nu numai pentru afinități ideologice.

Dar pentru că tendințele celui de-al III-lea Reich aveau nevoie de un pivot în țară pentru politica lor de pregătire a războiului. (...)

Legăturile germanilor cu Garda au mers crescând, până în 1938, în clipa în care Codreanu a făcut declarațiile sale cunoscute de politică externă, prin care semnala ca principal obiectiv al politicii externe românești lupta anticomunistă și declara că, a doua zi după luarea puterii.

Garda de Fier va trece România în tabăra puterilor Axei.

De atunci, legăturile Gărzii de Fier cu nemții au fost directe și continue. Nemții au primit pe gardiști la ei, pentru formarea spirituală. Le-au dat directive de luptă conforme cu interesul lor, mergând până la uneltiri directe, le-au procurat situații, atunci când – din cauza sentimentelor lor – organizația oficială a statului nu-i primea decât cu rezerve; în sfârșit, i-a primit în

Germania în refugiu, atunci când conflictul acut cu organizația de stat oficială i-a silit să se expatrieze.

și nu mai e, astăzi, pentru nimeni un mister că răsturnarea regelui Carol – după ce acesta încercase să se apropie de nemți, în care scop făcuse și o vizită la

Führer (vizită în urma căreia se simțise autorizat să suprima pe Corneliu Codreanu, fapt care trezise din nou suspiciunea acestora contra lui) – s-a organizat la legația germană! în fapt, Regele a abdicat – după ce prin pierderea teritoriilor pe care făgăduise că le va apăra, provocată tot de germani, își pierduse tot prestigiul intern și rațiunea de a se mai impune țării și poate chiar și dorința de a domni – în fața unei manifestații de stradă pusă la cale în Piața Palatului, de 300 de oameni ai agentului german Konradi.

Rușii. Au încercat, se pare, să profite și rușii de

Garda de Fier, mai târziu, în 1940, când Mișcarea, ajunsă la putere, a pătruns în masele muncitorești. Rușii nu s-au sfiit atunci să dea cuvânt de ordine agenților lor să pătrundă în Mișcare, cu scopul

vădit de a o abate pe panta tulburărilor, care nu puteau decât să le fie de folos, în măsura în care slăbeau ordinea internă. De aceea, zice-se, 100.000 cămăși verzi s-au trimis de la

Moscova pentru muncitorimea legionară; iar șeful mișcării muncitorești legionare iarăși se zice că s-ar fi refugiat la Moscova, după eșecul acțiunii sale, ceea ce, însă, pare dubios” (op. cit., p. 84).

Legăturile Mișcării legionare cu Germania nazistă sunt, după cum rezultă și din textul de mai sus, în afara oricărei discuții. În lumina aceasta, ea devenise în ultimii ei ani o agentură (clandestină, căci nu oficială!) a unei puteri străine, în acel moment inamică statului român, putere care de fapt și urmărea destabilizarea României, iar în 1940 a contribuit (mai întâi indirect în Răsărit, apoi direct în Apus) la ciopârțirea teritoriului ei național. În orice țară civilizată din lume, conducătorii Mișcării legionare ar fi putut fi puși sub acuzația de înaltă trădare.

La cealaltă extremă a spectrului politic, Partidul Comunist reprezenta agentura celeilalte puteri dușmane României, dar el era scos în afara legii încă din anii

20. Nu același lucru se va întâmpla și cu Mișcarea legionară, a cărei acțiune de destabilizare internă se va încheia cu un succes deplin, ea ajungând la putere, împreună cu generalul Antonescu, în septembrie

1940.

Inedit este însă celălalt aspect relevat de Mircea

Vulcănescu, anume că Mișcarea legionară a fost în același timp și agentura puterii dușmane bolșevice.

Seriozitatea lui Mircea Vulcănescu, dublată de poziția de subsecretar de stat în guvernarea Antonescu de după ianuarie 1941, deci având acces la informații de această natură, dau afirmației sale un grad sporit de credibilitate. Desigur, documentele de arhivă o vor confirma sau nu. Ea ar sublinia, dacă mai era nevoie, gradul de decădere morală a Mișcării legionare.

Însă în anii aceia România se găsea în zonele de putere a două imperii totalitare: Germania nazistă și

Rusia bolșevică – amândouă interesate în destabilizarea țării, chiar dacă din motive diferite. Dar, spre deosebire de bolșevici, pe care toată lumea îi considera inamici, naziștii se bucurau la noi de cu totul alt statut. Ei dispuneau în România de mai multe coloane a V-a. Una

dintre ele era formată din elementul etnic german care, în vremea aceea, aderase în masă la doctrina nazistă. O alta era constituită din

Mișcarea legionară. Dar mai era și partidul lui

Octavian Goga, care primea și el subvenții anuale de la Berlin. Apoi erau diferiți oameni politici cunoscuți ca filo-germani, precum și o serie de intelectuali, unii dintre ei bucurându-se de un mare prestigiu. Evident, nu prea existau pe atunci în România și filo-ruși, cu toate că, în fond, țara (în vremea aceea, o democrație parlamentară) era confruntată cu două totalitarisme agresive; este periculos, în principiu, să susții că unele totalitarisme ar fi „rele” în vreme ce altele sunt

„Bune”. Numai că, în cazul nostru, încă de pe atunci

„Original”, se pare că unul din totalitarisme era recunoscut, fiind caracterizat în publicistica vremii drept o dictatură, pe când cel de al doilea nu, lui punându-i-se eticheta de totalitarism pur și simplu, ca și când, pasămite, nu ar fi fost tot o dictatură. E

drept că oamenii erau impresionați pe atunci de marele succes de public al lui Hitler, ca și al lui

Mussolini de altfel, și credeau că populația este realmente solidară în sprijinirea conducătorului. Așa se credea pe atunci. Nu numai la noi, dar poate că la noi ceva mai mult decât în altă parte.

Explicația acestui dezechilibru de gândire politică

— Fatal pentru România, dacă ar fi să considerăm numai cele aproximativ 700.000 de victime câte au însumat cele două campanii din anii 1941 – 45 – trebuie căutată în mentalitatea anti-bolșevică ce domina într-o asemenea măsură scena românească interbelică, încât până la urmă a reușit să reducă la tăcere aproape orice formă de manifestare a mentalității anti-naziste, respectiv, anti-fasciste. Au trebuit să vină dezastrele militare din campania din Răsărit – anul 1942 sau

1943 chiar – pentru ca această situație neobișnuită să înceapă să se modifice, echilibrul stabilindu-se de fapt abia când nazismul avea să se prăbușească definitiv.

Momentul coincidea, din păcate pentru noi, cu ocupația sovietică, așa că până la urmă spiritul liberal, democrația românească n-au mai avut nimic de câștigat din această târzie trezire la realitate.

Să revenim însă la textul lui Mircea Vulcănescu.

„Influențe interne. Politicienii. Pe plan intern, de această

mişcare au căutat să profite, spre a-și realiza scopurile lor, mai întâi guvernele de dreapta moderată

(Vaida, Argetoianu, Inculeț), care au căutat s-o folosească împotriva comunismului, în sectoarele de expansiune ale acestuia.

Depozițiile martorilor în procesul asasinării lui Ion

(G.) Duca au dat la iveală legăturile strânse ale unora din șefii Gărzii de Fier cu Siguranța generală, legături pe care mărturiile făcute în procesele de mai târziu le-au confirmat.

Industriașii. Tot de ei au căutat să profite unii mari industriași, fie în scopuri similare, fie spre a-și crea puteri pe care să le manevreze împotriva guvernelor pentru a-și plasa comenzi: cazul Malaxa, de pildă, cu ai cărui bani se zice că s-a făcut prima echipare tehnică a Mișcării și în a cărui uzină s-au exersat la tir echipele al căror prim atac s-a dezlănțuit, în ziua Rebeliunii, împotriva directorului general al C.F.R. care refuzase să-i accepte comenzile. (...)

Că patronii finanțatori s-au înșelat în această direcție, deoarece, odată ajunsă la putere, Mișcarea legionară a inaugurat un regim de exproprieri de fapt și ocupații de uzine, care aminteau întâmplările petrecute-n Franța în vremea Frontului Popular, e altă chestiune, care explică, poate, aderarea, în fundul cugetului, a industriașilor la regimul militar care a urmat lichidării guvernării legionare. Fapt e că unii industriași au încercat să folosească Mișcarea pentru ei, dar că rezultatele le-au depășit așteptările.

Au încercat să profite de Mișcare, de asemenea, liberalii și gogiștii, spre a lovi în țărăniști. și nu e o simplă întâmplare că omul la care Regele s-a oprit, la sfârșit, spre a lovi, provenea din vechile cadre țărăniște.

Regele. A mai încercat să profite de Mișcare Regele însuși, folosind-o spre a-și redobândi libertatea de acțiune față de Nicolae Titulescu și de bancherii străini care-i impuseseră guvernul Duca, peste voie, după eșecul guvernului de tehnicieni. Asmuțirea mișcării gardiste împotriva lui Titulescu și a lui Duca găsea, de altfel, în tendințele ei proprii, o aplecare destul de mare către o asemenea politică, spre a nu fi nevoie decât de o ușoară, dar persistentă, sugestie, pentru ca resentimentele să răbufnească în acte. Această asmuțire s-a făcut, fără îndoială, din inițiativă regală, ori direct, ori din apropierea ei. Se cunosc răfuielele care au dus la ruptura dintre Codreanu și Stelescu, întemeiate tocmai pe învinuirile – până la ce punct juste e

greu de spus – ale celui din urmă, că cel dintâi s-ar fi lăsat ascuns, după uciderea lui Duca, de camarilă, căreia acest omor i-ar fi făcut, în fond, jocul. În ce măsură gardiștii au lucrat din impuls propriu și în ce măsură au primit indicațiuni, e greu de spus categoric. Că, în fapt, au servit interesele Regelui, îngăduind acestuia să suprima pe incomodul Ion (G.) Duca, înfățișat ca agen116

tul intereselor străine, spre a aduce-n locul lui pe Gh.

Tătăărăscu, «homo regius», nu-ncapa îndoială.

Regele săvârșea, astfel și în tabăra liberală ruptura făcută mai înainte la averescani și la maniști, unde desfăcuse de asemenea pe oamenii săi – Goga, Iunian.

Călinescu – și-i opusese, în disidențe încurajate de perspectiva puterii, șefilor oficiali ai partidelor istorice.

La liberali, operația nu reușise până atunci, din pricina încăpățânării cu care primul rupt, încă din clipa întoarcerii

Regelui, Gheorghe Brătianu, refuzase totuși să-i accepte condițiile. Fapt este că, în chip greu de justificat.

Tătăărăscu a avut, față de Gardă, o atitudine de toleranță relativă, care îl făcuse chiar, la un moment dat, suspect în ochii franco-englezilor.

În această conjunctură situez eu cel dintâi contact al lui Nae Ionescu cu Garda de Fier. Nae Ionescu era, în acel moment, un protagonist al culorilor regale, pe care, nu fără ciudă, le vedea apropiindu-se de liberali.

și din acest unghi se plasează campania lui de amenințări contra lui Duca, pe atunci șeful guvernului, care a culminat cu articolul profetic: Asasinarea lui Barbu

Catargiu, un fel de îndemn, abia învăluit, la uciderea primului ministru. Consider că atmosfera morală a acelei campanii de presă a constituit primul mobil în sufletul celor care au săvârșit atentatul de la 29 decembrie

și carența totală a Siguranței statului (pe atunci în mâinile personale ale Regelui) spre a-l împiedica, cu toate avertismentele, (carență) dovedită prin îndepărtarea ulterioară de la conducerea ei a generalului

Stângaciu, este, dacă nu o dovadă sigură, cel puțin o gravă prezumție de complicitate. Mai ales în lumina scenelor ce se povestesc că s-ar fi petrecut după aceea la palat, între Rege și Titulescu, care –

venit din străinătate dinadins – ar fi bătut acestuia cu pumnul în masă

(unii zic că ar fi scuipat) și i-ar fi cerut, cu piese-n mână, îndepărtarea șefului Siguranței și a secretarului particular al suveranului, învinuiți de a fi fost amestecați direct în urzelile crimei.

Stilul celor petrecute mai târziu, când Regele nu s-a sfiit să practice și împotriva altora, ceea ce-i reușise așa de bine împotriva lui Duca, la fel cu ura pe care din acel moment a dezlănțuit-o împotriva lui Titulescu, confirmă faptele de mai sus. De această ură nu e străină, poate, nici îndepărtarea acestuia de la Externe, la primul prilej, nici îmbolnăvirea lui, după un dejun luat la o mare prietenă a Regelui și nici campania de defăimare dusă mai târziu împotriva vieții lui intime, de care n-a rămas străin un nepot al lui, ajuns ulterior drept recompensă, prin grația Regelui, ministru. Regele se lăsase, într-adevăr, sedus să practice o politică de urzeli asemănătoare împrejurărilor tenebroase ale Renașterii italiene. De pe atunci, Regele își pregătea dictatura personală, transformând arbitrajul politic ipotetic în putere economică efectivă, creându-și, în toate partidele, oamenii lui, din veleitarii nemulțumiți că nu-și aveau asigurată succesiunea la șefie, făcând din ei niște cai troieni, destinați ca, la ceasul hotărât, să spargă cadrele partidelor și să constituie, cu sprijinitorii lor, partidul lui, regal, unic, suprimând din viața politică pe cei ce stăteau împotriva-i!

Generalul. S-a folosit, în sfârșit, de Garda de Fier (...)

și generalul Antonescu, în momentul cuceririi puterii.

(...) de la lichidarea de către Cancicov a comisarilor de românizare, prin care Mișcarea încerca să ia în mâini controlul vieții economice, datează începutul răzvrătirii lor împotriva Generalului! Din partea Generalului, hotărârea la ruptură pare că datează de la asasinatetele lui

Iorga și Madgearu, făcute, probabil, peste capul conducerii legionare, din sugestie germană. Lichidarea comisarilor și a prefecților anarhizanți a fost numai temeiul care a dat semnalul revoltei. În fond, aceste împrejurări n-au făcut decât să dea Generalului justificarea despărțirii de Mișcare, deoarece temeiurile ei mai adânci trebuie căutate în conjunctura politică a acelei vremi, când nemții voiau liniște în țară și se temeau de orice complicațiuni anarhizante oricare ar fi slăbit potențialul țării.

E curios că – cu toate cele ce a scris – generalul

Antonescu a păstrat, pentru vremea colaborării lui cu legiunea, o amintire așa zice... duioasă, de părinte pe care l-au înșelat copiii. Nu exagerez. (...) De altfel, pe noii lui colaboratori, de după 21 ianuarie 1941, Generalul i-a tratat întotdeauna cu oarecare dispreț. Veneau, vezi, din altă lume!

Mă ocup de aceste împrejurări, care au urmat morții lui Nae Ionescu, pentru că nu sunt străine de influența lui. Deosebirea dintre conducerea statului și a Mișcării legionare, făcută în acea vreme, amintește prea mult deosebirea pe care o ceruse Nae Ionescu în conducerea politicii partidului de mase aflat la putere, pentru a nu-mi închipui că cei care au adoptat-o n-au fost înrâuriți i postum de ideile lui. (Deci, amărăciunea că gânditorul politic nu-i ascultat niciodată de politician, de care se plângea Nae Ionescu, în prefața lui la traducerea lui

Machiavelli, nu e cu totul exactă, cel puțin în cazul urmașilor lui Codreanu, față de el însuși.)

Numai că, deosebirea dintre șeful guvernului și al partidului presupunea, în concepția naeionesciană, controlul permanent al partidului – înțeles ca organ de contact cu țara și ca organ de control al aparatului administrativ de execuție, substituit parlamentului – asupra guvernului. Numai astfel s-ar fi putut evita, după el, transformarea dictaturii de partid în dictatură personală.

Pe când, în soluția adoptată în toamna lui 1940, predomina, dimpotrivă, ideea bonapartistă a generalului

Antonescu, convingerea lui că el este omul providențial, exponentul așteptărilor mulțimii, care găsea în caracterul, în trecutul și în capacitatea lui temeiul vindecării rănilor suferite de România în ultima vreme, prin netrebnicia altora.

Colaborarea cu Garda de Fier apăruse necesară Generalului

— Desigur – atât timp cât regimul cel nou avea nevoie de o mitologie populară pe care el n-o avea încă. Ea îi devenea însă dăunătoare, din moment ce, prin politica ei de iritare internă – economică, creată de comisarii economici și spirituală, creată de nesiguranță a vieții și averii oamenilor, provocată de răzbunările interne, Mișcarea legionară se compromitea în ochii opiniei publice!

Se zice că evenimentele care au precedat împrejurările din ianuarie, ducerea Generalului la Hitler, spre a-i obține sprijinul pentru lichidarea Mișcării, apoi lichidarea ei forțată, au fost provocate,

Înăuntru, de intervenț ia unui grup de generali care, impresionați de asasinarea lui Iorga, ar fi declarat generalului Antonescu că, în asemenea condiții, nu-l mai urmează. Ea a fost provocată, extern, probabil, de nevoia de liniște și siguranță lăuntrică, inerentă pregătirii de război a germanilor, în Răsărit.

Cum, alături de mitul legionar, Generalul se sprijinea pe forțele armatei, și cum, în conjunctura externă de atunci, germanii aveau nevoie de liniște și ordine pentru ca țara să producă și, poate și în vederea războiului cu Rusia, a cărui perspectivă devenea tot mai amenințătoare după agresiunea rusească din decembrie

1940 la gurile Dunării, generalul Antonescu a putut trece nestingherit la lichidarea Mișcării, după ce aceasta a făcut greșeala de a provoca revolta străzii. Din momentul deci în care perspectiva războiului din răsărit sau a redobândirii granițelor permitea Generalului să-și creeze și să-ntreție un nou mit personal, colaborarea lui cu Mișcarea nu mai era necesară.

Se vede astfel în ce fel soluția naeionesciană a colaborării dintre șeful partidului de mase și șeful guvernului dat de acest partid, menită să împiedice dictatura personală, s-a rezolvat, în 1941, într-un stil bonapartist și aparent antinaeionescian în favoarea Generalului”.

(op. cit., p. 85).

Aici se încheie partea din memoriile lui Mircea

Vulcănescu cu referire directă sau indirectă la Mișcarea legionară.

Să-mi fie permis să mai adaug încă un citat din același autor, referitor de data aceasta la Nae Ionescu, mai precis la ideologia și la linia lui politică, citat care mi se pare important pentru subiectul asupra căruia mă voi opri la încheierea scrisorii mele – o temă, de altfel, de actualitate în România.

„Primele contacte. Din cele ce am spus până acum, se vede că nu pe linia ideologiei gardiste, ci pe aceea a conjuncturii politice regale a luat Nae Ionescu primul contact politic cu Garda de Fier.

E drept că ideologia lui Nae Ionescu îl predispunea pentru acest contact. Atitudinea lui fățiș antidemocratică, exprimată în articolele sale despre Individualismul englez, despre Descartes, părintele democrației moderne, precum și în conferința despre Socialism, făcea din el, deși om de stânga în politica socială, un reacționar de extrema dreaptă în tehnica politică, deci nu un

«radical», cum în chip cu totul greșit l-au interpretat a fi unii. Își definise doctrina, de altfel, mai demult, la o aniversare a Gândirii, prin cei patru parametri: «realism, autohtonism, ortodoxie, monarhism». Atent, cum l-am văzut, la transformările nesimțite ale orientărilor lumii, antiliberal, pentru că i se părea că funcția esențială a liberalilor nu e să lase liberă dezvoltarea virtualităților, ci, din contră, să violeze cursul firesc al dezvoltării neamului, Nae Ionescu era la pânda celui care va izbuti să dea expresie așteptării lui de o revoluție, care nu trebuia să fie decât expresia realității românești de totdeauna.

Un reacționar, la pânda vânturilor revoluției pe care o vedea venind!

Sperase că Maniu va fi cel ce trebuia să fie împlinitorul vremurilor. Dar Maniu îl înșelase și trădase revoluția ce-l adusese la putere, primind această putere din mâinile Camarilei liberale! Sperase în Iorga, dar, după un an de încercări, formula tehnicienilor se dovedise neeficace: Iorga constatare că nu e el, și Regele fusese silit să părăsească. Sperase în Regele cel nou, dar acesta părea că alunecă spre liberali, admițând să suporte servituțiile străinilor.

În această stare de relativă receptivitate, se întâlneau, pentru întâia oară, pe căile sale politice, cu mișcarea

Gărzii de Fier.

Legăturile făcute în timpul procesului asasinării lui

Duca, suferințele îndurate în comun, deși Nae Ionescu făcea totdeauna cauză aparte de ei, în acea vreme, și mai ales faptul că Regele, în acest timp, părea că se leagă tot mai mult de liberali și că-și găsisese omul său în

Tătăărăscu, au adâncit colaborarea; mai ales că Nae Ionescu, teoreticianul, găsea nenumărate elemente în ambianța Gărzii, care să-l aplece către ea” (op. cit., p. 91).

Ca și Nichifor Crainic, ale cărui texte referitoare la

Mișcarea legionară le-am prezentat pe larg în scrisoarea precedentă, Mircea Vulcănescu este, așa cum el însuși o declară, un om de dreapta. Din textele citate rezultă cu claritate că el nu este un democrat, ci mai degrabă un antidemocrat. Desigur că nu putem accepta unele accente naționaliste, pe alocuri șovine chiar, și nici antisemitismul, moderat, totuși destul de transparent. Textul lui prezintă interes însă tocmai prin aceea că privește Mișcarea legionară, care a fost un fenomen complex, contradictoriu chiar, din vecinătatea

ei, din intimitatea ei, aproape de ea fiind, el însuși plasându-se, prin ideile lui cultural

— Politice, în tendința mai generală de opunere la procesul istoric de modernizare, de occidentalizare a

României, asemenea tuturor celor ce s-au considerat a fi elevi ai lui Nae Ionescu, indiferent dacă au devenit legionari sau nu. De aici, probabil, și nota de înțelegere, de simpatie chiar, care reiese din textul lui

Mircea Vulcănescu, cu toată respingerea netă a terorismului politic.

Fenomenul acesta de respingere a modernizării, tradiționalist în esență, este extrem de complex și, de aceea, pentru o mai bună și mai corectă înțelegere a lui, cunoașterea scrierilor unor personalități ce au făcut parte din acest curent de idei mi se pare esențială. Evident, ele nu pot fi prezentate publicului în mod necritic, măcar o plasare a lor în contextul politic al epocii respective părându-mi la fel de necesară.

Poate să pară paradoxal unora, dar și comunismul la noi (și poate că nu numai la noi!) s-a încadrat printre aceste modalități de respingere a occidentalizării. Deoarece comunismul a fost aplicat în practică în varianta lui „orientalizată”, bolșevică, deci în esență antioccidentalizantă. (N-aș vrea să se înțeleagă prin aceasta că ar fi de conceput astăzi vreun „comunism occidentalizant”. Divorțul dintre iacobinism și civilizația occidentală, liberală, e un fapt istoric deja clasat.

Barbaria este, în sine, un fenomen anticivilizator, antioccidental deci, dacă socotim că dezvoltarea societății umane în această direcție este una firească. Ca și fascismul ori nazismul, comunismul a reprezentat, din punctul acesta de vedere, o întoarcere, o alunecare în barbarie.) De unde, probabil, și mariajul – hibrid după unii, perfect explicabil după părerea mea

— Numit „național-comunism”, mai cunoscut la noi sub denumirea de „ceaușism”.

Referirea la comunism, într-un text care tratează aparent o altă chestiune, nu este nici forțată și nici întâmplătoare. Nici pe el nu-l poți critica fără a-l cunoaște, fără a-i fi citit pe principalii lui exponenți ideatici. În plus, criticarea comunismului de către niște oameni care s-au lepădat la un moment dat de el mi se pare extrem de importantă, exact din același motiv.

Cred că e interesant să remarcăm un lucru, mai puțin evident la o privire ceva mai superficială, dar tulburător atunci când îl constăți. Numărul celor care s-au dezis sincer de comunism, convertindu-se mai mult sau mai puțin la democrație, este destul de semnificativ, putând fi date exemple dintre cele mai cunoscute. Ca și al celor, mai puțin interesați desigur, care, despărțindu-se de una din extreme, au derapat în cealaltă. Dar izbitoare mi se pare constatarea că numărul convertirilor la democrație ale unor personalități intelectuale provenite din extrema dreaptă, în esență xenofobă, este nesemnificativ. De unde deduc că resentimentele ce au la origine „lupta de rasă” sau etnică sunt mult mai puternice decât cele în al căror fundament se găsește „lupta de clasă”.

Altfel spus, ca „dușman”, pare mai lesne de identificat „Străinul” decât „bogatul”. Evident, dacă „străinul”.

este, sau numai se presupune a fi, și „bogat”, satanizarea lui devine și mai facilă, obținându-se un efect prin însumarea stimulilor diferiți. Probabil că diferența provine din faptul că „satanizările” respective apelează la categorii diferite de porniri iraționale, atavice, și deci că identificarea dușmanului cu străinul ar fi mai lesne de realizat, fiind mai „naturală”. De unde și rezistența mai mare a acestui tip de resentimente, odată realizate, la o eventuală revenire a individului în direcția raționalității. Ar fi poate o explicație. Sau una dintre ele.

În plus, îmi apare ca neapărat necesară o discuție asupra ortodoxismului, deoarece a jucat un rol important, și nu numai la noi, în majoritatea formelor pe care le-a îmbrăcat în decursul timpului tendința aceasta generală de respingere a occidentalizării, a modernizării.

Stimate domnule Bălănescu, în scrisoarea Dumneavoastră ați atins o serie de aspecte interesante încercând să răspundeți la întrebările mele. Căci au fost, totuși, două: ele se împletesc, se completează, dar cea de a doua întrebare subliniază o situație, după părerea mea, mult mai gravă; căci una este să treci printr-o fază mai lungă sau mai scurtă de rătăcire, la o vârstă relativ crudă, când orizontul informației este, în mod obiectiv, limitat și concepția despre lume și viață e departe de a fi definitiv încheată, și cu totul alta este să nu te poți distanța de erori săvârșite cu mulți ani în urmă, mai ales după ce ai văzut unde poate duce sau unde a dus calea pe care te-ai angajat cândva. În această situație, la maturitate sau la vârsta

senectuții chiar, după ce ai trăit într-o lume în care accesul la informație este complet liber iar discuția intelectuală nu cunoaște practic bariere ideologice ori de altă natură, eroarea devine de nescuzat.

Ceea ce este cu totul altceva. Pentru că poate fi pusă în discuție, și pe drept cuvânt, însăși statura morală a personajului cu pricina.

Cuvintele dinainte pot să pară grele, excesive poate, dar ele izvorăsc dintr-o frământare profundă. Căci la cele două întrebări – și cred că e bine să le repet:

1. Cum de a fost cu puțință ca vârfuri intelectuale românești să cadă în mrejele unei doctrine atât de primitive? și 2. De ce nu au fost ele în stare ca mai târziu, după o experiență acumulată într-o viață care le-a dus pe culmile afirmării, să-și reanalizeze această fază tulbură, întunecată din trecutul lor, distanțându-se de acte atât de reprobabile? –; la aceste două întrebări, deci, se mai poate adăuga încă una, poate și mai tulburătoare: Cum, chiar niciunul?

Este, dacă vreți, un fapt inexplicabil care devine și mai inexplicabil.

Nu avem de-a face, deci, cu unul sau cu mai multe cazuri izolate, ci, mai degrabă, așa zice eu, cu o anumită mentalitate, în care un rol relativ important îl joacă, poate, o oarecare slăbiciune a spiritului critic, nu numai la români, ci în toate societățile cu influențe orientale. Căci, indiferent dacă vrem sau nu, spiritul critic evoluat rămâne o

„Descoperire” și este un apanaj al culturii (și/sau civilizației) occidentale. În relațiile sale cu mediul în care evoluează, personalitatea nu consideră că ar fi necesar să se analizeze ori explice. Ea crede că se situează, față de mediu, la o altitudine la care trebuie să fie acceptată ca atare, cu fațetele ei luminoase și cu cele întunecate. Probabil că un asemenea mod de a gândi este specific acelor societăți (eu le-am numit „orientale”, considerând spiritul critic evoluat ca fiind de factură „occidentală”) în care diferența dintre vârfurile culturale și nivelul mediu este foarte mare, vârfurile neconstituind doar o elită, un model, ci un fel de „icoane”, bucurându-se nu numai de respectul ce li se cuvine, ci și de venerație. Asta pe de o parte. De partea cealaltă, în carență de spirit critic, mediul în care aceste personalități evoluează nu le solicită efortul de a se auto-examina. În felul acesta, cercul vicios s-a închis.

(Aici, în Occident, lucrurile stau cu totul altfel. Un singur „caz”

cred că spune totul: Martin Heidegger.

Aflat într-o situație oarecum asemănătoare în raport cu nazismul, el nu s-a distanțat niciodată de poziția din acea perioadă. Era, desigur, dreptul lui să o facă sau nu. Născut în 1889, la prăbușirea lui Hitler avea o vârstă la care un filosof este, în mod normal, în plină activitate creatoare. Ultima lui lucrare – Introducere în metafizică –, apărută în 1953, este un fel de „cântec de lebadă”. S-a stins din viață în anul

1976, așa zice, în cvasi-anonimat. Veți spune: un alt nivel de cultură. Pe bună dreptate.)

Putem să considerăm, domnule Bălănescu, că întrebările mele au un caracter retoric. De fapt, și în ultimă analiză, nu e atât de important ca să se găsească un răspuns la aceste întrebări – poate nici nu există, cine știe? –, cât faptul că ele trebuie puse. De aceea sunt de acord cu Dumneavoastră când afirmați că e practic fără sens să încerci să explici inexplicabilul aplicând scheme ale raționamentului logic unor fenomene aflate în afara acestui spațiu. În acest caz, a formula întrebări nu reprezintă nimic altceva decât o încercare de punere în ecuație a unei probleme care poate să fie, și de cele mai multe ori chiar este, de fapt, alta.

Spuneam în scrisoarea mea precedentă că asistăm, în România, la o preluare necritică a moștenirii culturale din perioada interbelică. În carența de informație a publicului asupra acestei epoci, datorată în primul rând celor 45 de ani de comunism, faptul are un efect absolut negativ, sporind starea de confuzie în care se află. Pe scurt, e vorba de publicarea operelor intelectualilor de mare valoare (dar nu numai ale acestora, căci fenomenul este din nefericire mai larg, publicându-se și opere ale unor autori de mai mică importanță)

pe care i-am putea aduna sub genericul „școala lui Nae Ionescu”. Probabil că explicația apariției fenomenului trebuie căutată într-o altă „școală”, cea „de la Păltiniș”, unde, sub influența filosofului C. Noica, s-au format unii dintre intelectualii care după decembrie

1989 au ocupat pozițiile din față pe scena românească. Aceasta este însă o altă discuție, ce s-ar întinde dincolo de cadrul, firește limitat, al acestei scrisori. Mă voi mulțumi să spun că nu văd nimica rău în publicarea operelor unor oameni de mare cultură, ci în publicarea lor necritică. Mai grav mi se pare atunci când operele lor sunt coafate, omițându-se acele părți care astăzi ar părea indiscutabil criticabile,

autorii acestor machiaje cosmetice situându-se prin procedeul la care se pretează în afara deontologiei intelectuale. Dar și acesta este un subiect care ar merita din plin o discuție separată. Menționez doar că în același fel procedau și comuniștii. și atunci, cu ce ne-am ales? Am schimbat mere cu pere?

Am atins recent acest aspect într-o conversație cu o literată talentată din România, foarte activă în cadrul opoziției democratice. Replica ei a sunat cam așa:

„Ce vrei, dragă, am avut nevoie să ne agățăm de ceva și am luat ceea ce am avut la îndemână!”

Cu alte cuvinte, partenera mea de conversație sublinia nevoia pe care au simțit-o intelectualii necompromiși, sau cel mai puțin compromiși, sub regimul

Ceaușescu, de a defini o nouă identitate națională, alta decât aceea uzată în anii de „național-comunism”. Poate să pară ciudat, dar nu este inexplicabil faptul că ei au căutat această identitate

„Națională” în lucrările intelectualilor de orientare naționalistă din perioada imediat premergătoare comunismului.

După părerea mea, procedând astfel, au intrat pe un teren minat. Mai întâi, pentru că modelele alese erau deja compromise prin aderarea lor la extrema dreaptă românească din perioada interbelică

— O linie politică ce nu poate fi în niciun fel despărțită de ororile comise în această perioadă, de la terorismul politic al Mișcării legionare până la genocidul practicat față de populația evreiască în cursul campaniei din Răsărit. De unde a apărut necesitatea trecerii sub tăcere a anumitor părți din opera autorilor republicați, compromițându-se astfel însăși credibilitatea inițiativei. și, în al doilea rând, pentru că limbajul extremei drepte românești din perioada interbelică, sau o bună parte din el, fusese deja „valorificat” în cadrul „național-comunismului”.

De unde a apărut necesitatea căutării acelor accente ce nu puteau fi folosite sub un regim care-și zicea, totuși, comunist – deci, prin definiție, internaționalist și ateu.

Căderea în această dublă capcană nu putea duce altundeva decât la o confuzie generală și generalizată.

Fără voia lor, oamenii aceștia bine intenționați, în aproape trei ani de când se bucură de o libertate de exprimare practic nelimitată, nu au reușit să realizeze decât foarte puțin din ceea ce și-au propus.

Repet:

fără voia lor. Adică, nu au reușit să declanșeze în societatea românească acel început de clarificare conlncnsistent stând în conștiința locului în care te afli, a direcției pe care vrei să mergi, a mijloacelor pe care le ai la îndemână. Altfel spus, ei au ratat o șansă.

Asistăm astăzi la o situație paradoxală: se dorește avansarea către democrație, către „Europa”, dar în fruntea acestei tendințe, pe drapele sunt puse figurile unor mari oameni de cultură care, în esență, în spiritul lor, au fost și au rămas antidemocrați, anti

— Europeanizanți. Se caută desprinderea de totalitarism luându-se ca modele culturale personalități care în activitatea lor politică sau publicistică au militat pentru totalitarism.

Fără discuție că puteau fi alese din aceeași perioadă de maximă înflorire a culturii noastre și alte modele, unele care să corespundă mai bine cerințelor de mai sus. Pentru că au existat destule figuri proeminente care au militat consecvent pentru democrație, opunându-se cu orice risc totalitarismului. (Așa de pildă, în ziaristică, ne putem întreba, de ce să fie reeditați Nae Ionescu și Pamfil Țeicu, și nu Teodorescu-Braniște?) Însă – și trebuie s-o spunem cu părere de rău – s-a ales o soluție mai facilă, aceea care în aparență răspundea „mai bine” scopului propus

— Definirea unei noi identități naționale. Pentru că e infinit mai plăcut să ascuți cântecul unei sirene naționaliste ce nu pregetă să-ți spună cât de „bun”.

ești tu, în comparație cu „răii” care te înconjoară. Cu alte cuvinte, care te lasă să cantonezi, comod, în acea mentalitate de victimizare despre care scriam în precedenta scrisoare, și nu-ți cere, incomod, să te autoanalizezi critic, să-ți asumi erori, rătăcirii pe drumuri ce nu duc niciunde. Tot așa cum puținii disidenți români, sub regimul precedent, au fost respinși de însuși corpul social care i-a produs, căci incomodau prin atitudinea lor, prin poziția pe care și-o asumau, culpabilizându-i pe aceia (cei mai mulți) ce optaseră pentru o formă sau alta de compromis, la fel acum, după răsturnare, s-a optat pentru acele modele din trecut care puneau mai puține probleme, subliniind calitățile și nu defectele „ființei naționale”, punând pe seama „străinului” tot ceea ce a condus la dezastru, culpabilizându-l pe el și deculpabilizându-te, automat, pe tine. Să recunoaștem: e o poziție comodă, o stare ideală aproape. Dar care nu duce nicăieri deoarece,

neasumându-ți trecutul, poți oricând repeta erorile lui și în viitor.

Peisajul este, fără discuție, deconcertant. Spiritele lucide nu lipsesc. Dimpotrivă, există în număr mare, iar unele dintre ele la un nivel foarte ridicat. Neașteptat, aş spune, după 45 de ani de închidere, de întuneric. Dar discursul lor parcă se pierde într-un zgomot cacofonic, la nivel național. Ele ar putea să se articuleze, spărgând în felul acesta un fond sonor care nu este decât un bruiaj. Până acum n-au reușit, din păcate.

Dar pentru aceasta ar trebui mai întâi să se aplice cu consecvență principiile ce separă democrația liberală de orice soi de sistem dictatorial – totalitar sau autoritar numai. În linii generale, putem spune că această condiție este în momentul de față îndeplinită, chiar dacă ar mai fi unele lucruri de făcut în privința clarificării conceptului despre democrație, toleranță etc.

Pasul următor – și mai departe nu îndrăznesc să mă avânt, deoarece aici deficiențele sunt mari și lucrul care este de făcut, pe măsură – ar consta în recunoașterea faptului că mentalitatea națională (sau naționalistă, dacă vrem) este depășită. Chiar dacă pe alocuri, în unele țări avansate, mai dă semne de

„Revenire”. Pentru că ea nu mai este în măsură să răspundă la solicitări, să dea căi de rezolvare pentru problemele ce se pun în fața omenirii, care în esența lor sunt supranaționale. Dar, pentru a fi realizată această desprindere, este evident că întregul sistem de valori trebuie reconsiderat. Este o operație dificilă, dureroasă chiar, dar, după părerea mea, ea nu poate fi evitată, căci fără ea nu se poate avansa niciun pas.

Ieșirea din mentalitatea naționalistă (oricât de moderată ar fi ea) nu înseamnă în fond nimic altceva decât o evadare dintr-o subdezvoltare culturală.

Repet: dacă direcția propusă este avansarea către

„Europa”, către situația la care au ajuns țările din apusul continentului, cu avantajele și dezavantajele ei. Dacă nu, dacă se urmărește un alt proiect, atunci situația este răsturnată. Pentru că, de fapt, conflictul real din România, care apare acoperit la prima vedere de alte conflicte, poate mai zgomotoase, dar nici pe departe la fel de profunde, este acela dintre tradiționalism și modernitate. Conflictul acesta este la noi, la români, vechi, el acoperă aproape în întregime ultimele două secole de istorie, de la primele tendințe de eliberare de

sub jugul otoman. și a rămas în esență același, chiar dacă în decursul timpului a îmbrăcat forme variate, între care aparent nu se poate stabili nicio legătură. De pildă, cine și-ar permite să tragă o linie, fără ca să-i tremure mâna, de la boierii cu caftan și giubea până la adepții mai vechi sau mai noi ai protocronismului, o linie pe care să-și afle locul toate curențele culturale de închidere, de exagerare a elementului autohton? și totuși o asemenea perspectivă nu poate fi a priori exclusă. Dimpotrivă, ea ar putea să explice multe. și ea ar permite – și aceasta ar fi, în fapt, importanța ei! – să se prevadă schimbări de alianțe în plan politic, regrupări care, privite astăzi, par într-atât de nefirești, încât aproape oricine le-ar socoti simple speculații. Or, tocmai aceste regrupă îi în tabăra tradiționalistă îi vor surprinde pe cei ce vor milita pentru modernitate. Din păcate, așa zice.

Pentru că a le prevedea nu înseamnă de fapt altceva decât a privi evenimentele dintr-o anumită perspectivă.

Însă deocamdată se pare că perspectiva lipsește.

Cred că am ieșit și eu cu mult în afara cadrului inițial al schimbului nostru de scrisori și m-am aventurat într-un teritoriu pe care așa avea oricând plăcerea de a susține cu Dumneavoastră o altă discuție. Până atunci însă, rămân, cu aceleași sentimente al Dumneavoastră.

Ion Solacolu

P.S. Cât a fost ea de lungă, scrisoarea mai are și un post-scriptum...

El mi-a fost prilejuit de faptul că zilele acestea am primit o scrisoare de la Neagu Djuvara, aflat temporar în România, invitat acolo să țină prelegeri studenților, să ia parte la simpozioane sau la cicluri de conferințe.

Îmi semnaleză că în revista Formula AS nr. 39, din august 1992, i-a apărut un fel de introducere la memoriile lui Corneliu Zelea-Codreanu, însemnări din Jilava. Aprilie-iunie 1938, pe care revista urma să le publice în foileton, lăsând la latitudinea mea să public sau nu textul său și în Dialog. Citindu-l, am găsit că eseul lui Neagu Djuvara este interesant, nu numai ca studiu în sine, ci și că se potrivește de minune în discuția noastră, așa că m-am hotărât să-l introduc în caietul pe care-l pregătesc, în același timp supunându-l și discuției.

Înainte de a-l reproduce, cred că ar fi necesare câteva cuvinte, să

le spun, „introdutive”.

Trebuie să mărturisesc de la bun început că nu cunosc revista Formula AS sau, mai exact, că am aflat de existența ei abia cu prilejul acesta. Faptul este într-o măsură scuizabil, dată fiind distanța dintre noi și peisajul publicistic atât de variat din România, la care se mai adaugă, bineînțeles, și posibilitățile mai mult decât „limitate” de a intra în contact cu el. Am căutat, deci, să intru în posesia textului lui Neagu

Djuvara, care mi-a scris că mi-l expediase, dar pe o cale mai ocolită. Prin amabilitatea unui amic, redactor la Europa Liberă, am în față un număr de pagini fotocopyate: din numărul 39 al revistei, coperta și caseta impressum de pe ultima pagină, articolul lui

Neagu Djuvara și partea I-a din jurnalul lui Codreanu, culese împreună în paginile 8 și 9, presupun că la mijlocul revistei; din numărul 40, aceleași pagini 8 și

9, în care partea a II-a din jurnalul lui Codreanu este precedată de un interviu luat de secretarul de redacție al revistei, Marian Petcu, părintelui pensionar Ion

Neago-Cumpăna, cules sub titlul când un milion de români poartă cămașă verde, trebuie să te-ntrebi, ca istoric, ce s-a întâmplat. Mai precizez că în ambele numere, aceste pagini 8 și 9 sunt culese sub titlul de rubrică Document.

Paginile pe care le-am obținut mi-au dat o impresie ciudată în legătură cu revista. În fruntea ei, pe copertă stă scris Redactor șef: Sânziana Pop. În caseta impressum apar: Consilier general, Laurențiu Ulici;

Redactor șef adjunct, Toma Roman; Director artistic.

Eugen Uricaru; Secretar de redacție, Marian Petcu. În centrul articolului lui Neagu Djuvara este paginată o casetă în care, sub semnătura S.P. (Sânziana Pop?), ni se spune că revista a avut neplăceri publicând cu un număr mai înainte „mărturiile scriitorului italian

Curzio Malaparte privind pogromul evreilor de la

Iași” și că se așteaptă la alte neplăceri începând să publice Jurnalul de la Jilava al lui Corneliu Zelea

Codreanu, dar că, „apreciind că adevărul n-are niciodată culoarea celui care îl caută, ne vom strădui să le oferim și pe mai departe cititorilor noștri fragmente din istoria furată, malformată sau interzisă sub comunism”.

Frumos spus. Mai ales că apoi urmează o adevărată profesie de

credință: „Democrația nu este doar a puterii și a politiciii. În aceeași măsură ea este și va fi o democrație a culturii și a istoriei. (...)”.

Veți zice, poate, că toate sunt bune și la locul lor.

Eu însă m-am învățat să suflu și-n iaurt. Dacă amicul de la München mi-ar fi trimis doar copii după paginile

8 și 9 din numărul 39 (pentru că eu îl rugasem doar pentru articolul lui Neagu Djuvara) poate că nu m-aș fi neliniștit. El însă a dorit, probabil, să fiu ceva mai bine informat și mi-a trimis copii și după aceleași pagini 8 și 9, dar din numărul 40, unde apare interviul cu părintele pensionar. Mă mulțumesc să spun doar (și voi explica ceva mai încolo de ce) că, în comparație cu interviul dat de amicul Dumneavoastră din România revistei aceleia din provincie, pe care l-am reprodus la începutul primei mele scrisori, inter viu care v-a provocat o reacție destul de vehementă, aș spune că interviul publicat de Formula AS... e și mai și! Sau viceversa, în comparație cu părintele pensionar, aserțiunile amicului Dumneavoastră din

România sunt floare la ureche!

Pentru mine, ca simplu cititor, circumstanța agravantă în cazul revistei Formula AS constă în faptul că interviul este luat de însuși secretarul de redacție și nu de vreun redactor sau colaborator oarecare, ceea ce implică însăși revista, mai ales că din textul întrebărilor puse nu rezultă în niciun fel vreo distanțare față de afirmațiile făcute de cel care acordă interviul, cu alte cuvinte, nu reiese că acela care întreabă ar putea să aibă alte păreri decât cel care răspunde.

Acesta este lucrul ce mi se pare foarte grav. Pentru că există o anumită tehnică a interviului, meseria de ziarist fiind destul de ingrată, ea punându-te în contact cu oameni extrem de diferiți, obligându-te câteodată să stai de vorbă cu indivizi cărora, în mod normal, poate că nici nu le-ai da bună ziua. Dacă ziaristul nu știe să marcheze o astfel de situație neobișnuită, folosind de regulă arma fină a ironiei, atunci limitele se șterg, imaginile se confundă și cititorul rămâne cu impresia unui acord mai mult sau mai puțin deplin între partenerii de conversație. Ca ziarist, desigur, nu ai voie să-ți prezinți într-un interviu părerile tale. Ele trebuie să rezulte, în mod implicit, din felul în care-ți formulezi întrebările. Or, lucrul acesta nu l-am constatat nicăieri în textul aflat în discuție.

și mai este un aspect, care ține și de ziaristică, dar și de bunul

simț. Dacă mă hotărâsc să-l public pe

Codreanu în foileton – ceea ce este, în sine, un gest, fără îndoială! – și fiecare parte să fie însoțită de câte un text – articol sau interviu – aparținând unei alte persoane, înseamnă că eu fac de fapt ceea ce se numește o anchetă ziaristică. Cei pe care îi aleg, solicitându-i să se pronunțe, trebuie să fie cam de același nivel. Nu pot apare într-un număr cu un nume de prima mână și în următorul cu unul oarecare, azi să cer părerea unui Premiu Nobel și mâine unui Stan

Păpușă. Ar fi pur și simplu o lipsă de respect: față de colaboratori, față de cititori, față de publicație, față de mine însumi.

Chestiunea mi se pare atât de simplă, ținând de cel mai elementar bun simț, încât ea nu poate fi trecută cu vederea, chiar dacă s-ar invoca cei 45 de ani de comunism.

S-ar putea desigur replica, și nu fără temei, că am avea de-a face cu o gafă. Una din multele comise în acești aproape trei ani de libertate a cuvântului. Poate să fie și așa. Nu mă pot pronunța, lipsindu-mi informat ia. Subiectul este însă delicat, sensibil, așa spune, el cere să fie tratat cu maximă rigurozitate. Mă voi mulțumi să afirm că succesiunea aceasta – Curzio

Malaparte, Neagu Djuvara, Ion Neagoe-Cumpăna – mi se pare ciudată. Aș fi curios să știu cu cine și cu ce fel de texte au fost însoțite următoarele părți ale foiletonului Codreanu. Abia atunci mi-aș putea forma o părere definitivă.

Aceasta este carența de informație de care vorbeam mai înainte. Un aspect ce-mi pare a fi foarte important și care mă îndeamnă la prudență. și într-un sens și în celălalt.

și mai este ceva care-mi dă de gândit: notele de picior. Ele aparțin fără discuție redacției. Citite cu atenție, ele îmi apar ca fiind scrise în spiritul părintelui pensionar. În mod special prima notă de la partea a II-a – de fapt, nu numai cea mai extinsă dar și, de departe, cea mai importantă.

Am stat în cumpănă dacă să reproduc sau nu și acest text, dacă să mă angajez sau nu într-o polemică și pe această temă. Fiindcă am avut impresia (s-ar putea, desigur, să mă fi înșelat, nu încapе îndoială)

că mărturiile lui Curzio Malaparte, publicate în numărul 38, aveau menirea unei grenade fumigene, producătoare de ceață, articolul lui Neagu Djuvara, aceea de a da credibilitate și un anume gir determinat de o poziție echilibrată în prezentarea generală a

problemei, ca să nu mai vorbesc de personalitatea autorului, recunoscută în cercurile oamenilor de cultură dar, mai ales în ultima vreme, și de un public din ce în ce mai numeros. Cred că, de fapt, amândouă erau montate pentru a pregăti prestația din numărul

40 a părintelui pensionar – un legionar get-beget, închistat în doctrina și în spiritul Mișcării, chiar dacă secretarul de redacție îl declară doar „simpatizant” și nu „membru”, poate și dintr-o necesitate de natură cosmetică. În mod normal, odată ce mi-a căzut în mână un text ca interviul părintelui pensionar, mai ales în contextul în care el a fost publicat, n-ar fi trebuit să-l las „să treacă”. Dar m-a oprit faptul că, din numai câteva pagini copiate, sunt prea puțin informat asupra publicației.

și mai este ceva – o amintire, o chestiune de ordin subiectiv. În urmă cu mulți ani – cred că redactam Dialog de vreun an, era prin 1982 parcă, am scris un articol polemic vizavi de aserțiunile unui legionar notoriu, între timp decedat. Eram mulțumit că-mi făcusem o datorie, când am primit un duș rece de la regretatul Ion Caraion: „De ce te-ai apucat să scrii despre el? Prin asta l-ai creat, pur și simplu!”

Am rămas nedumerit, n-am înțeles atunci, pe loc, ce vrea să spună. și m-a mai dojenit o dată, în același fel, când la sfârșitul lui 1983 am produs tot o scriere polemică față de încercările de atunci ale lui Ion

Rațiu de a-i uni pe românii din diasporă. Abia acest al doilea semnal m-a făcut să înțeleg la ce s-a referit

Ion Caraion.

După mulți ani de la întâmplările acestea, curiozitatea a făcut să întâlnesc același fel de a privi lucrurile la Paul Goma. Într-o discuție pe care am avut-o în vara anului trecut și care a rămas din păcate nepublicată, el le reproșa celor de la Grupul pentru

Dialog Social că, publicând în revista 22 discuția pe care au avut-o cu Ion Măgureanu, i-au dat acestuia un „certificat de existență”.

Am crezut deci că este mai bine ca în rândurile de față să nu mă opresc asupra interviului părintelui pensionar, ci numai să-i semnalizez apariția, în corelație cu întrebările pe care mi le-au stârnit cele câteva pagini copiate primite de la amicul din München în legătură cu ce ar putea să urmărească, dincolo de scopul declarat, revista Formula AS, publicând jurnalul lui Codreanu (autentic? apocrif?) și materialele care l-au precedat sau însoțit. Mai ales fiindcă am impresia că în momentul

de față cei care, din umbră, dirijează campania uriașă de dezinformare din

România, nu au găsit încă de cuviință să apese și pe pedala legionară, mulțumindu-se cu cea naționalistă propriu-zisă, în varianta antonesciană sau nu, îndreptată sau nu contra maghiarilor sau romilor, cu sau fără acoperirea unui antisemitism fără evrei.

Mi se pare că, deocamdată cel puțin, legionarii sunt lăsați cumva să zburde, pe undeva, la periferia scenei principale. Ei îmi par a fi ținuți în rezervă, fiind și o alternativă oarecum incomodă din cauza amintirii lăsate de prestația lor efectivă, activându-se numai ideea unui destin neîmplinit. Dar poate că și ceasul reactivării lor va suna cândva. Astăzi însă și mișcarea lui Marian Munteanu și alte partidulețe obscure de tip neofascist, câte vor mai fi (recent am auzit de un fost milițian care ar fi înființat un partid național legionar) sunt lăsate în anonimat. Dacă vor fi sau nu scoase de acolo și aduse la lumină, decizia nu aparține nicidecum actorilor, ci regizorilor.

Cred deci că e pentru noi mai cuminte să nu intervenim direct în acest joc, făcându-le fără voia noastră publicitate, chiar criticându-i. Să nu le dăm noi certificat de existență. Să ne mulțumim cu rolul de observatori ai unui proces în care, din ceață, nu apar la vedere decât vârfurile, fără ca prin aceasta să renunțăm la dreptul nostru de a ne pronunța într-o chestiune sau alta, de a ne exprima punctul de vedere, atât asupra experienței istorice în sine, cât și a perspectivelor sumbre pe care le-ar deschide reluarea ei. Pentru că, în fond, aici se mizează pe nostalgia după o experiență istorică incomplet consumată.

Drept care este în același timp și o obligație.

Cred, domnule Bălănescu, că pe aceste linii de principiu se așază și discuția epistolară pe care am început-o în vara aceasta. (I.S.)

MIȘCAREA LEGIONARĂ de Neagu Djuvara

N-am citit încă jurnalul lui Corneliu Codreanu. Îl voi citi odată cu cititorii Formulei AS. Rândurile ce urmează nu sunt, așadar, o „prezentare” a Jurnalului. Ceea ce voi încerca să fac – și sunt pe deplin conștient de imensa dificultate a întreprinderii – este să evoc cadrul politic în care s-a născut și s-a dezvoltat în perioada interbelică, Mișcarea legionară, fenomen unic în istoria politică a țării, și, de asemenea, fenomen sui generis în

Europa. Evocarea se adresează în special generațiilor care nu au apucat acele vremuri, căci cei de-o seamă cu mine, care le-am trăit, au

păstrat fiecare, aparent fixată, altă imagine care va fi probabil foarte diferită de imaginea pe care încerc s-o reconstitui eu acum, după zeci de ani, prin prisma dramaticelor evenimente și uriașelor prefaceri ce-au avut loc în lume și la noi de la al doilea război mondial încoace. Fixația opiniilor asupra acestui fenomen este ea însăși o dovadă a însemnătății lui în trecutul recent al țării: nici acum, după mai bine de o jumătate de veac, între partizanii

Mișcării, dintre care cei mai mulți și-au păstrat neclintită credința și adversarii ei, nu s-a așternut încă covorul lin al frunzelor de toamnă care ar permite să pășim către o viziune obiectivă a trecutului.

În treacăt fie zis, nu-mi place adjectivul „obiectiv”.

Dicționarul îl definește în sensul inițial: „care există în afara conștiinței”, iar în sens derivat: „nepărtinitor, imparțial”. Folosit azi aproape exclusiv în al doilea sens, cuvântul a lăsat însă în subconștientul nostru impresia că observatorul, cel care povestește, s-a făcut obiect, rece, s-a prefăcut în stană de piatră, lucru pe care istoricul nu poate și nu trebuie să-l facă, dacă vrea să înțeleagă „dinlăuntru”. La el, imparțialitatea nu poate izvorî decât dintr-o succesiune de parțialități. Așadar.

„Cu frică și înfiorare”, conștient că voi displăcea și unora și altora, în spațiul restrâns ce-l poate oferi o revistă, încerc să arăt ce cred că a însemnat Mișcarea legionară în viața politică a țării.

Trebuie înlăturată mai întâi ideea că Garda de Fier ar fi fost inspirată de mișcările totalitare din Apus, fascismul italian sau nazismul german. E drept că în faza ei de maximă dezvoltare a dovedit multe trăsături comune cu acestea sau cu Falanga spaniolă. Apariția ei a fost însă autohtonă, spontană și primele gesturi politice ale lui Codreanu, în studențime sau muncitorime, sunt anterioare chiar primei „victorii fasciste”, venirea la putere a lui Mussolini în Italia. Ca fascismul, apoi ca nazismul, falanga și celelalte mișcări zise de extremă dreaptă (cu toate că au fost în general, pe plan social, mai la stânga decât cele mai multe partide burgheze)

acțiunea lui Codreanu a avut, ca primă motivație, rezistența împotriva primejdiei bolșevice. Acesta era momentul istoric: în toată Europa, în fața grelelor probleme economice și sociale moștenite de la „liberalismul sălbatic” al veacului al XIX-lea, agravate de urmările primului război mondial, s-au ivit doctrine care au pus la îndoială capacitatea sistemului democratic parlamentar de a rezolva aceste

probleme și de a stăvili comunismul.

În fața cutremurului provocat de Revoluția din

1917 și de agresivitatea pe plan mondial a bolșevismului, s-a crezut că acesta nu putea fi învins decât cu propriile lui arme, conform unui vechi principiu al artei militare. Numai că politica nu se mișcă pe coordonate militare, ci după căi psihologice mai subtile și nepătrunse. Modelul sovietic n-a putut fi doborât prin forță – și poate nici n-ar fi fost bine să fie doborât prin forță, fiindcă n-ar fi fost stârpit în întregime. Sistemul comunist nu trebuia să piară de sabie, căci asemenea balaurului din poveste, alte capete i-ar fi crescut peste noapte. Trebuia să putrezească dinăuntru, ceea ce s-a și întâmplat la urmă, sub ochii noștri. Dar aceasta nu se putea înțelege încă în anii 1920.

Odată înființată și cu o doctrină scrisă, Legiunea prezenta două trăsături fundamentale care o deosebeau de celelalte mișcări considerate astăzi de tip fascist:

tendința către un autohtonism arhaizant și caracterul mistic religios. Mania autohtonistă nu era o invenție a legionarilor. Ea plutea în aer de mult, chiar de la mijlocul veacului trecut, când un Simion Bărnuțiu se războia la Iași cu Junimea, iar în veacul nostru apărea, mai mult sau mai puțin apăsător și la țărăniști, și la

Nicolae Iorga, și în revista Gândirea. Dar niciodată nu luase un caracter atât de marcat și de agresiv. Fondul folcloric și poetic al neamului și trecutul său medieval erau exaltate și idealizate. Codreanu era Căpitanul, ca un căpitan de plai de pe vremuri, purta cămașa portului național, peste pantaloni (ca și țărănistul Ion Mihalache)

și apărea câteodată călare pe un cal alb... Se adoptase în discursuri, în scrieri, în cântece, o limbă arhaizantă, de felul celei care făcea farmecul poeziilor lui Arghezi.

Cântecele legionare, însuflețite de un incontestabil elan, erau pline de catapetesme și iezele carpatine, iar poporul

„Hămesit” aștepta să-i dureze „Căpitanul” o țară „ca soarele sfânt de pe cer”. Acest entuziasm romantic, cu aspecte uneori chiar puerile, se îmbina, ciudat și dramatic, cu răbufniri de violență primitivă, ca în cazul uciderii „trădătorului” Stelescu, însoțită de un adevărat ritual din timpuri preistorice. Ne aflăm aici la capătul extrem, excesiv, vădit aberant, al rezistenței naționaliste la procesul de modernizare început de un secol, care era privit mai departe de unii

gânditori de mâna întâi ca o pierdere a sufletului, o trădare a duhului național.

Bineînțeles, evreii, care ar fi monopolizat puterea economică în stat și „care sugeau sângele poporului”, erau arătați și ca principalii vinovați ai cosmopolitismului intelectual, care avea să șteargă cu încetul toate urmele unei autentice identități naționale. Această reacție anti

— Modernistă nu era însă o specificitate românească. O

regăsim peste tot unde un proces de grabnică ascultare a părut să amenințe de moarte un tezaur de antice valori. Exemplul cel mai patetic l-a dat Mahatma

Gandhi, care a visat că va putea frâna cu sari-ul alb și picioarele goale procesul de industrializare a Indiei.

Legat intim de această tendință arhaizantă, s-a aflat la primii fondatori ai Gărzii de Fier și un puternic atașament la ortodoxie, întins până la misticism. Chiar actul întemeietor al Legiunii a avut loc într-un context mistic, printr-un jurământ în fața unei icoane a arhanghelului

Mihai, de unde și-a tras și numele Legiunea arhanghelului Mihai. Legiunea trebuia să evoce mai puțin armatele Romei antice decât legiunile de îngeri din Scriptură. și de atunci, toate acțiunile Mișcării au fost puse sub semnul Crucii, chiar și cele mai puțin creștinești. Această emfază în afirmarea unei ortodoxii percepute ca fiind consubstanțială ființei românești autentice, diferențiază radical pe legionari de fasciști și de naziști, sugerând mai degrabă o asemănare cu fanatismul integriștilor musulmani din țările arabe și Iran. El a exercitat însă o puternică atracție asupra unei părți din preoțimea ortodoxă și asupra unor gânditori de calitate a unui Nae Ionescu, care propovăduia o ortodoxie de tendință isihastă.

O a treia caracteristică a Mișcării Legionare a fost accentul pus nu pe un anumit program politic și pe o strategie a preluării puterii, ci pe transformarea omului, pe educarea lui către cinste, dăruire, jertfă, eroism. În atmosfera tulbure de după război, în primii ani ai sufragiului universal, când politicianismul vechilor și noilor partide părea certat cu morala, ba căpăta pe alocurea un iz caragialesc, acest strigăt pornit de la un mănunchi de tineri care duceau o viață cvasi-monahală, a avut un ecou neașteptat în toate straturile sociale.

și ajungem aici la o a patra caracteristică. Sociologia ne-a învățat că partidele politice sunt, în general, emanaț ia intereselor unor clase

sociale. Simplificând la maximum, se spunea că conservatorii fuseseră emanația boierimii latifundiare, liberalii emanația burghezimii, țărăniștii a țărănimii, socialiștii și comuniștii a muncitorimii.

Legiunea n-a putut fi încadrată în asemenea categorii, ea n-a avut nicio bază socială, ci numai una ideologică. Inițiată de o mână de tineri intelectuali, ieșiți din mica burghezie sau chiar din țărănime, ea a atras treptat elemente din toate păturile sociale. Din burghezie mai întâi, în special din tineretul universitar, apoi din muncitorime, unde se crease un nucleu puternic, atras de caracterul revoluționar și de idealul socializant al Mișcării și care reușise să comunice întregului tineret legionar strigătul său disperat și revendicativ („La luptă, muncitori! Zidari de veacuri viitoare!”), din țărănimea săracă unde se răspândise sloganul (vădit demagogic, întrucât nu rezolva cu nimic criza agriculturii) „omul și pogonul”, în fine, mai straniu încă, din rândurile răzle140

țite ale marilor familii boierești, care, chiar dinainte de expropriere, nu mai jucau vreun rol în arena politică. E

de-ajuns să amintim pe generalul Cantacuzino zis „Grănicerul”, pe Alexandru Cantacuzino, nepotul fostului șef al partidului conservator, Gheorghe Cantacuzino

(„Nababul”), pe-un Cantacuzino prin femei, istoricul

Alexandru von Randa, pe alt nepot de fruntaș conservator, savantul fizician Gheorghe Manu, mort în închisoare, pe Alexandru Ghika, strănepot al ultimului

Domn al Moldovei, care a acceptat sub guvernare legionară să devină directorul Siguranței, păcat pe care l-a plătit cu vreo treizeci de ani de închisoare sub

Antonescu și sub comuniști, pe Constantin Gane (Trecute vieți de Doamne și Domnițe), trimis ambasador la

Atena, sau pe profesorul Ion sângeorgiu, intrat în efemerul „guvern național” al lui Horia Sima, în fine pe originalul ministru de externe Mihai (Luca) Sturza (unchiul mare al lui Gelu Voican Voiculescu).

În acest din urmă grup sunt ispitit să-i cuprind și pe numeroșii intelectuali de cel mai înalt nivel, ca Nae

Ionescu sau Mircea Eliade. Era în această doctrină ceva nou, ceva nemaivăzut la noi, ceva îmbătător, care dădea fiecăruia iluzia că-i va împlini aspirațiile social

— Politice, că va realiza ca în vis „schimbarea la față”.

a neamului. Trebuie însă remarcat că niciunul dintre acești intelectuali de elită nu a fost cu adevărat înregimentat.

La apariția aureolei care înconjura legiunea contribuisese, neîndoielnic, și harisma întemeietorului, Corneliu

Zelea Codreanu, „Căpitanul”. Nu l-am cunoscut, dar toți cei care au avut această ocazie au dat mărturie de puterea ce se degaja din toată persoana lui. Nu a fost un bun orator, niciun scriitor de seamă, dar avea darul de a convinge prin contact direct. Cu vorba, cu privirea.

Eram student la Paris când a apărut într-unul din marile săptămânare ale dreptei franceze (Candide sau

Gringoire, nu mai țin bine minte) un interviu luat lui

Codreanu de Bertrand de Jouvenel, mare ziarist și mai târziu eseist și politolog. Trebuie să fi fost prin 1937, în momentul apogeeului Legiunii, după readucerea rămășițelor pământești ale lui Moța și Marin, căzuți în războiul civil din Spania. Articolul începea cam așa: „Fac profesiunea de a intervieva pe oamenii mari ai Lumii, niciunul nu mi-a făcut o impresie mai profundă decât

Codreanu...”. Se înțelege lesne, dacă omul producea un asemenea efect asupra unui distins intelectual apusean, cum la tinerii săi adepți, acest har putea preface ascultarea în pasiune oarbă și fanatism.

De la început însă a planat o umbră grea. Garda de

Fier se desprinsese, inițial, din tineretul „cuzist”, adică al partidului antisemit al profesorului A.C. Cuza. Când acesta a fost întrebat ce-l desparte de tinerii „gardisti”, ar fi răspuns: „Crima!”. Codreanu apăruse întâia oară în prim plan al actualității în 1924, când pentru a se răzbuna de brutalitățile prefectului Manciu și a răspunde unei palme, îl doborâse cu un foc de revolver în plin pretoriu. Fusesse achitat de un juriu la capătul celălalt al țării – dovadă că în climatul politic de atunci, acea formă de reacție violentă începea să aibă un ecou pozitiv în opinia publică. Mai puțin cunoscut e gestul similar al lui Moța, în 1923, împotriva colegului „trădător”, Vernichescu, care însă supraviețuise. A existat, deci, la legionari o ideologie a acțiunii violente, care în decembrie 1933 avea să ia dimensiuni politice majore prin asasinarea prim-ministrului liberal, I.G. Duca. În afară de interzicerea partidului lor, legionarii au mai invocat ca justificare a gestului, motivul că Duca oprise imigrarea macedoromânilor în Cadrilater,

pentru a permite în schimb imigrarea evreilor din Germania. Ar fi interesant de lămurit temeiul acestor acuzații. În niciun caz ele nu justificau recursul la asasinatul politic. Prin acest gest se rupea o tradiție. Pe când în Europa întreagă și în America – fără să mai vorbim de țările balcanice, unde asasinatul făcuse parte din moravurile politice curențe chiar de la începutul „independențelor”.

România nu cunoscuse în mai bine de un veac decât un asasinat politic, al lui Barbu Catargi, pe vremea lui

Cuza. Eram ca o insulă de nonviolență. Legionarii au rupt această tradiție. A urmat apoi executarea „disidentului”.

Steleescu, în condițiile barbare pe care le-am evocat. În fața acestei situații și pe măsură ce presiunea regimurilor totalitare din Europa se făcea tot mai mare, regele Carol al II-lea și oamenii lui au ales, pentru a doborî Legiunea, soluția cea mai rea, violența oficială, represiunea oarbă. Cu lichidarea mișelească, atroce, a lui Codreanu și a tovarășilor lui în 1938, se intra vertiginos în spirala infernală a violenței: asasinarea lui

Armand Călinescu în 1939, riposta oficială cu zeci de execuții sumare în toată țara și expunerea cadavrelor ca în Evul Mediu... Aici se afla vârtejul spiralei, când cedarea fără luptă a unei treimi din teritoriul național, aducea peste noapte la putere pe legionari cu generalul

Antonescu. Din nefericire pentru legionari, Istoria nu reține decât prima faptă care dezlanțuie spirala violenței ei, indiferent de motivarea ei. Și Petru a crezut în dreptatea gestului său când a scos sabia și i-lisus i-a zis:

„Toți cei ce scot sabia, de sabie vor pieri”.

Ce a însemnat scurta guvernare legionară (mai puțin de cinci luni), e îndeobște cunoscut.

Nu se știe nici azi ce anume îndemnase senatul legionar, după exterminarea fruntașilor legiunii, să aleagă ca șef pe Horia Sima, profesoraș nematur, cu mentalitate de complotist impertinent. Relațiile lui cu

Antonescu au fost de la început detestabile și autoritatea lui asupra grupurilor extremiste ale Mișcării, ori a fost slabă, ori trebuie să conchidem că el a aprobat sau inițiat acțiunile lor criminale. Au început persecuții, spolieri ilegale, furturi fățișe și apoi asasinate. Asasinarea miniștrilor prizonieri la Jilava s-a „justificat” prin furia

subită a celor ce descoperiseră cadavrele oribile ale „Căpitanului” și tovarășilor săi. Dar au fost apoi, cu sânge rece, asasinatelor lui Iorga și Madgearu, care, chiar de au fost înfăptuite de „marginali”, n-au fost condamnate și înfierate de conducerea legionară și nici nu s-a încercat imediat prinderea și pedepsirea vinovaților.

Asasinarea lui Iorga, în special, a zguduit țara și a îndepărtat de Legiune o masă de foști simpatizanți;

Iorga nu era numai un mare cărturar și o figură politică de prim rang, Iorga era un monument național. Am convingerea că abia atunci, Antonescu, care – dacă îl credem pe Horia Sima – încercase înainte, dar în zadar, să fie ales șef suprem al Legiunii, a hotărât înlăturarea ei de la putere. Eram atunci elev-ofițer la școala de ofițeri de rezervă din Ploiești și pot aduce mărturie cum s-a pregătit armata, dinainte, să înfrângă Legiunea.

Antonescu a provocat în chip deliberat „rebeliunea” din ianuarie 1941, iar după înfrângerea Legiunii, cu binecuvântarea nemților, i-a urmărit pe toți legionarii cu o nemiloasă înverșunare, profitând chiar de războiul din

Răsărit, pentru a răi, voit, rândurile lor.

Când știm acest lucru, ne putem mira văzând astăzi atâția preinși patrioți prăznuind laolaltă pe legionari și pe Mareșal, ca și când dramatica ciocnire dintre ei ar fi fost un accident, o eroare întâmplătoare, o regretabilă neînțelegere. Ei dovedesc prin aceasta că de fapt inspirația lor nu izvorăște dintr-o autentică prețuire a unor figuri din trecut, ci dintr-o nostalgică aplecare către idealurile confuze ale extremei drepte tradiționale. Împotriva acestei tendințe trebuie să reacționăm. Trebuie să avem curajul să recunoaștem că doctrinele drepte totalitare reprezentau de ieri o soluție greșită și că sunt, azi, de-a dreptul aberante. Civilizația occidentală, din care ne fălim că facem parte, a pășit categoric către o anumită unitate spirituală, iar Europa se îndreaptă, încet dar sigur, către federalism. În mersul către această uniune a biruit ideea care s-a închegat în secole de maturizare, că sistemul politic cel mai puțin rău în faza noastră istorică și pe locul acesta este democrația de tip parlamentar. România nu poate rămâne o insulă de fascism sau de comunism într-un ocean de democrație.

Cu acest imperativ în minte, trebuie să ne cercetăm trecutul sub toate aspectele lui și publicarea Jurnalului inedit al lui Corneliu Codreanu este, în acest sens, încă un pas către cunoașterea, în

întregime, a adevărului istoric. Dar să ne ferim a face din oameni de frunte ai trecutului, care au luat-o pe căi greșite, figuri de eroi care să ne fie pildă pentru viitor. Ar fi o primejdioasă rătăcire și o faptă rea. Țara n-are nevoie azi de

„Căpitan”-i și de „Conducător”-i. Are nevoie de sinceri democrați, convinși că democrația parlamentară e singura cale de viitor. Atât.

Deggendorf, 6 octombrie 1992

Stimate domnule Solacolu.

Sunteți un izvor nesecat de informații și materiale privind istoricul Mișcării legionare! Lungile extrase din textele lui Mircea Vulcănescu prezintă un aspect pe care l-am ignorat cu desăvârșire, istoria – aș zice ocultă – a acestei Mișcări, încadrarea ei în complexul de calcule și intrigi politice ale epocii, fapt ce-i știrbeș te aureola cvasi-mitică de mișcare predominant spirituală (în ciuda multor elemente contrazicând această apelațiune), identificând-o fără echivoc cu ceea ce prin forța lucrurilor a fost, adică un curent politic între altele, ascultând de parametrii vieții politice.

Suntem în felul acesta mai aproape de „adevăr”, cu atât mai mult cu cât Mircea Vulcănescu este o personalitate peste care nu se poate trece cu ușurință, el fiind considerat, după câte știu, chiar de către legionari, un fel de tovarăș de drum. Că această apreciere se datora doar legăturilor strânse cu Nae Ionescu sau numai prieteniei cu unii dintre liderii Mișcării, nu schimbă cu nimic datele problemei.

În legătură tocmai cu această istorie „ocultă” a

Mișcării legionare, aș avea unele observații de făcut, ce se leagă însă mai direct de afirmațiile părintelui

Ion Neagoe-Cumpăna cuprinse în interviul acordat publicației Formula AS. Este astfel neîndoios pentru mine că Mișcarea conținea și un program de transformare morală a partizanilor ei, în ultimă instanță de transformare morală a întregii populații a țării, în măsura în care aceasta avea să se identifice în timp cu idealurile legionare, ceea ce bănuiesc că trebuie să fi exercitat o mare putere de seducție asupra tineretului intelectual (și nu numai asupra lui) dezarmă gât de politicianismul corupt al vremii.

Oricât de frumos și de dorit ar fi acest ideal, întrebarea este dacă el rezistă confruntării cu realitatea, dacă el nu este până la urmă doar o simplă utopie. În fond, și idealul comunist era și el la fel de frumos și

presupunea un fel de transformare morală

(omul nou!) a oamenilor, care urma însă să vină nu lucrând direct asupra fondului sufletesc de transformat, ca în cazul legionarilor, ci prin transformarea infrastructurii economice ce trebuia să conducă obligatoriu și la transformarea morală dorită. Am văzut prea bine ce s-a ales de frumoasele idealuri comuniste, cum s-au transformat ele, împotriva voinței inițiatorilor, în cea mai sumbră realitate cu putință.

Scurta istorie a Mișcării legionare nu vorbește, cred eu, deloc în favoarea acestei perspective, deși, trebuie să recunosc, în mod izolat, au fost realizate și unele acțiuni uimitoare, ele rămânând probabil în memoria bătrânilor legionari, dovadă sigură a superiorității morale și politice a doctrinei. Istoria Mișcării legionare trebuie judecată însă global, nu redusă la aceste câteva acțiuni izolate; or ea, cum spuneam, nu vorbește deloc în favoarea acesteia.

Mă întorc la ceea ce-i scriam prietenului din țară, la chipul în care eu, și nu numai eu, am recepționat la vremea respectivă guvernarea legionară: o dictatură între altele, cu nimic mai bună decât cea care a precedat-o sau a urmat-o. Or, tocmai acest lucru este decisiv. și trebuie să mai spun că eram pe atunci mai degrabă predispus favorabil, atât prin respingerea categorică a dictaturii precedente cât și prin simpatiile inerente care decurgeau din martiriul prin care trecuse

Mișcarea, dar și grație faptului că prin forța lucrurilor nu puteam în niciun fel să fiu lezat de programul politic al acesteia. Așa credeam, cel puțin.

Mai mult decât atât, deoarece îmi amintesc foarte bine: creditul politic care fusese acordat Mișcării legionare la începutul guvernării acesteia a fost rapid prăpădit, pentru că după rebeliune nimeni – cu excepția foștilor partizani, se-nțelege – nu mai dădea nici doi bani pe o mișcare care-și arătase atât de rapid maleficitatea.

E foarte ușor să vii ulterior și să dai vina pe Horia

Sima și pe banda lui că ar fi uzurpat conducerea

Mișcării legionare, lăsând să se înțeleagă că alții ar fi făcut altfel, mai bine. (Paralela cu istoria comunismului, respectiv a Uniunii Sovietice, se impune de la sine: tot așa, aderența ideologică, după cum se știe, i-a determinat pe mulți comuniști să dea vina pe

Stalin pentru deformările aduse ideii comunismului.

Stalin a murit însă și de toate încercările de reformare a

sistemului, inclusiv ultima, cea mai luminoasă, a lui

Gorbaciov, s-a ales praful.) Unde au fost însă cei aproape un milion de legionari despre care vorbește părintele Neagoe-Cumpăna, cum de-au admis ei o astfel de conducere criminală, de ce n-au înlăturat-o la timp, de ce l-au urmat orbește pe Horia Sima în încercarea lui de a-l răsturna pe Antonescu ș.a.m.d.?

Nu este oare un fapt grăitor fie despre inexistența pretinselor disensiuni în interiorul Mișcării sau al conducerii ei, fie pentru imposibilitatea corectării unui curs politic greșit din pricina lipsei unor mecanisme corespunzătoare, baza neavând practic niciun cuvânt de spus?

Nici ideea că C.Z. Codreanu, cu prestigiul său imens printre legionari, ar fi făcut altfel, nu ține, căci, indiferent de ceea ce s-ar putea spune despre el, felul în care a sfârșit, ca și istoria ulterioară a Mișcării legionare nu vorbesc deloc în favoarea omului politic

Codreanu. Ca și Hitler în Germania, el a dus până la urmă mișcarea politică pe care a patronat-o la un total dezastru. (La vremea respectivă, Codreanu putea să vorbească eventual convingător despre slăbiciunile democrației și despre virtuțile stilului de conducere autoritar, elitar, succesele înregistrate de național

— Socialismul german și de fascismul italian părând a-i da dreptate, dar până la urmă democrația s-a dovedit mai puternică și mai eficientă, tranșând net discuția în favoarea ei. Căci, în ultimă instanță, istoria – practica, ar spune marxiștii – este cea care decide care din aceste proiecte este viabil și care nu.)

Nu vorbesc în vânt. Mircea Eliade notează în

Amintiri:

„Codreanu a murit, ca atâția legionari, convins că sacrificiul său va grăbi victoria Mișcării. Mă întreb însă dacă unii dintre ei n-au văzut în moartea lor iminentă mai puțin un sacrificiu, cât consecința fatală a unei erori catastrofale de tactică politică. Știu numai că Mihail

Polihroniade, care era socotit printre rarele căpetenii preocupate de victoria politică și nu de mântuirea sufletelor, a spus într-o zi soției sale, în închisoarea din

Râmnicu-Sărat, după execuția lui Codreanu: – Iată unde ne-au dus slujbele și parastasele...

Mai puțin de un an mai târziu avea să fie executat și el, el care n-avea consolarea slujbelor și parastaselor”.

Că Mișcarea legionară, mai ales în formula

Codreanu, conține și această trăsătură sacrificială (ca premisă a unei prefaceri spirituale) mi se pare neîndoios.

Ea pare să fi fost preluată mai cu seamă de la

Codreanu, în personalitatea căruia părea să joace un rol important. Cu toate acestea, figura lui Codreanu, în special așa cum reiese ea din textele pe care mi le-ați furnizat, este mai mult decât contradictorie, așa zice, căci ea ascunde trăsături care nu se armonizează deloc cu cea de mai sus.

Mă gândesc aici mai cu seamă la înclinarea lui spre violență, ca să nu zic crimă, ca să accept de dragul discuției scuzele care au fost invocate de adept îi luă pentru a-i motiva crimele comise. În lumina textelor pe care le-ați citat, crimă a fost însă, căci chemarea fâțișă la pogrom (executarea câte unui rabin din fiecare comunitate evreiască) nu poate fi calificată altfel, ea nemaivând câtuși de puțin scuza de a fi reacția la violența (și mai teribilă) aplicată de alții. și mai grăitor mi se pare pasajul din memoriile lui

Nichifor Crainic, în care este relatat incidentul discursului ratat ținut la Cameră, când Codreanu a fost

(potrivit spuselor sale, în caz că Nichifor Crainic nu minte, dar nu văd de ce ar minți, mai ales că tocmai incredibilitatea de-a dreptul uluitoare a relatării o face perfect plauzibilă) pur și simplu copleșit de imboldul de a pune mâna pe pistol și a trage, doar cu mare greutate reușind să se stăpânească. Această latură a caracterului său se potrivește atât de puțin cu religiozitatea manifestată și cu înclinația spre sacrificiu că rămâi pe gânduri, Dumnezeu să mă ierte, ceva e în neregulă în toată treaba asta.

Demersul metodologic al psihiatriei este descriptiv și nu explicativ, el se aseamănă mai mult cu cel ce este propriu celor două ramuri importante ale științelor biologice, botanica și zoologia; descrie ceea ce vede, cu singura deosebire că cele descrise de psihiatrie nu se „văd” la fel de bine ca speciile și formele biologice, în ele ascunzându-se un coeficient important de normativ. Cu toate acestea, psihiatria este îndeobște în stare să recunoască anomalia atunci când ea există și, întrucât coexistența violenței alături de spiritul de sacrificiu îl contamenează pe acesta din urmă, ajungi să te întrebi ce se ascunde în spatele lui. N-am auzit niciodată de sfinți sau de martiri criminali, iar în caz că astfel de apelative au fost atribuite unor

personalități marcate de violență, cu siguranță că „explicația” sfințeniei lor trebuie căutată aiurea, ea neavând nimic de a face cu spiritul religios autentic.

Problema transcende însă personalitatea lui

Codreanu, căci înclinația spre violență, spre asasinat politic, a caracterizat întreaga mișcare, legionarii identificându-se probabil cu „Căpitanul” lor și preluând nediferențiat modalitățile de comportament ale acestuia.

Afară de prietenul din țară căruia îi era adresată scrisoarea am avut și alți prieteni legionari, toți oameni de calitate, dar, dacă mă gândesc bine, toți au trecut cu ușurință peste această latură a Mișcării, raportându-se doar la acele asasinate politice care puteau fi explicate ca reacție la violența aplicată de către dușmani. Niciunul dintre ei, spre exemplu, deși mi-au vorbit pe larg despre Ionel Moța prezentându-mi-l ca pe un adevărat sfânt, nu mi-a spus nimic despre tentativa de asasinare a lui Vernichescu, despre care aflu numai acum din textele trimise de

Dumneavoastră, și care se potrivește cu sfințenia ca nuca în perete. La fel, până la primirea ultimei Dumneavoastră scrisori, n-am știut nimic (n-am înregistrat, am uitat sau am refulat) despre crimele legionare pe care le relatează părintele Neagoe-Cumpăna, atribuite de el lui Horia Sima și echipei sale, care situează

Mișcarea legionară fără drept de apel printre organizațiile teroriste ce au bântuit secolul nostru, cu nimic mai bună decât RAF, Brigăzile Roșii, IRA, ETA.

Sendrero Luminoso ș.a.m.d. Decât poate în mintea partizanilor ei.

Nu este posibil să despici istoria Mișcării legionare în două perioade, până la moartea lui Codreanu și după aceasta, deoarece supraviețuitorii (câți dintre cei un milion de legionari despre care vorbește părintele

Neagoe-Cumpăna au fost lichidați de Carol al II-lea?

Nu cunosc cifra exactă, dar cred că ea în niciun caz n-a putut depăși câteva mii) s-au identificat cu întreaga istorie a Mișcării legionare, altminteri ar trebui să începem să distribuim la dreapta și la stânga calificativele de „bun” și de „rău” legionar.

Nu vreau să mai continui șirul acestor considerații, căci ele se ramifică mai departe și amenință să devină fără sfârșit. Mi-ar face

plăcere însă dacă ne-am întâlni și-am putea relua firul lor pe viu, atenți la descoperirile și surprizele care ne pândesc la tot pasul.

Cu cele mai bune sentimente, al Dumneavoastră.

Stelian Bălănescu

P.S. Vă rog să-mi permiteți și mie un post-scriptum.

În ultima Dumneavoastră scrisoare îl enumerați pe Emil Cioran printre intelectualii legionari. După câte știu eu din surse foarte sigure (cercurile familiei sale din țară), Emil Cioran n-a fost niciodată legionar.

Mă întreb chiar dacă poate fi considerat un om cu vederi de dreapta. Scrierile sale de tinerețe, adică din perioada sa din țară, îl arată mai degrabă ca pe un

„Disperat” torturat de o problematică predominant morală, incursiunea sa într-un domeniu aparent politic

(Schimbarea la față a României) fiind mai degrabă un derivat al acesteia. Accentele xenofobe din unele capitole trebuie, cred eu, văzute în această lumină.

De altminteri, opera sa de maturitate, cea din perioada franceză, duce și mai departe această sfâșiere interioară, adăugându-i acele inegalabile trăsături bogomilice care-i conferă farmecul indicibil și o diferențiază de celelalte scrieri ale vremii. Cu alte cuvinte, nimic din scrierile sale din perioada franceză nu poate fi incriminat ca expresie a unui extremism politic de dreapta, accentele xenofobe sau antisemite întâlnite în scrierile din tinerețe fiind deja retractate în la tentation d'exister (1956) și Histoire et Utopie (1960).

Inconsistența miturilor 151

Dietzenbach, 20 octombrie 1992

Stimate domnule Bălănescu.

Vă mulțumesc pentru scrisoarea Dumneavoastră în care atingeți și unele subiecte care ne vor permite, cred, spre sfârșitul discuției noastre, să ieșim din tematica propusă inițial, abordând și unele chestiuni mai generale și, de ce nu, poate mai profunde.

Dar înainte de a vă răspunde la această ultimă scrisoare am să mă întorc la un paragraf al celei precedente, deoarece recitindu-mi textul, am constatat că, poate din grabă, furat de iuțea condeiului ori de dinamica argumentației, am trecut peste el. E

vorba de explicația atracției către dreapta suferită de elita intelectuală românească în epoca interbelică pe care o încearcă Virgil

Leon în revista Apostrof.

Cred că explicația aceasta păcătuiește prin aceea că autorul ei pornește de la o problemă extrem de generală – nemulțumirea firească a unei generații tinere care-și simte frânate sau chiar blocate aspirațiile de devenire, dorința de a ocupa poziții într-o societate unde locurile par a fi, sau sunt chiar, ocupate de generațiile mai vechi. Este vorba deci de o problemă care s-a pus și se pune peste tot în lumea aceasta și din toate timpurile. Pe scurt, avem de-a face cu eternul conflict între generații. Chestiunea nu este deci specifică nici României și nici perioadei ei interbelice. Autorul nu ne spune, de pildă, de ce intelectualitatea tânără românească de atunci a ales în general calea extremei drepte și nu aceea a extremei stângi? Mă mulțumesc să spun că, teoretic, ambele opțiuni erau posibile, ambele răspundeau în aceeași măsură scopului urmărit, pe care l-am putea numi, dacă nu o revoluție, totuși o răsturnare pe cale nepășnică a unei ordini sociale existente. Căci tinerii intelectuali despre care vorbim nu puneau în discuție doar criteriile după care anumite persoane ocupau anumite poziții, ci însăși ordinea existentă atunci în societatea românească. Or, pentru răsturnarea acestei ordini, amândouă tipurile de revoluție la ordinea zilei pe atunci, atât cea naționalistă cât și cea comunistă, puteau reprezenta o cale, o opțiune deci. Că în

România a existat tradiția, nicidecum neînsemnată, a aderării intelectualilor la curente mai conservatoare, sau tradiționaliste, deci de dreapta; sau că intelectualul român a arătat, la fel de tradițional, „inapetență” la problematica socială – explicațiile din această familie sunt de luat în considerare, evident, printre altele. Chestiunea mi se pare foarte complicată și sunt convins că intelectualii români de azi, mai ales cei din generațiile mai tinere, confrunțați cu o implicare conștient-politică dintr-o necesitate asupra căreia nu e nevoie să insist, ar trebui să se oprească mai îndelung asupra ei. Formulată sumar, deci incomplet:

O lipsă de atracție către ceea ce este în vreun fel legat de problematica socială, compensată în parte de o alunecare către ceea ce ține de tradiție, de un trecut prezentat eronat ca o posibilă cale de rezolvare a problemelor curente. „Particularitatea” aceasta a intelectualității românești a avut consecințe grave, din care unele le constatăm din nefericire mai bine acum, după prăbușirea sistemului comunist. În prima mea scrisoare descriam această consecință logică:

absența unei gândiri politice dezvoltate de stânga în epoca interbelică, un partid comunist de cea mai proastă calitate, în comparație cu alte țări satelite, ceaușismul, ca forma cea mai întunecată de penetrare profundă și de dezagregare morală a unei societăți. Dar nu trebuie uitată, în același context, nici slăbiciunea societății civile (cum o numim azi) din România, a cărei consecință a fost slaba rezistență a societății la penetrația comunismului în comparație cu alte țări satelite.

Însă nu aș vrea să insist acum asupra acestei tematici care merită, desigur, o discuție separată.

Revenind la textul pe care-l citați, după ce prezintă deci un cadru destul de general, nespecific.

Virgil Leon ajunge, cam abrupt după părerea mea, la un alt aspect esențial al acestei situații: și anume că intelectualii români din epoca interbelică, din nefericire, au valorizat pozitiv rolul istoric al mișcării de extremă dreaptă, ignorând faptul că, în cazul ei, nu era vorba de dileme metafizice, ci de viscerele interese de putere, de un grav atentat la însăși condiția umană. (Bine, am putea spune, dar după, după ce au văzut ce rezultate a dat agitația lor publicistică de extremă dreaptă pusă în practică de Mișcarea legionară? Din păcate, eu nu cunosc nici măcar un singur caz de intelectual român, dintre cei mai cunoscuți, care să fi regretat explicit această prestație din tinerețe, această eroare gravă și totodată să fi condamnat la fel de explicit crimele comise de o mișcare alături de care s-a implicat.) Revenind la articolul din Apostrof, cred că între premisele foarte generale expuse mai înainte și această concluzie, exact deși incomplet formulată, cu adresă precisă la cei mai mulți dintre intelectualii români de formație umanistă (sublinierea aceasta e legată de ultima idee din citatul respectiv), cred că lipsește cel puțin una dintre verigile lanțului unui raționament logic. Pentru că, de exemplu, printre „tinerii furioși” de atunci se număra și Eugen Ionescu, care a publicat chiar un text incandescent cu titlul Nu, ce neagă practic tot ce fusese înaintea lui în cultura românească. Dar Eugen

Ionescu n-a aderat la ideile extremei drepte, n-a produs scrieri de această factură.

În orice caz, privită din afară și în perspectiva timpului, pentru un intelectual de formație umanistă problema mi se pare a fi, sau că ar fi trebuit să fie, teribilă. Iată-o formulată pe scurt și numai în unul din

aspectele ei. Prin scrierile lor xenofobe, cu caracter excesiv antisemit, ei au contribuit direct la instalarea acelei psihoze antisemite din mentalitatea românească a timpului ce a permis puțin timp mai târziu, într-un interval relativ scurt, poate ceva mai mare de un an

(aproximativ vara 1941 – toamna 1942), uciderea unui mare număr de evrei în timpul campaniei din Răsărit, în teritoriile cucerite, de la trecerea Prutului și până dincolo de Odesa. Numărul acestor victime omenеști nu e cunoscut azi cu precizie, dar el poate fi apreciat în jurul cifrei de un sfert de milion. La care mai trebuie adăugate și victimele omenеști înregistrate de o altă minoritate etnică – țigani.

Toate acestea cred că nu se puteau petrece, sau în orice caz nu la această amploare terifiantă, dacă opinia publică românească nu era corespunzător

„Pregătită”, dacă psihoza respectivă nu era destul de solid fixată. Acesta a fost, desigur, unul din vectorii propagandei regimului antonescian. Dar la fixarea acestei psihoze antisemite – în care evreul era identificat cu bolșevicul, deci cu dușmanul de moarte – a avut o contribuție, deloc neglijabilă, și publicistica din anii premergători războiului. Ceea ce s-a petrecut atunci în timpul campaniei din Răsărit a fost ucidere în masă: un număr impresionant de civili, fără apărare, uciși de o armată, de o organizație de stat.

Culpa penală este bineînțelese individuală, nu colectivă.

Dar culpa morală?

Se va putea spune că e exagerat să învinuiești o bună parte a intelectualității românești, care s-a lăsat prinsă în mrejele extremei drepte naționaliste, producând publicistică xenofobă, antisemită, de excese

(ca să nu spun crimele) petrecute ceva mai târziu. Eu nu cred că ar fi vorba aici de o exagerare. Mai mult, mie îmi apare clară o demisie a acestor publiciști de la calitatea de intelectual, așa cum este noțiunea aceasta percepută de lumea civilizată de aproape un secol, mai precis de la „afacerea Dreyfus”. Pentru că, în calitate de intelectuali, ei ar fi trebuit să procedeze exact invers decât au făcut-o, adică să încerce să se opună prin publicistica lor consolidării unei meninconsistențe talități extremiste, xenofobe, antisemite, deja existentă în România la data când ei s-au afirmat pe scena publică.

Problema mai are încă un aspect, de o altă natură dar nu mai puțin important. În urma primului război mondial, în condiția de

excepție a prăbușirii simultane a ambelor imperii dominante din zonă – cel habsburgic și cel țarist – provinciile românești aflate până atunci sub stăpânire străină au fost alipite la Vechiul

Regat, în comparație cu care România Mare, din punct de vedere al teritoriului și al numărului de locuitori, era într-adevăr... mare. Departe de a fi omogene între ele cât și cu țara-mamă, noile provincii aduceau fiecare problemele lor. Construit după modelul unui stat centralizat, noul stat român nu era puternic, ci unul ale cărui instituții abia urmau să se consolideze. Adoptarea unei constituții foarte moderne pentru epoca respectivă, în 1923, a însemnat doar primul pas.

Probleme foarte serioase a pus și trecerea – poate prea bruscă, poate forțată de cerințele momentului – de la votul cenșitar la cel universal. Aparent, sistemul democratic se arăta inefficient, incapabil să răspundă problemelor curente. În orice caz, după realizarea idealului național – cuprinderea mării majorități a românilor între granițele aceluiași stat – ar fi trebuit să urmeze, cum era firesc, consolidarea acestuia.

Ar fi fost necesară o conjugare a forțelor și a energiilor, așa cum se întâmplase mai înainte, când fusese vorba de unirea tuturor provinciilor românești.

Desigur, statul român era și trebuia să rămână un stat democratic.

Din nefericire, în intelectualitatea românească se formează tocmai în acei ani și devine din ce în ce mai puternic un curent anti-democratic, care nu era în fond decât reactivarea unui curent mai vechi de respingere a civilizației europene, un curent anti

— Modernist în esență. Nemulțumiți de maniera în care funcționa tânăra democrație românească, în loc să pună umărul s-o întărească, să încerce s-o ajute să prindă rădăcini prin consolidarea instituțiilor ei, o parte din intelectualii români au supus sistemul democratic însuși unei critici mai mult decât radicale, considerându-l de proveniență străină și, în consecință, necorespunzător caracteristicilor fundamentale ale națiunii române, opunându-se aspirațiilor ei, pledând în același timp pentru înlocuirea acestui sistem democratic cu unul totalitar.

Curentul acesta de gândire politică a devenit din ce în ce mai agresiv în anii '30, iar unul dintre centrele cele mai importante de

răspândire și întărire a lui, desigur alături de altele, a fost profesorul de filosofie de la Universitatea din București, Nae

Ionescu. Intelectualii făcând parte din „școala lui Nae

Ionescu”, prin publicistica lor, au contribuit direct la slăbirea și apoi la destrămarea democrației românești, atâta câtă fusese ea, și au pregătit calea dictaturilor succesive instaurate începând din anul 1938. Din societatea civilă românească, aflată în fază de formare la începutul anilor '20, s-a ales până la urmă praful.

Evident, acțiunea distructivă a reușit. și totuși, pentru „elevii lui Nae Ionescu” eșecul a venit neașteptat de repede: ideile preconizate de ei se realizează, așa zice, se împlinesc în septembrie 1940, când ia naștere statul național-legionar (ce a însemnat acest

„Stat” în istoria României nu mai e cazul să spun);

dar împlinirea aceasta n-a durat, din fericire pentru poporul român, decât mai puțin de patru luni, ea eșuând lamentabil în ianuarie 1941, când rebeliunea legionară a fost în puține zile înăbușită și Antonescu a instituit o dictatură militară. Nu însă pentru acest tip de dictatură militaseră cei din „școala lui Nae

Ionescu”. Unii dintre ei, nu mulți, au rămas mai departe în aparatul de propagandă al noului regim, alții au dispărut din publicistică, așa spune, definitiv.

O înfrângere la fel de totală precum a fost și dăruirea lor pentru „cauză”. Și totuși? Aici apare paradoxul, marea farsă pe care le-a jucat-o istoria.

Căci roadele activității lor publicistice sunt culese, câțiva ani mai târziu, tocmai de către cei care erau dușmanii lor de moarte, și anume de comuniști. Când comunismul a atacat societatea românească, aceasta nu a avut la dispoziție instituțiile și structurile cu ajutorul cărora să se poată apăra. A fost suficientă izolarea populației de vechile elite, care au fost azvârlite în închisori, pentru ca puterea să fie acaparată de comuniști aproape fără împotrivire. Vechile instituții s-au supus noii puteri cu o ușurință uimitoare, ca și când ar fi fost vorba de procesul cel mai natural cu putință. Doar oamenii au rezistat, sfârșind prin a îngroșa numărul celor ce populau deja gulagul românesc.

Dar dacă în această primă perioadă comunismul a valorificat numai indirect activitatea publicistică de extremă dreaptă din perioada interbelică îndreptată împotriva democrației și a instituțiilor ei, pe care a și reușit în final să le distrugă, mai târziu, sub

Ceaușescu, valorificarea moștenirii extremei drepte se face direct, adoptându-i-se în mare parte limbajul dar și o bună parte din idei, bineînțeles într-o formă adaptată la realități, la noile cerințe, cum ziceau comuniștii. În felul acesta s-a născut hibridul atât de malefic numit național-comunism, ale cărui efecte distrugătoare asupra societății românești se văd abia acum, după prăbușirea sistemului comunist, dar numai într-o măsură, amploarea ravagiilor neieșind deocamdată în totalitate la iveală.

Dacă mă gândesc la acești intelectuali funciarmamente anti-democrați, dar care trăiau într-o țară democratică și se înfruptau din plin din binefacerile aduse omenirii de acest sistem politic (dacă ar fi să notăm numai libertatea informării ca și a exprimării convingerilor, precum și libera circulație a ideilor, ar fi îndeajuns), fără însă să perceapă lucrul acesta de o importanță capitală, trebuie să mărturisesc pur și simplu că nu înțeleg, că toată situația mă depășește. Să fie oare vorba de ceea ce numim, poate cu un termen impropriu, „orbire”? Nu știu. Dar dacă, tot așa, mă gândesc la ei – ce situație îngrozitoare trebuie să fie aceea, în ce vârtej al minții cazi atunci când constăți că roadele lucrării și suferinței tale sunt culese tocmai de adversarul cu care indirect te-ai încleștat. (Căci, combătând democrația, ei socoteau că stăvilesc bolșevismul, în vreme ce acesta practic nu exista la noi în țară, încât singura metodă de a-l combate ar fi fost tocmai consolidarea democrației. Pe de altă parte, situația aceasta a devenit posibilă pentru că și comuniștii, în cealaltă extremă a spațiului politic, erau adversari neîmpăcați ai democrației.) Oare să nu fi realizat ei situația aceasta? Sau, dacă au înțeles-o, să nu fi avut puterea să o recunoască? Nu știu. Dar, pe de altă parte, de ce să mă mai gândesc atâta la acești oameni, ce nu erau în fond decât niște rătăciți în ale politicii, și nu la poporul român, care a avut și încă mai are de tras toate ponoasele plătind cu vârf și îndesat, și încă mai plătește toate oalele sparte?

A fost desigur o eroare. O mare eroare. Unii vorbesc chiar de o „trădare” a intelectualilor și poate că au într-o măsură dreptate. Mai ciudat mi se pare faptul că ei n-au găsit puterea s-o recunoască. Chiar după ce au cunoscut, la maturitate, dimensiunile catastrofei la care a dus linia de gândire politică pe care ei s-au înscris cu atâta dezinvoltură în tinerețe.

Când în România de azi extrema dreaptă de factură

neocomunistă valorifică zestrea lăsată de extrema dreaptă de factură naționalistă din epoca interbelică, este vorba, în fond, de aceeași veche respingere a civilizației europene, a iluminismului, a liberalismului, a democrației, reapărută într-o formă adaptată noii situații istorice. Ceea ce mă neliniștește însă este modul în care intelectualii declarați europenizanți, sau unii dintre ei, preiau aceeași moștenire culturală, căutând să ocolească, să ascundă aceste aspecte – esențiale, dar cu care în ziua de azi nu te poți prezenta în mod onorabil pe scena europeană. Aș spune că e vorba de teama de a asuma adevărul integral. Or, tocmai o asemenea asumare a adevărului integral ar fi semnul de maturitate a unei societăți;

sub acest prag societatea rămâne într-un soi de „copilă de”, expusă manevrărilor de tot felul. Faptul se pare că nu a fost înțeles (încă) de unii intelectuali români aflați acum în primele rânduri ale scenei politice din țară. După părerea mea, asumarea adevărului integral nu poate fi evitată la nesfârșit, ea se va petrece mai devreme sau mai târziu, deoarece numai în felul acesta se poate ieși din confuzie, din impas.

și cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Chestiunea aceasta, a preluării moștenirii culturale din epoca interbelică, mă duce la post-scriptum-ul ultimei Dumneavoastră scrisori. Este foarte posibil ca

E. Cioran să nu fi fost înscris în Mișcarea legionară.

Îmi amintesc că atunci când a împlinit 75 de ani, evenimentul a fost subliniat în lumea culturală germană.

Printre altele, i-a apărut un amplu interviu în săptămânalul Die Zeit. Întrebat despre legăturile sale cu cercurile de extremă dreaptă românească înainte de război, el a răspuns că acel mediu nu l-a atras prin ideile ce se vehiculau, ci prin oamenii care evoluau acolo – tinerețe, dăruire, entuziasm. Evident, răspunsul este ambiguu. De fapt, cred că are mai puțină importanță dacă cineva a fost înscris sau nu în

Mișcarea legionară, dacă a depus sau nu jurământul de credință, sau dacă a fost numai simpatizant. Ceea ce contează este apartenența ideologică și nu cea formal statutară.

La E. Cioran problema se pune însă altfel. El aparține de fapt culturii franceze, pentru că opera sa principală a fost scrisă în această limbă. Aici, în cultura franceză, xenofobul, antisemitul și antimaghiarul

Cioran nu apare. Acest Cioran apare numai în cultura română,

cu două cărți și o serie întreagă de articole. Modul în care se împacă aceste două identități – cea „română” și cea „franceză” – este problema lui E. Cioran. Eu pot s-o observ, pot constata și semna că ea există. Atât. La rândul lui, E. Cioran are dreptul – pe care nu i-l contestă nimeni – de a o lua sau nu în considerație, de a constata sau nu niște neconcordanțe, de a le explica, de a-și asuma sau nu

„Păcate ale tinereții”. La fel cum dreptul de necontestat al altora este să remarce dacă a făcut-o sau nu.

Ne aflăm cu toții într-un spațiu de libertate a opiniilor, care pot fi reciproc acceptate chiar dacă nu sunt împărtășite. A constata că cineva, a cărui valoare intelectuală o recunoști, se referă numai ambiguu sau în treacăt la trecutul lui, atunci când acesta ridică întrebări, îți poate provoca un sentiment de tristețe sau chiar de durere. Dar reacția este în esență subiectivă.

Obiectiv este faptul că, recent, la editura

Humanitas din București a fost retipărită cartea lui E.

Cioran Schimbarea la față a României. Față de textul cărții apărute înainte de război, în 1939 și apoi în

1941, la editura Vreamea, lipsește un capitol întreg, precum și o serie de alineate sau fraze. și anume, acelea care conțineau atacurile contra evreilor și, în parte, contra maghiarilor. Bineînțeles că E. Cioran nu putea să apară în librărie cu astfel de texte. Dar: nicio notă din partea editorului. Există la început o notă a autorului: „Am scris aceste divagații în 1935 – 36, la

24 de ani, cu pasiune și orgoliu. Din tot ce am publicat în românește și franțuzește, acest text este poate cel mai pasionat și în același timp îmi este cel mai străin. Nu mă regăsesc în el, deși îmi pare evidentă prezența istoriei mele de atunci. Am crezut de datoria mea să suprim câteva pagini pretențioase și stupide.

Această ediție este definitivă. Nimeni nu are dreptul s-o modifice. Paris, 22 februarie 1990. E.M. Cioran”.

Cred că e mult prea puțin. De la E. Cioran m-aș fi așteptat la o evaluare critică a perioadei lui „românești” sau măcar la o distanțare cât de cât netă față de cele scrise în tinerețe, mai ales că aceste texte nu ocupă practic niciun loc în opera „franceză” a lui E.

Cioran. Pe de altă parte, mi se pare absolut de netrecut cu vederea să scrii astăzi – când știi tot ce s-a întâmplat – despre astfel de texte că sunt „pretențioase și stupide”, atâta tot. Mă întreb, ce s-ar

întâmpla dacă cineva ar publica, alături de această notă a autorului, exact pasajele omise la republicare? și ce s-ar întâmpla dacă ele ar apare într-o revistă franceză de specialitate, nu ca un atac la persoană, ci ca un studiu riguros științific al operei lui E. Cioran? Din nefericire, cam ceea ce s-a petrecut cu Mircea Eliade în

Statele Unite. și atunci?

Această neasumare a adevărului integral mi se pare a fi, pe undeva, aceeași fugă de răspundere, același transfer de responsabilitate, aceeași tendință de „victimizare” cu care ne-am obișnuit. O fugă de realitate, cu toate consecințele ei.

Dar, cum spuneam, toate aceste chestiuni cer o dezbatere separată, cadrul unei scrisori fiind de departe necorespunzător.

Mă voi referi acum la unele probleme pe care le atingeți în scrisoarea Dumneavoastră. Realizarea

„Omului nou” a fost idealul tuturor mișcărilor totalitare.

Nu numai legionarii și comuniștii, pe care i-am cunoscut noi direct, dar și naștii și fasciștii – fiecare urmărea să realizeze acest produs de laborator social ale cărui caracteristici (listă sau catalog de însușiri)

difereau oarecum de la caz la caz, după ideologia ce se afla la baza doctrinei sau, uneori, numai după imaginația „conducătorului”.

M-am întrebat odată, ce anume să fi determinat această trăsătură comună – realizarea unui alt om decât cel real-existent – unor sisteme totalitare aparent atât de diferite între ele, cum ar fi fascismul și comunismul

Răspunsul mi s-a părut mai ușor de dat pe o cale oarecum inversă. Singurul sistem modern care nu și-a propus un asemenea scop, aberant în esență, este liberalismul democratic. De ce? Pentru că el așază individul – deci omul real-existent, cu calitățile și defectele lui, adică așa cum este el în realitate – în centrul universului de preocupări. Se spune că liberalismul ar fi descoperit individul. Pe câtă vreme totalitarismul, nu. Indiferent de nuanță. Liberalismul a pus în centru și recunoaște ca principiu esențial libertatea individului, dreptul lui inalienabil de a dispune de el însuși până la ultima consecință, adică de însăși existența sa. Dreptul acesta este considerat intangibil.

El nu poate fi limitat decât de contactul, de ciocnirea cu un alt drept de același ordin, adică libertatea unui individ nu este limitată

decât în măsura în care ea atinge, lezează libertatea altor indivizi. Cu alte cuvinte, liberalismul este singura concepție modernă care respectă omul. De cealaltă parte, totalitarismul nu a descoperit individul. Pentru orice tip de totalitarism, individul are o valoare numai în măsura în care se încadrează într-o „organicitate” superioară, numai atât cât este util acesteia. Necunoscând omul, nerespectându-l, totalitarismul își poate permite să emită pretenția – aberantă, dacă e privită prin prisma liberalismului, dar perfect naturală, firească, dacă urmează logica totalitară – de a-l modela, de a-l modifica în așa fel încât el, omul acesta „nou”, să corespundă mai bine țelului propagandistic desemnat ca superior și întotdeauna proiectat într-un viitor ce se îndepărtează mereu, pe măsură ce te apropii de el, ca un fel de fata morgana.

În privința realizării „omului nou”, câte totalitarisme, câte experiențe adică, tot atâtea eșecuri. Omul, acest animal ciudat, existent în realitate, s-a dovedit a fi extrem de încăpățânat, rezistând cu succes eforturilor

— Uneori uriașe și oricum demne de o cauză mai nobilă – de a-l modifica. Rând pe rând, încercările făcute de felurite specii de totalitari s-au arătat neputincioase, lăsând totuși urme care, din nefericire, nu s-au șters uneori decât odată cu dispariția generațiilor afectate. Atacul totalitarismului asupra individului a fost atât de puternic, presiunea la care acesta a fost supus a fost atât de mare, încât a reușit să-i modifice comportamentul, dar de cele mai multe ori nu în sensul dorit, ci dimpotrivă. Probabil, zic eu, în urma unui stres puternic și permanent. S-a dovedit deci o dată mai mult că, în fața naturii, omul poate distruge, dar nu poate construi nimic în loc.

Dincolo de toate aceste considerații rămâne tragedia care a marcat secolul nostru, atât de frământat de această uriașă irosire de forțe, în încercarea de a realiza o utopie sau alta. Singurul lucru câștigat – și nu e puțin important lucrul acesta! – este acela că liberalismul nu numai că și-a dovedit din plin viabilitatea, capacitatea lui de a se adapta diferitelor situații critice, de a-și depăși propriile crize, dar s-a arătat, cel puțin până în clipa de față, drept singura alternativă credibilă pe care lumea noastră modernă se poate dezvolta în continuare. De fapt realitatea – numai și numai ea! – a fost cea care a infirmat feluritele pretenții totalitare de superioritate față de liberalism.

Probabil că un element care a contribuit în bună măsură la slăbirea din interior a sistemelor totalitare aflate în concurență cu liberalismul dar și între ele, a fost caracterul lor predominant elitist, sauelitarist, cum poate mai bine i s-ar spune. În concepția totalitară, independent de ideologia pe care se sprijinea, populația – oamenii, deci – constituia o masă amorfă manevrată întru realizarea scopurilor fixate de către o

„Elită” despre care se pretindea că deține „secretul”.

formulării țelurilor comunitare și al modalităților de atingere a lor. Cu alte cuvinte, și pentru a ne apropia într-un fel de sursele moderne ale totalitarismului, o minoritate aleasă care reprezintă interesul general.

Desigur, în această concepție, interesele fiecărui individ în parte erau supuse acestui concept abstract al unui interes de factură superioară. Modalitatea de stabilire nu era niciodată precizată cu exactitate: nu numai că nu era vreodată supus vreunei aprobări din partea celor interesați, dar discutarea lui nu era în niciun fel permisă, el situându-se în centrul a ceea ce s-a numit cu un termen mai general „zona interzisă”.

Se poate afirma fără exagerare că într-un astfel de sistem omul era tratat cu cel mai mare dispreț, chiar dacă demagogic se susținea dorința de a-l face să se realizeze în modul cel mai „plenar” cu putință.

Rezultatul a fost divorțul dintre populație și cei ce exercitau puterea, aceștia din urmă, pentru a se menține, recurgând la două arme principale: propaganda și teroarea – un joc care funcționa însă doar atâta vreme cât guvernării puteau să arate populației că obțin succese, reale sau doar aparente. De aici rezultă atât falsitatea cât și periculozitatea unui astfel de sistem, agresiv în esență.

Schema aceasta se regăsește cu foarte puține variații în absolut toate sistemele totalitare moderne. Ea explică în bună măsură sfârșitul lamentabil al unor experimente, care toate s-au prăbușit, sau erau pe cale să se prăbușească, din interior, chiar dacă în cazul fascismului italian sau al nazismului german procesul a fost (doar) grăbit prin pierderea războiului.

Din punctul acesta de vedere, liberalismul democratic a căutat și a reușit să găsească o cu totul altă cale, care se poate defini mai ușor prin forma instituțională adoptată – democrația sprijinită pe existența mai multor partide politice, fiecare în parte reprezentând un anumit

grup de interese ce se coagulează la un moment dat în cadrul societății. (Desigur că pe lângă partidele politice există și alte instituții sau forme de reprezentare a acestor interese, în esența lor individuale, până în zona decizională.) Tocmai pe baza acestor interese individuale, reprezentate de diferitele formații politice, pot fi definite în orice moment țelul unei societăți și calea de acces pentru a-l atinge. Iar flexibilitatea sistemului permite introducerea de corecții pe parcurs, al căror scop principal este tocmai acela de a armoniza interesele individuale cu cele de grup și pe acestea din urmă cu cele ale societății în ansamblul ei.

Sistemele totalitare sunt în principiu diametral opuse celor democratice. În primele, liniile de forță, direcțiile dezvoltării se stabilesc de sus și acceptarea lor este impusă prin propagandă și teroare. În celelalte, aceleași linii de forță sau direcții de dezvoltare se stabilesc în mod natural, de jos. În primele, contrainconsistența dicțiilor de interese nu se pot împăca pentru că nu există niciun mecanism prin care să se ajungă la vreun compromis oarecare, însăși ideea de compromis fiind exclusă de logica totalitară. Pe câtă vreme celelalte își propun ca metodologie căutarea permanentă a compromisului. De aici, spun eu, superioritatea liberalismului democratic față de oricare din formele totalitarismului.

Aceasta pe planul mai general al societății. În ceea ce privește omul, în încercarea lui de a-l modela, sistemul totalitar îl distruge fără să poată construi în loc un „om nou”, pe când sistemul liberal-democratic, punând individul și libertățile lui fundamentale în centrul conceptului ideologic, permite realizarea năzuințelor oamenilor la un nivel care în urmă cu numai câteva decenii, să zicem, nici nu era considerat a face parte din categoria posibilului.

La simpatizanții sau susținătorii unui sistem totalitar oarecare, după prăbușirea acestuia, se constată în general două moduri diferite de a se comporta în noua situație. Unii se trezesc la realitate, înțeleg eroarea comisă anterior, iar dintre ei o parte o recunosc chiar, într-o încercare de a transmite generațiilor care vin o experiență de viață, pentru ca măcar ele să evite în viitor repetarea unor greșeli ale trecutului; la alt nivel, alții o fac doar din căință. În optica mea, acesta ar fi comportamentul „normal”. Dar nu este, evident, decât formularea unui punct de vedere.

Alți adepți sau susținători ai vreunui sistem totalitar nu se

trezesc la realitate nici după prăbușirea acestuia. Ei rămân într-o măsură mai mare sau mai mică prizonieri ai ideilor în care au crezut, neputându-se desprinde din chingile ideologiei care i-a captivat cândva. Lucrurile mi se par aici a fi foarte complicate, de aceea încerc să mă feresc să emit vreo judecată. Poate că ele țin de natura umană, poate că e firesc să fie așa. Nu știu. Mentalitatea, odată formată, constituită, încheată, se schimbă greu. Cu multă dificultate, omul, într-o singură viață, poate trece de la o anumită mentalitate la o alta care este opusul ei.

Efortul mi se pare aproape supraomenesc și, prin aceasta, cu atât mai lăudabil. Dar cazurile de convertire deplină pe care le cunosc, de notorietate publică sau strict anonime, sunt puține. De regulă, oamenii realizează convertiri parțiale care de cele mai multe ori nu afectează fondul, interiorul, ci doar pătrund pe o adâncime oarecare, rămânând totuși superficiale, dacă nu cumva sunt numai ameliorări cosmetice de ordinul adaptării la o nouă situație.

Spun aceasta pentru că am impresia, care se statornicește din ce în ce pe măsura trecerii anilor, că a fi democrat sau anti-democrat, a fi totalitar sau anti-totalitar, este ceva care ține mai întâi de firea omului, apoi de educația din copilărie, de cea din anii dinainte de maturitate și abia pe urmă de o auto-educație permanent controlată. Sunt din ce în ce mai mult convins că avem de a face, la nivel individual, cu o problemă de comportament, iar la nivelul societății, cu una de cultură (în accepțiunea germană a cuvântului) sau de civilizație (în accepțiunea franceză, împământenită și la noi). A fi democrat înseamnă în primul rând a fi tolerant. Asta ține întâi și întâi de firea omului, care este un dat. În al doilea rând, un caracter tolerant se formează la vârsta cea mai fragedă, în mediul strict familial, prin felul în care copilul e tratat chiar de către părinții lui și chiar înainte de a începe să vorbească. Urmează, desigur, perioada de educație a copilului, apoi cea preșcolară, școlară ș.a.m.d. Dar cred că această fixare a deprinderilor începe involuntar, într-o fază în care terenul de comunicare este mai degrabă instinctual decât conștient.

Dacă a fi democrat înseamnă a fi tolerant, atunci individul trebuie să arate un astfel de comportament în toate împrejurările și față de oricine: cu sine însuși

(nu e vorba aici de egoism!), în intimitate, în mediul strict familial, în familia „mare”, în relațiile cu prietenii, cu vecinii, cu colegii

de lucru, în public ș.a.m.d.

mergând până la relațiile cu partenerii și adversarii politici. Pentru că, dacă e vorba de comportament, atunci nu pot exista nici limitări și nici excepții.

Aceasta înseamnă, după mine, a fi un democrat autentic.

Există desigur – și cei mai mulți oameni se găsesc, probabil, într-o astfel de situație intermediară

— Comportamente parțial democratice, care manifestă adică anumite intoleranțe, în anumite direcții. Fără îndoială că un oarecare grad de intoleranță poate fi acceptat, se poate trăi cu el, cum se spune aici.

Întinderea și intensitatea lui, nivelul de „acceptanță”.

(folosesc iarăși un termen uzual în limbajul politic german, inexistent în limba română, având pentru mine un sens definitoriu negativ, adică limita până la care ești dispus să accepți o situație de compromis cu ceva cu care, în principiu, nu ești de acord) depinde bineînțeles de nivelul general de dezvoltare a societății de norme acceptate la un moment dat etc. Dar aceasta nu modifică deloc principiul formulat mai sus, fiindcă, pe măsură ce societatea se dezvoltă, „se civilizează”, toleranța se extinde către zonele cele mai marginale, către minoritățile cele mai puțin numeroase.

În final, va fi tolerată oricare deosebire dintre oameni, exceptate fiind doar cele ce intră în categoria furtului, crimei, înșelăciunii etc.

Cum spuneam, lucrurile acestea sunt foarte complicate, realizarea lor fiind rezultatul unui îndelungat proces de transformare a mentalității. De aceea, date fiind exigențele de principiu ale calității de a fi democrat

(tolerant), mi se pare că o convertire parțială, incompletă, de la totalitarism (intolerant) la democrație este mai firească, mai „omenească”, decât una completă.

Nu doresc să închei acest excurs, această îndepărtare de la firul discuției, înainte de a mă opri asupra unui aspect foarte actual pentru România. Desigur că, după prăbușirea sistemului comunist, oricine vrea să mai joace vreun rol politic oarecare trebuie obligatoriu să declare că este democrat. E de la sine înțeles.

Când foștii mari comuniști se declară a fi democrați, situația pare să aparțină mai degrabă comicului decât tragicului, dacă ei nu s-ar afla la putere, dacă ar fi fost deja marginalizați. Oricum, ea frizează

ridicolul.

Din altă categorie fac parte acei foști comuniști care într-adevăr și-au dat seama că lucrurile nu mai pot merge ca înainte, că sistemul comunist nu poate fi

„Ameliorat”, și de aceea chiar se și angajează realmente pentru modernizare, capitalism, democrație etc.

(nu discut acum dacă „până la capăt” sau doar „în anumite limite”). La o privire mai atentă însă, din comportamentul acestora din urmă se vede că de fapt ei nu sunt democrați autentici, ci doar „de conjunctură”, cu alte cuvinte, fără voia lor, au unele ieșiri totalitare, intolerante, pe care nu le pot controla, mai cu seamă atunci când sunt puși în situații dificile, de excepție.

Însă aceste categorii de foști comuniști îmi par totuși mai puțin interesante pentru că rolul pe care ei îl joacă ori îl mai au de jucat pe scena românească este fatalmente limitat la perioada de tranziție. Însă și în tabăra cealaltă, de opoziție, unde se află cei angajați pentru o cât mai grabnică revenire la capitalism și democrație, întâlnești intoleranța și, aș spune, aproape la tot pasul. Din punct de vedere politic, polarizarea scenei românești nu este deloc îmbucurătoare, cvasi

— Absența centrului politic îngreunând trecerea către un sistem liberal-democratic. Cred că o explicație pentru această constatare ar putea fi și aceea că mentalitatea intolerantă s-a fixat îndeajuns de puternic în cei 45 de ani de comunism, fie prin sistemul de educație la oameni aparținând generațiilor tinere, fie prin educație (sau propagandă) în combinație cu greutățile traiului la cei din generațiile mijlocii, fie datorită traumei de neșters produsă de curmarea bruscă, violentă, a unei evoluții firești la indivizii aparținând generațiilor vârstnice. O schimbare a acestei mentalități nu se poate petrece de la o zi la alta.

Mentalitățile, odată consolidate, au o inerție destul de mare și de aceea schimbările de mentalitate cer timp.

Din păcate, România, ca și celelalte țări foste comuniste, se află într-o mare criză de timp.

Revin acum la firul discuției. Cum spuneam, unii dintre adepții sau simpatizanții unei ideologii totalitare nu se trezesc la realitate nici după prăbușirea definitivă a sistemului respectiv, rămânând sub stăpânirea ideilor în care au crezut. Din această categorie, la noi, fac

parte și foștii comuniști (dintre cei

„Adevărați”, aceștia fiind puțini la număr) dar, mai ales, foștii legionari. I-am putea numi nostalgici (în sensul ideatic, desigur, nu în acela al deținerii unor privilegii). Ei nu au înțeles că sistemul de idei, ideologia în care au crezut, s-a destrămat pentru că era măcinată pe dinăuntru de niște contradicții puternice provenite din însăși construcția eronată a sistemului de idei. De aceea sunt tentați să dea vina dezastrului pe cauze plasate în general în afara sistemului propriu-zis. Iar în ceea ce privește sistemul însuși, neacceptând posibilitatea ca el să fi fost fundamental greșit

(ar fi poate prea blând ca să vorbim de o utopie, acum, după toate nenorocirile care s-au petrecut, căci o utopie înseamnă o construcție abstractă și nicidecum punerea în operă a unui sistem aberant), ei caută să dea vina pe erorile comise de cei aflați la un moment dat într-o poziție la ale cărei rigori nu au făcut față. (în domeniul ideilor, fiind vorba de o

„Credință”, în discuție apar, cum e și firesc, categoriile de „erezie” și de „dreaptă credință”).

Pentru a susține o astfel de enormitate, se construiește un sistem dual format dintr-un mit și un antimit, din „conducătorul bun” și „conducătorul rău”, pentru că la totalitari aceasta este problema cheie: conducătorul, deținătorul adevărului absolut.

În Uniunea Sovietică, Lenin-Stalin. La legionari.

Codreanu-Horia Sima. (De remarcat că într-o situație mai dificilă se găsesc astăzi legionarii „simiști”, adică cei care-l recunosc drept „conducător” pe Horia Sima, căci după război Mișcarea legionară s-a scindat în

„Simiști” și „anti-simiști”; „simiștii” nu pot apela decât la cauze exterioare care au dus la prăbușirea Mișcării legionare, anti-mitul lor limitându-se prin forța lucrurilor la elemente de factură ocultă, cum ar fi „conspirația iudeo-masonică”, de pildă. Tot într-o situație dificilă din punctul acesta de vedere se găsesc la noi și comuniștii, ei nefiind în stare să fabrice niciun mit al vreunui „conducător bun”, cu toate că asemenea încercări s-au făcut atât în varianta Dej-Ceaușescu cât și în cea Pătrășcanu-Dej; dar ele n-au reușit să se impună, fiind inconsistente.) Cazul cel mai spectaculos însă, atât prin suprafața lui politică cât și prin efectele prestației sale, este cel al lui Gorbaciov. În încercarea lui de a salva partidul, cum era și firesc, el l-a denunțat pe

Stalin drept „conducător rău”. Ceea ce făcuse de fapt și Hrușciov cu trei decenii mai înainte;

dar atunci era încă prea devreme, reacția aparatului obligându-l pe Hrușciov să întrerupă procesul de destalinizare. Probabil că aceeași teamă de a-i fi puse în discuție privilegiile a determinat aparatul să-l îndepărteze câțiva ani mai târziu pe Hrușciov și să-l înlocuiască cu Brejnev, care le garanta securitatea. Criza s-a agravat și a provocat următoarea încercare de modernizare a partidului, respectiv a sistemului. La jumătatea anilor '80, acțiunea lui Gorbaciov nu mai putea să riște să fie oprită la jumătatea drumului, de aceea, pe lângă „perestroika”, el a lansat din considerente tactice „glasnosti” – o acțiune prin care căuta să slăbească și mai mult puterea aparatului, reducând-o până aproape de nereacție. Gorbaciov l-a „demonstat”.

definitiv pe Stalin. El a fost obligat să-i „reabiliteze”.

pe Buharin și pe ceilalți conducători bolșevici executați în urma proceselor înscenate de Stalin. Mergând înapoi pe firul acestei istorii criminale a bolșevismului, el s-a oprit la Troțki. Reabilitarea lui Troțki nu se potrivea în scenariu, sau poate că timpul nu i-a mai permis să găsească o formulă corespunzătoare.

Evenimentele declanșate de Gorbaciov au căpătat propria dinamică și au dus în scurt timp la prăbușirea unui edificiu ce trosnea din toate încheieturile. Mai ales că pe scenă evolua deja un concurent, Elțin, fapt ce-i reducea sensibil lui Gorbaciov spațiul de manevră.

A mai apucat să demonteze „centura de siguranță”.

creată de Stalin după război, adică sistemul de țări satelite, în toamna lui 1989, anul următor încheind practic și cariera lui politică. Deși „acțiunile” lui au atins cote de vârf în străinătate, constituind o noutate în istoria de mai bine de șapte decenii a sistemului comunist, edificiul construit de Lenin și perfecționat de Stalin s-a prăbușit ca un castel de cărți de joc, ca o clădire veche dinamitată cu pricepere de artificieri.

De remarcat însă că Gorbaciov nu l-a atins pe

Lenin nici cu o floare. Chiar și astăzi el se declară a fi un comunist leninist. Revenind la tema noastră.

Gorbaciov a procedat în privința aceasta în modul cel mai „clasic” cu puțință, căutând să păstreze nealterat mitul „conducătorului bun”.

Sigur că, în comparație, dualismul Codreanu-Horia

Sima este extrem de palid, lipsa lui de semnificație istorică îi sare în ochi. Lucru ce mi se pare firesc, pe măsura locului marginal ocupat de Mișcarea legionară pe scena europeană a anilor '30. Pentru noi însă, fenomenul rămâne important și studierea lui trebuie să fie făcută cu seriozitate de viitorii cercetători ai istoriei și ai istoriei culturii românești, încadrându-l însă în ansamblul curentelor de idei politice din perioada respectivă.

și pe mine m-a mirat oarecum cifra avansată de părintele-pensionar, că ar fi fost un milion de oameni care să fi purtat cămașa verde. Bănuiesc că, pe undeva, memoria îi joacă o mică festă. Dar dincolo de această inflație de legionari, afirmația m-a dus cu gândul la cele patru milioane de posesori de carnet de partid cu care se lăuda Ceaușescu. Câți dintre ei erau legionari, câți dintre ei comuniști și câți vor fi făcut-o din oportunism sau chiar din dorință de căpătuială, la câți dintre ei argumentul hotărâtor va fi fost teama de a nu-și pierde pâinea, ajungând pe vreo listă neagră? Dumnezeu știe. De câtă popularitate s-a bucurat la noi comunismul, cu cele patru milioane de membri de partid, o știm foarte bine. De câtă popularitate se vor fi bucurat legionarii după lanțul de crime care le-a marcat scurta lor guvernare sau după rebeliunea lor contra regimului din care făceau parte

(sic) – eu sunt mai puțin informat, întrucât la acea vreme nu eram nici de dat la grădiniță, dar din ceea ce am aflat de la unii și de la alții nu știu dacă putem vorbi de o „popularitate” sau, dimpotrivă, de un renume prost. La noi în familie cel puțin – un mediu aș zice tipic pentru burghezia mijlocie românească – noțiunea de „legionar” era oarecum similară cu cea de derbedeu, de scandalagiu, de om fără căpătâi. Nu știu însă în ce măsură această imagine ar putea fi considerată reprezentativă, dar așa se vorbea în familia mea, în care nu se punea prea mare preț pe o asemenea „orientare”.

Dar pentru că i-ați dat certificat de existență părintelui-pensionar aducându-l în discuția noastră, deci promovându-l (responsabilitatea gestului vă aparține în întregime!), odată comis păcatul deci, îmi permit și eu să citez o poantă de-a domniei sale, care m-a amuzat teribil, dincolo de aspectul ei grotesc. Ca să ne mai descreșim puțin fruntea, am să comentez alineatul cu pricina, care se referă la „antisemitismul

Mișcării legionare”, subliniind aspectele comice din afirmațiile

preopinentului.

Astfel, părintele-pensionar ne povestește că antisemitismul legionar n-ar fi fost de esență fascistă, ci s-ar fi alimentat din ideologia politică a lui Mihai

Eminescu și din realitatea istorică. Oare care realitate

După părintele-pensionar, lucrurile stăteau cam așa: românii care plătiseră jertfe grele pe fronturile primului război mondial duceau o existență materială mizeră, în vreme ce evreii, o clasă neproductivă exploatare, formată mai ales din comercianți, bancheri și arendași, se bucurau de privilegii excepționale, sprijinită activ și pe plan internațional.

Vă propun o scurtă pauză de respirație după acest citat. Să trecem și peste limbajul cam marxist pentru o față bisericească, socotindu-l o chestiune de gust.

Care vasăzică, după stimabilul, cei 800.000 de evrei aflători pe atunci în România erau mai ales comercianți, bancheri și arendași. Densitatea aceasta enormă de comercianți, bancheri și arendași, într-o populație totală de vreo douăzeci de milioane, indică o situație de belșug nemaipomenit, ceea ce contrazice evident afirmația precedentă, cum că românii trăiau în mizerie materială. Alăturarea acestor două afirmații într-o singură frază mi se pare mai mult decât absurdă.

Unde vor fi fost pe atunci acei evrei săraci pe care eu i-am cunoscut mai târziu, e drept, care populau, locuind claie peste grămadă, cartierul bucureștean Dudești sau târgurile amărâte din Moldova?

Mister.

Părintele-pensionar ne mai istorisește că, în timp ce A.C. Cuza era un antisemit declarat și utiliza mijloace de luptă de o regretabilă violență, Codreanu prevedea rezolvarea problemei evreiești pe căi legale

(sublinierea îi aparține), după ce va apărea din rândurile

Mișcării un om nou și după ce țara întreagă va deveni legionară.

Ce va fi înțeles tânărul pe atunci, astăzi pensionar, din spusa „Căpitanului” pe căi legale, nu înțeleg prea bine. Își închipuie oare părintele-pensionar că marele criminal Hitler (pe lângă care Codreanu a rămas o apariție firavă, poate și fiindcă elanul i-a fost prematur curmat) a procedat altfel decât pe căi legale?

Își închipuie el, oare, că lagărul de exterminare de la

Auschwitz (cel mai mare dintre toate, cu o capacitate de ardere de 40.000 de cadavre pe zi) a funcționat clandestin, subversiv, pe sub mână? Nicidecum. În barăcile lagărului era cazată forța de muncă necesară funcționării unei uzine ce aparținea trustului de chimie

I.G. Farbenindustrie. Munca forțată nu se făcea clandestin, „la negru” cum se spune astăzi, ci oficial, cu acte în regulă. și nu numai I.G. Farbenindustrie, ci toate firmele germane căpătau în felul acesta, pe cale legală, la cerere, forța de muncă de care aveau nevoie. Mai mult, căile ferate germane (Reichsbahn)

au făcut afaceri strălucite pe timpul războiului, asigurând transportul evreilor către lagărele de exterminare.

Fiind vorba de oameni, chiar dacă la transport erau folosite vagoane de marfă, Reichsbahn-ul percepea tariful pentru transportul de călători. Cu mare greutate și numai după multe intervenții a acceptat să taxeze după tariful redus, prevăzut „pentru turiști, în grupuri mai mari de 50 de persoane”.

Prin cele două exemple nu vreau să spun decât că toată această poveste macabră soldată cu șase milioane de victime s-a petrecut... pe cale legală! Asta va fi înțeles oare Codreanu când s-a confesionat tânărului pe atunci, astăzi părinte-pensionar? și ce înțelege oare, astăzi, prin formula aceasta părintele-pensionar?

Lagărele din Transnistria sub Antonescu, de pildă, nu vor fi fost organizate tot pe căi legale? Eu cred că da.

Atât mi se pare suficient, deși în interviul de o pagină al părintelui-pensionar bazaconiile abundă, inversările de date și situații neavând practic alt scop decât acela de a se așeza ca piesele unui mozaic într-un desen dinainte imaginat. Dacă o astfel de istorie compusă din fragmente lipite aiurea era practică de comuniști, și cu un oarecare succes într-o lume lipsită de surse de informație, de elemente de comparație – în fond, de ce să nu recurgă la ea și legionarii? Logica mi se pare simplă: un procedeu care a funcționat o dată poate fi refolosit presupunându-se un egal succes la public. Eu nu găsesc anormal un asemenea raționament, o astfel de manieră de a proceda, nici la comuniști, nici la legionari.

Este dreptul lor s-o facă. Numai că astăzi sursele de informare a publicului pot funcționa. Întrebarea este:

funcționează oare ele? Nu știu. Dar mă gândesc:

dacă ar funcționa ca lumea, așa cum se întâmplă în

Occident, ar mai putea să vadă lumina tiparului un astfel de interviu fără ca publicația respectivă să se compromită definitiv și irevocabil? Cred că nu. Ceea ce mă duce la concluzia că sursele de informare a publicului românesc nu funcționează. Sau funcționează imperfect. și nu numai la sate sau în orașele mici, unde presa independentă, democratică, pătrunde cu multă greutate, ci chiar în București. Acesta este aspectul care rezultă indirect și el mă deranjează

nu fabulația părintelui-pensionar, ci faptul că ea a putut să apară, ca și atâtea altele, fără ca să provoace o reacție corespunzătoare.

Aveți perfectă dreptate când constatați neconcordanța dintre înclinațiile către crimă ale lui Codreanu și caracterul sacrificial pe care el l-a imprimat Mișcării legionare. Cred că e vorba mai curând de un „mit al sacrificiului”, de o dorință de a fanatiza prin „martirizare”.

Cred că această caracteristică are prea puține puncte comune cu ideea creștină de martiriu, căci la creștini martirul nu recurge la crimă, nu este ucis pentru că a comis o crimă, ci pentru că a propovăduit adevărata credință. Legionarii și-au „justificat” crimele prin aceea că ele erau un răspuns la o altă violență, dar care nu fusese neapărat criminală. De pildă, uciderea lui Duca. Duca nu era un criminal. El era doar acuzat că este unealta „iudeo-masoneriei”, că sub presiuni din afară pusese Mișcarea legionară în afara legii. Pentru aceasta el a fost „executat” pe peronul gării Sinaia, în decembrie 1933. Ucigașii lui, numiți de către legionari „nicadori”, arestați și condamnați, au fost uciși împreună cu Codreanu, din ordinul lui Carol al II-lea, în 1938. Cei trei „nicadori”.

au devenit apoi „martiri ai legiunii”, pomeniți în toate parastasele făcute de legionari. De fapt, ei erau pur și simplu niște asasini. Poate că mai edificator încă este cazul altor „martiri ai legiunii”, și anume al

„Decemvirilor”. Este vorba de o „echipă a morții”.

formată din zece legionari (de aici numele lor) care au primit misiunea să-l execute pe Stelescu, aflat internat în spitalul Brâncovenesc din București. Era vorba de fapt de o lichidare de conturi între

Codreanu și Stelescu, care constituise o disidență în Mișcarea legionară.

„Decemvirii” și-au îndeplinit misiunea cu vârf și îndesat: după ce

l-au ciuruit cu gloanțe pe Stelescu, aflat pe patul de spital, ei l-au hăcuit cu toporișca, probabil conform vreunui ritual de ei știut. Arestați și condamnați, au avut aceeași soartă ca și „nicadorii”, inclusiv includerea pe listele „eroilor” pomeniți la parastase.

Nu prea văd legătura dintre aceste „martirizări” și ideea creștină de martiriu. Cât despre religiozitatea afișată de Codreanu și imprimată de el Mișcării legionare, am impresia că e vorba mai degrabă de o mistică necreștină, care doar a împrumutat de la creștinism anumite forme exterioare, simbolice, cum ar fi de pildă parastasele și procesiunile. Căci filosofia creștină este caracterizată prin iubire și prin iertare, nu prin ură și răzbunare. Codreanu vorbește mereu de Dumnezeu. Dar să fie oare acesta Dumnezeul creștinilor? Am impresia, mai curând, că ar fi vorba de un

Dumnezeu așa cum l-a înțeles Codreanu. De fapt, fiecare avem o anume imagine despre Dumnezeu, adaptată într-o măsură firii noastre. Poate că aceasta să fie o explicație.

Rămâne de explicat mariajul curios între naționalismul extremist și creștinism – mai exact: și ortodoxie. (Repet: dacă a fost vorba de creștinism și nu de vreo mistică precreștină, adică păgână, care a adoptat anumite forme exterioare de la creștinism.)

Trebuie de la început să spun că ar fi nevoie să se facă un studiu serios al acestei chestiuni, ceea ce nu-mi este, evident, la îndemână, neavând nici pregătirea de specialitate și nici documentația necesară. Mă voi limita deci, în cele ce urmează, la unele aprecieri cu caracter general. Nu înainte de a reaminti că această alăturare a doua elemente, după părerea mea fundamental opuse, i-a mirat pe istoricii occidentali care s-au ocupat de studierea mișcărilor fasciste europene

ei au situat Mișcarea legionară pe o poziție aparte printre celelalte mișcări, întrebându-se chiar dacă aveau de-a face cu o mișcare politică sau cu o sectă religioasă.

Nu e cazul să mai subliniez caracteristicile naționalismului extremist: respingerea, ura, intoleranța, violența etc.

În privința caracteristicilor creștinismului, mai ales că discutăm aici despre ortodoxie, deci despre adevărata sau vechea credință, trebuie să ne ducem cât mai aproape de originile sale, în orice caz la faza dinainte de a deveni doctrină de stat sub împăratul Constantin.

Fiindcă după aceea, sub influența intereselor de stat, a rațiunilor de putere, creștinismul a suferit modificări importante, revenindu-și

într-o măsură abia în epoca modernă, după Revoluția franceză, când Biserica a fost despărțită de stat.

Oricine citește Biblia constată deosebirea esențială dintre Dumnezeu din Vechiul Testament – un

Dumnezeu care cere în primul rând respectarea legii și care se arată neiertător atunci când această lege este încălcată; aceasta pare să fie condiția esențială a „pactului” încheiat între Dumnezeu și poporul ales

— Și Dumnezeu din Noul Testament – un Dumnezeu al iubirii și al iertării, de al cărui cuvânt oamenii ascultă din dragoste și nu din teamă, credința în

Dumnezeu instalându-se în mod natural, ca într-o comuniune, realizându-se prin contopirea dintre Spirit și sufletele credincioșilor, convinși de măreția și puterea lui Dumnezeu, atât prin pilde cât și prin minuni, ce nu sunt altceva decât „fapte bune” ce-i scapă pe oameni de anumite necazuri ale vieții curente, de boli etc., mergând până la readucerea la viață a celor decedați.

Deosebirea este, după mine, fundamentală și cred că aici se găsește esența adevăratei revoluții pe care creștinismul a produs-o în cadrul religiei monoteiste

„Mamă”, adică iudaismul. Dumnezeul creștinilor aproape că nu mai seamănă cu Dumnezeul iudeilor, cu toate că este de fapt unul și același Dumnezeu.

Modificarea aceasta se produce în momentul în care

Dumnezeu se hotărăște să-l trimită pe Fiul lui pe pământ, printre oameni, ca să adune în jurul său oile rătăcite, la dreapta credință. Este, în sine, o umanizare a lui Dumnezeu. Fără îndoială că luând chipul și asemănarea omului, coborând pe lumea pământească, trăind printre oameni, comportându-se ca ei, mâncând, bănd, dormind, suferind și bucurându-se alături de ei, Dumnezeul creștinilor „coboară în rang”, am putea spune, față de Dumnezeul iudeilor ce nu se arăta oamenilor altfel decât sub forma unor fenomene fizice ce produceau spaima – tunete, trăsnete, coloane de foc etc. – sau, în anumite cazuri, îl trimitea la ei pe Îngerul Elohim, și el o arătare ne-pământească, ne-umană. Numai că această

„Coborâre în rang”, această „umanizare a lui

Dumnezeu” a deschis orizonturi largi înspre afirmarea cât mai deplină a ființei umane, fără ca

Dumnezeu să se supere pe oameni pentru îndrăzneală.

Chiar dacă oamenii uneori, afirmându-se, ajungeau să pună în discuție însăși existența Sa. Fiind iertător și iubitor de oameni, pentru iertarea chiar și a celui mai grav păcat era de ajuns doar simpla lui mărturisire, recunoașterea greșelii făcute – Taina

Spovedaniei –, urmată de o nouă comuniune – Taina împărtășaniei prin care cel ce greșise era reprimis între cei drept-credincioși.

Dar să revenim pe terenul strict al discuției noastre, al corelației dintre naționalismul extremist și creștinism sau ortodoxie. Ar trebui să constatăm că acest mariaj ar fi fost oarecum firesc dacă ar fi fost vorba de Dumnezeul iudeilor, care se adresa în exclusivitate

„Poporului ales”, „poporului lui Israel” și nu de

Dumnezeul creștinilor, care se adresa tuturor oamenilor, indiferent de culoarea pielii, de limba pe care o vorbeau, de nivelul lor social sau de cultură.

Creștinismul este o religie universală, nefăcând nicio discriminare în ceea ce privește etnia oamenilor cărora li se adresează.

Așa au procedat primii propovăduitori ai noii credințe, apostolii. În primele două din cele patru călătorii ale sale, apostolul Pavel vizitează comunitățile evreiești din bazinul răsăritean al Mării Mediterane, adresându-se desigur evreilor. Deja din a doua călătorie constată că noua credință pe care o propovăduia atrage, pe lângă evrei, și numeroși ne-evrei, deci păgâni, oameni ce aparțineau unor religii ne-monoteiste.

În a treia călătorie, el nu mai vizitează doar comunitățile evreiești, iar în cea de a patra, urmele se pierd către Roma. Imperiul roman era la vremea aceea un imperiu universal, în care spiritul naționalist nu prea avea ce să caute. Creștinismul câștigă adepți, la început în mediile sociale cele mai defavorizate, printre sclavi și oameni sărmani, pătrunzând apoi până în păturile sociale cele mai favorizate ale imperiului.

Dar creștinismul nu s-a adresat unei etnii anume.

Situație care durează până ce creștinismul devine doctrină de stat sub împăratul Constantin. și tot până atunci creștinismul păstrează un caracter absolut non-violent.

Sigur că mai apoi devenit doctrină de stat, ceea ce în continuare s-a numit creștinism și-a modificat, așa spune fundamental, caracterul,

ajungând până la situația paradoxală de a justifica uciderile în masă, masacre făcute în numele credinței, așa cum s-a petrecut în multe cazuri de „evangelizare” atât în

Europa, dar mai ales în America de Sud. Fără îndoială, nu acesta este creștinismul.

Este vorba deci de o religie cu caracter universal și care propagă non-violența. Prin ce pervertire s-a ajuns ca ea să fie, chipurile, adoptată de unele curente naționaliste, șovine și violente în esență, rămâne o temă interesantă, căreia ar trebui să i se consacre cercetători de specialitate.

Am impresia că, așa cum pe plan social-politic

Mișcarea legionară nu era o adevărată, ci o falsă tendință de emancipare națională, sub care se ascundeau dorințe năvalnice de a pune mâna pe putere, diferit motivate după cum diferită era proveniența și motivația aderenților, la fel era de fals caracterul creștin sau ortodox al „religiozității” impuse de

Codreanu. (Această remarcă este făcută și de Nichifor

Crainic în cartea lui de memorii, dar momentul în care o face este ulterior despărțirii lui de Codreanu.)

O religiozitate păgână, probabil că da. Sau, altfel spus, poate că asta înțelegea Codreanu prin creștinism:

parastase, procesiuni, invocarea morților etc.

Cum s-a realizat pervertirea unei ideologii în esență non-violentă într-una violentă, justificatoare de crime? Codreanu nu ne spune în textele lui. Probabil că pentru el problema aceasta nu s-a pus. El era un om al acțiunii, al faptei, nu arăta vreo înclinație către speculații teoretice.

Aspectele politice ale utilizării ortodoxiei la alcătuirea doctrinei legionare le găsim însă, într-o anumită măsură, la Vasile Marin. Întâmplarea face să am cartea Crez de generație, apărută în colecția

Europa, München 1977, ediția a 4-a, reimprimată după ediția a 2-a, apărută la Tipografia „Bucovina”.

I.E. Torouțiu, București 1937, cu un adaos: Biografia de Mihail Polihroniade.

Vasile Marin era socotit la vremea respectivă, alături de Mihail Polihroniade, amândoi proveniți din

„Grupul de la Axa”, unul dintre „capetele politice” ale

Mișcării legionare. În carte sunt adunate, pe lângă câteva

manuscrise rămase nepublicate, o serie de articole apărute în presa vremii. Dar iată cum îl caracterizează Nae Ionescu în Prefața cărții:

„În Mișcarea legionară – atât cât pot eu ști și înțelege lucrurile privindu-le din afara ei – Vasile Marin își găsisse repede funcțiunea pe care – peste disciplina legionară, comună și obligatorie pentru toți – fiecare trebuie să o îndeplinească după darurile și posibilitățile cu care Dumnezeu a înzestrat, deosebitor, pe toți oamenii.

Căci în presa și publicistica Mișcării, atât cât au îngăduit-o grija sau lipsa grijei de viitor a celor ce stau la războiul destinelor noastre astăzi, condeiul lui Vasile

Marin s-a impus fără întârziere printre cele dintâi înfățișătoare de doctrină.

Vom spune nu spre meritul, ci spre cinstea lui de legionar care a trecut prin ceea ce biserica noastră numește tăierea voii și lepădarea de sine, că Vasile

Marin nu a lucrat în doctrină în sens creator. Nimeni dintre teoreticienii naționalismului totalitar nu crează doctrină. Doctrina se crează prin fapta de fiecare zi a

Legiunii, așa cum se desprinde ea din hotărârile celui așezat de Dumnezeu în locul în care se poruncește.

Din calitățile lui de claritate și de precizie, făcuseră din el o autoritate a doctrinei legionare, dacă în

Legiune poate exista, într-un fel oarecare, și o altfel de autoritate decât cea care, prin delegație, pornește de la cel care comandă.

Articolele și fragmentele care urmează în paginile volumului de față stau mărturie pentru darurile lui de teoretician. O mare ascuțime și mlădiere dialectică, o impresionantă putere de sinteză, un simț special pentru proprietatea termenilor; un dar de a formula, echilibrând nu numai sensul, dar și fraza; o căldură pasionată pornind dintr-un ritm interior pe care disciplina nu-l diminuează în intensitate, ci dimpotrivă, îl întărește, purtându-l pe drumuri sigure – și peste toate un ochi deschis pentru momentele esențiale ale realității, singurul instrument care poate preface evenimentul în teorie. Așa stă în fața noastră gândirea lui Vasile Marin, câtă a trecut pe hârtie până la vârsta de treizeci și trei de ani. Nu poezie sistematizată prin morișca unei dialectici care tot umblă să-și mănânce propria ei coadă; ci formularea cât mai precisă a unor realități trăite direct, până la

contopirea în ele; contopire în așa măsură, încât orice gest pe care îl faci nu mai e formulare sau expresiune, ci pur și simplu mărturie" (op. cit., p. XI).

Frumos spus, așa zice. Dar citit astăzi, Vasile Marin pare sărac: și în idei și în îndemânarea de a le transmite, punându-le pe hârtie. Comparând cu un exemplu bine cunoscut azi, așa spune că Vasile Marin mi se pare a fi un Corneliu Vadim Tudor mai puțin înzestrat ca polemist, cu talentul de a produce metafore agresive dar totuși surprinzătoare. De aceea mă și întreb cum de a putut produce o astfel de impresie la vremea respectivă? Mai ales că, din informațiile care le aveam despre el, provenite din surse ne-legionare, rezultă că Vasile Marin era nu numai unul dintre „capetele înzestrate” ale Mișcării legionare, ci și unul dintre publiciștii cei mai înzestrați ai epocii. Cât despre calitățile pe care le enumeră patetic

Nae Ionescu, iertat să-mi fie, dar în articolele culese în această carte nu le-am constatat. Poate că ele să fi apărut în alte scrieri, nu știu. Sau poate că Nae

Ionescu a scris un text amabil, de complezență, cartea apărând postum. Sau poate că n-a fost sincer. Sau, dimpotrivă, a fost. Ceea ce schimbă datele problemei.

Ca și Vasile Marin, Nae Ionescu rămâne o enigmă a epocii. Care se cere a fi dezlegată. Cu riscul de a solicita răbdarea cititorului, am crezut că ar fi interesant să reproduc câteva pagini din proza lui Vasile

Marin. Alegerea nu mi-a fost ușoară. M-am oprit până la urmă asupra unor texte din capitolul Articole și note inedite, scrise probabil la maturitate, care mi s-au părut a face parte dintr-un ciclu cu pretenția de a fi un „corp de doctrină”:

„Ce este politica naționalistă. Atributul și l-au însușit mai toate grupările politice. Ce reprezintă și cât reprezintă naționalismul acesta? Care este deosebirea între naționalismul autentic și naționalismul partidelor?

Naționalismul are o notă de agresivitate și de singularizare.

El este o politică de afirmație a nației respective.

Este o politică ofensivă și de afirmare.

Rosturile lui trebuie concretizate într-un stat național, care să nu fie la dispoziția cetățenilor. Ci să fie un stat de prestigiu, cu misiune istorică, culturală, civilizatoare.

Naționalismul este o nouă etică și o altă ierarhie de valori. El

promovează spiritul național înaintea celui cetățenesc, condiționează de primatul național toate celelalte rosturi statale.

Prin mistica națională se creează un om desfăcut de abjectul materialism al epocii, se dezghiocează omul de aderențele epocii actuale, și se face școala permalnconsistenței nențelor eroice. El formează omul virtuților cardinale:

erou, preot, ascet, corectitudine, ostaș. Naționalismul concepe societatea ca pe o mare armată, cu o ierarhie spirituală și o conducere adecvată. Naționalistul este un ostaș în slujba unei credințe. Acțiunile lui sunt subordonate interesului patriei. El se comportă ca și cum ar face-o într-un război pe care îl poartă națiunea lui.

Esențialul este spiritul de jertfă.

Intolerant ca toate marile dogme. Lipsei de toleranță a catolicismului i se datorează crearea unui sistem universal, precum toleranței dovedită de Biserica creștină i se datorează pulverizarea în secte. Intoleranței naționale a Franței și Angliei în epoca lor de formație, i se datorează crearea unor state cu nume istorice.

Naționalismul nostru are un conținut social. Nu împarte pe profitori în români și neromâni. Nu-i tolerează pe cei dintâi ca și pe cel de-al doilea. Uneori este chiar mai de temut adversar al celor dintâi, care, subjugăți intereselor lor și deservind interesele patriei, comit un act de înaltă trădare.

Armata națională este ca un ordin religios. Naționalismul nostru va desființa politica interesului personal.

Termenul de «a ajunge» va dispărea. Nimeni nu ajunge, ci toți se jertfesc. Jertfă când comanzi, jertfă când te supui. Dezvoltarea virtuților cardinale în om, acesta e rostul și ființa naționalismului nostru.

Concretizarea naționalismului nostru se face sub simbolul unui stat, creat pe alte baze. Fără a fi un sistem dialectic, ca marxismul și democrația, prin cultivarea însușirilor supreme ale omului, naționalismul poate fi și este un sistem social în măsura în care este o școală educativă de înalt idealism.

Conducerea centralizată. Onoarea de a conduce și simțul responsabilității, singura răsplată pentru munca depusă. Se poate chiar spune că conducerea statului să o deție oamenii care nu au nimic. Elita nu este o elită înnobilită, ci este o elită de puri. Restul societății se poate complăce în practica vechilor instituții, conducătorii nu. Din ei

trebuie să dispară instinctul de acaparare și dorința de a se bucura de bunurile pământești.

Un stat nu se poate întemeia pe etica îmbuibăților. Cel care posedă, de bunăvoie va trebui să cedeze tot ce are pentru a se ocupa de treburile politice. Nimeni nu-l cheamă acolo, dar odată instalat, el trebuie să înțeleagă chemarea misiunii sale.

Politica românească, ca și Economia politică, se așază pe anumite linii în termenii legii lui Gresham:

«Pe aceeași piață, dacă circulă în același timp două feluri de monedă, moneda cea rea izgonește și înlocuiește moneda cea bună». E cazul laturii naționaliste în politica românească de azi.

Într-adevăr. În vreme ce curentul politic autentic naționalist, izvorât din străfundurile acestei vieți românești și vijelios pornit s-o reînnoiască și s-o tălmăcească în manifestări trainice, curmând o dată pentru totdeauna sistemul neputincioaselor dibuieli, se găsește strivit de cizma oficială a conducătorilor pseudostatului actual, în vreme ce legiunile arhanghelismului misionar sunt ținute la carantină de către nevolnicii vremelnice puteri, iar roada muncii lor trudnice, țesută din elan și jertfă, tăgăduită și meșteșugit ascunsă ochilor care ar voi să privească, în vreme ce apele adânci și limpezi ale misticii naționaliste sunt stăvilite, în scopul de a fi abătute către alte limanuri sau prefirate să se piardă în mâlul mlaștinei de toate zilele, peste toată viața publică a țării, ca într-un imens bălci, fâlfâie stindarde «naționaliste

— și fiecă baracă, cu pretenții de partid, se simte îndatorată să dea reprezentăție «națională» la umbra tricolorului trivializat. Sub oblăduirea acelorași conducători care lovesc crâncen în legionarii naționalismului, se agită și se întreține o activitate «naționalistă», a cărei cea mai dintâi însușire este larma și-al cărei ultim scop rămâne diversiunea. Diversiune cultivată cu osebită grijă din interior și meșteșugit regizată și exploatată din afară.

Acesta este dar tabloul politic al țării românești în momentul de față: de o parte, lupta fără cruțare pentru îngenuncherea și stâlcirea acțiunii naționaliste, pe de altă parte, sub ocrotirea autorităților statale, dezvoltarea și propagarea curentelor pretinse naționaliste care, sub firma chenăruită cu tricolor, ascund interesele de tarabă ale unor alcătuiuri care au monopolizat abuziv puterea, au periferizat cultul interesului general și au măcinat la moara iudeo-masoneriei crezul românismului integral.

De totdeauna, pentru marea gloată anonimă ca și pentru toți cei care n-au adâncit niciodată realitățile vieții noastre publice, s-a făcut politica «naționalistă» în țara românească. De totdeauna au existat legi «naționaliste», presă «naționalistă», instituții «patriotice» și, mai cu osebire, partide politice ale căror titulaturi începeau sau sfârșeau, aproape fără excepție, cu termenul «național».

De la începuturile acestui pretins stat românesc, căruia noi i-am tăgăduit totdeauna existența firească, și până la generația mișcărilor studențești, care pune piatra de hotar între lumea de ieri și cea de mâine, cu excepția miracolului Eminescu și a unei pleiade de publiciști, urmași ai liniei trasă incandescent de geniul lui profetic, printre care în frunte se așază marele Aurel C.

Popovici, viața publică a țării a fost regizată de naționalismul pe care eu l-aș denumi naționalismul caragialesc.

(...)

În afară de politica misionară a generației studențești de după război, arhanghelismul legionar încadrat în făgașurile genialei viziuni a lui Eminescu, marele critic al falsei așezări statale de azi și uriașul deschizător de drumuri, prin care generația noastră se leagă, sărind peste secole, cu faptele de granit românesc ale lui Ștefan cel Mare, în afară de politica aceasta legionară, transformată prin jertfa slujitorilor ei tineri și neînfricați în crez și misiune, viața noastră publică de după război continuă cu aceeași vehemență, uneori mai dârz chiar, ofensiva naționalismului caragialesc. (...)

Prin jocul unui calcul care n-a dat niciodată greș, asociațiile de exploatare ale avutului obștesc, care sunt partidele, au înțeles de la începuturile așa-zisei noastre vieți de stat să-și fățuiască activitatea cu poleială naționalistă.

Create sub impulsul marilor curente și reforme ale Apusului, zguduit de catastrofa socială și morală care a fost marea revoluție de la 1789, partidele politice românești, rezultate ale împerecherii dintre masonerie și democrația străină de realitățile noastre, au fost nevoite, sub presiunea unor curente de care nu puteau să nu ție seamă, să accepte să se transforme în organizaț luni parțial «naționale». Și era firesc aceasta, într-o țară care n-a cunoscut nici feudalism, nici burghezism, care n-a cunoscut comunismul de la 48 și nici influența nefastă a marilor capitaluri, ci care, pe tot trecutul ei, de la cronicari, prin marii dascăli cărturari și până la

Mihai Eminescu, a cunoscut o singură realitate: naționalitatea.

În numele acestei naționalități, valoare permanentă în rezolvarea ecuației românești în cadrul european sau mondial, s-a mișcat totul în țara aceasta. Constrânse deci au fost, la rândul lor, și partidele să se înjghebeze și să țină seamă, vom vedea că numai aparent, de considerentul primatului național. Așa, partidul pașoptist, mason, democrat și universalist al lui Ion Brătianu și C.A. Rosetti, Partidul Liberal (roșu), s-a transformat forțat de împrejurări în partid național-liberal, și tot astfel cincizeci de ani mai târziu, sub porunca aceleiași realități, partidul internațional, narodnicist, marxist, democrat și iudaizat al țărănismului, a devenit Partidul

«Național-țărănesc». Dar a confunda firma cu conținutul nu este o însușire a noastră. Dacă pentru vechea generație, veșnic păcălită, termenii s-au suprapus, pentru generația care a luat cunoștință de ea însăși și de misiunea sa în zorile anului 1922, lucrurile sunt complet schimbate. De aci se va ivi, cu un moment mai devreme, sfârșitul atâtor formații hibride, de a căror nocivă activitate în primul rând statul și națiunea română au avut de suferit.

Ce reprezintă «naționalismul» partidelor? Un atribut formal: atât și nimic altceva. Răspunsul la problema pusă de noi îl vom trage dintr-o serie de întrebări.

Iată-le:

Cu cât au contribuit partidele «naționale» la crearea unui stat național românesc? Care este sensul de viață națională în care au îndrumat spiritul și viața acestei țări? Cât au contribuit la tălmăcirea potențialelor materiale, spirituale și morale ale țării în valori real-naționale

? (...)

Morala legionară. Realizarea tipului faustian în sensul spenglerian al cuvântului. Omul care vrea, care se supune aceluia trebuie, omul cu orizonturi nelimitate, intolerant cu sine și cu alții, omul care practică voința stăpânilor, cum ar spune Nietzsche, oamenii voinței de putere, oamenii care servesc un scop, oamenii curajului vieții.

În sensul conceptului spenglerian se poate vorbi de un finalism legionar. În ochii legionarului totul se mișcă spre un scop. El nu trăiește decât cu această condiție.

Pentru el, a trăi este a lupta, a învinge, a impune.

Voința sa puternică are tendință verticală.

Direcția activității sale este înspre îndepărtat și viitor.

A găsi sufletul care stă închis în materie pentru a-l elibera, dându-i prin aceasta formă de viață nepieritoare, aceasta este morala legionară.

Nu o negare a intelectualității, ci o potențare a ei, în sensul virilizării sale. O integrare a intelectualismului în lumea românească este voința legionarului. Scoaterea intelectualului din situația pe care și-a creat-o, de a se contempla într-o continuă auto-admirație și așezarea lui printre valorile permanente și creatoare ale nației. Nu problema «în sine», ci problemele date de structuralul românesc să-l preocupe pe acest mandarin stipendiat de oficialitate, steril și surd până acum la chemarea nației sale.

Legionarismul este o luptă împotriva bolii contemporane, provocată de maniacul Rousseau, predicatorul evangheliei umanitariste, apologetul rațiunii «pure» – psihologică – și care caută să elibereze pe oameni de forma imperioasă și de duritățile unor culturi virile.

Împotriva acestei școli de nihilism și scepticism ieftin – scepticismul ca morală a impotenței – se ridică morala legionară. Teoria sinuciderii colective, practică și predicată de snobi, legionarismul nu o poate susține. Din străfundurile vieții colective românești, el îi croiește o morală pe măsura puterilor acestui neam, și pornește hotărât la atac.

Se pot sinucide, prin morala democrației și a socialismului, țările apusene care au închis ciclul culturii lor. O țară ca a noastră nu-și îngăduie disperarea civilizației ei, înainte de a fi realizat o cultură.

și legionarismul va da pentru 500 de ani o cultură proprie nației acesteia. Legionarul este omul care își trăiește viața către înăuntrul său, în opoziție cu «civilizat în predicatori ai materialismului istoric, care trăiesc către afară.

Pentru legionar orice problemă este un examen de seriozitate. Nimic nu i se pare «ușor», nimic nu i se pare superficial. Tragismul este vibrația sufletească în care se desfășoară voința legionarului. Legionarii repudiază o lume în care creierul domnește, pentru că sufletul a demisionat, cum spune așa de frumos Spengler.

Ortodoxia a fost în epoca formării noastre pavăza naționalismului românesc. și a existat un naționalism în aceeași

măsură în care eram ortodocși. Așa se explică cum bătăliile noastre mari noi le-am dus contra «păgânilor

— turci, tătari – cât și contra creștinilor «catolici»

— Unguri, poloni – și niciodată împotriva rușilor și bulgarilor, cu care chiar am fundat un stat, sau împotriva sârbilor. Conștiința națională se topea în conștiința dreptei credințe. Naționalismul se oprea la barierele ortodoxiei. Marea comunitate ortodoxă a împiedicat multă vreme apariția unei conștiințe pur naționale. Deci te băteau nu cu cei ce purtau o flamură naționalistă împotriva naționalismului tău, ci te băteau numai cu cei

«În afară de lege», cu neortodocșii.

Poate că tot astfel se explică și toleranța noastră față de greci, care se instalaseră în Principate din Domnie și până la mănăstiri, trecând peste toate dregătoriile.

Fiind de aceeași lege cu noi, nu ne-am gândit niciodată să-i privim ca antinaționali; a trebuit să vie secolul al

XIX-lea, să prindă a circula ideile de coloratură pur naționalistă, pentru a apărea o conștiință propriu-zis națională întrupată și închipuită în jurul stindardului panduresc al lui Tudor Vladimirescu. O dată mai mult se verifică adevărul că naționalismul, ca și fericirea, cum spunea Saint-Just, este o idee nouă în lume.

Desigur, în mare măsură, stăpânirea turcească ne-a cauzat multe rele. Dar, ca orice dominație de lungă durată, a avut și părțile ei bune. Între altele, această stăpânire unică, pentru interesele ei îndeosebi, a interzis pulverizarea noastră.

Poate așa se și explică lipsa feudalității în țara românească. O confirmare în plus vine de la faptul că, de pe urma săpăturilor de la Curtea de Argeș, s-au găsit dovezile existenței unei feudalități românești;

dar când? Înainte de turci.

Turcii aveau interesul să știe exact cu cine tratează în țările românești și de aceea nu au primit pulverizarea autorității domnești. Orice răscoală – și acestea n-au lipsit, cu spiritul de frondă, de intrigă și de lăcomie al familiilor noastre boierești – era prompt sancționată, nu atât de Domn, care era și el primul direct interesat, cât de turci. Pașalâcurile de la Silistra, de la Vidin, ori de pe tot litoralul Dunării, nu erau decât corpuri de protecție a Domnitorului devotat și de expediție punitivă împotriva răsculaților. Iată cum stăpânirea turcească a

cooperat la accelerarea procesului de unificare și la dezvoltarea unui sentiment de comuniune națională.

Sub semnul crucii am rămas «o țară și un pământ».

Eliberarea de păgâni, cu care nu aveam comunitate de credință, s-a făcut fără prea multă greutate. Deci tot ortodoxia ne-a salvat ființa noastră națională.

Cu totul altfel s-ar fi scris istoria dacă îmbrățișam catolicismul. Cine știe dacă n-aveam și noi soarta

Poloniei, sau dacă nu ne integram și noi în cuprinsul

Imperiului Habsburgic, ca Ungaria, sau poate mai mult.

E drept că civilizația noastră ar fi profitat, cultura noastră s-ar fi aprofundat, dar ființa noastră națională ar fi ieșit, de pe urma acestui periculos și prelungit contact, cu mult diminuată.

Așa după cum dominația tătară a contribuit la desăvârșirea unificării slave, și a pregătit realizarea țarismului unitar, tot astfel stăpânirea turcă la noi a condus automat la realizarea totului nostru național.

Paradoxal, dar exact, e faptul că turcii ne-au conservat în mare parte ființa națională. Alianța, sau mai bine zis vasalitatea noastră față de turci, explicată prin interese mai ales ortodoxe, era mult de preferat față de oricare alta, în raport cu popoarele creștine dar catolice.

Turcii ne erau complet străini de credința noastră și practicau față de noi o toleranță mai mult decât largă.

De aceea, dușmanii cei mai de temut ai țărilor românești erau vecinii al căror zel prozelitist nu mai înceta.

Adevărații inamici ai credinței ortodoxe, aceștia erau, ai acelei ortodoxii care contribuise puternic la unitatea noastră și care devenea o adevărată idee națională.

Mai mult decât limba, ortodoxia a făcut națiunea română. Un exemplu clar este acela dat de Basarabia.

Pe câtă vreme această provincie, abia după o sută de ani de stăpânire străină, era în proces de plină rusificare.

Ardealului nicio mie de ani nu-i periclitează existența națională. De ce? Pentru că asupritorii aveau altă religie. De aci pericolul pe care îl reprezenta, în viața din Transilvania, comunitatea unită. Cine știe unde ar fi dus această politică religioasă, dacă Unirea cea mare nu s-ar fi întâmplat un ceas mai devreme.

Comunismul, ca orice valoare sistematizată și transformată în

crez, nu depășește, cu toate pretențiile sale, hotarele lumii în care s-a dezvoltat, recte U.R.S.S.

El acolo constituie o realitate, crează o mistică și formulează o serie de noi principii educative, dar toate acestea nu în funcție de atributele intrinseci ale ființei sale, ci în legătură cu oamenii care îl servesc și-l explică.

Este neapărat o realitate, dar o realitate rusească și nimic mai mult.

Ceea ce exaltă tinerețea rusă astăzi este faptul de a vedea cum se poate fabrica «une casserole en treize minutes», cum spune Massis. Iată o mistică cu caracter exclusiv local, căci nu o putem presupune funcționând sub aspectul acesta în Germania, Anglia sau America, unde, de multă vreme, numita caserolă se fabrică în același timp și în mai puțin chiar. Secretul succesului unei doctrine sociale stă în a pune în uimire, prin realizările posibile, societatea respectivă, căreia îi cere sufragiile. Rușii nu fac în momentul acesta decât jocul copiilor care au descoperit lumea și pe care apoi tot ei socotesc că au inventat-o.

Regimul totalitar, în opoziție cu cel comunist, nu-i unifică pe oameni prin prostie, ci îi ridică pe toți prin calitate.

Voința de putere nietzscheiană trece în concepția statului totalitar de pe plan individual pe plan național.

O națiune nu poate trăi prin azi sau mâine. Ea își creează un destin de durată, se realizează în timp și spațiu.

În noul regim, aprobarea corpului electoral are un caracter plebiscitar. Corpul electoral nici nu propune, nici nu-și alege reprezentanții. Nu se votează oameni, ci o formulă!

Viciile esențiale ale sufragiului universal. Pentru a da direcția unei țări trebuie să fii așezat sus și să vezi departe – privilegiul minorităților. Conduși de interesele de toate zilele, cetățenii au o miopie explicabilă în materie de interes general. și conducerea statului este o specializare care nu poate fi lăsată la discreția maselor.

Stâlpii regimului democrat: Banca – Partidele – Presa.

Banca și partidele sunt în corelație strânsă: cum au decăzut băncile, decade democrația.

Partidele, fracțiuni exclusiviste și aride, sindicate de interese private. Lupta dintre partide duce până la a face jocul inamicului numai pentru a distruge pe adversar”.

(op. cit., p.391)

Mistică naționalistă autohtonizantă? Etnicism? Logică tulbure, răsturnată? Respingând „Europa”, pentru

Vasile Marin ortodoxia și stăpânirea turcească au salvat națiunea română de o prea puternică penetrație a periculoasei civilizații occidentale. Iar puținele rânduri în care el se referă la Biserica unită sunt, cred, edificatoare în privința unui raționament construit după o logică inversată: „scenariul” corespunde unei scheme preconcepute, istoria este rescrisă. Exact cum au procedat și „urmașii” legionarilor, comuniștii.

Roller, de exemplu.

Nu găsim însă nici la Vasile Marin explicații în legătură cu această spectaculoasă dar nefirească metamorfozare a creștinismului, sau a ortodoxiei, dintr-o ideologie non-violentă bazată pe iubire și iertare într-o ideologie a violenței aflată în slujba unui naționalism integral, intolerant și agresiv. Ceea ce rezultă cu claritate este respingerea, la fel de violentă, a tot ce ține de iluminism, Revoluție franceză, democrație.

Mult mai multe informații am obține, cred, dacă am studia din acest punct de vedere opera filosofică a lui Nae Ionescu. Spre deosebire de Codreanu care era un analfabet în materie, sau de Vasile Marin care evolua (cu toate laudele maestrului!) la un nivel destul de modest, Nae Ionescu era dotat cu o pregătire filosofică superioară, așa încât la el problema se pune la un alt nivel. Cum am mai spus, efectuarea unui studiu de specialitate se impune. În lipsa lui, găsim unele detalii interesante la Mircea Vulcănescu, în cartea lui de memorii din care am citat mai substanțial în scrisoarea precedentă, atunci când descrie contactul lui cu „Profesorul” la cursurile de filosofie a religiei:

„Vin acum la cursurile de filosofia religiei. Las la o parte conferințele de la Fundație despre Spațiul nostru, despre Walther Rathenau și despre Sindicalism, pentru că materialul acestor conferințe a năvălit în mintea mea în aceeași dezordine în care năvăliseră celelalte idei ale cursurilor sale, punându-mă pe gânduri și generând noi

«teorii ale criteriilor» care – din lipsă de intermediari – nu mai vedeau însă imediat lumina zilei.

Prin cursurile lui de filosofia religiei, gândirea mea s-a ciocnit direct cu mintea lui Nae Ionescu într-un conflict de probleme care îmi țineau mai mult la inimă decât toate logicile din lume.

Nae Ionescu și poziția spirituală a aseceriștilor. Noi, și când zic noi vorbesc aci de un mic grup de studenți din toți anii, adunați din 1921 la A.S.C.R. (Asociația

Studenților Creștini Români) ... – treceam în vremea aceea printr-o adâncă prefacere sufletească.

Proaspăt ieșiți din ateismul crunt, de care niciun elev din cursul superior n-a putut cred să scape de când programul liceului pune în conflict nedezlegat, în clasa a IV-a, Biblia cu Geologia, refăceam pe cont propriu conversiunea la o viziune creștină.

Drum anevoios, în care ieșirea din materialism se caracteriza, mai ales etic, printr-un fel de pesimism eroic, în genul lui Guyau, în care exaltarea pasionată a generozității se îmbina cyranoesc cu o desăvârșită deznădejde metafizică:

Mais l'on ne se bat pas dans l'espoir du succès.

Oh non, c'est bien plus beau, lorsque c'est inutile.

În concepția noastră despre lume era un fel de filosofie tragică a valorii, dincolo de care se deslușea

— Peste exaltările idealiste către care ne îmbiau la

Fundație conferințele filosofice ale Aicei Voinescu ori ale lui Mircea Djuvara – zâmbetul amar al lui Pârvan din lecțiile tipărite mai târziu în Drama antică și în

Memoriale.

Redescoperisem astfel, cu Renan, un Dumnezeu

«categorie a idealului», care ne îngăduia să credem sau să ni se pară că credem, fără a ne contrazice. Lipsită de orizonturi mari și de adâncuri metafizice, experiența noastră religioasă se reducea la un efort laic de sinceritate, de reculegere și de viață integrală, în care încercam

— Cu câte ocoluri și alunecări! – să ne împlinim pe noi înșine mai mult decât să ne depășim; dar cu adaosul experienței unei comunități prietenești mai adânci ca de obicei și orientată spre o viață de camaraderie arzătoare și aplecată spre lucruri înalte și grele și care ne cereau sacrificii.

Dacă materialul nostru filosofic era slab și eteroclit, încercând să construim cu Kant, cu Bergson, cu Cohen, cu Spinoza, și chiar cu James, o viziune a lumii în care demnitatea experienței creștine ni se părea că vine mai mult din acordarea ei cu filosofia lui Kant decât din ea însăși, trăirea religioasă izvorâse mai adânc din exaltarea unei

fetișcane galeze, de 22 de ani, care, într-o bună zi, își lăsase tată, mamă, cețuri și faleze, ca să vie să predice cuvântul lui Dumnezeu la poalele Caraimanului.

O ascultasem sceptici la început, pentru că, deși era pasionată, vorbele ei nu erau totdeauna susceptibile de răstălmăciri kantiene și fapta ei aducea pe plaiurile noastre mireasma Tulburării apelor de mai târziu, a lui

Blaga. Dar, treptat, ne-au intrat în mână texte și teme de reflecție, începând cu Evanghelia socială a lui Hristos a lui Rauschenbusch și cu Iisus Omul al lui Fosdik, și sfârșind cu Imitația lui Hristos a lui Toma din Kempis.

Peste entuziasmul nostru religios confuz și generos, contactul cu Nae Ionescu a fost, deci, de la început, un duș cu apă rece.

Reacțiunea lui Nae Ionescu. Lecțiile lui din 1923 – 24

din care una, îmi amintesc, era îndreptată direct «împotriva evanghelizării», mi se păreau voit false și paradoxale pentru un creștin, după cum sacrilegiu mi se părea lecția lui despre «iubește pe aproapele tău», în care opunea «iubirii de Dumnezeu din tot cugetul și sufletul tău» o iubire a aproapelui «ca pe tine însuți», cu adaosul: «Dar cine-ți poruncește să te iubești pe tine însuți?», ca să conchidă: «Disprețuiește-te!». Lecțiile acestea polemice ne vizau direct pe noi, aseceriștii, și noi i-am umplut sălile regulat și i-am fost fără îndoială cei mai credincioși auditori.

Mai erau desigur și alți ascultători ai acelor cursuri.

Dar eu din partea asta le-am trăit și din ea mărturisesc despre ele.

Noi, aseceriștii, descoperisem, împreună, de capul nostru, chemarea «creștinismului social» din cărțile lui

Rauschenbusch și ale lui Fosdik și așteptam mântuirea în veac, prin realizarea Evangheliei, în suflete și în societate imediat, într-o generație, într-un fel de exaltare generoasă, în care valorile religioase se amestecau cu o întreagă floră de sentimente mai puțin pure și mai puțin religioase, de natura cărora nu ne dam însă bine seama. Era în noi ceva din Schwärmerei, din acel vague de l'âme, caracteristic oricărei Jugendbewegung, un fel de bucurie de mânji scăpați, care e a tuturor studenților ajunși să facă de capul lor, după aspra disciplină a liceului, experiența unei comunități libere, tinere și prietenești, cum ni se părea că nu se mai află aiurea.

Nae Ionescu spunea apăsător oricui voia să-l auză – și ne viza pe noi de-a dreptul, prin unele articole scrise, sub pseudonim, în Ideea europeană – că una e creștinismul cu rosturile lui cerești și pământești și alta promiscuitatea intelectuală și tot acel vague de l'âme care se dă drept creștinism, în unele cercuri ale tineretului nostru.

El înfățișa de pe atunci un creștinism aspru, asocial, orientat în întregime spre viața de dincolo, în care împărăția lui Dumnezeu se realiza abia la sfârșitul lumii, printr-un fel de catastrofă eshatologică a cosmosului întreg.

Metodelor noastre de liberă alegere și interpretare a textelor le opunea metoda rigidă a disciplinei bisericești: spiritul tradiției sfinte, opus duhului «evangelizării» sub libera inspirație – de origine protestantă – a unui pretins duh sfânt! Meditațiilor noastre laice le opunea viața liturgică și participarea la viața de har a Bisericii.

și, în sfârșit – last not least – exaltărilor noastre pentru valorile sociale ale Predicii de pe munte, Nae

Ionescu le opunea un creștinism asocial și exclusiv teocentric, a cărui singură maximă era iubirea de

Dumnezeu, față de care «iubirea aproapelui», care nouă ni se părea cheia creștinismului, apărea numai ca o rătăcire apuseană.

Altfel, nouă – care judecam esența creștinismului de ordin etic și o măsuram prin «jertfa pe care o poți face celui din urmă dintre oameni», socotind că valoarea unui suflet creștinesc se judecă după ceea ce un suflet e în stare să facă pentru «a suta oaie», adică după ce poate jertfi cuiva care nu-i este nimic!

— Nae Ionescu ne aducea vedenia unui creștinism metafizic, care trăia integral din contemplare liturgică a unui Dumnezeu extatic, Dumnezeu cu care noi ne închipuiam că nu putem avea decât legături active!

Nu i-am pătruns – în ce mă privește pe mine personal

— Mai îndeaproape gândul decât un an mai târziu, când – atins, în plin joc, de aripa cruntă a morții – am dat întâia oară cu capul de pragul de sus al existenței și când, ceva mai târziu, făcându-mi armata, am descoperit în ea cea dintâi comunitate spirituală, de jertfă și disciplină, care depășea grupul meu prietenesc. Experienți e din care, prima mi-a adus sentimentul iremediabilului și al transcendenței care singură-l poate depăși:

Vis fugere a de-o, fuge în deum – făcându-mă să deosebesc

definitiv între «dincolo» și «dincoace»; iar a doua – sprijinită de contactul spiritual cu operele lui

Claudel și ale lui Péguy – mi-a deslușit figura Bisericii adevărate, de care mă înstrăinasem.

În acel an, Nae Ionescu deslușea, paralel, întâia oară sistematic, temeiurile atacurilor lui împotriva evanghelizării, în cursul lui de filosofie a religiei, în care – abordând problema fenomenologiei actului religios – lămură pe deplin de ce, în măsura în care Biserica poartă în sine Evanghelia ca pe un înțeles viu, ea-i este și singura cheie a înțelegerii adevărate.

Ceea ce mă surprindea atunci în învățământul naeionescian era faptul că, în viziunea lui fenomenologică, actul religios nu se țesea în intimitatea singurătății mele, între Dumnezeu și mine – cum mă învățasem a crede

— Ci între Dumnezeu și lumea-ntreagă, legată de mine prin acel sentiment de solidaritate intimă, în păcat și-n suferință, care ne face să zicem, împreună: Noi. Descopeream aci, odată cu tâlcul vorbelor lui, un răsunet adânc și uitat al unei religiozități intime, pierdute odată cu naivitatea, care izvora ca o muzică din adânc, pătrunzând și transformând experiența mea lăuntrică, recentă, pe care-n loc s-o desființeze, o reliefa, dându-i acel sentiment de tărie și de durată, pe care n-o capeți decât prin comunitatea tradiției. (...)

Efectele învățământului naeionescian. și cum făcusem odinioară cu Teoria criteriilor, după prima mea întâlnire cu el, am așternut acum – pentru mine – concretizarea concepției filosofice la care ajunseseam în chestiunea religioasă, concepție în care răsună firește, iar, ecoul învățământului Profesorului. De astă dată însă conținutul exprimat era al meu.

Datorez acestei frământări, acestei lupte aprige cu

Profesorul, care mi se părea că vrea să risipească ceva ce cu atâta grijă strânsesem în suflet ca bunul cel mai de preț, cea dintâi cristalizare a ființei mele lăuntrice, cea dintâi simplificare și – dacă nu e excesiv acest lucru, pentru anul cel mai zbuciumat al vieții mele – cea dintâi împăcare cu mine.

Acum îl înțelegeam pe el și puteam să mă exprim pe mine. știam ce vrea, ce poate, și ce nu pot admite eu din el. (...)

și dacă influența lui n-a fost izvorul de-nceput al renașterii noastre religioase, această influență a fost totuși puterea hotărâtoare

care a ajutat «apele tulburate»

să se întoarcă iar în vad și să descoperim ceea ce

Lucian Blaga ar numi «matca stilistică» a experienței noastre religioase. Matca aceasta era Biserica. (...)

Teologia lui Nae Ionescu. Ca teolog, Nae Ionescu era aspru. Cum numai răsăritenii pot fi. Învățămintul lui avea ceva ațos, uscat, călugăresc, intransigent și țeapăn, neplăcut, dar reconfortant. Ceva cu totul deosebit de cazuistica onctuoasă și plină de politețe și de menajamente lumești a catolicilor și de imaginația acelor care, necunoscându-l, i-au brodat mai târziu un chip fantezist, de seducător ieftin, à l'eau de rose, în care mi-e cu neputință să-l găsesc. (...)

Ortodoxia fundamentală a lui Nae Ionescu. În vremea asta, în care noi redescopeream, nu fără oarecare orgoliu, pe cont propriu, și nu fără oculuri și rătăcirii, între pesimismul eroic și un fel de metafizică idealistă a valorilor, un creștinism care ni se părea autentic pentru că nu era-nvățat, Nae Ionescu stătea deci dinaintea noastră, gata, mărturisind un creștinism intransigent, de totdeauna, un creștinism călugăresc, tare pe pozițiile lui radicale și realiste, nutrit din seva autentică a tradiției părinților, și ne judeca probabil cu oarecare interes, de vreme ce se ocupa de noi mereu; dar aspru, de vreme ce ne dojenea mereu polemic. Cât era de definitiv închegat acest creștinism în cele mai mici amănunte și cât era el de legat de rădăcinile autentice ale creștinismului răsăritean, poate aprecia oricine, astăzi, când s-a publicat tăioasa lui lecție de deschidere a cursului din 1919 – 20, din care nimic nu s-a clintit două decenii și care încă sperie pe unii” (op. cit., p. 41).

Anti-occidental, anti-democrat, Nae Ionescu propaga

„Viziunea unui creștinism metafizic care trăia integral din contemplarea liturgică a lui Dumnezeu extatic, opunând «valorilor morale ale Predicii de pe munte» un creștinism asocial și exclusiv teocentric, a cărui singură maximă era iubirea de Dumnezeu, față de care «iubirea aproapelui» (...) apărea numai ca o rătăcire apuseană”.

Spuneam mai înainte că, de fapt, fiecare dintre noi avem în domeniul religiei o imagine despre

Dumnezeu, despre credință, care este oarecum în acord cu ceea ce este fundamental în sufletul, în firea noastră. (Sigur că o asemenea afirmație este într-un totu laică.) Citind rândurile dinainte, am impresia că

Nae Ionescu, eliminând din creștinism iubirea față de aproape și lăsând în el doar iubirea față de

Dumnezeu, îl golește de o bună parte din conținut și anume tocmai de ceea ce aducea nou creștinismul față de iudaism, aş putea spune, operând o întoarcere a creștinismului înspre iudaism, deci aducându-l la o fază precreștină. Lucru ce nu mi se pare atât de nefiresc, atunci când este vorba de o încercare de a te întoarce cât mai aproape de origini: tot căutându-le, poți, uneori fără să observi, să treci și dincolo de ele. (În orice caz, s-ar putea remarca: ciudat lucru, tocmai la un antisemit ca Nae Ionescu. În fine, se mai întâmplă.) Operând această modificare.

Dumnezeu redevine, pentru Nae Ionescu, intolerant.

Dragostea este înlocuită de venerație. Iubirea se stabileș te într-un singur sens: oamenii îl iubesc pe

Dumnezeu. Reciproca nu este obligatorie. Astfel, locul iertării este luat de pedeapsă.

Eliminând spiritul de toleranță din filosofia creștină, legăturile cu iluminismul dispar, acesta, ca și schimbările de mentalitate care i-au urmat până la democrația liberală de astăzi, nefiind decât niște erezii, niște rătăcirii apusene. În aceste condiții, evident.

„Creștinismul” își pierde caracterul non-violent, el devine dimpotrivă violent prin intoleranță, putând sluji astfel naționalismului sovîin, ba chiar justifica crima.

Mariajul dintre naționalismul agresiv și acest creștinism este posibil. Iar în cadrul unui astfel de creștinism, martirii și sfinții pot deveni chiar criminali, evident, cu condiția ca fapta lor să fi fost făcută pentru credință.

Dar acesta să fie oare creștinismul? Să avem într-adevăr de-a face cu două creștinisme – unul de factură orientală (cel „adevărat”, după Nae Ionescu)

și un altul de factură occidentală (o erezie, o „rătăcire”, după același Nae Ionescu)? Tot ce se poate.

Numai că atunci lucrurile pot fi prezentate la fel de bine și invers, „creștinismul” lui Nae Ionescu apărând ca o „rătăcire”. Bineînțeles, orientală.

Într-o discuție avută mai demult, spuneai că bolnavul mintal poate fi deosebit de omul sănătos utilizând o anumită grilă de apreciere a ceea ce este, după părerea medicului chemat să constate,

„normal”.

Dar că în cazul în care grila aceasta este falsă ar fi la fel de posibilă situația ca bolnavul mintal să fie un om sănătos și viceversa. și totuși, ați adăugat, lucrul acesta nu se poate întâmpla, psihiatriei îi reușește depistarea bolii mintale. Așa mi se pare și mie. De aceea rămân la ideea că Nae Ionescu a suferit un derapaj (ale cărui pricini ar fi interesant de cercetat, ele ținând, poate, de însăși psihologia personajului), sau că ceea ce operează el este o modificare esențială a conținutului filosofiei creștine, de așa manieră încât ceea ce rezultă aproape că nu mai seamănă cu ceea ce pare să fi fost creștinismul la începuturile lui sau cu ceea ce putem citi în Noul Testament. Aceasta este însă numai o părere.

Ceea ce mă intrigă este însă altceva, nu faptul că din filosofia lui creștină omul dispare, topindu-se într-un conglomerat nedefinit numit „lumea întreagă”.

O astfel de viziune este tipică pentru naționaliști, deoarece la ei indivizii nu există decât ca părți componente ale unei categorii superioare – națiunea – în care indivizii trebuie obligatoriu să se integreze organic, fiind obligați să îndeplinească anumite condiții calitative precise, nu se știe în ce fel stabilite. Așa de pildă, pentru Nae Ionescu, să ne amintim, român nu putea fi decât acela care era de religie ortodoxă.

Dacă-mi amintesc bine (nu am la îndemână cartea lui Roza vânturilor în care am citit articolul cu pricina).

Maniu putea fi un „bun român” fiindcă lucra pentru interese naționale, dar nu era român fiind „papistaș”.

(adică unit, greco-catolic). În schimb Brătianu, deși român ortodox, nu era un „bun român” fiindcă pune în operă instituțiile civilizației apusene care contraveneau spiritului românesc.

Raționamentul îmi pare, astăzi, contorsionat. Dar repet, este numai un punct de vedere. Ceea ce mă intrigă este faptul că Mircea Vulcănescu, un om de înaltă calitate intelectuală și morală, s-a lăsat sedus de această viziune a lui Nae Ionescu, s-a convertit la ortodoxia „Profesorului”, așa cum însuși o mărturisește, cu toate că atunci când a venit în contact cu el credea în valorile sociale ale Predicii de pe munte.

Asta mă surprinde: m-aș fi așteptat de la el să se distanțeze, nu să se convertească.

(Am citat atât de mult din acest capitol al cărții pentru a da posibilitatea cititorului să-și dea seama de amploarea impactului intelectual ce avea loc la contactul dintre profesor și studenți, de influența avută de Nae Ionescu asupra acelor dintre studenții lui care i-au adoptat ideile, de sensul pe care îl are expresia „școala lui Nae Ionescu”).

Fără îndoială, Mircea Vulcănescu este un umanist.

Aceasta reiese cum nu se poate mai bine din eseurile lui filosofice. Politic, Mircea Vulcănescu este fără discuție un om de dreapta. Să fie oare aceasta o explicație?

Cele două mari curente politice din lumea modernă de azi, neo-liberalismul și social-democrația, au rădăcini adânci în civilizația europeană, și ele merg departe, până în faza de început a creștinismului.

Între neo-liberalism și social-democrație există desigur deosebiri. Dar între liberalismul social și social

— Democrație există serioase asemănări, care permit ca atât neo-liberalismul, cât și social-democrația să fie încadrate în aceeași familie de curente politice, socotindu-se că sunt înrudite. Să existe, deci, un umanism de stânga și un altul de dreapta? Poate că da, această deosebire de nuanță s-ar putea face, și dintre cele două umanisme, să fie cel de stânga, adică acela care pune accentul în ideile conținute de Predica de pe munte, mai autentic decât cel de dreapta, care consideră

Predica de pe munte (subliniez: rostită după intrarea lui Iisus în Ierusalim, ceea ce mi se pare extrem de important atunci când încercăm o interpretare socio-politică a celor petrecute atunci în

Palestina) drept un text esențial diferit de celelalte texte din Noul Testament?

Iată o întrebare pe care o las fără răspuns, întrucât merită neîndoiește o altă discuție. Ar fi trebuit să închei scrisoarea mea aici, căci și așa este prea lungă.

Mi-e teamă însă că va fi ultima din schimbul nostru de scrisori și de aceea cred că ar fi necesar, în căutarea noastră de a înțelege gândirea politică anti

— Democratică, naționalistă, de extremă dreaptă, din epoca interbelică – nu e vorba aici numai de legionari, sau nu de ei în primul rând, legionarii fiind doar unul dintre curentele de tip fascist din România acelor ani – să mai întârziem puțin asupra concepției

propriu-zis politice la baza acestor curente de idei.

Este vorba deci de sistemul politic preconizat a înlocui democrația parlamentară.

În cartea sa de memorii, Mircea Vulcănescu prezintă extrem de clar concepția politică a lui Nae

Ionescu, despre care am putea spune că este un concept general care apare, în diferite variante, cu unele modificări, în mai toate curentele politice de extremă dreaptă.

(Am crezut că e bine să insist asupra acestor texte și pentru că ele conțin și unele idei de o neașteptată actualitate, acum, după prăbușirea sistemului comunist, cu toate că ele fuseseră deja infirmate de istorie încă înainte de instaurarea comunismului la noi. Mi se pare banală afirmația că o astfel de constatare ar ilustra înrudirea dintre fascism și comunism. Mă gândesc însă că ele reapar într-un moment în care se parcurge o cale inversă celei pentru care fuseseră inițial concepute. Atunci trebuia trecut de la un sistem democratic la unul totalitar; acum se merge în sens invers. O constatare paradoxală numai în aparență, fiindcă într-o situație oarecare se poate ajunge venind din direcții diametral opuse.)

Întrevederea din 1927. Viziunea lui politică.

(...) Convorbirea a alunecat apoi asupra prefacerilor societății românești și asupra discuției iscate între

Zeletin și Madgearu cu privire la sorții de dezvoltare a burgheziei românești, cel dintâi justificând sociologicește tendința liberalilor de a constitui la noi o asemenea burghezie, al doilea punând în evidență doctrinele poporaniștilor ruși, după care țările agrare înapoiate ar putea sări faza burgheză.

Nae Ionescu era – ca totdeauna – înainte de toate anti-liberal și adversarul oricărei încercări de reducere a cursului lucrurilor la scheme lineare. Simpatiza cu țărăniștii, dar regreta că Madgearu e, în tot ce spune, prea abstract și nu are intuiția exactă a realităților noastre specifice. Asupra fondului problemei despre care vorbeam, mi-a spus și acest lucru; îl țin minte, ca acum

«Ceea ce va schimba mersul lucrurilor la noi, în

Răsărit, este faptul că, în momentul în care va fi s-o apucăm și noi pe calea îmburghezirii, burghezia apuseană va fi isprăvit de trăit. Lucrul acesta nu-l văd încă decât puțini oameni. Dar este sigur că, de la război, s-a produs o alunecare în spiritul lumii, care duce în alt sens.

Aceasta face că – chiar dacă va izbândi în aparență

— Efortul liberalilor e sortit să rămână, în fond, caduc.»

«Nu e vorba de comunism, a cărui ideologie este, din nenorocire, în mare parte, un jargon, fără nicio legătură cu realitățile cărora li se aplică. Ci de altceva.»

«Există în spiritul unei epoci anumite lucruri, în aer.

Paralelismul lor și faptul că ele sunt formulate de oameni fără legătură între ei dovedește existența unui substrat configurativ comun. Nu există determinism riguros în viața socială, ci numai un anumit cheag care unește lucrurile la o anumită vreme și care e condiționat de ambianță.»

«Ambianța aceasta a lumii burgheze, care are nevoie de liniște, de siguranță, de tabieturi, care să-ngăduie anumite apucături comode, se risipește. Intrăm într-o prefacere de a cărei întindere nu ne putem da seama.

și ar fi curată risipă de timp și de energie să ne apucăm să imităm un lucru care trage să moară, în loc să gândim curajos situația de-a dreptul și să căutăm un răspuns propriu, direct, împrejurărilor, pe cât ne va tăia capul și ne vor ține puterile.»

Am plecat cu sufletul răscolit de toate aceste perspective pe care Profesorul le spunea simplu și fără niciun fel de pedanterie. (...)

Structura conducerii politice după Nae Ionescu.

(...) Pornind de la concepțiile soreliene, de care se apropiase încă din vremea în care făcuse, la Institutul Social, conferința despre sindicalism, Nae Ionescu deosebea între: regimul parlamentar – de partide, regimul de mase, al partidului unic, și regimul dictaturii personale.

În oricare din aceste regimuri, a conduce înseamnă a hotărî, și a hotărî înseamnă a alege între diferitele posibilități pe aceea ce urmează să ia ființă. Pentru a hotărî, cel ce conduce trebuie să dispună de două lucruri: să fie informat asupra posibilităților și perspectivelor și să poată să execute. Îi trebuie deci un aparat de informație și unul de execuție. Amândouă trebuie să fie în mîna lui și conducătorul de fapt trebuie să aibă în mîna și aparatul informativ și controlul execuției.

Aceste organe nu sunt însă aceleași în toate trei regimurile. Una se întâmplă în regimul parlamentar, alta în regimul de mase, alta în cel de dictatură personală.

Regimul parlamentar. În regimul parlamentar, în care se

produce jocul partidelor, conducătorul prezumat e un for arbitrar: parlamentul. Adică nu există conducător de drept. Conducătorul de fapt este cel care reușește să se impună acestui for, captând, seducând, amenințând sau constrângând pe aleșii națiunii.

Organele de informație ale celui ce conduce sunt, în acest regim, tribuna parlamentului, culisele lui și presa, în care-și poate afla ecou orice nemulțumire sau dorință a opiniei publice.

Organul de execuție e aparatul administrativ. De aceea, conducătorul partidului de la putere trebuie să se informeze, stabilind cel mai mare număr de contacte personale cu culisele adunării și presa și fiind continuu atent la ce se spune la tribună. Iar pentru a fi sigur de administrație, el trebuie s-o umple cu oameni siguri, așa-zisii «noi și cu ai noștri». Regimul acesta, realizat mai ales în Apus, nu a funcționat la noi niciodată pe deplin decât, poate, înainte de război, pe vremea colegiilor censitate. După război, prin mijlocul primei de 40%

oferită guvernului, primă care permitea să obțină majorități în parlament oricui ar fi dobândit 40% din voturi, precum și prin faptul – dovedit statistic – că zestrea guvernamentală însuma circa 35% din totalul voturilor, s-a ntâmplat ca jocul forțelor politice să nu se mai echilibreze în incintă, ci în afara ei. Arbitrajul se mutase dincolo, la Palat. Într-un asemenea sistem, era suficient ca un partid să dispună numai de 5% voturi proprii și să fie chemat de Rege la putere, cu încuviințarea de a face alegeri, pentru a obține, cu siguranță, în parlament, majorități de așa natură, încât – în afara unor împrejurări cu totul anormale, ca cea petrecută în iarna anului 1937 – guvernul să nu mai poată fi pus în dificultate în fața organului presupus suveran. Pe acest regim a trăit

România cea mai mare parte a timpului dintre cele două războaie și așa se explică de ce, în acest timp, toate guvernele au căzut la palat și în parlament niciunul. De aici și sensul expresiei prin care Nicolae Iorga, acest minunat plasticizator verbal al lucrurilor, a concretizat urzeala intrigilor de culise ale Camarilei prin cuvintele:

«fierbe cazanul Satanei». Și tot de aci expresia cu care presa a concretizat, la rândul ei, căderea de la putere, din senin, în plin entuziasm al majorităților parlamentare, prin prezentarea de la palat a unui decret de desemnare a succesorului, prin termenul bine știut:

«cărămida»! Așa se face că, atunci când, în țările cu regim parlamentar efectiv, arbitrii de fapt ai situației politice sunt președinții

corpurilor legiuitoare și președinții comisiilor parlamentare, la noi aceste mărimi erau numai niște decoruri. Arbitrul de fapt era Regele și mai ales majordomul său, în speță Ionel Brătianu, care îl avea în mână prin cumnatul său, Prințul știrbei.

Acest sistem, prin care partidul politic care a reclamat pentru țară sufragiul universal i-a escamotat substanța, Nae Ionescu l-a numit «regimul dictaturii personale cu formă parlamentară a lui I.C. Brătianu». Și l-a combătut din toate puterile. În primul rând pentru nesinceritate.

și apoi, pentru tot ce presupunea aceasta.

Partidul de mase. Alta este situația în regimul partidului de mase, cum tindea să fie Partidul Național

— Tărănesc, cel puțin după Nae Ionescu și cum n-a izbutit, poate, să fie în adevăr. Aci, conducerea se execută de către o organizație politică specială și de conducătorul ei de fapt: șeful partidului sau secretarul său general, după caz. Într-un asemenea regim, chiar dacă mai există parlament, acesta nu mai e decât o fațadă, un decor.

Venit la putere pe temeiul unui mit, în care colectivitatea se socotește la un moment dat oglindită în toate aspirațiile ei, partidul de mase stăpânește prin influența pe care acest mit o exercită asupra mulțimii.

Cum însă mentalitatea maselor e nestabilă, este nevoie de o neconținută confruntare și ajustare între mitul partidului și dorințele acestora. (Așa se face că regimul de mase nu ezită să-și schimbe de mai multe ori programul, fără ca aceasta să constituie pentru el o pricină de scădere a temeiurilor de a guverna. Dimpotrivă.

Tehnica constă în a adopta revendicările opoziției, după ce ai lichidat-o, schimbările făcându-se, prin aceste lichidări, în lăuntrul partidului.)

Un asemenea regim are deci nevoie de un organ în care să răsunе în fiecare moment contactul mitului cu conștiința națiunii. Acest organ de informație, care înlocuieș te în funcțiile lui esențiale parlamentul, este ființa partidului însuși, care, prin organizațiile lui locale, străbate în toate straturile sociale. În el răsună ecourile tuturor intereselor și aspirațiilor țării și ele sunt canalizate ierarhic către organul conducător, care are-n mână hotărârea.

Execuția, într-un asemenea regim, o are organul tehnic

administrativ, adică puterea publică.

Spre a evita însă orice tendință de sabotaj din partea acestuia, partidul își asumă controlul politic al întregului aparat de stat, prin echipe de sfătuire și supraveghere prepuse pe lângă fiecare organ executiv (comisari, consilieri tehnici). Din când în când, aceste organe procedează și aci la «epurații», acolo unde e nevoie.

În această perspectivă își situa Nae Ionescu teoria necesității deosebirii șefului guvernului de șeful partidului de mase și a dependenței primului de cel din urmă, teorie pe temeiul căreia justifica «demisiile în alb»

ale deputaților și senatorilor aleși pe lista partidului. În ele, el vedea tocmai mijlocul prin care, într-un regim numai aparent parlamentar, șeful partidului de mase ține sub controlul său acțiunea politică a oamenilor aleși sub egida unui mit pe care numai partidul întreg îl reprezintă în ochii opiniei publice și nu fiecare ales, personal.

Dictatura personală. În sfârșit, alta este situația în regimul dictaturii personale! Aci, conducerea o are un singur om, care a ajuns a stăpâni, prin întâmplare sau prin forța de care-a dispus la un moment dat și prin faptul că a izbutit să-și impună mitul propriu.

Într-un asemenea regim, în teorie, informația, ca și controlul execuției, conducătorul și-o asumă el singur.

(...)

În fapt, într-un asemenea regim personal, rolul de informație îl asumă poliția secretă; iar rolul de execuție, anumiți funcționari speciali, asemănători comisiilor de afaceri ai vechii monarhii franțuzești, deveniți mai târziu miniștri, împreună cu echipele lor.

Am spus că ceea ce făcea «parlamentul» în regimul democrat și «partidul» în regimul de mase, face în acest regim «poliția secretă».

O rețea întinsă de agenți pătrund în toate straturile sociale și trag cu urechea la toate cele ce se spun ori se pun la cale. Ba chiar provoacă părerile, prin întrebări puse cu dibăcie. Informațiile lor, centralizate, sistematizate, expurgate, de către oameni cunoscători ai meseriei, sunt puse apoi, în fiecare zi, pe masa celui care are de hotărât, care – astfel – e în măsură să știe ce se întâmplă.

Dacă serviciile își fac datoria conștiincios, lucrurile pot merge și aci bine; cu toate că faptul de a se ști ascultați face pe oameni sau să spuie numai ce vrea stăpânirea, sau să spuie ceea ce vor ei să afle stăpânirea, sau îi face să se abțină de a mai face ori zice ceva. și atunci

informația înșală. (...)

Fapt e că, de cele mai multe ori, ca să-și menajeze situațiile, serviciile, cunoscând aplecările celui ce trebuie informat, îi ascund știrile în care aceste aplecări sunt criticate. Așa că, cel care ar trebui să știe totul, nu mai află adevărul, la fel cu prințul fericit înșelat de croitori, care umblă în pielea goală, fără ca nimeni să îndrăznească să i-o spună. De unde și proverbul: «Minciuna stă cu regele la masă». Tot așa, spre a se dovedi utile, serviciile de acest fel nu șovăiesc deseori să-și creeze singure, prin așa-zișii «agenți provocatori», materia care să le țină în actualitate, creând ele însele uneltiri, pe care trebuie să le combată!

În ce privește execuția, am spus că ea revine împuterniciților speciali ai celui ce are puterea.

Acești «comiși de afaceri» sunt însă cu totul altceva decât «ministrii» regimului parlamentar. Ultimii formează un corp omogen, comun, o echipă de lucru, «guvernul», care răsfânge jocul forțelor ce se echilibrează în arena politică la un moment dat. Ei sunt oamenii reprezentativi ai unor forțe reale – prestigii sau fracțiuni – reprezintă adică ceva prin ei înșiși. De cele mai multe ori, ei stau sub ascultarea unui șef de echipă, președintele de consiliu, care de obicei este și șeful partidului de la putere sau șeful politic al combinației ministeriale a partidelor coalizate, care poartă răspunderea colectivă a echipei și față de care răspund toți ceilalți.

În regimul de dictatură personală, fiecare comis de afaceri lucrează mai mult singur și răspunde numai față de dictator, având de la el cele mai depline puteri: satrapul.

Fiecare valorează ce-i valorează serviciile și, dacă ajunge reprezentativ, devine primejdios și e dat afară.

«Politică» în asemenea regim, nu face decât dictatorul. și dacă se întâmplă uneori ca și în asemenea regimuri să mai aflăm «prim-ministru», lucrul se întâmplă mai ales pentru că conducătorul efectiv are nevoie de un om dibaci care să ia asupra sa răspunderea săvârșirii anumitor acte ce-i repugnă. Dar aceasta e o iluzie. În fapt, dictatorul nu-și poate degaja răspunderea. Când primul comis o ia, acesta tinde să devie, el, dictatorul de fapt. (...)

Într-un asemenea regim, controlul se exercită asupra acestor comiși, direct de către dictator, ori prin informații de poliție, ori printr-un corp special de control la dispoziția lui. Răspunderea

dictatorului se acoperă, la nevoie, aparent, prin plebiscit sau prin adunări de notabili...

Nu știi dacă toate ideile de mai sus au fost înfățișate sistematic de către Nae Ionescu. Am sistematizat însă în ele, eu, o serie de idei formulate de Nae Ionescu, în scris sau prin vorbă, în epoca activității lui politice, în diferite ocazii, așa cum formulasem teoria criteriilor sau a religiei, altă dată. Fără ele, mi se pare că numai cu greu putem înțelege planurile deosebite și stilul în care s-a desfășurat gândirea și activitatea lui.

În perspectiva acestei deosebiri de planuri, multe din faptele lui, care ar putea părea la el inconsecvente, se lămuresc și își capătă explicația unitară și coerentă, explicație care ar fi fost de mirare să nu existe la un om sufletește atât de încheșat și care gândea atât de organic! Aceste idei sunt deci, vrednice de reținut, pentru că aruncă lumină asupra evenimentelor care au urmat acțiunii lui Nae Ionescu, în care, cu diferiți sortii, vom găsi încolțind germenii gândirii lui" (op. cit., p.51).

Mai întâi, trebuie remarcat faptul că „viziunea”.

politică a lui Nae Ionescu a fost integral infirmată de realitatea istorică. „Schimbarea în spiritul lumii” nu s-a produs, toate încercările făcute („Profesorul” se gândea evident la fascism, nu la comunism, chiar dacă și cu acesta cochetase în tinerețe) au dus în câte o fundătură. Deloc aflată la sfârșitul vieții, burghezia de care vorbește cu atâta dispreț Nae Ionescu a reușit, după doborârea fascismului și a variantei sale naziste, să se reînnoiască, învigorându-se prin atragerea unor elemente provenite din diferite alte pături ale societății antebelice, într-o nouă „pătură de mijloc” care s-a îngroșat și consolidat pe măsura creșterii bunăstării generale. În felul acesta, prin ridicarea nivelului de trai, șansele adversarilor liberalismului democratic, care indiferent de culoarea lor își trag seva din mizerie și nemulțumire, au fost diminuate până la anihilare.

Desigur, ulterior, când societatea nu a mai putut evolua continuu în direcția ridicării standardului de viață, sau când tendința aceasta a început să fie frânată, situația s-a schimbat oarecum, vechi tendințe și-au croit din nou drum către suprafață, dar deocamdată nivelul lor nu era îngrijorător.

Conceptia politică anti-democratică a lui Nae

Ionescu, așa cum este ea prezentată de Mircea Vulcănescu, își

trage rădăcinile din lucrările lui Georges

Sorel, sociolog francez, unul din părinții spirituali ai fascismului, autor al lucrării *Reflecții asupra violenței* (1908) – adevărată „biblie” a sindicalismului revoluționar (vezi și titlul conferinței – Despre sindicalism

— Ținute de Nae Ionescu la Institutul Social, amintită de tânărul, pe atunci, Mircea Vulcănescu). Această concepție se regăsește în diferite variante la mai toate mișcările fasciste.

(Mircea Vulcănescu nu ne spune în carte dacă era și el un adept al acestei concepții. Probabilitatea nu mi se pare neglijabilă, dată fiind și puternica influență a lui Nae Ionescu.)

Sorelistul Nae Ionescu distinge trei sisteme de organizare a societății: democrația parlamentară, totalitarismul

(partidul de mase este de fapt partidul unic)

și dictatura personală. Așa-zisul totalitarism prezentat în această schemă ca o formă oarecum intermediară între democrația parlamentară și dictatura personală s-a dovedit a fi o formă ipotetică sau, în orice caz, extrem de puțin stabilă, alunecând în dictatură personală și neputând evita subordonarea față de voința unui conducător unic, deoarece partidul unic, totalitar n-a putut niciodată să exercite vreo funcție de control asupra acțiunilor conducătorului. Pe de altă parte, partidul unic, numai prin membrii lui, prin prezența acestora în întreaga societate, nu a putut să țină sub control întreaga viață a țării; în scopul acesta, partidul sau conducătorul au recurs la teroare, căci metodele de convingere n-au funcționat practic niciodată, constrângerea realizându-se cu ajutorul poliției politice.

De fapt, construcția aceasta a regimului partidului unic sau de mase nu poate sta în picioare. Ea presupune că, la un moment dat, se naște un mit al partidului și, în același timp, că nu apare un mit al vreunei persoane. Ceea ce realitatea istorică a infirmat

Lenin, Mussolini, Hitler, pe rând, au devenit dictatori, partidul având pentru fiecare dintre ei o funcție anexă. E logica firească a mitului, dacă acesta, situat în afara domeniului rațional, poate avea o logică

! și nu putea să fie altfel. Pentru că partidul este, totuși, o noțiune abstractă. El este format din oameni, fiecare având ambițiile lui. Cel puțin în zonele învecinate cu cea în care se luau deciziile, era natural ca fiecare să viseze că va deveni cândva „șeful cel

Mare". Și la fel de firesc era ca acesta din urmă să suspecteze pe fiecare dintre comilitonii săi. De aici istoria însângerață, plină de procese, asasinate, a oricărui partid unic ajuns la putere.

și mai este încă ceva. Mircea Vulcănescu nu ne spune care ar fi fost modalitatea de a-l desemna și înlocui pe acest șef al partidului unic. Era el ales sau schimbat pe cale democratică, prin votul tuturor membrilor sau măcar al unei elite din cadrul partidului

și în acest din urmă caz, cum era aleasă elita?

Căci dacă un astfel de mecanism nu există, sau dacă el nu funcționează, cine împiedică instalarea dictaturii personale în interiorul partidului de mase și implicit în societate? Nimeni.

Curios este însă faptul că un model asemănător partidului de mase, de tip sorelist, așa cum este descris el de Mircea Vulcănescu, apare preconizat și în încercările de reformare, de modernizare a partidului comunist. (Vezi: adoptarea revendicărilor opoziției, schimbările făcându-se, după lichidarea acestora, în interiorul partidului.) E vorba de așa-zisa

„Democratizare” a partidului comunist. Teza a fost susținută de Gorbaciov în Uniunea Sovietică, iar la noi de Brucan și chiar de Iliescu. Evenimentele au căpătat însă o dinamică proprie, dând peste cap

„Democratizarea în interior a partidului” – mai lent în

Uniunea Sovietică, foarte repede la noi, unde prin forța lucrurilor răsturnarea s-a produs violent.

Este ceea ce mă face să cred că acest concept sorelist al partidului de mase, unic, așa cum îl prezintă Mircea Vulcănescu, nu poate fi de fapt decât o fază intermediară, ipotetică sau în orice caz extrem de instabilă, care se poate întâlni pe drumul de tranziție de la democrația parlamentară la dictatura totalitară (socotind că ambele regimuri din teoria de tip sorelist sunt de fapt unul singur, deosebirile dintre ele fiind puțin semnificative și probabil de aceea neputând fi „valorificate” de adepții acestor teorii), dar și în tranziția de sens invers, de la totalitarism la democrație. Starea aceasta ipotetică are puține șanse de a deveni un sistem viabil, stabil.

Ipoteza pare să fie confirmată de evenimentele desfășurate în Europa răsăriteană.

Urmează să observăm și evoluția situației din

China pentru a generaliza o concluzie căreia i se poate reproșa faptul că ar fi valabilă numai în spațiul european. La această limitare

mă duce nu atât o necesară și recomandabilă prudență în emiterea de judecăți, cât anumite particularități ale sistemelor economicosocio-politice existente astăzi în acel spațiu geografic, ce s-ar putea încadra în ceea ce numim

„Modelul sud-est-asiatic”. Adică diferite combinații între sisteme economice relativ libere și sisteme politice relativ ne-libere, sau incomplet libere (evident, după standardele europene), viabile și economic

— Performante.

și acesta este un subiect (legat într-un fel de tema mai generală a limitelor progresului) care merită o discuție separată. Poate că îl vom aborda, ca și pe celelalte pe care le-am subliniat, în discuția directă ce ne-am propus, și nu în cadrul unei corespondențe.

Până atunci, rămân, cu aceleași gânduri bune, al dv.

Ion Solacolu

Deggendorf, 1 noiembrie 1992

Stimate domnule Solacolu.

Am fost foarte interesat de considerațiile pe care le-ați făcut în ultima Dumneavoastră scrisoare pe seama diverselor interpretări date mesajului neo-testamentar și posibilelor legături cu mișcările politice ale epocii. Cu siguranță că între violența propovăduită sau practică de unele curente politice care se reclamă de la creștinism și mesajul creștin propriu-zis (era să scriu: „autentic”. Dar cine-mi garantează care dintre multiplele interpretări ivite de-a lungul secolelor este „cea autentică”? în ultimă instanță am impresia că totul este – în mare – o chestiune de alegere) așa cum îl înțelegem și-l practicăm în viața de toate zilele (în ciuda slăbiciunilor noastre, vai! prea omenești), divorțul nu poate fi decât absolut.

Surprinzătoare pentru mine au fost extrasele din textele lui Mircea Vulcănescu privindu-l pe Nae

Ionescu. Mi-am dat încă o dată seama cât de puțin știu eu despre această fascinantă personalitate a culturii românești dintre cele două războaie mondiale: cursurile de istoria logicii și de metafizică precum și culegerea de articole îngrijită de Mircea Eliade și publicată sub titlul Roza Vânturilor, despre care păstrez însă o amintire destul de confuză, dată fiind vârsta fragedă la care le-am parcurs. Știam însă cât de mare a fost influența lui asupra unor discipoli care aveau să devină ei înșiși personalități marcante, până-ntr-acolo încât aveau să fie cunoscuți sub

denumirea generică de „elevi ai lui Nae Ionescu”. Numele lor vă sunt prea bine cunoscute, nu mai e nevoie să le înșir.

Mai cu seamă acest ultim fapt m-a făcut probabil să preiau nediferențiat aprecierea cvasi-devotă a elevilor săi, dintre care pe unii i-am cunoscut, fără să mă mai obosesc să-mi fac o opinie proprie, nepărtinitoare și la obiect. De această carență mi-am dat seama relativ recent, când am avut prilejul să recitesc, într-o publicație din România reproducerea a doua articole din Roza Vânturilor, în care era vorba de

Uniunea Sovietică sub Stalin: texte completamente infirmate de istorie și denotând cel puțin lipsă de instinct politic.

Așa că vă dau perfectă dreptate atunci când cereți o cercetare riguroasă, științifică, a tuturor fațetelor acestor personalități controversate, inclusiv a ideologiei profesate și a consecințelor ei posibile. Presupun că se vor găsi destui oameni competenți s-o întreprindă, dar sarcina este urgentă căci, ca să mă refer numai la cazul lui Nae Ionescu, puțini dintre cei care l-au cunoscut de aproape mai sunt azi în viață.

Dacă mai sunt. (Trebuie să se afle și destule manuscrise nepublicate. Mircea Eliade vorbește despre un manuscris intitulat Căderea în Cosmos, care mai exista în timpul războiului.)

Ca să revin la Nae Ionescu: mi-am dat seama la lectura textelor lui Mircea Vulcănescu că nici despre biografia lui nu știu mai nimic, nu știu spre exemplu cu cine a studiat filosofia în Germania, ce alte lecturi sau gânditori l-au influențat ș.a.m.d. Oricum ar fi însă, mi se pare că „filosofia” sa, așa cum a fost prezentată ea de la catedră la București, are incontestabil o notă originală, „trăirismul” pe care l-a profesat neavând decât unele îndepărtate înrudiri cu existențialismul german, ortodoxismul conferindu-i cu siguranță un cașet personal.

Nu mi se pare deloc surprinzător că interpretarea dată de Nae Ionescu creștinismului, așa cum reiese ea din textele pe care le citați din Mircea Vulcănescu, să fi putut epata pe elevii săi. Sunt convins însă că această „epatare” nu s-a datorat atât forței argumentației sau strălucirii expunerii, cât mai ales insolitului prezentării. Le-a rupt gura – ca să zic așa, folosind o expresie cam vulgară. (Interesant că la celălalt pol al creștinismului, cel reformat, Karl Barth, socotit de mulți drept „cel mai mare teolog al secolului XX”, a putut susține teze întrucâtva asemănătoare.)

Îmi amintesc de o istorisire privindu-l pe Mircea

Vulcănescu, relatată de Constantin Noica într-un text intitulat Modelul Cantemir în cultura noastră. Textul a circulat în manuscris, dar poate că între timp a fost publicat. Mircea Vulcănescu trebuia să susțină examenul respectiv cu profesorul și nu reușea deloc să dea de magistrul, acesta fiind mai tot timpul la gazetă.

După o perioadă de ezitare, se hotărăște să-l caute acolo, ca să-i fixeze un termen pentru examinare.

Nae Ionescu, la auzul dorinței elevului său, îi cere carnetul de student și-i acordă, fără examinare bineînțeles, nota maximă, cu comentariul: „asta ca să nu-ți închipui că știi ceva”. La vremea aceea am fost profund impresionat de subtilitatea profesorului. Astăzi mă întreb dacă nu era cumva o foarte iscusită punere în scenă.

Ceva asemănător cu prelegerea sa despre creștinism s-a întâmplat cu prefața la De două mii de ani, în care Nae Ionescu justifică destinul tragic al poporului evreu prin refuzul acestuia de a-l recunoaște pe

Mesia. Îmi închipui că o astfel de prefață trebuie să fi avut la momentul respectiv efectul unei bombe

(interesant că Mircea Eliade atribuie prefeței lui Nae

Ionescu un tâlc politic, autorul ținând neapărat să-și decline identitatea de antisemit religios), bineînțeles tot datorită insolitului ei, căci cum ai putea să respingi

— Sau să accepți – o teză a cărei discuție se poartă în transcendent? Trebuie spus însă, spre meritul lui Eliade, că acesta a scris, cu riscul de a-și indispuce magistrul față de care avea un adevărat cult, un lung articol în care se înscrie împotriva tezei lui Nae Ionescu, arătând că nu poți implica transcendentul în acțiuni a căror logică este strict imanentistă.

Mă întreb ce-ar fi spus Karl Barth dacă ar fi cunoscut această polemică.

Câteva cuvinte despre Vasile Marin, despre care știam practic foarte puțin, și cu ale cărui texte sunt pentru prima oară confruntat. Sunt iarăși întru totul de părerea Dumneavoastră: nu numai că Vasile Marin

„Pare sărac în idei și în îndemânarea de a le transmite”.

(am impresia că toate textele apologetilor totalitarismului ne apar astăzi nouă, celor care am trăit sau trăim ceea ce s-ar putea numi „epoca sfârșitului totalitarismului” – Fukuyama o denumeste „sfârșitul

istoriei" –, sărace sau goale de conținut; alta trebuie să fi fost impresia la vremea respectivă) dar, citit astăzi, stârnește mai degrabă compătimire (mi se pare că am mai folosit această expresie referindu-mă la textele lui Codreanu). Aleg la întâmplare câteva pasaje, firește nu pentru Dumneavoastră, ci pentru cei cărora, eventual, aceste rânduri le vor cădea în mână.

Afară de faptul că naționalismul, definit „ca politică de afirmare a nației”, nu spune nimic, el pulverizându-se în tot atâtea naționalisme posibile câte națiuni există azi pe glob, ceea ce din capul locului îl relativizează, căci cu ce ar fi bunăoară naționalismul românesc mai îndreptățit decât cel unguresc sau viceversa, afirmația că statul național trebuie să fie „un stat de prestigiu, cu misiune istorică, culturală, civilizatoare”.

Îmi provoacă penibile aduceri aminte. Dacă statul național-legionar n-a avut răgazul să-și dovedească misiunea istorică, culturală și civilizatoare decât prin câteva asasinate, statul național-socialist a putut-o dovedi din plin prin cele șase milioane de evrei exterminați, prin sinuciderea națională datorată lui Hitler, de care națiunea germană a fost salvată în ultima clipă, o! ce oroare! tocmai de dușmanul ei de moarte, liberalismul democrat.

Iar când vorbește despre conducerea statului național de către o elită de puri, deruta este completă; aș vrea să văd și eu unde au existat în lumea asta la conducerea treburilor obștești astfel de puri și dacă da, câtă vreme au rezistat confruntării cu realitatea.

Căci aceleași calități morale pe care Vasile Marin le reclama de la camarazii săi le pretindeau și comuniștii de la ai lor. Dar a fost (sau este) Horia Sima un astfel de pur? Sau Stalin? Toți acești „puri”, acești oameni noi, fie că se numeau Lenin, Stalin, Hitler, Codreanu sau Vasile Marin, au suferit pentru crezul lor, au stat în închisoare, și-au expus poate chiar și viața, dar odată ajunși la putere (cei care au mai apucat), au plătit tributul cuvenit realității politice, transformându-se fără excepție în antipodul persoanei pe care au vrut s-o încarneze. Presupun că mi se va răspunde că între morala legionară, bazată pe ortodoxismul creștin, și cea comunistă, atee și relativistă, distanța este ca de la cer la pământ. Această diferență teoretică s-a dovedit însă inoperantă în practică, căci toți, dar absolut toți, au făcut același lucru, au făcut ceea ce era reclamat de necesitatea cuceririi și păstrării puterii.

Scop pe care l-au urmărit într-adevăr, cum spune Vasile Marin, cu „agresivitate”.

Mă ciocnesc de o frază a lui Vasile Marin, în care vorbește despre morala legionară ca realizare a tipului faustian, în sensul spenglerian al cuvântului, numit fiind „omul care vrea”, „omul cu orizonturi nelimitate, intolerant cu sine și cu alții”, „oamenii voinței de putere”, „oamenii curajului vieții”. Mărturisesc că de acești oameni, de care am avut parte aproape 50 de ani, mi-e mai degrabă frică. Prefer politicianul profesionist, eventual chiar mediocru, dar care este angrenat într-un sistem aflat sub controlul societății civile.

„Legionarismul va da pentru 500 de ani o cultură proprie nației acesteia”? Sentință aproape delirantă, încă o dată ignorând complet realitatea. Am impresia că și prietenul meu, al cărui interviu a declanșat schimbul de scrisori dintre noi, a realizat această incongruență atunci când spune că națiunea română s-a dovedit prea slabă, n-a putut rezista acestei tensiuni fără precedent (citez din memorie, vă rog să mă corectați dacă este cazul).

Apoi: de ce evanghelia umanitaristă ar fi o „boală”, de ce este o crimă să vrei să eliberezi pe oameni de ceea ce Vasile Marin numește „forma imperioasă și duritățile unor culturi virile” (citește: privațiuni fără sfârșit)?

De ce, dacă românii ar fi îmbrățișat catolicismul – ceea ce ar fi fost, chiar după Vasile Marin, un câștig pentru civilizația românească – ființa națională ar fi ieșit, „de pe urma acestui periculos și prelungit contact, cu mult diminuată”, când astăzi, în epoca de sfârșit a totalitarismelor, s-a putut vedea negru pe alb că țările care au rezistat cel mai bine acțiunii dizolvante a comunismului au fost cele catolice? À-propos, ce s-a ales de națiunea română azi?

Înutil să mai continui. Sper să am în curând plăcerea de a vă vedea la Deggendorf.

Cu vechea simpatie al Dumneavoastră.

Stelian Bălănescu

Deggendorf, 25 noiembrie 1992

Stimate domnule Solacolu.

Vă rog să-mi permiteți încă un post-scriptum, un adevărat și ultim post-scriptum la corespondența purtată până acum:

E vorba de scurtul comentariu pe care l-am făcut în legătură cu omul politic și filosoful Nae Ionescu.

Probitatea (probabil) m-a obligat să recitesc zilele acestea cele două cursuri de metafizică pe care editura

Humanitas le-a publicat relativ recent, din care cunoșteam numai cursul din anii 1928 – 29, citit în urmă cu vreo trei decenii și despre care păstram o amintire destul de aproximativă.

Vă mărturisesc: am trăit momente de mare voluptate spirituală. Cursul m-a fascinat. Nae Ionescu apare în acest curs ca un virtuos al gândirii, de o claritate și un simț al metodei rareori întâlnite printre contemporani

(îmi vin în minte mai ales două nume: Karl Jaspers și Karl Popper), prelegerile sale luând dimensiunea unei adevărate aventuri spirituale. Îmi închipui cât de mare trebuie să fi fost impactul asupra discipolilor și cât de roditoare se putea dovedi o sămânță astfel răspândită.

Am ținut să corectez cu aceste câteva rânduri o apreciere poate cam pripită care-l privea mai cu seamă pe scriitorul (gazetarul) politic. Trebuie spus totuși că se observă pe alocuri o focalizare a atenției doar pe anumite coordonate ale subiectului discutat, lăsând la o parte (intenționat sau involuntar, rămâne de discutat) tot ce ar fi putut deranja sau contrazice lanțul argumentației.

Astfel, prelegerea care l-a impresionat atât de puternic pe Mircea Vulcănescu cu privire la preceptul creștin: „iubește pe Domnul Dumnezeu tău din toată inima ta și din tot cugetul tău, și pe aproapele tău ca pe tine însuși”, în care profesorul disociază cele două feluri de iubire, contestând chiar celei din urmă această calitate, se bazează pe un simplu artificiu, pe presupunerea că pe tine însuși s-ar putea să nu te iubești. Or, este evident că în preceptul de mai sus, iubirea pentru aproape nu este deloc relativizată, astfel fiind ea înțeleasă de-a lungul timpurilor (până la Nae Ionescu), prin urmare morala creștină cu drept cuvânt a făcut din ea unul din principiile ei de bază.

E de mirare că un om atât de avizat ca Mircea Vulcănescu nu și-a dat seama de vulnerabilitatea tezei magistrului său, nu și-a dat seama că în joc se află o problemă de hermeneutică a textelor, care obligă la o altă discuție.

Dar... aceasta nu scade cu nimic valoarea cursului de metafizică al lui Nae Ionescu, istoria filosofiei este plină de tot felul de construcții speculative, în cazul în speță fiind vorba de construcția unei metafizici în concordanță cu opțiunea (chestie de credință!) pentru creștinismul

de tip oriental. Oricum ar fi însă, gândirea lui Nae Ionescu rămâne o gândire originală, vie, frământată, pasională chiar, care nu poate lăsa indiferent pe nimeni aflat în contact cu ea.

Cu aceasta, îmi permit să cred că ciclul de discuție poate fi considerat ca încheiat.

Cu vechea simpatie, al Dumneavoastră.

Stelian Bălănescu

Față în față

Ion Solacolu: Domnule Bălănescu, cred că discuția noastră epistolară ar fi natural să se încheie cu o discuție în care, de data aceasta, suntem față în față și amândoi în fața unui microfon. Iar ca subiect de pornire, cred că ar fi util de subliniat actualitatea temei, adică ce ne-a determinat pe noi să avem un lung schimb de scrisori și de ce considerăm noi că publicarea unei discuții pe această temă este necesară.

Aș propune deci să aducem în centrul convorbirii noastre de azi problema naționalismului sub diferitele ei aspecte, întrucât vedem că acest naționalism reapare astăzi, după o perioadă în care el a fost oarecum absent, sau în care prezența lui pe scena politică

— Să zicem, europeană, pentru a limita întrucâtva discuția – a fost estompată. El apare acum la suprafață din motive diferite și curiozitatea este că nu numai în partea de răsărit a continentului, unde sistemul comunist s-a prăbușit, ci și aici, în țările occidentale.

Cu toate că suntem interesați în primul rând de ceea ce se întâmplă în răsăritul Europei, aș propune ca discuția noastră să pornească de la o comparație cu ceea ce se constată, în această problemă a revigorării naționalismului, în țările democratice în care trăim; și abia după aceea să vedem care sunt deosebirile față de situațiile din țările Europei răsăritene, unde acest naționalism îmbracă forme mai violente, până la războiul civil din fosta Iugoslavie.

Cred că în țările industrial dezvoltate, naționalismul care pare să reînvie astăzi nu este numai rezultatul unei perspective, al unei amenințări – să-i spunem: o nouă migrație a popoarelor deci al pericolului ca această lume bogată să fie invadată din diferite zone ale lumii de populații sărace, muritoare de foame, care să dorească să găsească în Occident o posibilitate de supraviețuire, atât pentru cei ce se stabilesc aici, cât și pentru familiile lor rămase în țările respective. Nu este numai aceasta cauza, cu toate că este un motiv important de

îngrijorare, cu o pondere ce s-ar putea accentua în viitor, în situația politică din țările occidentale. Cred că reapariția pe scena politică a naționalismului este și rezultatul unui alt fenomen, care mie îmi pare a fi mai interesant, și anume al faptului că, în timp ce economia, comerțul, informatica, explozia tehnologică – toate având un caracter centrifug, tinzând să treacă peste frontiere;

mai întâi comerțul, apoi principalele componente ale proceselor economice, capitalul s-a internaționalizat, acum asistăm la internaționalizarea muncii, nu mai vorbesc de internaționalizarea informației, de circulația oamenilor și a ideilor ș.a.m.d. – față de acest fenomen principal, centrifugal, se înregistrează, o reacție centripetă, adică o teamă, o reținere, o închidere, o întoarcere înapoi a societății confruntate în ultimii cincisprezece ani, în aceste țări industrial dezvoltate, cu unele fenomene noi. Deschiderea frontierelor este un element nou în cultura și civilizația europeană – ca să dau un exemplu – și față de el apare firească, sau cel puțin explicabilă, pe un alt nivel, o reacție de teamă față de pericolele ce ar putea să-l însoțească. De pildă, teama că răufăcătorii sau traficanții de droguri din alte țări, neexistând poliție de frontieră, control vamal etc., vor pătrunde mai ușor în fiecare din aceste țări.

Ar fi, după părerea mea, o justificare rațională sau o încercare de a explica recrudescența naționalismului în țările industrial dezvoltate, în aceste state democratice, în afara problemei care s-a suprapus – pătrunderea unui număr din ce în ce mai mare de oameni provenind din țări sărace sau foarte sărace. E

vorba deci de niște aspecte socio-politice concrete, explicabile și raționale. Nu am intrat în zona acelor explicații care nu țin de domeniul rațional.

Stelian Bălănescu: Ați făcut o analiză foarte interesantă a peisajului politic contemporan din Europa și chiar din restul lumii, cu atât mai interesantă cu cât se leagă de ceea ce aș fi vrut să spun la început, când ați ridicat problema motivației abordării tematicii naționalismului.

Care a fost motivația mea – asta am explicat-o în schimbul nostru de scrisori. Ea a fost, cumva, dublă.

Pe de o parte, a fost scrisoarea de la prietenul meu pe tema Mișcării legionare, care ar fi trecut probabil fără niciun fel de reacție din partea mea dacă în ultimul timp nu aș fi fost, în forumul meu

interior, speriat de recrudescența naționalismului în lume. și asta m-a făcut să iau poziție, ceea ce nu făcusem mai înainte. Pentru că, în fond, cu prietenul meu am fost aproape zi de zi împreună, ani și ani de zile, și niciodată n-am discutat problema aceasta, la vremea respectivă, probabil pentru că ea era pentru mine inactuală, moartă, depășită, cum vreți să spuneți.

Dar acum, când naționalismul răbufnește în Europa, mi-am pus întrebarea: în ce măsură ideologia naționalistă, așa cum a fost reprezentată de Mișcarea legionară, mai are vreo șansă să redevină o ideologie dominantă în România sau în alte părți din Europa?

Când ați analizat naționalismul recrudescențat în Europa apuseană, mi-am dat seama că e vorba de fapt despre două lucruri completamente deosebite. Ceea ce ați definit ca recrudescență a naționalismului în Europa mi se pare a fi o reacție foarte legitimă la anumite fenomene economice. Motivația ei aș vedea-o ca o motivație economică.

I.S.: Adică aflată în sfera logicului.

St. B.: Da, pentru că economicul aparține cumva sferei logicului.

I.S.: într-adevăr, motivația recrudescenței naționalismului în Europa occidentală poate fi considerată, cel puțin într-o măsură, ca aparținând sferei logicului. Situația din țările foste comuniste din răsăritul Europei...

St. B.: ... este mult mai complexă...

I.S.: ... este o situație care se îndepărtează destul de mult, dacă nu se plasează chiar în afara domeniului logic. Pentru că intervine un fenomen care este practic inexplicabil: criza economică este determinată, poate în primul rând, de absența capitalului;

țările acestea, toate, au nevoie de o puternică infuzie de capital; or, capitalul nu se găsește în momentul de față concentrat decât într-un cerc financiar – să-i zicem, o oligarhie – adică, poate în câteva zeci de bănci din toată lumea, și ele îl îndrumă în diferite locuri din lume după anumite criterii (nu discutăm acum problema capitalului fluctuant, a petrodolarilor, a eurodolarilor; aceste capitaluri își au regulile lor de mișcare și poate că ele interesează mai puțin țările din răsăritul Europei decât capitalul bancar, serios, care este un capital de investiție); or, în momentul când, față de această necesitate economică de care depinde existența acestor țări, de a primi din străinătate un capital inexistent în interior, apare o reacție de respingere de tip

naționalist, ea îmi apare ca de-a dreptul illogică, pentru că se opune existențial intereselor acestor popoare.

De aceea este o cu totul altă sferă. Eu am plecat de la o comparație cu ceea ce se petrece în lumea occidentală, pentru că aceasta este de domeniul logic, rațional, care se poate explica – chiar dacă nu ești de acord, poți totuși să-l înțelegi –, pe când ceea ce se petrece dincolo, fără a face niște eforturi extraordinare de a te așeza în situația respectivă, aproape că nu poți să înțelegi. De aceea am și căutat să pornesc de la acest exemplu. Este evident că avem de-a face, așa cum ați spus, cu o altă lume.

St. B.: Exact. Un motiv pentru care m-am (sau ne-am) ocupat acum de ideologia legionară este acela că această ideologie ține exact, după părerea mea, de structurile iraționale ale ființei umane, care tind să devină prevalente în zona respectivă. Când văd ceea ce se petrece, spre exemplu, în fosta Iugoslavie, acest comportament de-a dreptul sinucigaș – și nu al unor oameni, ci al unor popoare –, mintea mea refuză să mai priceapă ceva. Și mă întreb, până unde se poate merge? Să nu existe o forță care să se poată cât de cât interpune, să oprească această dezlănțuire demențială?

I.S.: Problema aceasta apare oarecum legată strict de dialogul epistolar pe care l-am avut. Și anume, dacă în perioada în care a apărut – să zicem, la sfârșitul primului război mondial – existau condițiile pentru nașterea unei ideologii de tipul aceleia în care s-a încadrat și ideologia Mișcării legionare – care a fost numai unul dintre curentele naționaliste din

România, au fost mai multe, probabil patru sau chiar cinci mai importante dacă în acel moment, deci, apariția acestor curente naționaliste era oarecum justificată și se credea că ele reprezintă o posibilă cale de ieșire dintr-o criză aparentă prin care trecea democrația la sfârșitul primului război mondial, astăzi, când ne apropiem de anul 2000, nu numai că ea nu mai poate reprezenta o soluție, dar nici nu mai are vreo rațiune reluarea unor astfel de idei ce aparțin evident trecutului. Pentru că, în primul rând, structura socială este atât de schimbată astăzi în comparație cu cea existentă la sfârșitul primului război mondial – peste tot de fapt, nu numai în răsăritul, ci și în apusul continentului – încât practic o ideologie care și-ar fi putut găsi, eventual, o oarecare justificare la momentul respectiv, astăzi nu mai găsește elementele de care să se poată ancora. Deci, reluarea unei

astfel de ideologii nu țin decât de domeniul unei nostalgii după o experiență care nu a fost consumată până la capăt, care nu s-a dezvoltat până la ultima ei consecință.

și nu-și are nicio justificare în domeniul rațional.

St. B.: Cu siguranță. și cu siguranță, din punctul nostru de vedere. Dar noi nu ne putem transpune sută la sută în mentalitatea celor de acolo.

Am impresia că acolo s-a ivit următoarea situație.

În momentul în care s-au înfăptuit revoluțiile – și mă refer nu numai la cea din România, ci în general la revoluțiile din țările comuniste –, pentru revoluționari calea părea să fie una singură: liberalismul democrat.

Dar așteptările lor de imediată prosperitate economică au fost, cumva, înșelate. S-a dovedit că procesul de revenire spre democratismul liberal, cu tot ceea ce presupune el ca infrastructură economică, este mult mai complicat, mult mai lent și mult mai dureros decât s-a crezut în entuziasmul primelor momente.

I.S.: Mi-aș permite o intervenție față de termenul

„A fi înșelat” pe care l-ați folosit: el m-ar putea duce la ideea că ar fi existat niște forțe din afară care, în mod intenționat...

St. B.: Nu în sensul acesta l-am folosit, ci în acela că așteptările lor au fost neîmplinite.

I.S.: Pentru că fenomenele care s-au petrecut în răsăritul Europei au fost atât de neașteptate, atât de surprinzătoare și de rapide, încât nimeni nu avea pregătită o soluție, măcar pentru a încerca să faciliteze această trecere...

St. B.: Lucrul acesta se vede cel mai bine aici, în

Germania, unde Republica Federală nu a fost pregătită și nu oferă nici astăzi o soluție pentru tranziția fostei Republici Democrate la economia de tip liberal.

și cu atât mai gravă este situația în România și în celelalte țări foste comuniste, unde absența capitalului joacă probabil rolul atât de important pe care l-ați subliniat.

I.S.: Să fiu mai precis: s-a crezut, în entuziasmul, în euforia de atunci, din toamna și iarna anului 1989, că libertatea va aduce în mod automat...

St. B.: ... și imediat...

I.S.: ... prosperitatea economică. S-a constatat însă că procesele

de tranziție sunt infinit mai lungi...

St. B.: ... mai complicate, mai dureroase...

I.S.: ... infinit mai dificile și că ele sunt însoțite, ca și o operație chirurgicală, de o sumă întreagă de fenomene negative, care la un moment dat chiar încep să prevaleze.

După mine, exemplul lituanian este cel dătător de ton, cel care luminează întrucâtva o situație aparent încâlcită. Pentru că în Lituania nu se poate vorbi de vreo manipulare a alegerilor, de vreo influențare sau manevrare a opiniei publice. Revenirea vechilor structuri (care, să fie foarte clar, nu mai sunt „comuniste”, în sensul pe care-l acceptam în urmă cu câțiva ani; utilizarea acestui termen, ca și a aceluia de

„Neo-comuniste”, este neadecvată, arătând mai degrabă neadaptarea la noua realitate a celui care le folosește) această revenire, deci, a unor foști comuniști, care nu mai sunt comuniști, înseamnă, pentru mine, că între libertate și bunăstare populația a optat pentru bunăstare (desigur, în sens relativ).

Adică, în loc să aibă libertate și frig în locuințe peste iarnă – fiindcă aceasta este problema Lituaniei –, oamenii au ales mai puțină libertate și mai multă căldură.

St. B.: Înțelegând prin „bunăstare” acel minim de confort material care era asigurat și de vechiul sistem.

I.S.: Exact. Această libertate era legată în Lituania de o anumită formă de naționalism, cel puțin ca o reacție la procesul anterior de rusificare – o reacție, de altfel, firească. Acest naționalism lituanian, deci, a fost refuzat de populație.

St. B.: Da, el e aproape complet paralizat la ora actuală.

I.S.: În Lituania, populația a optat pentru o alternativă, să-i spunem, de tip finlandez. Pentru o țară mică aflată alături de o țară mare capabilă să-i absoarbă orice fel de produse și în același timp să-i furnizeze toate materiile prime și energia de care are nevoie, pare să fi fost considerată o soluție mai bună decât aceea care oferea mai multă libertate – putem spune chiar: o libertate totală – dar în niște condiții de improbabilitate aproape absolută.

Față de ceea ce discutam înainte, pentru mine, situația din Lituania se încadrează mai bine în sfera logicului decât alte fenomene, de tip naționalist și ele, apărute în alte țări foste comuniste răsăritene, cum sunt și cele din România.

În privința războiului civil din fosta Iugoslavie, situația este

iarăși foarte complicată. Sunt extrem de mulți factori implicați, atât interni cât și externi. Privind lucrurile în ansamblu, putem spune că, în momentul în care desfaci nodurile de la cutia Pandorei și o deschizi, practic nu mai știi ce va ieși din ea. Iar aceste forțe iraționale, odată dezlănțuite, capătă practic o dinamică proprie, procesele devin necontrolabile, nu se mai știe nici încotro se vor dezvolta, nici ce prag vor atinge și nici când se vor termina. Poate apare acea nebunie generală în care crimele se fac de dragul crimei, violurile de dragul violului, distrugerile de bunuri materiale de dragul distrugerii, fără ca nimeni să se mai gândească la faptul că, după această perioadă de nebunie colectivă, va veni și altceva. Iar când vezi astăzi filmele făcute în fosta

Iugoslavie și îți imaginezi ce putea să fie acolo, un soi de Europă occidentală în devenire, să zicem – oameni care lucraseră mulți ani în Occident, se chivernisiseră, își făcuseră niște case asemănătoare cu cele de pe aici, măcar la exterior – și vezi că toate acestea sunt distruse de nebunia colectivă, de pe urma lor rămânând doar niște ruine fumegânde, îți vine să te întrebi: încotro? unde se poate merge? Adică lucrurile acestea ies cu totul din sfera explicabilului, a logicului, a raționalului.

St. B.: Așa este. Se pare însă că mai există și o a treia posibilitate, se pare că lumea, care după cum prea bine ați spus, este în stare să opteze pentru securitate socială înaintea libertății – dezideratul suprem ar fi să le dobândească pe amândouă deopotrivă

— Alege uneori naționalismul xenofob cu toate consecințele hetero și autodistrugătoare ce decurg din el.

Cazul Iugoslaviei, amintit mai înainte. Unde există, după părerea mea, un pericol real de libanizare a conflictului. Zilele acestea am auzit declarația unui general aparținând forțelor Națiunilor Unite dislocate pe teritoriul Iugoslaviei, care spunea că „potențialul de război din Iugoslavia nu este epuizat”. Și el înțelegea prin potențial de război nu arsenalul militar aflat la dispoziție, ci potențialul de ură al populațiilor aflate în conflict. Am fost impresionat, căci era prima dată când auzeam din gura unui militar, care gândește de obicei în termeni tehnici, o astfel de noțiune.

În lumina acestor evenimente, întrebarea noastră, dacă ideologia legionară mai poate prezenta pentru

România o platformă politică, își păstrează din păcate întreaga

actualitate. și încercam să răspund arătând că, probabil, dezamăgirea suferită de populația care a făcut o revoluție, să zicem, în 1989, este cea care a deschis drumul recrudescenței unor naționalisme. Dar când e vorba de Mișcarea legionară

— Și știm cu toții că se fac încercări de reînviere a acestei mișcări (!), au fost, aud, înființate partide sau formațiuni ce se reclamă de la vechea mișcare legionară – e ceva mai mult, căci alături de naționalism, în trepidul Mișcării legionare apare încă ortodoxismul și antisemitismul. E curios că antisemitismul a supraviețuit, că există un antisemitism latent printre naționaliștii din România, deși evreii nu mai există.

I.S.: Da, evreii nu mai există, dar ei sunt plasați în acea sferă dubioasă și ocultă care, pentru naționaliști, acționează din afară împotriva a ceea ce ei cred a fi

„Interesele românești”.

St. B.: Dar de ce?

I.S.: Adică evreii nu mai ocupă pozițiile din care

„Dominau comerțul, băncile, arendășia” (folosesc limbajul din scrierile legionare ale timpului), însă ei sunt acum la Fondul Monetar Internațional și la Banca

Mondială, ei influențează politica Statelor Unite ș.a.m.d.

St. B.: Curat delir. Delirant era și antisemitismul de pe vremuri, dar acum e și mai delirant. Pentru că, ce interese ar avea acești evrei din afară ca să distrugă

România?!...

I.S.: S-a ajuns până la ideea (care mie îmi pare absolut comică, dacă reușesc să trec dincolo de tragismul ei) că Israelul ar dori să facă din România o colonie unde să-i fixeze pe evreii din Rusia ce nu pot fi primiți în Israel. Sigur că un asemenea scenariu nu poate fi decât produsul unei minți bolnave, cel puțin din punctul meu de vedere. Probabil însă că, din punctul de vedere al celui care l-a imaginat, ceea ce spunem noi aici este produsul unor minți deranjate.

De aceea se și introduc în mod curent în limbajul naționaliștilor formule cum ar fi „înstrăinat” sau „jidovit”, ca să se illustreze tocmai faptul că ai fi luat-o razna. Cum spuneai cândva, când ai de-a face cu boala mintală este posibil ca și situația inversă să fie valabilă... Dar ați adăugat că, până la urmă, boala mintală este totuși decelabilă, iar bolnavul poate fi caracterizat ca atare; de aceea eu rămân totuși la

punctul meu de vedere: că ei sunt cei care bat câmpiile!...

St. B.: Eu am spus așa: că psihiatrii totuși recunosc în ultimă instanță cine este bolnav mintal și cine nu. Eu cel puțin susțin că, fiind psihiatru, sunt în stare să-l recunosc. Dar aceasta nu înseamnă că eu știu ce e aceea boală mintală.

Dar voiam să spun că – și lucrul acesta mi se pare că l-am atins într-una dintre scrisori – chiar și așa fiind (să zicem că ar exista această conspirație a evreimii împotriva României!), din punct de vedere strict logic, strict rațional, mie îmi este indiferent dacă eu sunt stăpânit de un evreu, de vreme ce o duc bine.

Pentru că și acum sunt stăpânit de cineva, nu? Oricum, în orice societate aș trăi, mă aflu la un stăpân.

Stăpânul poate să fie de aceeași naționalitate cu mine sau poate fi de altă naționalitate, după împrejurări.

Întâmplător trăiesc pe teritoriul Germaniei (în treacăt fie zis, forțat de conaționalii mei să mă expatriez) și stăpânii mei sunt nemți. Dar pentru mine este indiferent cine este stăpânul, dacă mi se asigură cele două elemente pe care le consider foarte importante penInconsistenț tru a putea duce o viață decentă: un oarecare standard economic și o oarecare libertate. și trebuie să recunosc că mă simt destul de bine aici, deopotrivă cu cele câteva milioane de veniți de prin toate părțile globului, care dacă nu s-ar simți bine, ar fugi de-ar mânca pământul.

I.S.: E un fel de management socio-economic, dacă vreți.

St. B.: Sigur că da. Așa că, atunci când îmi ajung la urechi unele ieșiri antisemite, ca spre exemplu aceea că evreii au acaparat în Statele Unite pozițiile economice cheie și dictează politica lor internă și externă, mă pufnește râsul, pentru că mie puțin îmi pasă dacă evreii sunt cei care domină acolo sau nu. N-au decât.

Cineva trebuie să domine. Eu aș fi, spre exemplu, mai mult decât mulțumit dac-aș trăi în Statele Unite și-aș împărți cu americanul de rând soarta lui, ceea ce înseamnă, precum am spus, un minimum de confort material și, în plus, libertate.

Dacă mi se asigură acești doi parametri, mi-e absolut indiferent cine-mi este stăpânul. Gândiți-vă la atracția de magnet pe care o exercită Statele Unite

(ca și Germania în Europa) asupra unei bune părți din omenire, care nu știe cum să facă să poată ajunge cât mai repede acolo. În

ghearele asupritorilor evrei.

Asta-mi amintește de ceea ce spuneam noi pe vremuri în glumă în România: unde nu dă Dumnezeu să fii exploatat de capitaliști!

Sigur că intervin și unele considerente adiacente.

De pildă, dacă acestui străin nu-i vine la un moment dat ideea să mă omoare. Dar experiența istorică infirmă o asemenea eventualitate în statele democratice.

Iar dintre toate populațiile lumii, evreimea este cea care s-a împăcat cel mai bine cu democratismul liberal.

Evreii nu au produs până acum forme de stat totalitare, după câte știu.

I.S.: Da, chiar dacă li se reproșează, în general de către antisemiți, că ei ar fi fost producătorii și propagatorii comunismului...

St. B.: Lucrul acesta este fals.

I.S.: În privința reanimării ideologiei legionare, sigur că, în general, ideologia naționalistă de la sfârșitul primului război mondial este în momentul de față desuetă, e o soluție inaplicabilă pentru spațiul răsăritean. Situația socială, economică, evoluția istorică a acestor societăți se găsește deja la un alt nivel.

Cred că revigorarea acestei problematice, dincolo de interesul istoric pentru cunoașterea ei, care mie mi se pare justificat, nu are o explicație logică.

Însă în ceea ce privește interesul istoric, abordarea critică a acestei problematice mi se pare pe deplin justificată și anume în sensul discuției care a fost făcută și se face în continuare aici, în Germania, în legătură cu nazismul. Adică, pentru a încerca să împiedici ca istoria să se repete, pentru ca să nu mai reiei greșeli din trecut, iar generațiile care nu au cunoscut direct fenomenul respectiv să poată căpăta acea experiență transmisă de alte generații, încât să poată evita comiterea acelorași erori.

Din păcate însă, în România, interesul este altfel motivat. Desigur că situația este complexă, sunt multe interese implicate. Pentru că unul este interesul, să zicem, al bătrânilor legionari, de a prezenta publicului propria istorie, propria „pățanie” de fapt, și altul este interesul unor oameni tineri, neavând nici în clin nici în mână cu evenimente consumate în urmă cu mai bine de cinci decenii, dar care se arată astăzi a fi niște neolegionari foarte zeloși. Așa de exemplu, îmi aduc aminte că în Statele Unite, în urmă cu mai mulți ani,

exista o publicație legionară ce „trăgea să moară”, pur și simplu fiindcă oamenii care o scoteau îmbătrâniseră și nu mai aveau puterea necesară pentru a o edita. Putere fizică, în primul rând. și atunci a apărut, la un moment dat, dintr-odată, brusc, venit din România, un băiat tânăr – avea vreo treizeci de ani – care s-a declarat a fi legionar înfocat și s-a oferit să preia el editarea acestei publicații în continuare.

La început, cum era și firesc, bătrânii legionari nu l-au acceptat – probabil că li s-a părut și lor că povestea prea e cusută cu ață albă. În cercurile legionare s-a considerat atunci că e vorba de o persoană care a fost infiltrată de Securitate în mijlocul lor. Ca să reușească totuși, omului i-a trebuit un an, dacă nu un an și jumătate de străduințe – pelerinaje la Majadahonda, prezențe la reuniuni și parastase legionare ș.a.m.d. Foarte insistent, dar mereu refuzat.

Probabil însă că oamenii aceia, dându-și seama că ei nu mai pot scoate publicația, au considerat că este mai important ca ea să apară, indiferent de „curățenia” celui care i-a devenit redactor șef. și până la urmă l-au acceptat așa cum era. Iar el a scos în continuare o publicație parcă mai legionară decât înainte...

Era cum nu se poate mai limpede: un individ trimis de regimul din țară pentru a întreține existența publicistică a acestui grup de legionari din Statele

Unite. Nu a fost un caz izolat. și cred că exemple asemănătoare se pot găsi și astăzi, în România. Adică persoane relativ tinere, care nu au avut legături – nici de familie, nici de altă natură – cu Mișcarea legionară și care peste noapte au devenit niște neolegionari înfocați.

M-am întrebat și eu, ca și alții, ce interes va fi avut regimul comunist de la București să țină în viață, în

Occident, rămășițe ale Mișcării legionare – mișcare față de care Partidul Comunist era realmente un dușman neîmpăcat? Răspunsul este nemaipomenit de simplu. L-am regăsit mai târziu, expus metodic și pe bază de documente, într-unul din primele capitole ale cărții Ilenei Vrancea pe care l-am publicat în

Dialog. Autoarea se referă de fapt la teza răspândită de comuniști încă din primii ani când au venit la putere (a cărei „portavoce” devenise între timp însuși șef Rabinul Rosen), că românii sunt niște antisemiți înverșunați și că numai aflarea la putere a partidului comunist poate reprezenta o garanție pentru viața evreilor din România. O teză uluitoare în simplitatea ei și care, tocmai prin

aceasta, trebuie s-o recunoaștem, a prins de minune. În ceea ce-i privește pe românii „propriu-ziși” (și chestiunea aceasta am regăsit-o, tot așa, expusă într-un alt capitol al cărții la care m-am referit), teza paralelă răspândită în Occident de emisarii regimului de la București suna cam așa: românii nu știu ce este democrația; dacă nu sunt comuniști, atunci ei sunt fasciști (legionari). O teză uluitor de simplă. De aici și succesul ei, extraordinara ei putere de penetrație. O putem găsi – demonstrată, documentată – în puținele cărți scrise despre România de politologi occidentali cu o bună reputație pe amândouă țărmurile Atlanticului. Cărți care, desigur, au astăzi caracterul de lucrări de referință, nu numai pentru studenți sau doctoranzi, ci și pentru oamenii politici occidentali pe care cariera îi aduce în contact cu România și problemele ei.

Or, pentru a susține o astfel de teză, simplistă și năucitoare în același timp, regimul de la București avea nevoie de existența zgomotoasă, la vedere, în țările occidentale, a unor grupuri de români adepți ai ideologiilor de extremă dreaptă. Unii erau legionari, alții erau antonescieni, alții cuziști chiar (o raritate, e drept, dar o prezență ciudată și extrem de semnificativă

!). Să rămânem însă la legionari.

În primii douăzeci, treizeci de ani după venirea lor la putere, comuniștii nu au avut niciun fel de probleme cu ei: exilul românesc, puțin numeros, era dominat de numărul relativ mare de legionari fugiți din țară, fie imediat după rebeliune, fie în primii ani după război, când încă se mai putea fugi din

România. Cu timpul, oamenii aceștia au mai îmbătrânit, au început să se împrăștieze, iar odată cu apariția noului val de refugiați de la începutul anilor '70, ponderea lor în exil a scăzut și prin diluare. Fenomen ce s-a accentuat cu trecerea anilor. Astfel a apărut pentru regimul Ceaușescu necesitatea întreținerii artificiale a acestor grupuri devenite între timp marginale în emigrație. și regimul comunist a făcut-o, la început cu resurse materiale, mai apoi și cu resurse umane, pe diferite filiere și canale. (Trebuie spus aici că au existat grupuri de legionari ce nu s-au lăsat înșelate sau amăgite, în timp ce altele, dintr-un motiv sau altul, au cedat infiltrării.)

Chestiunea nu este deloc simplă. Există în acest ansamblu și un aspect trist, tragic, dacă vreți. Naționalist fiind, nu li se poate în general contesta legionarilor că și-au iubit țara. Au iubit-o, desigur,

în felul lor, cu care putem sau nu fi de acord, dar au iubit-o. Or, acești oameni, a căror suferință pentru ideile lor – și, iarăși, putem să fim sau nu de acord cu ele – nu poate fi pusă la îndoială, nu și-au dat probabil niciodată seama cât de mult rău au putut ei să facă țării și poporului prin însăși existența lor – nu ca o prezență discretă a unor oameni ce au avut norocul de a scăpa dintr-o mare nenorocire, ci ca una zgomotoasă, la vedere, exact așa cum au dorit-o comuniștii aflați la putere la București. Fără a le pune o clipă la îndoială antibolșevismul funciar, cu alte cuvinte buna lor credință, trebuie să constatăm că ei au slujit cum nu se putea mai bine interesele dușmanilor lor de moarte. E trist, e tragic, dar e adevărat.

Spuneam însă că revigorarea legionarismului în România este un fenomen complex. Ca și cel al „Antisemitismului fără evrei” cu care se înrudește.

Pentru că există un naționalism, să-i zicem, „natural”, oarecum explicabil – chiar dacă nu ești de acord cu el, poți să-l înțelegi – dar alături de el apare și un naționalism șovin „indus”, propagat de sus în jos, pentru a servi anumitor interese, fără nicio legătură cu naționalismul propriu-zis, fiind pur și simplu vorba de punerea în operă a unor interese de putere. Disocierea, separarea acestor fenomene esențial diferite este extrem de dificilă, deoarece ele se întrepătrund:

nu poți stabili unde se termină naționalismul „natural”.

și unde începe cel „indus”. Pe de altă parte, puterea politică nu poate fi disociată în niciun fel, ea este direct implicată în dezvoltarea unui fenomen a cărui existență o tolerează cu bună știință, până la neaplicarea unei legislații restrictive, care totuși există.

Pentru a simplifica lucrurile, să încercăm să ne apropiem de esența lor. În fapt, este vorba de o luptă pentru, respectiv împotriva, democrației liberale. În intenția lor de a anihila sau măcar reduce efectul forțelor democratice asupra societății, forțele antidemocratice se sprijină, se aliază cu oricare dintre adversarii democrației. Într-un astfel de conflict de tipul

„Care pe care”, deosebirile de ideologie joacă un rol cu totul secundar. De aceea nu e de mirare că în tabăra antidemocratică stau alături foști legionari și foști comuniști – adversari de moarte, dar care se pot uni în adversitatea pe care o au, fiecare, împotriva democrației liberale.

Așa se explică faptul că, astăzi ca și înainte, asistăm la unele reacții care ni se par normale și explicabile, alături de altele care nu ni se par nici normale și nici explicabile. La prima vedere. Cred însă că a considera fenomenul recrudescentei legionare ca fiind sută la sută o manipulare, o manevră, o diversiune, este la fel de greșit ca a-l aprecia a fi sută la sută autentic. Adevărul este, ca întotdeauna, undeva la mijloc. Între alb și negru există infinit de multe nuanțe de cenușiu. Interese atât de divergente în esența lor se pot amesteca, întrepătrunde, încât la un moment dat să apară chiar un „interes comun”.

Este însă limpede faptul că o asemenea ideologie de închidere, autarhică, de respingere a străinătății, oricare ar fi ea, legionară sau nu, comunistă sau nu

(mă refer aici la comunismul din ultima lui fază, să spunem, la comunismul de tip fascist), nu e în măsură să găsească răspunsuri la problemele reale din

România.

St. B.: Credeți însă că legionarismul ar putea să mai intereseze societatea românească? Adică, ar mai putea să devină o mișcare politică de care trebuie să se țină seama în România?

I.S.: Există în natură fenomene ciudate, cum ar fi acela constatat la o specie de balene din Oceanul

Pacific. La un moment dat, nu se știe de ce, ele se avântă într-o lagună și se sinucid, aruncându-se pe plajă. Fenomenul acesta nu este explicat. Sigur că și în societate pot apare la un moment dat fenomene de aceeași natură: popoare care să se sinucidă din punct de vedere istoric. Se pot găsi exemple chiar și în istoria recentă. Altfel, nu cred că ideile legionare mai au capacitatea să atragă publicul românesc de astăzi. Până acum se constată că ele nu au prins. Însă pericolozitatea lor este o altă problemă.

St. B.: Există o recrudescentă a naționalismului în România...

I.S.: Evident, există.

St. B.: Rămâne întrebarea, dacă această recrudescentă este dirijată din umbră sau nu?

I.S.: Aș zice: și da, și nu. Cum spuneam, există un naționalism „natural” și unul „indus”; ambele tipuri de naționalism, în esență deosebite, sunt dificil dacă nu imposibil de diferențiat, în sensul de a

stabili cu o precizie mulțumitoare unde se termină primul și de unde începe al doilea, fiind vorba de structuri mentale ce pot lesne cliva într-o direcție sau alta. Mai mult, naționalismul „indus” se dezvoltă de regulă pe fondul unui naționalism „natural” preexistent, ca o sămânță aruncată pe un sol pregătit în prealabil s-o primească. La rândul lui, naționalismul „indus” influențează cază mentalitatea colectivă, acumulându-se în timp și transformându-se astfel într-unul „natural”.

La venirea lor la putere, comuniștii au găsit în mentalitatea colectivă o încărcătură importantă de naționalism acumulată în perioada anterioară. De aceea, după o fază relativ scurtă de „educație internaționalistă”, atunci când au apăsător pe pedala naționalismului, lor nu le-a fost dificil să recupereze societatea

(sau cea mai mare parte a ei) la o mentalitate încă prezentă în subconștientul colectiv. De aici probabil, în bună măsură, „succesul de public” de care s-a bucurat până aproape de sfârșit „comunismul național” al lui Ceaușescu, ale cărui urme sunt încă atât de puternice astăzi.

După prăbușirea sistemului comunist, am putea în general să-i împărțim pe foștii comuniști care încearcă să revină sau să se mențină la putere în două principale categorii: reformiști și naționaliști. Din pricini în bună parte cunoscute, România nu a beneficiat de prea mulți comuniști reformiști, nici înainte și nici după 1989... Era normal în aceste condiții ca garnitura care a preluat puterea după lichidarea lui Ceaușescu să continue pe calea bătătorită de predecesor, ei înșiși nefiind altceva decât adepți ai „comunismului național”.

— Prin vocație, prin formație etc. Siliți de împrejurări să accepte un deranjant pentru ei pluralism, ca și un anumit grad de incomodă libertate, au căutat să închidă spațiile pe care în mod forțat – ca urmare și a caracterului popular al evenimentelor ce au dus la răsturnarea lui Ceaușescu – au trebuit să le elibereze, utilizând o armă a cărei folosire le era perfect cunoscută

agitația naționalistă, cu scopul de a regrupa societatea în sprijinul celor ce o conduc, pe baza unui așa-zis „patriotism” ce seamănă ca două picături de apă cu cel „socialist” al lui Ceaușescu. Rolul pe care l-au primit tenorii de azi ai naționalismului șovin a fost acela de a reduce la tăcere pe exponenții de frunte ai tendințelor democratice și, în același timp, de a discredita în ochii populației democrația și instituțiile ei. și trebuie să recunoaștem că până acum

manevra le-a reușit.

Fără îndoială că, în sensul acesta al naționalismului șovin „indus”, puterea manevrează recrudescență a naționalismului în România. Căutând desigur să controleze dezvoltarea naționalismului „natural”. Din nefericire, aceste procese complexe nu pot fi chiar atât de lesne ținute sub control. Ele capătă cu timpul o dinamică proprie și de regulă scapă din mâna celor ce s-au jucat astfel cu focul. E un exemplu tipic de

„Politică” iresponsabilă.

St. B.: Eu privesc lucrurile mai diferențiat. În ciuda internaționalismului afișat, de altfel congener doctrinei comuniste, Uniunea Sovietică descoperise și ea demult naționalismul, probabil nu numai în cursul și ca urmare a celui de-al doilea război mondial, când îi servea ca stindard pentru mobilizarea poporului în apărarea patriei primejduite, ci cu mult timp înainte.

Nu știu cât de veche este formula cu care, vă mai amintiți, ni se împuiaseră capetele, că internaționalism însemna „dragoste nețărmurită pentru marea patrie a socialismului”, în vreme ce cosmopolitismul

— O noțiune cu un sens aproximativ echivalent, după părerea mea – însemna „ploconire în fața culturii burgheze”. Sper c-am citat mai mult sau mai puțin corect. Presupun însă, după cum spuneam, că aceste formule n-au fost inventate doar în timpul războiului rece. Oricum ar fi însă, această accepțiune a internaționalismului servea de minune ca mască unui naționalism exacerbat și e suficient să ne amintim de brutalitatea cu care Uniunea Sovietică a intervenit până și-n treburile interne ale unor partide comuniste

„Surori”, determinând epurări și procese nu numai la

Budapesta și Praga, ci cu efect până la Paris chiar.

Sub acest semn, declarația de independență a

Partidului Comunist Român – a lui Gheorghiu-Dej – din 1964 era îndreptată în primul rând împotriva hegemonismului rus – sau sovietic, cum vreți să-i spuneți – și nu era deloc în contradicție cu premisele internaționaliste ale comunismului. El, Gheorghiu

— Dej, nu revendica altceva decât un tratament egal în familia de egali a comunismului.

E interesant de văzut ce s-a întâmplat mai târziu în

România, sub Ceaușescu, atunci când puterea s-a slujit de

naționalismul ce-i servise lui Gheorghiu-Dej pentru apărarea intereselor economice ale țării – de unde rezultă o oarecare corespondență cu naționalismele care agită acum lumea occidentală – în cu totul alte scopuri, în primul rând pentru a manipula masele, în principiu totdeauna receptive la sloganurile de tip naționalist. Capitolul ultim al acestei evoluții nu l-am mai trăit în România și de aceea multă vreme nu mi-a venit să cred că ceea ce se spunea despre național

— Comunismul și șovinismul conducerii lui Ceaușescu este adevărat. Mi se părea incompatibil cu principiile de bază ale comunismului și nu-mi puteam explica această evoluție. Răspunsul aveam să-l primesc mult mai târziu, anume după decembrie 1989, când a devenit tot mai evidentă căldășia dintre neocomunism și ultranaționalism.

Presupunând că am dreptate – și nu prea văd cum ar putea fi înțeleasă altfel această evoluție – rezultă atunci că și comunismul a putut foarte bine să facă un mariaj cu naționalismul, și naționalismul cu comunismul.

Vreau să spun prin aceasta că, după părerea mea, naționalismul secretă în mod obligatoriu totalitarismul. Ca și comunismul. Mai bine zis, amândouă sunt premise ale totalitarismului: duse până la capăt, ele sfârșesc obligatoriu în totalitarism. Iar până la urmă e indiferent dacă acest totalitarism se numește „comunism” sau „național-socialism”. E cam același lucru.

I.S.: Da, cu observația că nu se poate spune că naționalismul a secretat comunismul sau invers.

St. B.: Nu, comunismul a apărut pe o altă linie directoare. Dar a adoptat naționalismul pentru că-i convenea de minune: amândouă sunt totalitarisme. Ar trebui poate să diferențiez mai mult.

În lumina celor spuse mai înainte s-ar putea afirma că există o corespondență între stalinism, ca varietate naționalistă a comunismului rus – nu știu cum să-i spun mai bine – și național-comunismul lui

Ceaușescu. Cu unele diferențe însă: stalinismul avea nevoie de menținerea unei măști internaționaliste, deoarece era expansionist, agresiv, în vreme ce național-comunismul lui Ceaușescu era un naționalism mai mult defensiv, în care frazeologia internaționalistă putea eventual să fie chiar aruncată peste bord. Nu s-a întâmplat însă

așa.

Subiectul este pasionant, deoarece arată cum realitățile geopolitice pot transforma – transformă, mai bine zis – opțiunile ideologice. Sunt convins că nici

Stalin, nici Ceaușescu n-au fost conștienți de importanța geopolitică a opțiunilor lor. S-ar putea zice mai degrabă că ele s-au impus de la sine, că ei n-au fost decât niște jucării în mâna istoriei. Multă vreme, spre exemplu, m-am întrebat: unde se află adevărul? Este comunismul doar o mască a imperialismului rus, sau istoria se servește de imperialismul rus pentru atingerea obiectivelor comuniste?

Pentru a fi și mai elocvent și pentru a dovedi că impactul realității geopolitice asupra ideologiei ajunge fie să deformeze ideologia, fie să facă din ea doar un paravan în spatele căruia alte forțe se află în joc, sunt obligat să revin puțin asupra celor spuse înainte.

Nu mai am o amintire exactă a evenimentelor și mai ales a atmosferei în care ele s-au petrecut, dar mi se pare că naționalismul implicat în actul de independență față de Moscova din 1964 era un naționalism legitim. (Dumneavoastră îl numiți „natural”, dar e un termen pe care eu nu mi-l însușesc, deoarece nu știu în ce măsură naționalismul este un sentiment spontan sau este inculcat prin educație, prin propagandă – am mai vorbit despre aceasta în schimbul nostru de scrisori.) Un naționalism legitim deci, un naționalism de apărare în fața imperialismului sovietic care exploatarea sălbatic țara în timpul celor aproape două decenii care trecuseră de la ocuparea ei. Mă întreb chiar dacă el poate fi numit naționalism. Probabil că da, dar dacă-mi amintesc bine, el nu s-a manifestat atât printr-o retorică naționalistă – care, dacă o fi existat, ori era slab conturată, ori se afla numai în fașă – cât prin unele măsuri: întărirea elementului românesc din partid... (Mi se pare că atunci – sau poate ceva mai târziu, sub Ceaușescu – Partidul

Comunist din România era rebotezat Partidul

Comunist Român, marcând prin aceasta că nu mai e vorba de un comunism cu pretenție de universalitate, cu eventuale particularități în țările-părți constituente, ci de un comunism românesc devenit, în mod rizibil sub Ceaușescu, continuatorul tradițiilor revoluționare românești de totdeauna, de pe vremea lui Burebista încă...) Apoi antisemitismul deghizat, concretizat prin eliminarea tot mai masivă a

elementului evreiesc din partid și din aparatul de stat, precum și prin măsurile, la vremea aceea încă modeste, de restrângere a drepturilor populațiilor minoritare.

Întrebarea pe care mi-o pun și la care nu am, firește, un răspuns satisfăcător, poate datorită faptului că un răspuns nu e posibil, este nu atât dacă această fază era doar primul capitol dintr-un plan premeditat și bine pus la punct, având să ducă în final la aparent ciudata simbioză dintre comunism și naționalism, ci în ce măsură o asemenea evoluție a fost determinată de oameni – de unii oameni vreau să spun, ei înșiși, poate, unelte ale unei forțe mai puternice decât ei – sau se afla ocultată în înseși premisele ideologiei ce avea să devină hegemonă. Înclin să cred în cea de a doua ipoteză. Asta ar însemna că cei înzestrați cu puteri decizionale, Gheorghiu-Dej sau Ceaușescu în

România, Stalin în Uniunea Sovietică erau doar niște unelte în mâna unei ficțiuni totalizante numită comunism.

Dacă am dreptate – și tare mă tem că este așa

— Atunci am dreptul să spun că, din acest punct de vedere, deosebirea dintre totalitarismul comunist și cel naționalist este numai de fațadă, ambele totalitarisme conducând în final la unul și același lucru. Cu unele nuanțe, firește.

E interesant că, în ceea ce mă privește – chiar înainte de Ceaușescu, chiar sub Gheorghiu-Dej în ultimii săi doi, trei ani – am avut totdeauna sentimentul că naționalismul românesc este mult mai bine servit de comunism decât de către orice altă formă de guvernare.

I.S.: Eu mă întreb însă altceva. Nu mă refer la cei care dețin puterea, la zona aparentă sau ocultată a puterii. Ea există, dar nu vreau să mă refer la ea, ci la tabăra cealaltă. și anume, la niște oameni care militează pentru democrație, dar în același timp folosesc și discursul naționalist. Dacă ideologia naționalistă generează totalitarismul sau aluneacă cu o mare probabilitate în totalitarism, înseamnă că ei, în fapt, utilizează o armă ce s-ar putea oricând întoarce împotriva lor, împotriva atingerii țelului pe care și l-au propus. Aceasta este problema...

St. B.: ... și pericolul...

I.S.: Pentru mine, nu este atât de important faptul că apar o sumă de publicații în care doctrina legionară e prezentată în culori edulcorate, cu tonuri laudative etc. iar crimele lor sunt ascunse, așa cum gospodina leneșă mătură gunoiul sub covor. Faptul este pentru

mine mai puțin interesant. Mai importantă mi se pare acea stare de confuzie care face imposibilă – pentru niște oameni a căror bună-credință nu o pun niciun moment la îndoială – alegerea grâului de neghină.

Sigur că această situație survine și dintr-o necunoaștere a adevărului istoric, dar cred că una din rădăcinile ei trebuie căutată în incapacitatea de a expune și mai ales de a-ți asuma adevărul integral.

Asumarea adevărului integral este o operație foarte dureroasă pentru individ, pentru că el trebuie să se dezvăluie, să se lepede de orice fel de platoșă cu care se apără în mod firesc față de societate, față de mediu, sub care el își poate ascunde părțile vulnerabile, slăbiciunile lui. (Chestiunea asumării adevărului integral și efectele acestei dureroase operații asupra individului ar merita cu prisosință o discuție separată. Pentru că rezultatul ei este, în fapt, un alt individ.)

Or, tocmai această neputință de asumare a adevărului integral este la rândul ei producătoare de confuzie.

și atâta vreme cât în România mentalitatea generală nu va fi în vreun fel colorată (nu zic dominată!)

de recunoașterea necesității dezvăluirii adevărului integral, situația va rămâne în continuare confuză.

Eu cred că cei care astăzi militează pentru democrație, pentru europenizarea, pentru modernizarea țării, cei care produc peisajul extraordinar de interesant prin varietatea lui al presei de opoziție, ei ar trebui să fie elementele care să aducă în discuție această problemă așa cum este ea; ei ar trebui să aibă acest curaj, chiar cu riscul unei impopularități.

Pentru că, prin definiție, cei ce fac publicistică nu sunt oameni politici. Dacă oamenii politici sunt în mod firesc interesați de succesul de moment, pentru că ei urmăresc să atragă sufragiile unei mase de oameni, publiciștii n-ar trebui să fie interesați în aceeași direcție. Deci, dacă ei ar reuși (și este singura lor problemă

!) să acopere costurile publicației pe care o scot, în acea publicație ar putea scrie practic orice.

Aceasta este libertatea și în același timp responsabilitatea pe care o au, dacă vor să fie într-adevăr niște intelectuali, în sensul acceptat aici, în Occident, de la afacerea Dreyfus înapoi, deci de vreo sută de ani. (În paranteză fie spus, chestiunea am discutat-o, în unele ocazii cu oameni care editează publicații de opoziție. Ei mi-au spus că,

dacă publică materiale incomode pentru gustul publicului, publicația nu se mai vinde și dă faliment. După părerea mea, este doar o scuză a cărei menire este de a masca, de a acoperi, de a ascunde o realitate, un adevăr care este cu totul altul: lipsa curajului de a susține propriile opinii, de a te lupta pentru impunerea lor, lipsa fermității în propagarea anumitor idei, lipsa unei linii clare în gândire ș.a.m.d. Fiindcă o publicație serioasă nu se susține material exclusiv din banii încasați prin vânzarea ei, ci și pe alte căi, prin alte mijloace. Ea nu este făcută pentru ca să se conformeze gustului publicului, ci pentru ca să-l formeze. Altfel, care ar mai fi diferența dintre o publicație serioasă și una ușoară.

„De bulevard”, cum se spune?)

Sigur că se cere curaj – curajul de a înfrunta o opinie contrară, curajul de a accepta să fii insultat, batjocorit ș.a.m.d. Însă cineva trebuie s-o facă. Pentru că, dacă nimeni nu o face, starea de confuzie continuă, și bineînțeles că într-o astfel de atmosferă pot să apară toate fenomenele posibile.

St. B.: Aveți impresia că nu se face sau că nu se face suficient?

I.S.: Aș vrea să cred că nu se face suficient. Din pricini diferite. Nu vreau să pun niciun moment la îndoială sinceritatea și buna credință a acestor oameni.

Pun însă la îndoială capacitatea lor de a-și asuma niște situații dificile, pornind de la recunoașterea unor compromisuri pe care ei înșiși, mai mult sau mai puțin justificat, le-au făcut în trecut, pentru că de aici trebuie să pornească asumarea adevărului integral. De la asumarea adevărului asupra propriei biografii, a propriei istorii. Or, față de interesul acesta primordial – care este clarificarea unei atmosfere de confuzie –, a recunoaște o situație mai puțin plăcută pentru tine, ca individ, mi se pare a fi un preț foarte modest. Altfel nu-ți rămâne decât să te lamentezi permanent că populația țării este dezorientată, manipulată, că poate fi oricând manevrată de demagogi.

De partea cealaltă, omul simplu are capacitatea intuitivă de a-l recunoaște și respecta pe cel care spune adevărul. El îi recunoaște, la fel de bine, și pe cei care spun jumătăți de adevăruri; de unde și vorba că o jumătate de adevăr este mai rea decât o jumătate de minciună, dacă nu chiar decât o minciună întregă.

St. B.: Da, așa este. Ar trebui să li se spună lucrul acesta. Ar fi foarte important ca discursul acesta să pătrundă masiv în România.

Presupun că nu sunteți singurul care o spune, dar e bine să se spună din cât mai multe părți. E o operă de însănătoșire politică. și nu poate avea loc decât dacă există și terapeuți...

I.S.: Fără discuție că există un număr, aş zice, destul de însemnat – nu sunt numai câțiva! – de oameni care gândesc în felul acesta și în Occident, dar și în țară. Situația mea mă obligă să mă refer numai la cei de aici. Puncte de emisie există, fără discuție, dar rezonanța lor este deocamdată redusă.

Fenomenul are unele explicații. Unele, în trecutul foarte recent. Nu sunt numai intelectualii români de vină, ei moștenesc o anumită situație – o populație care timp de cincisprezece, douăzeci de ani a fost îndoctrinată într-un anumit sens; este evident că a lucra cu un astfel de material uman este foarte dificil.

Poate că ei ar trebui la început să se orienteze către acele segmente ale societății mai apte să primească un astfel de mesaj. Sunt evident niște chestiuni delicate și e greu, dacă nu imposibil, să încerci să le dezlegi de la distanță. Nici nu mi-aș permite, desigur, o asemenea întreprindere: nu doresc nici să dau sfaturi, nici să emit judecăți. Eu pot doar să exprim un anumit punct de vedere, personal și în a cărui valabilitate cred. Mai mult decât atât nu pot să fac.

În ceea ce-i privește pe intelectualii români care s-au stabilit de un număr de ani în străinătate, observ că la unii dintre ei apare o poziție oarecum asemănătoare.

St. B.: Da, pentru că noi trăim aici în alte realități.

I.S.: Mă întreb însă dacă ajungerea într-o astfel de poziție, sau măcar într-una apropiată, n-ar fi posibilă și în România?

St. B.: Probabil că da. Dar Dumnezeu știe care este exact situația de acolo. De aceea ar fi foarte important ca discursul liberal să pătrundă cât mai masiv în spațiul publicistic românesc. Acest spațiu fiind la ora actuală liber, se poate pătrunde în el.

I.S.: Aici intervine o altă chestiune, extrem de delicată și, în același timp, deranjantă. și anume că pătrunderea în spațiul publicistic românesc nu se poate face decât cu ajutorul unor intermediari din

România. și aici apar unele probleme pe care le-am putea socoti ca făcând parte din sfera mai largă a amorului propriu. Apare astfel, în primul rând, necesitatea ca cel din România, intermediarul, să te accepte pe tine cu poziția ta. Pentru că s-ar putea ca pentru el, un om de acolo, poziția ta, un om de aici, să nu fie comodă.

Pe de altă parte, există în momentul de față în

România o dorință generală, datorată probabil expandării dintr-un spațiu închis, ca fiecare să-și expună propriile idei într-o cantitate pe cât s-ar putea de mare. Se tipăresc valuri de cuvinte și fiecare dintre emitenți dorește să acopere un spațiu tipografic cât mai întins.

Aceasta este situația în momentul de față: pătrunderea din afară este dificilă, pe de o parte, iar pe de altă parte, efectul unei asemenea penetrații se pierde în agitația generală. Apar, desigur, în mai toate publicațiile de opoziție, texte trimise de intelectuali români stabiliți în străinătate. Ele apar însă diluate într-o masă de texte produse în România. Dacă primele ar apărea separat, concentrate într-o anumită publicație, de sine stătătoare, sau ca o secțiune a unei publicații de acolo, efectul lor ar fi cu totul altul, cel puțin pentru că ele ar ilustra un anumit punct de vedere, diferit în multe privințe de cel al intelectualilor români din țară. Or, exact de acest lucru este nevoie.

St. B.: Acestea sunt limitele procesului.

I.S.: Nu ne rămâne decât să sperăm că într-un viitor, pe care-l dorim cât mai apropiat, situația se va schimba. În general, intelectualii români stabiliți în străinătate continuă să arate, după trei ani, aceeași disponibilitate în transmiterea unei anume experiențe.

Chiar dacă unii nu mai au entuziasmul de la început, cei care au renunțat la intenție nu sunt deocamdată prea numeroși. Trebuie să constatăm cu părere de rău că între intelectualii români stabiliți în străinătate și cei din țară există destul de importante deosebiri de mentalitate care, în bună măsură, sunt rezultatul unor evoluții în condiții esențial diferite, dar și al rupturii pe care a constituit-o schimbarea mediului cultural pentru fiecare dintre noi. Unii sunt de părere că între cele două grupuri de intelectuali români s-ar fi creat o fisură care are toate șansele de a se lărgi cu trecerea timpului. Chestiunea este extrem de importantă și merită cu prisosință să fie analizată într-o discuție separată.

Cel puțin deocamdată, după părerea mea, nu se văd zorile unei modificări în mentalitatea dominantă în România. Căci despre asta e vorba. și forțele care, într-un fel sau altul, frânează libera circulație a ideilor sunt, pentru masa populației de acolo, absolut nefaste.

Pentru că ideile acestea, chiar dacă pot să pară ceva mai insolite, mai ciudate, ar trebui totuși lăsate să pătrundă, ele putând deveni

agenți de coagulare ai unei alte mentalități atât de necesare.

St. B.: Am impresia că schimbul nostru de scrisori, în măsura în care poate fi dat publicității în România, poate ajuta într-o oarecare măsură acestui proces de clarificare. Este în fond o încercare de demistificare a unei ideologii, pregnantă la vremea respectivă, dar care la ora actuală mie îmi apare absolut desuetă în perspectivă istorică, asemenea tuturor formelor de totalitarism.

Aș numi epoca pe care o trăim acum, parafrazându-l pe Fukuyama, epoca sfârșitului totalitarismelor.

Totalitarismul ca experiență politică a fost, evident, infirmat. Nu știu ce se va întâmpla peste cincizeci sau o sută de ani, când vor apare alte forme politice, dar totalitarismul, așa cum l-am cunoscut noi, a fost aruncat la lada de gunoi a istoriei, cum spuneau amicii noștri marxiști. Este un câștig. Oricât de dureros ar fi drumul care trebuie parcurs de aici înainte, lucrul acesta este câștigat.

I.S.: Secolul totalitarismelor este totuși un secol pierdut pentru umanitate și e destul de dificil de afirmat astăzi că omenirea în ansamblul ei va reuși să găsească o ieșire din această aparentă fundătură în care a intrat. Nu mă refer atât la țările democrate, la țările industrial dezvoltate, cât la restul omenirii – trei sferturi sau poate mai mult din populația globului – care, dintr-un motiv sau altul, dar și datorită totalitarismelor și a efectelor lor la scară planetară, se află astăzi aproape de condiția unui boxer înghesuit în colțul ringului. În ce măsură omenirea va reuși să găsească o ieșire, confruntată fiind și cu marile încercări în ce se prevăd pentru începutul secolului viitor – cea demografică, cea climatică, cea ecologică – rămâne o întrebare deschisă. De aceea problema care se pune pentru toate aceste țări care au ieșit de sub comunism este de fapt o chestiune de timp. Timpul nu așteaptă. Cine va reuși să sară la timp în trenul aflat în mișcare, îl prinde. Cine nu, îl va privi de pe peron cum trece dincolo de semnale. Aceasta este în fapt problema și ceva mă face să cred că ea n-a fost prea bine înțeleasă în România, în general.

St. B.: Aveți dreptate, pentru că așa s-a și întâmplat după al doilea război mondial. Au fost țări care au prins trenul și au fost țări care l-au scăpat. Germania vestică, Japonia, Coreea de Sud, Taiwan, Hong-Kong au prins acest tren...

I.S.: Da, cu deosebirea că exemplele pe care le-ați dat au fost niște țări care au prins sau nu trenul în funcție de o situație

militar-strategică dată.

De exemplu, ne putem întreba ce șanse ar fi avut democrația în Germania în absența trupelor de ocupație americane, engleze și franceze? La finele celui de al doilea război mondial, cortina de fier a reprezentat o barieră impusă – granița dintre două armate care au impus într-o parte și în cealaltă propriul sistem economico-socio-politic. În deplină conformitate cu destăinuirile făcute de Stalin unui corespondent de presă iugoslav chiar înainte de încheierea ostilităților.

În momentul de față, situația este fundamental diferită, pentru că în condițiile prăbușirii sistemului comunist aceste popoare, aceste societăți au deplina libertate de a se angaja într-un fel sau altul, mai devreme sau mai târziu, pe o anumită cale.

St. B.: Eu am dat exemplul prosperității uluitoare din țările care s-au angajat pe calea economiei de piață. Magia aceasta este foarte puternică. Faptul că în România dezamăgirea pe care au suferit-o românii, neavând de a doua zi o economie prosperă, a făcut posibilă recrudescența unui naționalism, nu elimină modelul. El rămâne mai departe ca o seducție.

I.S.: Au într-adevăr acest exemplu în față. Pe de altă parte, într-un alt plan, intervin acele tendințe care țin, să zicem, de securitatea socială a individului

— Mai exact teama lui firească de a se avânta pe un drum necunoscut. Aici apare acea problemă pe care o atinsesem la începutul discuției noastre, că între libertate și bunăstare individul alege de cele mai multe ori bunăstarea. (Pusă desigur între ghilimele, pentru că nu e vorba atât de o stare de prosperitate cât de o oarecare siguranță în privința zilei de mâine.)

De aici, desigur, și părerea de rău pentru pierderea siguranței din timpul lui Ceaușescu.

Fenomenul acesta este, se pare, destul de puternic, mai ales la niște populații slăbite din punct de vedere biologic. Deoarece consumul pe care comunismul l-a realizat nu s-a limitat la secătuirea bogățiilor naturale, ci a afectat și potențialul biologic al oamenilor. Ei sunt astăzi mult mai uzați la o anumită vârstă decât cei care au trăit într-o societate cât de cât prosperă economic. (Într-un interviu acordat unui post de radio, unul din generalii care au făcut parte din complotul împotriva lui Ceaușescu afirma că, la jumătatea anilor '80, la examenul

medical pentru recrutare două treimi din tinerii români nu mai îndeplineau baremurile minime pentru a fi declarați „apți pentru serviciul militar”. Generalul dădea acest exemplu pentru a ilustra gradul de mizerie în care era ținută populația de către

Ceaușescu și clica sa. Informația este zguduitoare.

Lucru curios: cel care-i punea generalului întrebările nu s-a arătat deloc interesat de această afirmație!)

De aceea mi se pare absolut firească reținerea oamenilor de a se avânta pe o anumită cale care reclamă de la ei un anumit consum de energie. Ei nu mai dețin acest minim disponibil energetic.

St. B.: și nici nu mai au formele mentale adecvate.

I.S.: Nu au practic un suport. Nu au o motivație, cum se spune aici. Or, lucrul acesta – absența unei motivații – este una din marile lipsuri care se constată în România. Dar motivația aceasta trebuie să fie dată, în fapt, de către intelectuali. Aici apare rolul pe care ar trebui să-l joace intelectualul în societate. În ce măsură intelectualii din România răspund acestei esențiale îndatoriri a lor, întrebarea rămâne deschisă.

Eu nici nu pot și nici nu vreau să răspund la ea. Cum am mai spus, obligația mea se limitează la expunerea unui anumit punct de vedere.

St. B.: Exact acesta este lucrul care mă incită și pe mine în bruma de activitate pe care o mai întreprind în această direcție: un fel de obligație.

I.S.: Ca să revenim la subiectul discuției noastre despre ideologia Mișcării legionare, pentru că ați făcut o mărturisire în legătură cu amicul din România și scrisoarea sa, vreau să spun că, pentru mine, prima scrisoare pe care mi-ați trimis-o în luna iulie a declanșat materializarea unei nevoi pe care o simțeam mai de multă vreme, și anume de a-mi spune punctul de vedere în privința ideologiei legionare, în particular, în privința ideologiei naționaliste, în general, dar mai ales despre poziția pe care au adoptat-o unii intelectuali români de frunte în perioada interbelică.

Cred că lucrul acesta este cel mai important. Pentru că dacă ideologia Mișcării legionare poate fi considerată un capitol clasat al istoriei, dacă ideologia naționalistă în actualul stadiu de dezvoltare a tehnicii

— Să ne limităm la aceasta – este aproape un nonsens,

problema poziției adoptate atunci de unii dintre intelectualii români merită să fie discutată.

Pentru mine a fost absolut deconcertant să constat

(după ce am ajuns în Occident, pentru că în România nu am avut acces la această informație) și să înțeleg cum s-a modificat într-o perioadă istorică relativ scurtă

— Să zicem, între 1920 și 1938, deci în mai puțin de douăzeci de ani – raportul de forțe pe scena culturală românească pe care se confruntau, uneori mai pașnic, alteori mai violent, curentul intelectual europenizant, modernizant, liberal și democratic, și curentul intelectual antieuropenizant, antimodernizant, antiliberal și antidemocratic. Cum la începutul anilor '20 curentul dătător de ton, cu cea mai mare greutate, era cel democratic, pentru ca în mai puțin de douăzeci de ani să fie aproape redus la tăcere, și nu prin cine știe ce măsuri polițienești – așa cum s-a repetat după puțini ani sub comuniști – ci printr-o schimbare de mentalitate.

Scena culturală românească a fost dominată practic de niște intelectuali funciarmente antidemocrați și m-am cutremurat aflând că intelectuali români de primă mână, dintre care unii s-au bucurat mai târziu, în Occident, de o recunoaștere unanimă, nici n-au clipit când comilitonii lor întocmeau listele negre unde apăreau, printre multe alte figuri de prim plan ale culturii românești, un P.P. Negulescu sau un E.

Lovinescu. și nici n-au vărsat măcar o lacrimă de rușine atunci când aceiași comilitoni i-au asasinat bestial pe Nicolae Iorga și Virgil Madgearu.

St. B.: Cred însă că este o falsă impresie. Sunteți mai tânăr decât mine, eu am mai prins ceva din perioada respectivă. Legionarii au căpătat mare avânt abia în ultimii ani – prin 34, 35, 36 –, până atunci nimeni nu i-a prea luat în serios. și chiar dacă ei au căpătat vigoarea pe care au căpătat-o în acești ultimi câțiva ani, intelectualitatea cealaltă nu era eliminată, nu era dată la o parte. Ea continua să existe. Era o altă parte, cealaltă jumătate a spectrului intelectual românesc.

I.S.: Da, dar mult redusă în posibilitățile ei de exprimare.

St. B.: într-adevăr, ea nu mai avea aceeași forță, pentru că mișcările totalitare din Europa căpătaseră o foarte mare vigoare – național-socialismul german și fascismul italian –, erau în plină ascensiune și expansiune.

I.S.: Acestea erau condițiile exterioare. Nu aş dori să cădem în greşeala de a da iarăşi vina pe exterior...

Să ținem seama de aceste condiții exterioare, evilnconsistente – ascensiunea fascismului și a nazismului –, dar să ne referim la situația dinăuntru, de la noi.

Acest dezechilibru în favoarea curentelor autarhice, de închidere, devine atât de mare încât în sfera politicului se instalează o mentalitate antibolșevică, datorită căreia, orbește, nu s-a mai văzut pericolul hitlerismului. Iar ca rezultat practic, circa cinci sute de mii de vieți omenеști se pierd în campania din

Răsărit, pe pământ ne-românesc, în locuri în care, istoricește vorbind, noi nu am ajuns niciodată. Apoi, pentru a ne spăla păcatele din Răsărit, au mai pierit încă vreo două sute de mii de oameni în campania din Apus. Din punct de vedere al pierderii de vieți omenеști într-o campanie militară, am avut un număr asemănător celui din primul război mondial. După primul război mondial – bineînțeles, în niște condiții de excepție – s-a realizat România Mare. După al doilea război mondial nu s-a realizat nimic.

St. B.: Totuși eu îndrăznesc să spun că în 1940, când legionarii și Antonescu au venit la putere, ei nu erau dominanți, neavând un suport în populație. Ei au venit la putere grație unui concurs de împrejurări externe. Dacă poporul român ar fi avut la vremea aceea o opțiune liberă, ar fi ales în continuare democrația. Cât de slabă a fost democrația în România! Așa era curentul de opinie.

I.S.: Dar nu s-a mai pus problema aceasta.

St. B.: Nu s-a mai pus. și apoi au fost și cele două catastrofe: cedarea Basarabiei, pe de o parte, și cedarea

Ardealului de Nord, pe de altă parte, care au creat stindardul de luptă pentru Antonescu în campania din Răsărit, sperându-se în restituirea ulterioară a Ardealului de Nord.

I.S.: și mai este o chestiune ale cărei penumbre se prelungesc până astăzi și vor dăinui probabil încă un număr de ani. Nu numai că această orbire ideologică antibolșevică – și îi spun „orbire ideologică”.

pentru că bolșevismul nu reprezenta un pericol intern în România...

St. B.: Intern, în niciun caz!

I.S.: ... după reforma agrară de la sfârșitul primului război mondial, bolșevismul n-a mai avut nicio șansă în România...

St. B.: Era un pericol extern. Ceea ce s-a și văzut în 1944, când rușii au adus la noi bolșevismul în vârful baionetelor.

I.S.: Desigur. Orbirea ideologică antibolșevică nu a dus numai la pierderile de soldați români într-o campanie militară în care nu erau urmărite interese naționale, ci și la un genocid de ordinul a sute de mii de oameni. Ceea ce în istoria poporului român nu s-a mai întâmplat. Nu putem nega faptul că în

Evul Mediu au avut loc și la noi unele pogromuri, dar nu la nivelul acesta!

St. B.: Da, categoric.

I.S.: Or, aceste crime au fost complet acoperite de orbirea ideologică antibolșevică.

Nu numai că genocidul a fost executat de niște oameni care nu aveau, să zicem, cu doi sau trei ani înainte, vreo motivație în acest sens; dar el nu a fost luat la cunoștință de societatea românească, în așa fel încât până astăzi el nu e recunoscut ca atare. și când spun asta nu mă refer la niște oameni care dintr-un motiv oarecare nu vor să-l recunoască, ci la omul obișnuit de pe stradă, a cărui bună credință nu poate fi pusă la îndoială. El refuză să accepte că astfel de lucruri, la un asemenea nivel, s-au întâmplat. și totuși ele s-au întâmplat...

Aceasta este problema care mă frământă și aici văd pericolul repetării istoriei. Pentru că, dacă privim situația din fosta Iugoslavie, nimeni nu ne poate garanta astăzi că ceva asemănător nu s-ar putea dezlanțui într-un viitor apropiat și în România.

Nu de dragul de a discuta o anumită perioadă trecută, nu de dragul de a culpabiliza pe X sau pe

Y, nu de dragul de a mai coborî anumite statui de pe soclurile pe care au fost înălțate, ci numai din dorința de a împiedica istoria să se repete. Pentru că, dată fiind situația din fosta Iugoslavie, dar și din alte zone răsăritene, și date fiind evenimente petrecute la Târgu

Mureș sau Bolintin, eu cred că avem în față un pericol major și orice efort de a-l preîntâmpina este pe deplin justificat.

St. B.: Sunt absolut de acord cu acest punct de vedere.

I.S.: Vă propun să încheiem aici discuția noastră.

Deggendorf, 29 noiembrie 1992

254 Cazul Mișcării legionare

Deggendorf, 7 decembrie 1992

Stimate domnule Solacolu.

Recitind textul pe care mi l-ați trimis, al convorbirii pe care am avut-o luna trecută, mă simt obligat să vin cu unele completări și observații. Mai ales fraza, cum că mi-ar fi indiferent cine-mi este stăpânul, cere un comentariu, deoarece se poate preta la interpretări tendențioase sau calomnii.

Consider că această afirmație – evident îngroșată și spusă poate chiar cu intenția de a scandaliza – este în principiu justă. Încerc să mă explic.

Oamenii sunt, prin însăși condiția lor biologic-socială, inegali (am văzut ce a ieșit din încercările de a reforma lumea și de a crea o societate de egali); de când este lumea și pretutindeni au existat bogați și săraci, conducători și supuși. În linii mari se poate spune că între cei doi poli a acționat mai totdeauna un oarecare echilibru, instabil firește și rupt în repetate rânduri mai ales în favoarea celor bogați și/sau puternici.

Totuși, nu poate fi negat un anumit progres în aplanarea acestui antagonism de-a lungul timpului, distanța dintre cele două categorii fiind astăzi considerabil redusă în țările dezvoltate, conceptul tradițional de sărăcie fiind înlocuit în țările vestice de un standard de viață ce satisface aproape pe oricine. La care dacă adăugăm respectarea drepturilor omului și legislația de protecție socială înscrise programatic în constituțiile țărilor democratice, ajungem la acea situație cvasi-ideală de contract social despre care vorbea

Jean-Jacques Rousseau în urmă cu aproximativ două sute de ani. Ceea ce vorbește, poate, într-o oarecare măsură în favoarea perfectibilității contractului social.

Oricum ar fi însă, fiecare om aparține prin definiție uneia dintre cele două categorii – sau evenInconsistențtulelor straturi intermediare acționând într-o anumită măsură ca un tampon între cele două extreme. și, evident, această apartenență nu este definitivă sau imuabilă, orice om putând oscila în principiu între cei doi poli, un sărac putând deveni bogat sau invers, un condus conducător sau viceversa.

Am spus de fapt niște truisme de care ar trebui să mă rușinez dacă ele n-ar fi atât de prosteste ignorate sau chiar voit ocolite atunci când se discută de pe poziții partizane problematica naționalismului.

Ce vreau să spun prin aceasta? Că dacă ar trebui să mă definesc – sau să-mi definesc locul, apartenența – în raport cu această împărțire întrucâtva simplistă a omenirii, va trebui să constat că sunt, ca

majoritatea semenilor mei de altfel, un supus. Sunt, cu alte cuvinte, condus de cineva care deține puterea, fie economică, fie politică, indiferent dacă această putere s-a constituit independent de voința mea sau este delegată de mine. Altfel exprimat, oriunde aş trăi în lume, în România, în Germania, în Statele Unite sau în Australia, eu ori fac parte dintre cei supuși, ori dintre cei care conduc sau dețin puterea. Cuvântul „la stăpân” este poate prea tare, dar l-am folosit intenționat pentru a scoate și mai mult în relief această condiție de care niciunul dintre noi nu scapă.

Evident, „a fi la stăpân” este o expresie care trebuie nuanțată. Stăpânul poate fi bun sau rău, drept sau nedrept. și cum nu e vorba de o simplă relație contractuală cum este cea de muncă, afectând numai o parte a ritmului cotidian, numai un anumit număr de ore pe zi, ci poate influența hotărâtor viața mea pe o perioadă nedefinită de timp, nu-mi este deloc indiferent în ce societate trăiesc, dacă stăpânul sau modul de organizare a societății îmi lasă o marjă suficientă pentru a mă simți bine sau nu. Această marjă înseamnă, după cum vă spuneam și în convorbirea noastră recentă, un anumit standard de viață care să-mi permită să trăiesc decent (dar depinde în ultimă instanță de mine, căci oricât de ridicat ar fi standardul de viață într-o țară civilizată nu este deloc exclus ca eu să trăiesc la periferia acestei societăți și să nu mă bucur de el. Este însă o altă poveste și ține în mare măsură de calitățile mele personale și de modul în care înțeleg eu să trăiesc) și asigurarea unor drepturi cetățenești care să-mi întrețină sentimentul că sunt un om liber și stăpân pe deciziile sale. Această ultimă condiție e poate mai importantă decât prima, pentru că în anumite situații oricât m-aș strădui să-mi ameliores standardul de viață, eforturile mele pot fi blocate de absența celei de a doua condiții.

După cum se poate vedea foarte ușor, această relație a mea cu societatea în care trăiesc – și care ia de regulă contururile unei țări anume – nu are nimic de a face cu naționalitatea căreia ai aparțin. Se poate astfel prea bine să mă fi născut într-un stat dominat de o ideologie naționalistă și să nu mă simt deloc bine acolo, fie pentru că divergențele mele de opinie cu statul conducător reverberează negativ asupra standardului meu de viață (blocându-mi spre exemplu ascensiunea socială, supus fiind boicotului economic ș.a.m.d.), fie pentru că drepturile mele cetățenești sunt simțitor amputate. Ca să nu mai vorbesc de posibilitatea deloc neglijabilă de a mă marginaliza

voluntar, existența mea în societatea respectivă fiind incompatibilă cu valorile morale de la care mă reclam.

Se-nțelege că situațiile pe care le-am atins mai sus în trecut sunt caracteristice mai ales țărilor cu o structură dictatorial-totalitară, fie că naționalismul este doctrină de stat, fie că este repudiat. Ce-mi rămâne de făcut în această situație?

Nu-mi rămân în linii mari decât trei opțiuni. Fie să mă conformez, acceptând tot felul de compromisuri în contradicție cu ideile sau interesele mele, fie să mă ridic, eventual cu arma în mână, împotriva unei astfel de orânduiri. Sau – o a treia eventualitate – să mă expatriez, dacă e posibil.

Știu din proprie experiență ce însemna o astfel de marginalizare sub orânduirea comunistă (sub cea național-consistențional-socialistă nu putea fi altfel, cu singura deosebire că dacă eventual mai dispuneai de ceva avere te puteai retrage într-un turn de fildeș) și cât de greu era realizabilă o expatriere. Ce rămânea de făcut? Doar încercarea de „aranjare” – de o manieră sau alta – cu regimul, soluție foarte comodă și chiar foarte lucrativă dar cu consecințele dezastruoase pe care astăzi le cunoaștem prea bine pentru că le-am auzit din chiar gura celor implicați.

După cum prea bine știți, pentru mine – și pentru

Dumneavoastră bănuiesc că a fost la fel – nu putea fi luată în considerație decât expatrierea, deoarece o

„Aranjare” cu regimul era prin definiție exclusă.

Am plecat deci către una din țările liberale care-mi acordau eventual azil. Nota bene, nu am plecat nici în Uniunea Sovietică, nici în Cuba sau Vietnam, după cum n-aș fi plecat nici în Germania național-socialistă sau Italia fascistă, dacă ele ar fi continuat să existe, ci într-o țară liberală. Într-o țară liberală, deci, și unde există, ca pretutindeni, oameni bogați și oameni săraci (cuvântul poate că nu se mai potrivește pentru Germania Federală sau pentru alte țări occidentale, unde oameni săraci în adevăratul înțeles al cuvântului nu mai există), conducători și conduși. Și, bineînțeles, ajungând în Germania Federală, am știut foarte bine că voi face parte prin forța lucrurilor dintre cei care sunt conduși (adică „la stăpân”) și că depindea de capacitatea sau de interesele mele dacă voi ajunge cândva printre cei bogați sau puternici, ori voi rămâne în continuare în categoria celor cu venituri modeste. În orice caz, forma de orânduire

din

Germania Federală făcea sau face posibil ca în principiu oricine să poată ajunge om bogat sau cu stare.

Prin urmare și eu, dacă aș fi avut astfel de năzuințe.

Nu văd deci un conflict posibil între mine și țara care m-a adăpostit, dacă și atâta timp cât cele două condiții despre care am vorbit mai înainte sunt respectate. Acest lucru este valabil atât pentru

Germania Federală cât și pentru Anglia, Franța sau

Statele Unite, țări în care frâiele puterii – economice și politice – se află în mâinile unor oameni care n-au nimic de a face cu națiunea mea de proveniență. În consecință, din moment ce fac parte dintre cei mulți și anonimi, din moment ce sunt „la stăpân”, e puțin relevant dacă stăpânul e neamț, francez sau american.

Mai mult decât atât. În momentul în care s-a pus acut problema expatrierii mele, puteam la fel de bine să merg în Israel, în măsura în care acest stat corespundea celor două cerințe elementare despre care a fost vorba și-n măsura în care ar fi fost dispus să-mi acorde azil. Aceasta pentru a sublinia cu și mai mare pregnanță cele spuse în cursul discuției noastre, că mi-este egal cine deține puterea efectivă în statul respectiv, dacă ea se află pasămite în mâna unor evrei sau a „evreimii internaționale”, cum se mai spune încă și astăzi în limbaj antisemit. În primul rând trebuie văzut dacă este într-adevăr așa. În al doilea rând trebuie arătat de ce acest lucru este neapărat dăunător în cadrul unei economii liberale.

Eu, în orice caz, nu văd în ce ar consta dezavantajul sau pericolul.

Știu, un naționalist din România (sau chiar din diasporă) mi-ar putea replica pe loc că argumentele mele sunt inacceptabile, pentru că mi-am trădat patria sau neamul.

Lăsând la o parte stupiditatea și arbitrarul unei astfel de afirmații, care în cazul României nu are nici măcar un minimum de temei istoric, știut fiind că rezistența anticomunistă în România (după zdrobirea rezistenței din primii ani, care a luat pe alocuri forme eroice) a fost, cel puțin în ultimii douăzeci și cinci de ani, ca și inexistentă, ea reprezintă o distorsionare de rea credință a unor fapte prea bine cunoscute. Se știe de pildă că Statele Unite ale Americii (și nu numai ele) sunt o țară de emigrație unde și-au găsit adăpost nenumărați persecutați veniți din toate părțile globului.

Înseamnă că acești refugiați („expatriati”) erau niște trădători de patrie, că ei au ales calea ușoară a expatrierii în loc să lupte cu arma în mână împotriva nedreptății și asupririi în țara lor de obârșie?

Mai mult decât atât. Populația Statelor Unite ale

Americii este formată dintr-un număr imens de oameni veniți de pretutindeni – albi, negri sau galbeni.

și care, dincolo de proveniența rasială, mai provin și din niște națiuni foarte diferite. Se mai poate vorbi în astfel de condiții despre o națiune americană (desigur că se poate vorbi, dar atunci trebuie să înțelegem în prealabil criteriile folosite în definirea conceptului de națiune, fiind foarte evident că ele diferă de cele folosite atunci când e vorba de definirea națiunii germane sau engleze, bunăoară) sau, mai ales, de un

„Naționalism” american? Mai are vreun sens o astfel de noțiune când e vorba de poporul american?

Evident, cele expuse mai sus nu exclud conflicte posibile între grupele de populație care alcătuiesc

„Națiunea” americană (eu i-aș spune mai degrabă poporul american). Important este că în fața legii toate aceste grupe de populație și fiecare individ sunt egali, împărțind în mod egal șansele de a se afla printre conducători sau conduși, printre bogați sau săraci. Important este însă și faptul că fiecare cetățean, inclusiv eu, dacă mă expatriez în Statele Unite, am aceleași drepturi ca oricare alt cetățean al Statelor

Unite, respectiv dreptul de a-mi făuri viața așa cum doresc, în funcție de capacitățile, posibilitățile și șansele mele personale. Iar dacă într-adevăr unii evrei – din partea mea fie ei chiar foarte mulți – dețin poziții de vârf în economia și administrația americană, cum susțin mulți antisemiți, atunci este meritul lor și nu pot decât să-i felicit. La urma urmei, dacă este așa și dacă acesta este un lucru atât de rău, de ce atâția oameni țin morțiș să ajungă în Statele Unite?

De altfel, în spatele unor astfel de afirmații – ca și al multor altele provenind din arsenalul ideologic al marxismului sau național-socialismului – se ascund – cum să le numesc? – instincte primitive, de regulă ura celui sărac împotriva celui bogat, tradusă în marxism prin expresia „exploatare capitalistă” (ignorându-se sau trecându-se sub tăcere rolul social al capitalului) sau în național-socialism prin formula „complotului iudeo

— Plutocrato-bolșevic” pentru stăpânirea lumii. Cât de insidios s-a strecurat această otravă în sufletele sau mințile noastre se poate vedea cel mai bine în reproșul pe care și astăzi oameni care nu pot fi acuzați de rea credință îl aduc Statelor Unite, că duc o politică imperialistă (înțelegând prin imperialism tot ce poate fi mai rău, un fel de distilat absolut al exploatării capitaliste). E suficient să urmărești cu ureche sensibilizată declarațiile unor oameni care ar trebui să fie avizați, ca să sesizezi imediat accentele antiamericane, ca să nu mai vorbesc despre antiamericanismul latent al unei bune părți a populației vest-europene (nu numai germane!), unde parcă s-a uitat cu desăvârșire că americanii au contribuit substanțial la eliberarea popoarelor europene de sub hitlerism și că lor le datorează, chiar dacă indirect, standardul de viață uluitor de care se bucură în prezent.

Or, Statele Unite ale Americii n-au dus niciodată în istoria lor și, bineînțeles, nu duc nici astăzi o politică imperialistă. Mobilul lor în implicarea militară în diferite părți ale globului a fost de o cu totul altă natură, iar dacă sunt incriminate interesele lor economice în diversele zone ale lumii, este un lucru foarte legitim, fiecare stat având interesele sale economice

și ar fi fost imposibil ca în cazul Statelor

Unite să fie altfel. Spre exemplu: este o prostie, dacă nu expresă rea credință, să afirmi (cum am auzit în repetate rânduri din partea unor oameni politici autorizați sau a unor așa-ziși experți în problemele Orientului

Mijlociu) că implicarea Statelor Unite în conflictul militar irakian a fost dictată de interesele lor pentru petrolul din acea regiune a lumii. Bineînțeles că Statele Unite erau – și sunt – interesate să aibă acces liber la petrol, dar acest acces corespunde nu numai intereselor lor ci și ale oricăreia dintre țările industrializate din lume. La urma urmei, Statele Unite dispun de suficiente rezerve de petrol ca să se poată lipsi de petrolul din zona respectivă. Nici măcar prețul mondial al petrolului nu este fixat de Statele

Unite, el fiind stabilit de către țările producătoare în funcție de interesele lor economice și comerciale.

Întâmplarea a făcut ca tocmai zilele acestea să citesc excepționala carte pe care Stanley Karnow a scris-o despre războiul din Vietnam. Pornit să dezleg, atât cât este posibil, enigma eșecului american în războiul vietnamez, m-am văzut atras în tot felul de

considerații paralele, dintre care tocmai problematica pe care o discutăm noi acum, cea a naționalismului, reiese cu mare vigoare.

Suntem poate prea înclinați să extrapolăm experiența noastră din anii comunismului la alte popoare și credem cu prea mare ușurință că pretutindeni în lume lucrurile s-au petrecut la fel. și, pentru că a venit vorba, deoarece și azi se mai susține că evreimea internațională s-a servit de comunism ca de o mască pentru a-și asigura dominația mondială sau că fără evrei comunismul în România n-ar fi existat, ar fi fost altfel, național poate, cu alte cuvinte „mai bun”.

(am arătat la vremea respectivă inanitatea unei astfel de afirmații), îmi permit să observ că în Vietnam comunismul n-a fost adus de evrei. Nici nu știu dacă în Vietnam există evrei, probabil că da, dar cu siguranță că ei sunt ne semnificativ de puțini.

Comunismul în Vietnam a avut de la început o puternică tentă naționalistă. Aș putea spune chiar că fără naționalism comunismul (prezent doar în mintea și intențiile câtorva militanți reuniți în jurul lui Ho și

Min) n-ar fi avut nicio importanță, nici n-ar fi existat, naționalismul fiind motorul principal sau poate chiar exclusiv al rezistenței armate opuse cu îndârjire francezilor și americanilor. Nu-mi pot da seama în ce măsură naționalismul vietnamez era ceea ce am numit un naționalism „legitim”, care în mintea mea în cazul

Vietnamului înseamnă o reacție de apărare a demnității umane călcate în picioare în timpul dominației coloniale. În orice caz, n-am auzit și Karnow nu citează nimic referitor la formele delirante luate de naționalismul românesc pe vremea lui Ceaușescu și care continuă să mai dăinuie la unii dintre discipolii săi de astăzi.

Vă sunt deja cunoscute obiecțiile mele privitoare la

„Naturalitatea” naționalismului ca să nu mai trebuiască să le repet acum. Aș vrea numai să vă amintesc despre deosebirea pe care Leonard Peikoff o face, în articolul pe care l-ați publicat în ultimul număr (139/

141) din Dialog, între patriotism și naționalism, acesta din urmă însemnând, potrivit autorului, să-ți iubești țara (patria, națiunea) indiferent dacă are sau nu dreptate. Cu acest ultim fel de a-ți iubi țara, evident, nu pot fi de acord. Dar voi reveni de îndată asupra acestui lucru.

În măsura în care naționalismul vietnamez reprezenta o reacție

de apărare la anii îndelungați de ocupație străină, el era legitim, fiind chiar aproape o datorie a fiecărui cetățean de a pune mâna pe armă și a-și apăra demnitatea rănită. Dar... (și aici intervine un dar) conducerea vietminh-ului a făcut cel puțin două greșeli grave de apreciere: nu s-a folosit de toate posibilitățile existente pentru a obține o rezolvare pașnică a conflictului (scutind astfel poporul vietnamez de o cumplită suferință inutilă), ceea ce ar fi putut să însemne acordarea eventuală a independenței în cadrul unui fel de commonwealth francez (și dacă ar fi avut cu adevărat instinct politic ar fi trebuit să-și dea seama că vremea colonialismului a trecut, că trend-ul general era de decolonizare) și a confundat intervenția americană în Vietnam cu un fel de neocolonialism în care schimbat era numai stăpânul. Nu acesta era mobilul intervenției americane în Vietnam.

Din păcate, conducerea vietminh-ului, victimă fără voie a frazeologiei marxiste insuficient digerate, a rămas captivă clișeeelor bine cunoscute despre exploatarea capitalistă, imperialism și mai știu eu ce, și a târât țara în ceea ce aș numi dezastrul de azi.

Mi s-ar putea răspunde că Vietnamul a ieșit victorios din această confruntare, învingând – el, un popor mic și luptând aproape cu mâinile goale – cea mai mare putere militară mondială. Nu sunt deloc sigur că este așa. Un lucru este însă absolut sigur: că americanii nu i-au putut învinge până la urmă pe vietnamezi, trebuind în final să accepte încetarea ostilităților. În niciun caz nu se poate spune însă că vietnamezii ar fi câștigat războiul, că i-ar fi învins pe americani. Au dat dovadă, fără îndoială, de o dârzenie excepțională și de un patriotism (era patriotism? era naționalism?)

fără egal. Dar cu ce preț! (și la ce bun? se va vedea imediat.) Căci propria lor conducere (națională!) nu s-a sinchisit câtuși de puțin de factorul uman. Astfel, într-o discuție cu Karnow, generalul Giap – „legendarul”.

general Giap – afirma: „În fiecare minut mor pe pământ sute de mii de oameni. Viața sau moartea a o sută, a o mie sau a zeci de mii de oameni, chiar dacă sunt compatrioții noștri, înseamnă puțin”. Iar la întrebarea lui Karnow, cât timp ar fi continuat lupta împotriva Statelor Unite, răspunsul lui Giap a fost:

„Încă douăzeci de ani, poate o sută de ani, atâta timp cât ar fi fost nevoie pentru a cuceri victoria, indiferent de preț” (sublinierea îmi aparține). Nu înseamnă oare să substitui mijlocul scopului? Căci ce

sens mai are o astfel de victorie, dacă nu mai supraviețuiește nimeni care să se bucure de ea?

Dar nu despre aceasta este vorba ci despre soarta

„Victoriei”, cu alte cuvinte despre consecințele acestui naționalism pe care l-am numit, de dragul discuției.

„Legitim”. Căci „victoria” (o victorie morală, fără îndoială)

poporului vietnamez s-a întors până la urmă împotriva lui. Unde s-a mai văzut să lupti pe viață și pe moarte ca să-ți învingi adversarul (prin definiție, partea rea, de expulzie, din tine, căci altminteri de ce să lupti împotriva lui?) pentru ca imediat ce-ai obținut „victoria” să fugi în masă, plecând să găsești adăpost tocmai la adversarul pe care l-ai contestat cu îndârjire?

Nu știi cifra exactă a refugiaților din Vietnam.

Karnow vorbește despre mai mult de un milion de vietnamezi care au scăpat în cei cincisprezece ani ce au urmat după 1975, cea mai mare parte fugind pe mare. Cel puțin o jumătate de milion de vietnamezi ar fi fugit în Cambodgia și Laos. Aproape un milion de oameni din aceste trei țări au emigrat în Statele

Unite, dar sute de mii au lăncezit (și probabil lăncezesc și astăzi) timp de ani în taberele de refugiați din

Thailanda, Malaezia, Filipine și Hong Kong. și, după câte știu, exodul continuă. La ce cifră s-o fi ajuns oare?

Cât de cumplit trebuie să fie dezastrul vietnamez, consecință a unei „victorii”, a unei lupte de eliberare națională încununată de succes, dacă oamenii se văd siliți să plece în masă în condițiile în care au plecat, găsindu-și ca boat-people moartea în proporție de

50%, dacă părinții își trimit în aceste condiții, cu riscul vieții, copiii, între moarte și dezastrul vietnamez fiind probabil de preferat moartea. și unde? în Statele

Unite ale Americii, adică tocmai la dușmanul lor de moarte, combătut cu înverșunare și eroism ani și ani de zile, în ghearele imperialismului, ale neocolonialismului și ale exploatării capitaliste! și unde, trebuie spus, cei ce ajung (căci, firește, nu toți pot ajunge acolo) fac o impresie excelentă, fiind asimilați cu mare ușurință și cotați printre grupurile de populație cele mai respectate.

Ce ironie a istoriei! în fața acestui – cum să-l numesc? paradox, absurd, scandal, nici eu nu mai știu cum –, sunt pur și simplu lipsit de replică. Cine poartă vina pentru o astfel de evoluție? Este

naționalismul

(care a fost, am văzut, forța motrice a luptei vietnameze)? Este comunismul? Dar ce-ar fi fost în

Vietnam comunismul fără naționalism? Dilema despre care vorbeam în conversația noastră apare din nou în toată dramatica ei dimensiune.

Aceasta este situația, vorba Dumneavoastră, și nu există nicio posibilitate de a interpreta altfel faptele.

Mă întreb: să nu fi existat în sânul conducerii vietminhului niciun om lucid, realist? Mi-e greu să cred că nu (Karnow citează destule astfel de declarații lucide făcute însă astăzi), dar ce-ar fi putut el face? Ar fi fost imediat stigmatizat ca trădător. Paradoxul, scandalul este că în raport cu lupta de-atunci a poporului vietnamez pentru independență, el ar fi fost într-adevăr, conform tuturor baremurilor recunoscute, un trădător. Dilema este că astfel de stigmatizări sunt istoriceș te relative, deși un anumit cod uman le izbăvește de perisabilitate și le transfigurează. Situația este departe de a fi clară. Încerc să mă explic.

M-am întrebat bunăoară de multe ori, pe vremea când mă aflam în România comunistă, cum trebuie să mă comport în caz că țara ar fi târâtă într-un conflict militar cu puterile aliate, adică dacă aș fi fost obligat să lupt alături de comuniști împotriva țărilor democratice.

Opțiunea mea mi se părea limpede, deși îmi dădeam perfect de bine seama că, având în vedere modul de organizare a puterii comuniste, marea majoritate a concetățenilor mei va adopta o linie conformistă și va lupta de voie de nevoie după cum i se va ordona. Ce s-ar fi întâmplat deci dacă aș fi refuzat să iau parte la acest război? Aș fi fost un trădător?

Dar era evident că poporul român pe-atunci nu se identifica deloc cu cauza comunistă. În caz de înfrângere a comunismului, lucrurile ar fi fost mai simple.

Dar ce s-ar fi întâmplat dacă ar fi câștigat comuniștii?

Aș fi fost fără doar și poate numit un trădător (sau dușman, indiferent cum mi s-ar fi spus) al cauzei comuniste, dar aș fi fost în același timp și trădător al propriului meu popor? Pentru că, am văzut, dacă deplasăm întrebarea la exemplul vietnamez – popor ce a trăit această situație dilematică – reiese că eventualul trădător de ieri poate fi patriotul de azi.

Ce vreau să spun prin aceasta? Vreau să spun că apartenența mea națională nu-mi suprimă dreptul opțiunii libere, ce poate fi complet diferită de cea a națiunii sau poporului din care fac parte. Se poate broda la nesfârșit pe această temă, se poate spune că, dacă o conducere este vădit criminală, orice cetățean are dreptul s-o respingă sau să lupte împotriva ei.

Opțiunile nu sunt însă, am văzut, atât de clare. Conducerea național-socialistă a fost evident (programatic)

criminală, în ciuda faptului că a avut un larg suport popular (ceea ce duce la concluzia că nu raportul numeric decide în ultimă instanță asupra patriotismului sau non-patriotismului unor opțiuni).

Ce s-ar fi întâmplat însă dacă ea ar fi câștigat războiul?

Aș fi primit oare din mâna unor criminali diploma de patriot sau de trădător?

Din fericire, în istorie opțiunile nu sunt decât arareori atât de tensionate. Ca să nu mai vorbesc de faptul că de regulă majoritatea oamenilor se lasă pur și simplu comandată. Dar chiar și atunci... îmi amintesc că în 1968, când România părea într-adevăr amenințată de o ocupație sovietică (noroc că mai târziu, vorba Monicăi Lovinescu, ne-am ocupat singuri), decizia mea era să lupt, conștient fiind însă că risc să fiu o victimă a unei sinistre cacealmale comuniste.

Dar la vremea aceea puteam să mă identific cu poporul meu, pentru că nu mai era vorba dacă este bun sau rău. Împărțeam cu el aceeași soartă...

Cred că e timpul să închei. Care a fost intenția mea scriind această scrisoare menită să pună punct final în discuția noastră pe tema Mișcării legionare în

România și a naționalismului, în România și în lume?

Cred că a fost vorba mai înainte de toate de o încercare de a demasca, de a demistifica, unul dintre principalele mituri care continuă încă să paraziteze viața politică contemporană, arătându-i inconsistența în fața unei examinări riguroase și lucide. Atâta cât mi-a stat în putere s-o fac. Firește, n-am epuizat tot ce s-ar mai fi putut spune în această privință, dar e timpul, totuși, să pun punct.

Al Dumneavoastră, cu toată considerația.

Stelian Bălănescu

Dietzenbach, 15 decembrie 1992

Stimate domnule Bălănescu.

De acord cu propunerea Dumneavoastră ca discuția noastră să se încheie aici. Vă rămăsesem însă dator cu un răspuns la scrisoarea din 25 noiembrie, primită cu foarte puțin timp înaintea plecării mele la

Deggendorf – scrisoare în care v-ați referit la profesorul de filosofie Nae Ionescu. Or, din textele memorialistice ale lui Nichifor Crainic și (mai ales) Mircea

Vulcănescu, eu adusesem în discuție, în legătură cu

Mișcarea legionară, pe ziaristul și omul politic Nae

Ionescu, pentru că el fusese legat de Mișcare până la identificarea cu ea.

M-am gândit ca răspunsul meu să se constituie ca un fel de „anexă” a discuției noastre, în care să prezint mai pe larg această latură a activității atât de complexe a lui Nae Ionescu, și pentru aceasta mi-am procurat culegerea lui de articole editată de Mircea

Eliade, apărută sub titlul Roza vânturilor. 1926 – 1933

la Editura Națională, București, 1937.

Citisem cartea cu câțiva ani în urmă și îmi făcusem o anumită părere asupra gândirii politice a autorului acestor articole, pe care recitirea de astăzi nu a modificat-o în niciun fel: autarhism, ortodoxism, etnicism, colectivism, anticapitalism, anti-burgezie, anti-individualism, anti-catolicism dar, mai ales, anti

— Protestantism (Max Weber considera că spiritul protestant a reprezentat motorul inițial al capitalismului), anti-iluminism, anti-liberalism, anti-democratism, anti

— Parlamentarism. Acestea ar fi cuvintele-cheie.

Am renunțat la prezentarea în detaliu a articolelor deoarece le-am găsit pe de o parte polemice, axate pe întâmplări din istoria acelor ani și încărcate cu un spirit de înfruntare în dispute pasionale mai ales cu personalitățile politice care îl „dezamăgiseră” pe autor

(în primul rând un Iuliu Maniu, dar și un Ion Mihalache sau chiar un Nicolae Iorga). Și, pe de altă parte, un oarecare caracter confuz și un soi de stil întortocheat care revine pe meandre la mereu aceleași obsesii (ortodoxism, naționalism, țărănism, autarhism etc.), făcându-mă să-mi dau seama că nu aș putea adăuga prea mult prin extragere de citate la excelenta analiză făcută de Mircea Vulcănescu, chiar de pe o altă poziție decât a mea – analiză prezentată pe larg într-una din scrisori. Pe scurt, am renunțat la

„Anexa” ce-mi propusesem să alcătuiesc, mai ales că articolele

reproduse în volumul editat de Mircea

Eliade aparțineau unei perioade anterioare apropierei lui Nae Ionescu de Mișcarea legionară – în fapt, obiectul discuției noastre epistolare.

Voi reproduce totuși, fără a le discuta, un număr de patru fragmente din prezentarea pe care o semnează

Mircea Eliade, sub titlul Un cuvânt al editorului, la sfârșitul culegerii de articole, lăsând cititorului acestui text libertatea de a le înțelege într-un fel sau în altul, pentru mine ele reprezentând și o ilustrare a unor afirmații făcute în diferitele scrisori pe care le-am schimbat.

„Acest mare învățător al neamului său ași merită cu drept cuvânt titlul; căci este într-adevăr un «învățător», care îți amintește neconștient că ai deprins anapoda alfabetul, că nu știi tabla înmulțirii și că privești prost o hartă. Nimic mai surprinzător pentru un om cult – cum este de obicei românul – să fie întrerupt într-o erudită discuție geografică și politică, amintindu-i-se

— De către paradoxalul Nae Ionescu, firește! – că nu știe cum curg apele într-o țară și cum se-ntinde o graniță. Acest bărbat care a străbătut atâtea culturi și s-a luptat cu atâtea filosofii, n-a găsit încă timpul să ne întrețină asupra lor – ocupat fiind și-acum să îndrepte greșelile de tabla înmulțirii cu care voiau să pornească la drum și la discuție academică unii dintre contemporanii săi” (op. cit., p. 424).

„Începând din anul 1922, studențimea bucureșteană trăiește sub influența spirituală a profesorului Nae

Ionescu. Influență care se exercită și dincolo de zidurile

Facultății de Litere – la început prin cursurile la care participau foarte mulți studenți de la Teologie și științe, apoi prin A.S.C.R., mai târziu prin articole din ziarul

Cuvântul, iar acum în urmă prin cursul de logica colectivelor.

Nu avem a ne ocupa aici de răsunetul pe care l-a avut și de rezistențele pe care le-a întâmpinat gândirea și acțiunea profesorului Nae Ionescu în viața civilă a României moderne. Paginile de față sunt închinat numai profesorului, omului care a condus de pe catedră, timp de cincisprezece ani, orientarea spirituală a tineretului. Este însă ușor de ghicit – și tot așa de ușor de verificat – cât de mult datorește profilul actual al

României, prezenței profesorului Nae Ionescu. Critica anumitor

forme economice și politice românești intrate în descompunere – critică exercitată de profesorul Nae

Ionescu cu zece ani în urmă, este astăzi verificată de o serie întreagă de fapte și acceptată de un număr impresionant de tehnicieni și oameni politici. Formele noi, de viață economică și civilă, pentru care militează profesorul Nae Ionescu, încep a fi presimțite și dorite de mase compacte, dinamice, românești. Fără a fi popular.

Nae Ionescu a câștigat întotdeauna de partea sa elementele dinamice, creatoare, eroice. Structura influenței sale se recunoaște în toate planurile în care s-a exercitat, oricât ar fi ele de diverse” (op. cit., p. 426).

„Dacă influența lui Nae Ionescu este atât de fertilă, dacă în loc de a face «elevi» el și-a făcut prieteni și colaboratori de toate vârstele – miracolul se datorează tocmai acestei tehnici socratice, care nu influențează automat, din afară, prin cuvânt scris, prin maieutică. De aceea se și explică de ce foștii «elevi» ai lui Nae Ionescu sunt atât de personali, atât de rotunjiți sufletește, chiar atât de deosebiți între ei. Toți au câteva note comune:

realiști, anti-oratorici, anti-democratici. Dar ce deosebire între un Mircea Vulcănescu, bunăoară și un Emil

Cioran, între un G. Racoveanu și un Mihail
Sebastián!...” (op. cit., p. 433).

„Prin ortodoxie, prin viața creștină – cu marile și ascunsele ei îndoieli – a ajuns din nou Nae Ionescu la istorie, la această mare comuniune de dragoste și destin care este neamul. Când spun «a ajuns din nou», înțeleg:

a stăruit, i-a acordat întâietatea preocupărilor sale. Pentru că întotdeauna a fost viu în conștiința profesorului

Nae Ionescu sentimentul tragic al existenței istorice, al participării la o anumită structură etnică și spirituală. În ultimii ani, însă, a fost preocupat mai ales de problemele istorice, adică de destinul neamului românesc, de marile sale linii de desfășurare și rodire. A fi viu, și a rodi – aceleași criterii care orientau problematica omului, domină și istoria unui neam. Omul se verifică prin viața și capacitatea sa de rodire – și poate nădăjdui mântuirea prin sinceritatea față de sine. Tot așa, un neam supraviețuiește prin sinceritatea față de sine, prin curajul său de a se cunoaște așa cum este; prin autenticitate.

Dominantele gândirii lui Nae Ionescu sunt ușor de regăsit în

orice problemă pe care o dezbate. El rămâne, întotdeauna, realist, organicist, «fatalist». (Ceea ce se numește «fatalismul» său este numai un excepțional instinct ontologic. Nae Ionescu știe că ceea ce este nu poate fi contestat prin dialectică, nici suprimat prin decrete.) De aceea, atunci când își pune problema neamului românesc, el știe că acest neam nu există prin legi și tratate, ci prin sinceritatea lui față de propriul său destin și prin capacitatea sa de rodire. Nu poți opri un neam din drumul firesc al istoriei sale:

poți, cel mult, întârzia etapele de creștere, și această întârziere se plătește întotdeauna. Ceea ce se numește

«politica» profesorului Nae Ionescu este numai un exercițiu în practic al eternei probleme ontologice: a vedea ceea ce este, a prevedea destinul formelor istorice care se nasc, a formula legile realității în termeni accesibili tuturor a, a da o mână de ajutor celor care nu văd.

Omul nu crează nimic în istorie – această deznădăjduită și eroică lege o repetă neconținut profesorul Nae

Ionescu. Omul nu e creator, în afară de limitele ființei sale. Un om poate face copii – și încă, în măsura în care participă la viață, adică la o realitate care îl precede și îl stăpânește. Dar un om nu poate face legi – legile există, în afara lui, în realitate, și el doar le vede și le formulează. Un om nu poate face istorie – căci istoria se face sub semnul lui Dumnezeu sau al destinului, dar se face laolaltă cu toți oamenii, cu morții care i-au precedat și cu viii care vor veni.

Este o lege deznădăjduită, aceasta. Dar este, înainte de toate, o lege creștină, antieuropeană (dacă ne referim la Europa care s-a organizat după Renaștere și

Reformă). Nicăieri nu întâlnim atâta umilință a omului singur, a omului izolat, rupt din comunitatea de dragoste

nicăieri orgoliul – care a dus pe om în păcatul luciferic, al ispitirii lui Dumnezeu, al asemănării cu

Dumnezeu – nu e mai definitiv înfrânt ca în această concepție creștină.

Drumul către ființă începe printr-o mare căutare de sine, dar sfârșește dincolo de sine, în Dumnezeu (soteria)

sau în istorie (sympathia). Autenticitatea, fără de care nimic nu e valabil, îți cere să fii tu însuși – dar realizând-o, te recunoști dincolo de tine (dragostea, mistica, istoria). Caută-te pe tine însuși – cu

sinceritate, cu îndrăzneală – și vei vedea că tu ești în altă parte decât în tine; te vei găsi sub umbra lui Dumnezeu, sau adânc îngropat alături de morții tăi. Fii sincer până la urmă, fii bărbat, nu te lăsa păcălit de iluzii, nu te lăsa

— Mai ales! – dus în ispită, și vei vedea că în puținătatea omului stă marea lui vrednicie, că în umilirea orgoliului lui se află nădejdea mântuirii sale. Viața omului e deznădăjduită, plină de primejdii, surpată de erori și întâmplări – dar atât timp cât e viu și sincer, omul se poate apropia de centrul ființei sale. și dacă în viața individuală libertatea omului este numai libertatea lui de a păcătui, există încă un fel de libertate, spirituală:

aceea de a te integra legilor, de a alege istoria (comuniunea de dragoste) în loc de a alege moartea (oprirea pe loc, împietrirea; luxuria) ..." (op. cit., p. 442).

Stimate domnule Bălănescu, cred că un asemenea text – repet și subliniez: un cuvânt de încheiere la o culegere de articole politice – nu suportă niciun fel de comentariu. Voi aminti doar că el e scris în 1937, într-un moment când scena politică românească era în dezorganizare, alianțele externe începeau să se clatine, iar la orizont se ridicau nori negri, amenințători, la răsărit cât și la apus. După numai trei ani, România era obligată să cedeze fără luptă o treime din teritoriu și un sfert din populație. Țara pierdea și noi ne gândeam la mântuire... Altfel spus, oamenii aceștia trăiau într-o superbă irealitate, ruși de problemele adevărate – economice, sociale, politice – ale țării.

Dezastrul era previzibil. Mai rămânea de împlinit o singură condiție: ca în mâinile lor să ajungă destinul țării. Ceea ce s-a petrecut exact la 6 septembrie

1940...

Au urmat patru luni de guvernare „mixtă” legionaroantonesciană. Elementul nou adus de Mișcarea legionară în viața politică românească, element care i-a „distins” atât de partidele democratice cât și de cele nedemocratice, de extremă dreaptă, ca de pildă formațiunile conduse de O. Goga și A.C. Cuza, crima politică – a fost promovată de legionari la rang de politică de guvernământ. Cu tot efectul moderator al generalului Antonescu – atât cât s-a manifestat ca atare, uneori ezitant, alteori cu întârziere – cele patru luni cât legionarii au guvernat țara au fost de departe cele mai întunecate de până atunci din istoria

României. Performanță care va fi egalată câțiva ani mai târziu de „frații lor de cruce”, comuniștii.

Iată unde a dus strădania de ani de zile a „învățătorului neamului” și a nu mai puțin iluștrilor săi învățăcei. Cum spunea Virgil Leon, „o experiență (...)

care va conduce, din nefericire, la valorificarea (...)

mișcării de extremă dreaptă, ignorându-se faptul că, în cazul acesta, nu era vorba de dileme metafizice, ci de viscerele interese de putere, de un grav atentat la însăși condiția umană”.

O experiență, într-adevăr, tragică.

Cu aceleași sentimente, al Dumneavoastră.

Ion Solacolu

ANEXĂ

Dietzenbach, 3 noiembrie 1993

Stimate domnule Bălănescu.

A trecut, iată, un an de zile de când caut o „încheiere”.

pentru schimbul nostru de scrisori. Deoarece interesul meu s-a îndreptat de la început în special către relația dintre intelectuali și curentele politice extremiste, am căutat în ceea ce privește „mitul Mișcării legionare” să mă duc către ceea ce aş putea numi

— Nu știu cât de corect – „sursa răului”, adică înspre

Nae Ionescu, profesorul care a livrat Mișcării legionare în cei câțiva ani cât s-a considerat liderul ei spiritual serii întregi de intelectuali umaniști formați sub influența coplesitoare a lui personalității.

Am sperat mai întâi să găsesc un soi de „cheie” a concepției politice a lui Nae Ionescu în singura culegere de articole care-i apăruse sub titlul Roza vânturilor în 1937. Articolele erau însă din perioada în care profesorul nu devenise încă mentorul de necontestat al Mișcării legionare. În plus, calitativ le-am găsit, ca să mă exprim așa, destul de inconsistente, așa că n-am prea avut ce alege din ele. În lipsă de altceva, din volumul cu pricina m-am oprit asupra cuvântului editorului, găsind unele elemente relativ interesante în apologia pe care Mircea Eliade o făcea lui Nae

Ionescu.

Pentru că acel caiet special al Dialogului trebuia să fie încheiat și publicat, el urmând în concepția mea, din pricini pe care nu aş dori să le fac acum publice, să apară înainte sau măcar în același timp cu

lucrarea lui Leon Volovici, Ideologie naționalistă și antisemitism în viața intelectuală românească din anii '30, deci el nu mai avea timp să aștepte până să găsesc eu un material corespunzător în cadrul extrem de limitat al posibilităților mele de documentare absolut

„Particulare”, am recurs la o altă soluție, publicând în anexă ultimul capitol al cărții lui Ștefan Zeletin

Burghezia română și rolul ei istoric, capitol intitulat

Reacțiunea împotriva burgheziei române. Încercare de psihologie socială a culturii române din a doua jumătate a secolului 19, în care autorul pune în lumină caracterul reacționar al culturii române, în general – element care putea constitui o explicație, printre altele, pentru atracția pe care unii intelectuali români au avut-o față de o mișcare politică de extremă dreaptă, în esența ei antiliberală și antidemocratică.

Ca să fiu sincer, soluția aceasta de ultimă oră nu m-a mulțumit: nu era una rea, dar niciuna bună.

Întrucât caietul, bucurându-se de un oarecare succes, urma să apară ca o carte în România, am socotit că am mai câștigat un timp în care să pot căuta o soluție mai bună pentru a-i da o „încheiere” corespunzătoare, care să înlocuiască în anexă capitolul din cartea lui Zeletin. La puțină vreme după ce caietul acesta începuse să fie difuzat, am primit o scrisoare de la

Volovici care-mi semnală apariția în România a unei broșuri – Nae Ionescu: Fenomenul legionar. Cu o introducere de Constantin Papanace – și mă întreba dacă aș fi interesat să-mi trimită o copie. Coincidență sau nu, am crezut atunci că l-am apucat pe Dumnezeu de picior! Asta era tocmai ce-mi trebuia, mi-am zis. Am început chiar să-mi fac planuri, punând la cale un soi de „dialog imaginar”, bineînțeles în contradictoriu, cu Nae Ionescu. Până ce i-am răspuns lui

Volovici și până când mi-a trimis copia, a mai trecut un timp, tocmai cât să intru în posesia obiectului

„Original” pe o altă cale: soția mea a văzut broșura aceasta de culoarea prazului putred etalată pe o tejghea aflată la una din intrările în metrourile bucureștene, în rând cu alte ziare, reviste și cărți. A cumpărat-o imediat, cunoscându-mi preocuparea și neavând habar de corespondența mea cu Volovici.

Eram acum în posesia mult râvnitului text. După titlu, promisiunea era mare. Dar, cum spune vorba aceea din bătrâni, la

pomul lăudat... Broșura apărută la editura Antet XX Press, București 1993, reproducea textul apărut în străinătate, la editura Armatolii, probabil în anii '60, sub îngrijirea aceluiași Constantin

Papanace – comandant legionar antisimist. Ea cuprindea primele patru dintr-un ciclu de conferințe ținut de Nae Ionescu în mai 1938 în fața legionarilor, pe când se găseau închiși în lagărul de la Miercurea

Ciuc, probabil în timpul procesului lui Codreanu.

Conferințele fuseseră notate acolo de preotul legionar Ștefan Palaghiță, autorul unei cărți – Garda de

Fier spre reînvierea României. Istoria Mișcării legionare scrisă de un legionar – care a apărut la Buenos

Aires, în 1951, și a fost reeditată acum de fostul articlier de la săptămâna, Dan Zamfirescu, în editura

Roza Vânturilor (al cărei director este), București

1993. Aceste patru conferințe au fost publicate mai întâi în Buletinul informativ, nr. 2 – 5, august-septembrie

1940, care apăruse la Berlin pentru uzul intern al legionarilor aflați acolo în primul lor exil, înainte de venirea la putere împreună cu Antonescu. Textele conferințelor sunt precedate de un cuvânt introductiv al lui Papanace și se încheie cu o cuvântare comemorativă ținută de același comandant legionar la Berlin, în 24 martie 1940, la comemorarea morții lui Nae

Ionescu.

Lectura celor patru conferințe dezamăgește. Poate că nici Palaghiță n-a luat notițe ca lumea, cine știe...

Prima dintre conferințe (17 mai 1938) se referă la forme istorice și este de departe cea mai confuză. A

două conferință (19 mai 1938) este un violent atac la adresa liberalismului și a democrației, declarate a conține în ele „spiritul iudaic” și a fi cu totul nepotrivite pentru națiunea română. A treia conferință (21

mai 1938) își propune să stabilească trăsăturile epocii istorice de atunci, dominată de conflictul dintre individ și colectivitate, conflict rezolvat, după opinia conferențiarului, în cadrul statului totalitar fascist sau nazist, și care ar fi reușit să pună de acord interesele individului cu cele ale națiunii din care face el parte.

Cea de a patra conferință (nedată) atinge trei subiecte, la

prima vedere fără o legătură precisă între ele: trădarea, națiunea și constituția. Să ne oprim asupra conceptului mistic de națiune, așa cum a fost el definit de Nae Ionescu la Miercurea Ciuc:

„Secolul al XIX-lea este cunoscut ca secolul naționalismului, al statului național. Națiunea se bazează pe ideea de stat și de cetățean, pentru că statul nu este o realitate organică, ci e alcătuit din indivizi care locuiesc un anumit ținut, fără a avea aceeași origine, aceleași drepturi stabilite de legi pe care le conferă statul.

De exemplu: Constituția de la 1923 consideră statul ca o existență juridică. Toți locuitorii care alcătuiesc statul român sunt români, deși nu sunt toți de origine românească, statul le conferă, totuși, anumite drepturi cuprinse în anumite legi. Constituția era, deci, o lege juridică, nu organică.

Secolul al XX-lea dă o altă interpretare națiunii și naționalismului. Naționalismul are un suport organic:

poporul. Ce este poporul? Orice națiune este conturată numai relativ (teoria cunoașterii), tot așa și cu poporul.

Poporul este o realitate organică: trăiește, crește, moare.

Poporul este ca și un câine care știe, vede, cunoaște, dar n-are cunoștință de sine. Câinele e subiect față de lumea înconjurătoare, pe când omul este și subiect și obiect, adică are și știință și conștiință. Între om și câine, deși sunt două realități organice, există totuși și această deosebire fundamentală.

Când un popor capătă cunoștință de sine, încetează de a mai fi un popor și devine națiune, adică o realitate spirituală, cunoștință de sine necunoscută în trecut. O

națiune, ca o colectivitate organică și spirituală, are anumite legi firești. Acestea trebuie realizate în formă optimă, căci nu se putea cădea la tranzacție în realizarea lor. Această realizare a lor în formă optimă se cheamă ideal. O nație trăiește în timp și spațiu, în istorie, în veac. Cel mai mare cerc colectiv din care face parte omul este națiunea. Omul trăiește în mai multe colectivități: familia, biserica, meseria etc. BiseInconsistență rica și națiunea la noi, ortodocșii, se suprapun. Pentru individ, deci, adică în istorie, națiunea este un absolut.

Națiunea având legi firești, acestea se impun așa cum sunt ele, după state, nu cum vrem noi.

Adevărul în privința acestor legi nu e la noi, indivizii, ci în consemnul colectiv, în ceea ce gândește nația. De exemplu: unirea

tuturor românilor era o lege firească, nu o dorință a oamenilor (motiv politic). Dumnezeu a făcut neamuri, toate cu o singură datorie, de a realiza legea firească pe care Dumnezeu a pus-o în ele. Pilda talanților, căci astfel realizează pe Dumnezeu, în istorie, în veacul de acum, nu în cel viitor, când va fi o turmă și un păstor, realizând legea firească pusă de

Dumnezeu, ca orice existență lăsată de Dumnezeu.

Deci, o națiune trebuie să se realizeze în legile sale firești.

Fiecare națiune reprezintă un fel ireductibil de existență.

De exemplu: trecerea de la un popor la altul este încă posibilă, dar de la o nație la alta este imposibilă.

O nație poate să moară, dar nu se poate schimba.

Caracterul națiunii: ofensiv și imperialist prin excelență, adică un organism care nu poate trăi decât în expansiune, viață, dinamism. S-ar putea obiecta: Care este poziția față de alte neamuri? Ireductibilitatea nației.

a) Nu mă interesează pe mine, națiune vie în ofensivă, ci pe ele. Să se aranjeze ele, cum pot, cu mine.

b) Noi trăim în istorie unde este păcat, veșnică luptă, unde trebuie să ne cucerim dreptul la existență prin vrednicia noastră. (Dacă nu există dreptul de existență, am fi în acest caz îngeri, și nu sub păcat și în istorie!)

Aici este adevărata înțelegere a lumii în istorie. A

pune altfel problema este o dobitocie, cei ce o susțin sunt sau proști, sau imbecili. Prin urmare, cel care vrea să-l realizeze pe Dumnezeu nu o va face decât cucerind în afară, strângând de gât pe altul, deci națiunea este dinamică, este viață ofensivă și imperialistă. Nu există, altfel spus, cuminenție și defensivă în naționalism, căci neamurile care se pun pe o astfel de temă, poziție, cad în robie. Un exemplu: orice formulă de viață culturală, politică etc., se naște în chip organic într-un anumit loc, dar ea tinde în chip firesc să ia în stăpânire locuri și nații care nu-i sunt proprii. Orice formulă de viață a unei națiuni vii, în expansiune, are clientelă (tributari), în mod fatal. Națiile clientelă sunt astfel forme hibride.

Exemplu: cultura hibridă veche care s-a răspândit în Asia, Africa, Italia (de sud), malurile Mării Negre.

Deci, imperialismul unei nații este justificat întrucât realizează o formulă de cultură nouă, o formulă nouă spirituală. Altfel zis,

imperialismul este justificat în măsura în care voiește să realizeze pe Dumnezeu, adică să reprezinte o nouă formulă spirituală de viață, nu să realizeze pe Diavol: mongoli, ruși, turci, austro-ungari, evrei, căci idealul tuturor celorlalte popoare, fiind contrar nouă, este contrar Dumnezeului nostru.

Rezumând până aici cele trei consecințe, prin naționalismul secolului al XX-lea, se înțelege potențarea existenței în realități organice devenite prin conștiință de sine realități naționale care, în absolut, tind la identificarea națiunii cu Dumnezeu, prin realizarea completă a legilor lor firești.

Deci, naționalismul secolului al XX-lea pleacă de la popor, trece la popor pentru a ajunge la Dumnezeu.

Cuvântul lui Hristos este unul în cer, pe linia perfecțiunii, dar noi, oamenii, care trăim în istorie, îl înțelegem deosebit, deci relativ, după națiunea din care facem parte, altfel am fi îngeri. Așadar, fiecare om trăiește cuvântul lui Dumnezeu în felul său, conform cu colectivitatea supremă absolută, în istorie, care este națiunea.

În lumea răsăriteană, există un simț mai dezvoltat al realității, fapt care ne deosebește de Apus, unde domină simțul generalității, al abstractului. Deci aici, în

Răsărit, există deja nuanțe în trăirea lui Dumnezeu.

Dacă nația realizează pe Dumnezeu pe pământ, pe mine nu mă interesează decât Dumnezeu pe care-l trăiesc eu și nu ungurii, francezii etc. în Napoli aproape fiecare stradă are Madona ei, ceva al străzii; aceasta înseamnă necesitatea localizării, individualizării, naționalizării lui Dumnezeu.

Deci, eu sunt dator lui Dumnezeu numai în nația mea. Or, cum nația este cel mai important cerc colectiv în care trăiește omul în istorie, eu n-am decât un singur tribut de plătit în viață, față de Dumnezeu: prin nație.

Dacă Dumnezeu nu este numai Dumnezeul meu, dacă nu este un Dumnezeu singular, ci este și al ungurilor, francezilor etc., atunci eu n-aș mai fi român, și n-aș mai putea plăti lui Dumnezeu tributul meu prin nația mea" (op. cit., p. 51).

Este vorba de o mistică aici, desigur. Dar nu de una dumnezeiască, ci mai curând de una diavolească.

Cred că un comentariu este de prisos, cu atât mai mult cu cât el ar repeta cel puțin în parte comentarii din scrisorile anterioare.

Interesantă este însă constatarea pe care o face chiar Papanace în cuvântul lui introductiv: Nae Ionescu nu era original în viziunea lui, precursorul lui fiind însuși Codreanu:

„Această idee a luptei necruțătoare o găsim exprimată de Căpitan în niște rânduri trimise Congresului

Studentesc ținut la Berlin, în toamna anului 1930. Scria atunci Căpitanul:

Respingeți cu îndărătnicie toate falsele teorii ale falșilor apostoli umanitariști și pacifiști, care tind să vă dezarmeze sufletește. Nu uitați că dreptul este o proprietate care se sprijină pe forță. În lume oamenii se luptă. Din adâncul mării și până în înălțimile văzduhului, nu-i decât o luptă în care animalele se devorează unele pe altele. În lumea plantelor, în natură, în păduri și pe câmpii, acolo unde oamenii se duc să guste pacea, nu este în realitate decât o luptă surdă și necruțătoare pentru viață. Voiesc să spun că nu există în natură

«pacea» pe care o cântă toți poeții și literații, nu există decât o singură realitate, mare, crudă, superbă:

Ră ZBOIUL. Neamurile care înțeleg acest adevăr trăiesc.

Celelalte pier. Românii, înconjurați pretutindeni de vrăjmaș și cu pofte mari și invadați înăuntru de dușmani care îi slăbesc și le macină sistematic puterile de rezistență și de viață, nu vor putea rezista în viitor decât dacă vor înțelege că pe pământul lor trebuie să crească soldații ca brazii în pădure. De la acest adevăr fundamental și în această direcție spirituală trebuie să pornească întreaga noastră activitate. Viața acestei Patrii milenare va fi asigurată...” (op. cit., p. 9).

De fapt, constatarea aceasta – să-i spunem, a perfecte concordanțe între ideile emise de Nae

Ionescu și cele, mai vechi, ale lui Codreanu – se poate găsi și pentru celelalte chestiuni dezvoltate de profesor în conferințele ținute la Miercurea Ciuc – aceeași aversiune profundă pentru liberalism și democrație, identic motivată. Unde să fie deci, oare, originalitatea lui Nae Ionescu, vraja, magnetismul lui?

Fenomenul acesta al atracției pe care Mișcarea legionară a avut-o pentru unii dintre intelectualii umaniști din epocă – la vremea aceea încă niște promisiuni, niște tinere speranțe, dintre care unii s-au afirmat mai târziu urcând treptele consacrării și ajungând până la o recunoaștere unanimă – rămâne pentru cititorul lucid de astăzi o mare enigmă a culturii române, să zicem.

După eșecul acesta, survenit la capătul unei așteptări atât de lungi, părădind la un moment dat să nu fi fost chiar zadarnică, mă împăcasem cu gândul că până la urmă caietul despre inconsistența mitului Mișcării legionare va apărea sub formă de carte în România fără mult dorită de mine „încheiere”. Dar iată că – există și astfel de surprize! – ce n-a adus anul a adus ceasul: atunci când nici nu o mai așteptam, „încheierea”.

a sosit singură cu poșta sub forma ultimului număr al excelentei reviste Agora, pe care Dorin

Tudoran a făcut-o să apară timp de șapte ani în Statele Unite.

Numărul acesta ultim închinat în întregime relației dintre intelectuali și putere, precum și situației intelectualilor români la aproape patru ani de la răsturnarea din 1989, este excelent. El lasă cititorului – și cu atât mai mult editorului de publicație de același profil, de aceeași orientare! – gustul amar al întreruperii unei lucrări a cărei continuare era mai mult decât necesară. Același gust amar, aceeași părere de rău am mai avut-o cu doi ani în urmă, atunci când a încetat să apară cealaltă publicație democratică scoasă de Dorin Tudoran, Meridian, a cărei viață a fost din păcate și mai scurtă. Dispariția acestor publicații, mai ales în cadrul românesc actual, când era nevoie de ele mai mult decât oricând, lasă un gol care va fi cu greu – cine știe peste câtă vreme? – acoperit. Spun toate acestea aflat în situația aceluia care, în urma dispariției neașteptate a lui I. Negoitescu, n-a mai putut să continue editarea Caietului de literatură al revistei Dialog. Era și acesta, ca și Agora, ca și

Meridian, unul dintre puținele locuri în care astăzi spiritul critic liber al intelectualilor români se putea desfășura în voie. De aceea îmi și permit, luând așa cum sunt ele scrise cuvintele de despărțire ale lui

Dorin Tudoran pe ultima copertă a acestui din urmă număr al Agorei, să îi răspund, nu amical, ci frățește:

La revedere, Dorine, și pe cât mai curând. E încă nevoie de tine...

În acest caiet voluminos al Agorei (vol. VI, nr. 2, iulie-decembrie 1993), într-un buchet de eseuri unul mai interesant decât altul, am găsit la pagina 30 și

„Încheierea” pe care o căutam de un an de zile:

Tirania intelligentsiei de Vladimir Tismăneanu și Dan Pavel – un fragment din comunicarea România's

Mystical Revolutionaries: The Generation of Angst and Existence Revisited, pe care autorii o pregătesc pentru un congres internațional cu tema Rezistență și colaborare în Europa, ce va avea loc anul acesta la

Viena.

În acest studiu extrem de interesant, autorii își propun să cerceteze relația dintre intelectualii adepți ai ideilor respective și cele două flageluri care au marcat ultimul secol din istoria omenirii: bolșevismul și fascismul. Pentru aceasta ei aleg două cazuri-studiu, cum se spune. Primul dintre ele – „intelligentsia rusă” și revoluția bolșevică – nu se apropia decât tangențial de interesul meu privind încheierea caietului. Cel de al doilea însă – „generația de la

1927” și Mișcarea legionară – i se potrivea ca o mănuașă. Într-adevăr, analiza la care este supusă de către Vladimir Tismăneanu și Dan Pavel ceea ce am numit în scrisorile noastre „școala lui Nae Ionescu”.

este, după părerea mea, cea mai incisivă, modernă și la obiect dintre toate cele pe care le-am citit până acum, chiar dacă mai există și alte analize foarte bune, și nu chiar atât de puține. De aceea îmi voi permite în continuare să reproduc părți importante din acest studiu.

Nu însă înainte de a semnala că, printre deziluziile pe care le-am încercat în așteptarea mult doritei „încheieri”, s-a numărat și o carte apărută în vara aceasta în România – Francisco Verga: Istoria Gărzii de Fier.

1919 – 1941. Mistica ultranaționalismului, editura

Humanitas, București 1993. Este vorba de teza de doctorat a unui istoric spaniol care, încheindu-și lucrarea înainte de răsturnarea din 1989, și-a bazat documentarea doar pe materialele existente în Occident, dar și pe discuții pe care le-a avut în decursul anilor cu o serie de fruntași legionari din Europa.

Acest din urmă detaliu marchează din păcate negativ o încercare altfel lăudabilă, pentru realizarea căreia autorul a muncit aproape un deceniu. Imaginea pe care el și-a făcut-o despre Mișcarea legionară este una „înfrumusețată”, aspectul ei de mișcare teroristă

— După mine esențial – trecând într-un plan secundar, fiind până la urmă acoperit de ceea ce a rămas la suprafață după această modificare cosmetică: și anume, dorința de a regenera pe niște baze presupuse morale societatea românească a timpului, declarată a fi

„bolnavă”. Nici vorbă deci de setea de putere care caracterizează, fără nicio excepție, orice mișcare politică extremistă.

Cartea s-a bucurat de succes în România, a fost laudativ recenzată. Mie mi s-a părut o scriere care-mi suna fals. Chiar dacă, paradoxal poate, este vorba de un studiu făcut după toate aparențele cu foarte multă seriozitate, el rămâne până la urmă alături de esența fenomenului politic cercetat. Poate, dacă vrem, ca o lucrare scrisă din afară, viciată de o informare preponderent unilaterală. Probabil că eroarea autorului, dacă ea a existat, a constatat tocmai în aceea că n-a echilibrat discuțiile informative purtate cu niște adepți ai legionarismului cu alte discuții pe care să le fi avut cu adversari ai acestui curent, mai ales cu aceia care se plasau în zona democratică a spectrului politic al timpului.

Dar să ne întoarcem la studiul lui Vladimir

Tismăneanu și Dan Pavel. Ideea care apare la începutul și la încheierea lucrării lor, care o justifică deci, este aceea a pericolului ce-l reprezintă astăzi ceea ce ei numesc „radicalismul civic”.

„... marile catastrofe istorice ale secolului (...) au survenit ca urmare a faptului că un rol mult mai nefast decât ideile l-au jucat creatorii și purtătorii lor, cei care în numele promițătoarelor lor idei clare și distincte au cucerit puterea, iar abia după ce au cucerit-o a devenit clar că de fapt aveau în minte un singur lucru: un program de suprimare a libertăților civice și a drepturilor individuale. Acei purtători sunt intelectualii. Mai bine zis un anumit tip de intelectuali. Este vorba de acei intelectuali care, atunci când propriile lor idei au devenit obstacole în calea cuceririi puterii sau limitative în exercitarea lor, s-au debarasat de ele (după cum a devenit clar că la un moment dat alții s-au debarasat de intelectuali, mai ales de aceia care porniseră totul).

Este surprinzător câte pot fi explicate în acest secol prin aceeași cheie interpretativă: rolul intelectualilor în Revoluția Rusă, enormul impact pe care ea l-a avut asupra restului lumii, seducția exercitată asupra elitelor de diferite fețe ale fascismului, precum și agresivul angajament naționalist al intelectualilor în timpul totalitarismului brun și după prăbușirea lui. Această cheie hermeneutică este istoria intelectuală a radicalismului. În mod paradoxal, în plan ideologic se întâmplă un fenomen similar impactului cartezianismului în filosofie.

Radicalismul este opțiune pentru claritate și distincție.

Iar secolul XX este și un secol al opțiunilor clare și distincte. Ambiția comprehensiunii totale se convertește în visul anihilării totale.

Este semnificativ faptul că tocmai în România, țara în care rolul intelectualilor a fost minim, dacă nu chiar inexistent în organizarea unei opoziții deschise și coerente împotriva regimului comunist, tocmai aici se manifestă agresivitatea și intoleranța intelectualilor când este vorba despre schimbările morale și politice presupuse de postcomunism. Există chiar un anumit tip de radicalism civic, în numele căruia este respins tot ce contrazice un anumit orizont de așteptare sau un set limitat de dogme. Despărțirea tardivă și post-factum de comunism devine îmbrățișare necritică și intolerantă a tot ceea ce este anticomunism. Or, democrația nu înseamnă doar despărțirea de comunism, ci în egală măsură de fascism. Decomunizare și defascizare. Pe de altă parte, opțiunile pentru dreapta sau stânga sau respingerea lor nu valorează mare lucru dacă se fac numai cu imaginea mentală sau concretă a extremelor, fie ele de dreapta sau de stânga.

Faptul că în climatul politic și intelectual comunist autohton nu s-a născut o filosofie antipolitică, o putere a celor fără de putere, este un simptom al șocantei nepregătiri a intelectualului român de a lupta cu orice fel de totalitarism. Or, intelectualul nu luptă decât împotriva a ceea ce înțelege. Orbirea, cum ar spune

Elias Canetti, se manifestă în multe feluri: în tentația de a rescrie istoria modernă dintr-o îngustă perspectivă anticomunistă; în celebrarea unor unilaterale tradiții intelectuale, fără a ține cont de consecințele lor politice

și nu în cele din urmă în incapacitatea de raportare la marile drame și dileme morale ale celui de-al doilea război mondial, ceea ce atrage lipsa totală de aderență și indiferența față de majorele dezbatere culturale, istorice și etice ale ultimei jumătăți de secol.

Un exemplu este reabilitarea mareșalului Antonescu

(văzut ca un simbol al măreției naționale, erou al reîntregirii patriei și martir al cruciadei împotriva comunismului), fără cel mai mic gest de a căuta adevărul în legătură cu substanțială contribuție a armatei române sub conducerea mareșalului la Holocaust. Nici elitele noastre politice, nici cele intelectuale nu par preocupate de analiza obiectivă a perioadei. Mai degrabă asistăm la fascinația față de apelurile nebuloase ale

„Generației de la 1927” și față de destinul european și universal al câtorva din reprezentanții ei, văzut ca o rețetă a succesului și ca o confirmare a valorii spiritului național” (op. cit., p.30).

Acest din urmă aspect, asupra căruia se vor opri îndelung și autorii studiului, a reprezentat unul dintre principalele puncte critice la adresa prestației de până acum a intelectualilor modernizanți, europenizanți – sau care se declară a fi așa – din România. El a fost atins într-una din scrisorile anterioare.

Studiul lui Tismăneanu și Pavel continuă cu descrierea succintă a problemei cercetate:

„Generația de la 1927, în frunte cu Mircea Eliade.

Emil Cioran, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu.

Mihail Sebastian etc. l-a avut ca mentor pe Nae Ionescu.

Pentru mulți dintre reprezentanții generației, el a servit și ca puncte de legătură cu Mișcarea legionară. Pentru alții, tocmai opțiunile politice ale lui Nae Ionescu au determinat îndepărtarea sau ruptura. De aceea, ar trebui poate să credem că – laolaltă cu Nichifor Crainic, alt

«naș «spiritual al Mișcării legionare, care l-a prevenit pe

C.Z. Codreanu că apropierea lui Nae Ionescu de legionari va însemna și distrugerea Mișcării – că în egală măsură el a distrus și o întreagă generație de intelectuali.

Numai că, în plan intelectual, orice întâlnire este rezultatul unei prealabile căutări. Tocmai de aceea, recuperarea și reinterpretarea mesajului generației '27

trebuie făcută în funcție de criterii alternative și complementare.

Numai astfel vom înțelege pe fiecare dintre reprezentanții generației în funcție de particularitatea fiecăruia și de măsura identificării cu ceea ce depășește opțiunea individuală” (op. cit., p.31).

Autorii analizează în continuare primul aspect al acestei duble problematice, care este tentația exercitată asupra intelectualului de aplicația totalitară a ideilor sale, și anume relația dintre „intelligentsia rusă” și revoluția bolșevică, cu toate consecințele acestui flagel, până la apariția radicalismului modern, reprezentând înrudirea structurală dintre extrema dreaptă și cea stângă, fundamentul lor intelectual comun care suspendă deosebirile ideologice odată cu împlinirea ambelor tipuri de totalitarism sub forma statului totalitar (fascist sau comunist). După care ei trec la situația specifică țării noastre.

„România nu a avut parte de o intelligentsia cu un angajament revoluționar de extremă stângă, ci doar de epigonii acesteia, purtători ai ethosului radical al represiunii absolute, după cum nu a avut nici tradiția unei puternice stângi democratice. (Ken Jowitt vorbea pe bună dreptate despre «the pariah nature of Romanian

Communism».) Ea a cunoscut însă în mod intim radicalismul de dreapta. Reinventarea în perioada postcomunistă a temelor și atitudinilor, a mentalităților și punctelor de vedere caracteristice generației de la 1927 și întregii mișcări radicale de dreapta nu este întâmplătoare;

una dintre explicații stă în izomorfismul situațiilor politicoistorice din anii '30 și '90. Ca și acum, România cunoștea atunci un climat de «disperare culturală» (Fritz

Stern), cu mase (mai degrabă decât clase) atrase de tribalismul naționalist ca o soluție rapidă pentru dileme percepute ca insolubile. Ca și acum, atunci instituțiile democratice apăreau fragile, corupte și «lipsite de autenticitate

». Acum, ca și atunci, inexistența unei stângi democratice face aproape imposibilă conturarea unui centru. Consecința era o umplere a vacuumului de către dreapta, cu versiunile ei extremiste. Aceasta crea o confuzie de valori și angajamente, cu posibilitatea ca ideologi exaltați să execute triplu-salturi mortale, de la poziții de anticapitalism extrem la poziții opuse, favorizând chiar dictatori militari. Exemplul cel mai tipic este cel al lui Nae Ionescu (care repeta, până la un punct, traiectoria politică a unui Mussolini). Și pentru că istoria se repetă, o dată ca tragedie, a doua oară ca parodie.

Europa de Est este plină de personaje cu o traiectorie similară. La noi, un salt analog execută fostul lider al studenților, Marian Teofan Munteanu, de la angajamentul comunist la cel pentru societatea civilă, iar apoi la caricatura Mișcării Legionare. Nu trebuie să ne mire că apelul generației de la 1927 (pe care M.T. Munteanu, de pildă, dar și câțiva intelectuali de frunte au simțit nevoia imperioasă de a-l proiecta într-un reprezentant pitoresc, contradictoriu și periferial în vremurile de glorie ale generației sale, Petru Țuțea) este de asemenea legat de sentimentul că revoluția din decembrie 1989 a fost trădată și că este nevoie de o nouă revoluție. Este un angajament radical care ignoră posibilitățile procedurale totuși existente, chiar dacă adesea blocate sau încetîlnconsistenț nite. Noul discurs radicalist, de cele mai multe

ori naționalist, caută în revoluționarismul generației de la

1927 formule articulate pentru respingerea strategiilor și instituțiilor democratice” (op. cit., p.34).

În ce constă periculozitatea acestui nou discurs politic radical?

„Legitimarea extremei drepte ca alternativă și critică a extremei stângi este cu totul îngrijorătoare într-o țară în care sunt încă problematice opțiunile pentru un sistem pluralist și o societate civilă. Atracția și chiar exaltarea

«generației de la 1927» și a liderului ei spiritual.

Nae Ionescu, devin substitute ale discuției asupra fundamentelor

(seculare și non-seculare) ale legii naturale.

Mai mult, discursul de tip spiritualist, cu accente religioase de tip ortodox, este departe de a ajuta articularea unui discurs public coerent asupra unor probleme vitale cum ar fi drepturile individuale, drepturile minorităților și un contract social democratic. Ideea generației privind «o voință națională omogenă» era parte a unui curent de anvergură europeană exprimând ostilitatea elitistă față de parlamentarism și căutarea fundamentelor legitime ale politicii și statului în entitatea mistică a «națiunii». Reprezentanții generației (Eliade, Cioran.

Noica) credeau chiar că întruchiparea acestei entități era așteptatul păstor mesianic, providențialul «Căpitan».

Critica raționalismului, a mitului progresist, a pozitivismului, a valorilor individualismului occidental, suspectat de neputință, materialism cras, filantropism vulgar și ipocrizie, laolaltă cu critica capitalismului, a rolului absolut al științei și industriei, nu era însă un simplu nihilism, pentru că «generația» își propunea un set de valori care, în viziunea profeților «revoluției naționale»

se potrivea mai bine ethosului național. În schimb, spiritualitatea misticismului (fie el neo-bizantin sau indian), a conversiunilor, a experiențelor religioase, ba chiar a unor opțiuni eterogene, moderne și tradiționaliste, teosofia și gnozele orientale, laolaltă cu expresionismul și psihanaliza, Yoga și sindicalismul, erau preferate ca modalități de eliberare de provincialism și complexe culturale. Problema nu este că generația își căuta identitatea, ci aceea că a optat pentru identitatea unei mișcări de tip totalitar.

În Memorii, precum și în foiletoanele publicate în revista lui Nae

Ionescu, Cuvântul, în 1927 (de unde și denumirea de «generație de la 1927»), sub titlul Itinerarii spirituale, Mircea Eliade, liderul generației, definea misiunea acesteia în contrast cu aceea a predecessorilor

(în general văzuți ca prooccidentali, raționaliști, democrați), care realizase misiunea istorică a reunificării sub numele de România Mare. Generația lui Eliade, Cioran și Noica apărea ca prima eliberată de povara unei misiuni politice precise, o generație destinată numai creației culturale. În timp ce «bătrânii» realizaseră o Mare

România, «tinerii» urmau să creeze o «mare» cultură.

Geografia politică era meschină și insuficientă. Numai o geografie spirituală putea să garanteze existența unei națiuni, a unei mari culturi. Trecutul lipsit de «destin istoric» al României era văzut ca o insultă personală de către acești intelectuali nevrozați. Pentru mulți dintre ei trecutul istoric nu era altceva decât un continuu eșec și decădere, iar prezentul – dominat de mentalitatea de parvenit a unei clase politice acuzate de «politicianism»

și lipsă de patriotism – era văzut ca o negare revoltătoare a marilor promisiuni ale războiului. Ceea ce detestau acești intelectuali revoluționari era criza politică și decadența socială, mediocritatea și stupiditatea stilului de viață burghez, reducerea umiltoare și filistină a vieții la confort și compromisuri. Vrajiți de lecturile din

Berdiaev, d'Annunzio, Maurras, Papini, Bergson.

Dilthey, Spengler, Nietzsche, ei visau la un nou Ev

Mediu, exaltând valorile unei comunități organice bazate pe sensul eroic al sacrificiului și martiriului. Ei voiau să trăiască vieți extraordinare, să experimenteze situații unice, limită, să ducă până la ultimele consecințe sentimentul neliniștii existențiale. Marca acestei concepții despre lume era cultul excesului. Scopul revoltei lor era să respingă în mod radical România existentă în numele unei imagini. Mai degrabă decât să trăiască într-o lume a politicianismului ordinar, ei preferau să părăsească țara sau să se sinucidă. Visul lor era un catharsis național, apocaliptic. Generația era gata să salute orice mișcare de masă care ar fi urmat să pună capăt la ceea ce ei percepeau ca fiind un circ parlamentar.

Inimile lor erau gata să bată pentru viitorii martiri ai mântuirii neamului. Garda de Fier le furniza contactul cu o formă directă de înregimentare presupus eliberatoare” (op. cit., p.35).

Fenomenul acesta n-a fost nici pe departe unul tipic românesc,

el s-a dezvoltat sub influența și ca urmare a unor fenomene asemănătoare în esență, apărute ceva mai înainte în țările Europei occidentale.

și este mai mult decât limpede că dacă Mussolini în Italia, dar mai ales Hitler în Germania, n-ar fi ajuns la putere, pentru ca mai apoi să macine întreg edificiul creat în Europa după primul război mondial, și dacă aceste puteri europene n-ar fi avut nevoie de o agenătură clientelară în România pentru a-și putea extinde influența lor în sud-estul Europei, Mișcarea legionară ar fi rămas în continuare ceea ce fusese până în 1933, adică un curent politic marginal, lipsit de orice semnificație, chiar dacă îi reușise să atragă câțiva intelectuali tineri pe atunci, în formare, și un profesor de filosofie destul de contestat și neocupând pe atunci în niciun caz o poziție centrală printre colegii săi de la Universitate.

Iată ce ne spun în privința acestui aspect autorii studiului citat:

„Aventura intelectuală a generației a fost sincronă încercărilor general-europene de a redefini valoarea existenței în afara scientismului, raționalismului și pozitivismului, prin intermediul redescoperirii inconștientului, mitului, filosofiei oraculare și a pasiunilor colective iraționale. și pentru că Sorel era unul dintre patronii lor spirituali trebuie spus că mitul politic elaborat de ei era îmbibat de angajamentul către violență radicală, noutate absolută, răscumpărare colectivă și sacrificiu ultim. În special în condițiile de criză politică, când toate valorile concrete par evanescente, provizorii, efemere, intelectualii au tendința de a căuta absolutul în tărâmul experiențelor iraționale și de a accepta șarlatani drept profeți autentici. Orbiți de obsesiile lor existențialiste, oameni precum Nae Ionescu, Mircea

Eliade, Emil Cioran sau Constantin Noica au renunțat

(uneori doar provizoriu) la facultățile lor critice când a venit timpul să aplaude și să-l susțină pe Căpitan, să-i ridice în slăvi pe Mussolini și Hitler. Faptele criminale ale legionarilor erau văzute ca rituri sacrificiale. Angajamentul politic al generației – un grup de intelectuali străluciți susținând o mișcare extremistă, violentă și predominant compusă din declasați – este doar o altă ilustrare perfectă a ceea ce Hannah Arendt a descris cu claritate ca fiind alianța temporală dintre elite și gloată:

«Activismul pronunțat al mișcărilor totalitare, preferința lor

pentru terorism în dauna tuturor celorlalte forme de activitate politică, a atras în egală măsură elitele intelectuale și gloatele, tocmai pentru că acest terorism era în mod declarat diferit de acela al societăților revoluționare timpurii. Nu mai era o chestiune de calcul politic să vezi în actele teroriste unicul mijloc de a elimina anumite personalități ieșite din comun, care, din pricina politicii sau pozițiilor lor, deveniseră simboluri ale opresiunii. Ceea ce se dovedea atât de atractiv era că terorismul devenise un fel de filosofie prin care se putea da expresie frustrării, resentimentului și urii oarbe, un fel de expresionism politic care folosea bombe pentru a se afirma»; «elita era încântată ori de câte ori lumea interlopă înfricoșă societatea respectabilă până într-acolo încât s-o accepte ca egala sa. Membrii elitei nu se sinchiseau să obiecteze a plăti un preț care era chiar distrugerea civilizației, pentru amuzamentul de a vedea cum cei care fuseseră excluși pe nedrept în trecut își făceau loc cu forța în ea.» (The Origins of

Totalitarianism, HGJ, New York, 1982.) Triumful gloatei, al canaliei cu pretenții izbăvitoare, coincidea astfel cu ultima înjosire a intelectualilor organici ai «Mișcării».

Revolta împotriva cultului Rațiunii se consuma într-un masochism patetic și steril. Cum avea să admită chiar

Petre Țuțea cu puțin timp înaintea morții, ambele extreme politice sunt «insuportabile și falimentare»

(Memoria, nr. 3)" (op. cit., p.36).

Analiza făcută de Hannah Arendt este de o incisivitate, de o profunzime extraordinară, pătrunzând în esența relației dintre „elită” și „gloată” în cadrul unui sistem totalitar cu precizia unui chirurg care mânuiește un bisturiu cu laser.

Cum poate fi explicată altfel decât prin necunoașterea, sau poate chiar prin lipsa dorinței de a cunoaște și de a aprofunda anumite lucrări fundamentale publicate de multă vreme și ale căror titluri sunt cunoscute intelectualilor români, cum poate fi explicată „actualitatea” acestei adevărate linii de garaj a istoriei, astăzi, în România? Să fie oare vorba de o împotrivire a intelectualilor români, sau a unei părți din intelectualitatea română de azi, la ceea ce este nou și modern în lume? Să fie oare vorba de un soi de inapetență a lor la modernitate? Sau de sechelele formației și educației lor totalitare, altfel spus de niște obiceiuri de care nu se pot dezbara? Căci cum s-ar putea explica altfel următoarea concluzie la care ajung autorii studiului citat?

„Naționalismul și radicalismul generației au un impact nebănuit astăzi. Paradoxul este că între cei care le revendică în mod explicit și integral și cei care le reabilitează în mod implicit și parțial nu există ceea ce s-ar putea numi alianțe politice. În timp ce «Mișcarea pentru România» (a lui M.T. Munteanu) sau Gazeta de

Vest (Timișoara) selectează elemente cruciale pentru întreținerea unui ethos radical, exaltant, fundamentalist și chiar teocratic, intelectuali cu convingeri civice și democratice care reeditează sau comentează «generația»

(Gabriel Liiceanu, Dan C. Mihăilescu) fie că văd în ea exclusiv deschiderea europeană, universalistă, ignorând cu oroare orice discuție critică, fie că dacă se referă la punctele «critice» sau «nebuloase» ale generației, încearcă să blocheze reconsiderarea dezinhibată printr-o strategie de relativizare a valorilor și ideologiilor pe care, pe drept cuvânt, Peter Gay o numește «trivializare comparativă

»" (op. cit., p.37).

Ce semnificație are sintagma „generația de la 1927” folosită de Vladimir Tismăneanu și Dan Pavel sau cea de „școala lui Nae Ionescu” folosită de noi?

„Prin toate opțiunile ei ideologice, «generația de la 1927» se plasează în plină modernitate, dar este vorba tocmai de un fel de sincronicitate cu o Europă în care toate valorile se prăbușesc. Este și o ironie a sorții sau o viclenie a istoriei faptul că dezlănțuirea cea mai spectaculoasă în creativitate și «deschiderea europeană»

are loc tocmai pe coordonatele radicalismului și ale istoriei totalitarismului. Deși fiecare dintre ei ca individ avea o anumită doză de naivitate și de blândețe, tinerii

Eliade, Cioran și Noica, cu anumite deosebiri între ei, uneori semnificative în amănunte, sunt «copia la indigo»

a gurului Nae Ionescu în ce privește contribuția la teoretizarea radicalismului, totalitarismului, în varianta lor fascistă. Pentru a-i înțelege în esența lor aproape că nici nu trebuie să inventezi o terminologie sau să inovezi hermeneutic, pentru că ei se încadrează perfect în analizele unor Hannah Arendt, J.L. Talmon, Zeev

Stemhell" (op. cit., p.37).

Ceva m-a făcut mai de multă vreme să cred că una dintre

cauzele acestei atracții aproape irezistibile pe care dreapta politică – nu numai, sau nu neapărat dreapta extremistă, ci și cea democratică – o are asupra intelectualului român ar putea să aibă una din rădăcini în conștiința bineînțeles nerecunoscută – căci recunoașterea ei ar fi, dimpotrivă, o dovadă de tărie

— A propriei slăbiciuni. Așa s-ar putea citi și printre rândurile distincției făcute de J.L. Talmon, citat în continuare de Tismăneanu și Pavel, căreia ei îi dau însă o altă finalitate.

„În celebra sa *The rise of Totalitarian Democracy*

(Boston, The Beacon Press, 1952), Talmon face distincția între totalitarismul de dreapta și totalitarismul de stânga:

«În timp ce punctul de pornire al totalitarismului de stânga a fost și în cele din urmă este încă omul, rațiunea și salvarea sa, cel al școlilor totalitariste de dreapta a fost entitatea colectivă, statul, națiunea sau rasa. Prima tendință rămâne în mod esențial individualistă, atomistă și raționalistă, chiar și atunci când ridică statul sau clasa la nivelul Țelurilor absolute. Acestea sunt, la urma urmei, grupuri formate doar mecanic. Totalitariștii de dreapta operează doar cu entități istorice, rasiale și organice, concepte cu totul străine individualismului și raționalismului.

Iată de ce ideologiile totalitare ale stângii sunt întotdeauna înclinate să-și asume caracterul unor credințe universale, o tendință care îi lipsește cu totul totalitarismului de dreapta. Pentru că rațiunea este o forță unificatoare, presupunând omenirea ca fiind suma totală a tuturor ființelor individuale raționale. Totalitarismul dreptei implică negarea unei astfel de unități, la fel ca și negarea universalității valorilor umane. El reprezintă o formă specială de pragmatism... A doua diferență vitală între cele două tipuri de totalitarism se găsește în concepțiile lor divergente privind natura umană. Stânga proclamă esențială bunătate și perfectibilitate a naturii umane. Dreapta declară omul slab și corupt. Ambele pot predica necesitatea coerciției. Dreapta propovăduiește necesitatea forței ca o modalitate permanentă de a menține ordinea între creaturile sărmane și neascultătoare, educându-le să acționeze într-o manieră străină naturii lor mediocre. Totalitarismul de stânga, când apelează la forță, o face în convingerea că forța este folosită doar pentru a grăbi ritmul progresului omului către perfecțiunea și armonia socială». Distincția de mai sus nu are altă finalitate în aceste pagini decât pentru a arăta că radicalismul conduce,

indiferent de orientarea sa ideologică, de «binele» pe care-l urmărește, tot la statul totalitar, care nu este altceva decât răul absolut în ipostaza instituțional-politică” (op. cit., p.38).

Ceea ce pare că nu se înregistrează astăzi în

România este tocmai eșecul total, absolut al „generației de la 1927” – eșec pe care ei l-au suferit în fața propriilor camarazi, în fața acelor membri ai Mișcării legionare care, așa cum scria Virgil Leon în articolul publicat în revista Apostrof, citat într-una din scrisorile anterioare, erau mai puțin interesați de dilemele metafizice decât de acapararea puterii, al cărei rezultat a fost, în perioada din fericire scurtă când au avut-o.

„Un grav atentat la însăși condiția umană”.

Se spune astăzi în România că eșecul celor din

„Școala lui Nae Ionescu” s-a datorat instalării regimului comunist, dându-li-se în felul acesta o nemerită aură de martir, ceea ce este absolut fals. Se pleacă de la faptul de necontestat că unii dintre legionari au suferit sub regimul comunist tot felul de persecuții, până la ani lungi de închisoare, și se face o gravă confuzie: nu comuniștii au fost cei care i-au lichidat pe legionari, ci fostul lor aliat, generalul Ion

Antonescu, după rebeliunea din ianuarie 1941. Acțiunea distructivă, de lichidare fizică a adversarilor politici nu a fost îndreptată de comuniști împotriva legionarilor, sau nu împotriva lor în primul rând, ci contra oamenilor politici democrați care erau activi în perioada în care comuniștii puneau mâna pe putere.

Alături de acești oameni politici democrați au fost întemnițați și legionari, fără discuție, dar mai mult ca o măsură preventivă, fiindcă ei fuseseră decapitați deja cu câțiva ani înainte.

Iată acum și opinia autorilor studiului citat:

„Din punct de vedere politic, generația de la '27 nu s-a împlinit. Mișcarea legionară, de care generația își legase pariul politic, nu a apucat să-și ducă până la capăt programul radicalist. A fost singura mișcare fascistă suprimată și interzisă într-un stat fascist. Motivul era că radicalismul ei de dreapta depășea programul dictatorial al mareșalului Antonescu. Istoriografia marxistă oficială, singura care s-a pronunțat asupra naturii regimului antonescian, sugera că acest regim nu era unul propriu-zis fascist, iar unul dintre argumentele principale era tocmai suprimarea Mișcării Legionare. Argumentul pe care însă istoriografia comunistă autohtonă nu l-a luat niciodată în considerare

era contribuția armatei române sub comanda supremă a mareșalului la Holocaust. Se aduc mereu contraargumente la ce s-a întâmplat în nordul

Bucovinei și în Basarabia – teritoriile ocupate de sovietici în urma tratatului Ribbentrop-Molotov și reocupate de români ca urmare a intrării în război de partea lui Hitler – în faptul că acolo trupele române au acționat împreună cu aliații hitleriști.

Nimeni nu este însă dispus în România să deschidă în mod public arhivele, pentru a discuta faptele istorice și problema responsabilității românești. După cum nimeni nu pare a fi dispus a discuta responsabilitatea intelectuală a celor care au raționalizat metafizic și teologic antisemitismul. Ce s-ar fi întâmplat în cazul în care statul național-legionar ar fi participat în război alături de idolul Hitler, care a preferat să-l aibă pe

Antonescu aliat decât o mișcare radicală greu de controlat și imprevizibilă (legionarii priveau cu superioritate toate celelalte mișcări fasciste pentru radicalismul lor moderat), nu este greu de imaginat” (op. cit., p.38).

Care sunt în esență, după autorii studiului apărut în Agora, ideile vehiculate de „generația de la 1927”.

și prin ce se deosebesc acești naționaliști radicali de alte curente naționaliste, la rândul lor mai mult sau mai puțin radicale? Trebuie notat aici că lucrarea lui

Leon Volovici, pe care Vladimir Tismăneanu și Dan

Pavel o citează, a apărut și în limba română, în

Dialog nr. 147 – 151, mai-septembrie 1993, dar probabil că acest fapt nu le era cunoscut la data predării textului lor. Este adevărat că tirajul revistei Dialog nu permite să se facă afirmația că lucrarea lui Volovici este cunoscută în România, dar modul special în care revista a fost difuzată permite afirmația că lucrarea lui este relativ bine cunoscută printre intelectualii modernizanți i, europenizanți din România. și mai trebuie adăugat detaliul, deloc lipsit de semnificație, că lucrarea lui Volovici a apărut în Dialog întrucât el nu a găsit în România un editor dispus să i-o publice. Din citatul care urmează se va înțelege de ce.

„În ciuda redescoperirii «generației de la 1927» și a retipăririi «integrale» (?) a operelor reprezentanților ei, există o mulțime de texte necunoscute publicului român, mai ales acelea care îndreptățesc

plasarea precisă a lui Nae Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran și

Constantin Noica în postura de susținători și teoreticieni ai radicalismului fascist, naționalist, misticoid și totalitar.

Într-o remarcabilă carte recent apărută, *Nationalist*

Ideology and Antisemitism: The Case of Romanian Intellectuals in the 1930 s (Translated from the Romanian by Charles Kormos, Oxford, New York, Pergamon Press

1991), Leon Volovici furnizează publicului interesat mostrele cele mai semnificative ale tuturor acestor tendințe, precum și sursele bibliografice integrale ale studierii

«generației de la 1927» (cu tot ceea ce reeditările de la Humanitas și Echinox au evitat, inclusiv pasajele violent antisemite auto-cenzurate de Cioran însuși). De aceea, în aceste rânduri nu ne propunem decât marcarea particularităților radicalismului generației. Față de predecesorii:

* între timp, lucrarea a apărut la editura Humanitas (n.ed.)

cesorii lor naționaliști (Eminescu, Goga, Iorga, Pârvan)

membrii generației abandonează tot ceea ce însemna moderație, în timp ce față de predecesorii și contemporanii lor violent antisemiți (A.C. Cuza, N. Paulescu.

Nechifor Crainic, N. Roșu, la care se adaugă contribuțiile antisemite ale celor din paranteza precedentă).

«noua spiritualitate» adoptă o poziție mult mai elaborată conceptual, cu o argumentație «fină», sofisticată, chiar

«sofistă», deci «spectaculoasă». Atât naționalismul, cât și antisemitismul lor aveau «solide» fundamente teologice și metafizice, fiind o combinație între tradiționalism și modernitate, între dogmatică, misticismul ortodoxist și fenomenologie, existențialism, ceea ce îi plasa la un cu totul alt nivel decât pe membrii de rând ai Mișcării legionare. Probabil că nivelul de sublimare spirituală a radicalismului, care se făcea pe linia unei selecte tradiții teoretice, este una dintre explicațiile pentru ezitățile lui

Eliade, Cioran și Noica, de câteva decenii mai târziu, de a practica un exercițiu mnemotehnic și expiatoriu în legătură cu identificarea lor febrilă cu Mișcarea legionară, ezitare care pe măsură ce timpul trecea se transforma în convingerea că de fapt nimic nu se întâmplase, că totul nu fusese decât o rătăcire de tinerețe. La urma urmei, ei trăiseră o aventură spirituală, iar nu una politică și etică. și

Într-adevăr, ulterior (cu excepția parțială a lui Cioran), putem urmări cum radicalismul lor se păstrează într-o singură ipostază: cea a separării dintre domeniul spiritual – metafizic și cel etic – politic. În felul acesta, cei mai zbuciumați intelectuali moderni ai secolului se îndepărtează de modernitate, dar și de toate privilegiile ei și în primul rând de acela de a aparține unei turnuri spectaculoase a gândirii europene și americane, extrem de atașată de problemele vinei, responsabilității, confesiunii, compasiunii, angajamentului politic democratic și conștiinței etice. Cu scepticismul lor, cu disprețul și neîncrederea față de valorile Occidentului, cu tendința spre universalitate ei devin din ce în ce mai provinciali” (op. cit., p.39).

„Generația de la 1927” trăiește deci o aventură spirituală și nu una politică, pentru ei domeniul spiritualmetafizic fiind separat de cel etic-politic. Au pulnconsistență tot ei oare să se păstreze în această zonă, să nu depășească limita destul de neprecisă, de difuză care desparte spiritualul de etic și eticul de politic?

„Pentru a vedea ce este dincolo de angajamentul politic al membrilor generației nu trebuie uitate ipostazele concrete ale acesteia, întrucât ele compun patternul oricărei mișcări europene de acest tip: admirația pentru Garda de Fier și Căpitanul ei (de la îngenuncherea lui Nae Ionescu în fața lui C.Z. Codreanu, până la articolele scrise de Eliade și Noica, chiar dacă profesorul de istoria religiilor de la Chicago va nega monografului american faptul că el a scris articolul De ce cred în biruința Mișcării Legionare, semnat cu numele lui, iar pentru Noica episodul a determinat mai târziu

«despărțirea de politică» și apelul către tinerii discipoli și admiratori să nu facă niciodată politică, din pricina caracterului ei murdar), preamărirea legionarismului ca

«revoluție creștină», celebrarea «martirilor» cruciați creștini din Spania, Moța și Marin; cultul pentru Hitler și nazism (corespondențele entuziaste ale lui Cioran din capitala celui de-al Treilea Reich, precum și numeroasele referiri făcute de membrii generației la

Führer); naționalismul generației (statul etnocratic, «românismul» lui Eliade, «schimbarea la față a României».

«nu pot iubi decât o Românie în delir» sau «eliminarea străinilor» la Cioran, «sentimentul românesc al ființei» la

Noica, ba chiar și «contribuțiile» naționalistului luminat

Vulcănescu) sau antisemitismul ei (de la acel strigăt al lui Cioran

– «dacă eu aş fi evreu m-aş sinucide» până la angajarea lui Eliade şi Noica în polemica stârnită de prefaţa lui Nae Ionescu la De două mii de ani de Mihail

Sebastián, în care în faţa argumentelor teologice ale profesorului ei nu resping antisemitismul, ci admit că, totuşi, se întreveşte peste milenii posibilitatea mântuirii finale a evreilor).

Toate aceste ipostaze cvasimondene nu sunt de fapt decât pagini obişnuite în imensul album al faptelor cotidiene dintr-o epocă în care banalitatea răului devenise normă europeană. Numai că în timp ce Thomas

Mann, Albert Einstein, Adorno, Horkheimer, Arnold

Schönberg, Walter Benjamin refuză norma banalităţii malefice a Europei, exilându-se, membrii generaţiei primesc «burse Humboldt» de care se bucură în Germania hitleristă, audiind cursurile lui Heidegger şi ale altor intelectuali ce acceptă norma. Mai mult, în timp ce

Cioran primeşte ani de zile bursă la Paris de la Institutul

Francez (în timpul guvernului de la Vichy), prietenul său Benjamin Fondane moare la Auschwitz, iar Walter

Benjamin se sinucide după părăsirea Parisului. Proiectul lor de repudiare totală a democraţiei parlamentare, a valorilor civilizaţiei occidentale tradiţionale, revolta faţă de prezent şi trecut, face ca rolul acestor intelectuali să nu poată fi asemuit decât cu acela al intelligentsiei ruse în pregătirea Revoluţiei bolşevice. Este un program radicalist al unei mişcări totalitare de dreapta, menit să modeleze imaginarul colectiv al maselor în conformitate cu un mit social şi politic naţionalist capabil să provoace rapid şi necondiţionat aderarea, angajamentul, frenezia şi fanatismul. şi să împingă la fapte.

Scopul programului radicalist al acestor „revoluţionari de profesie” – pe care Cioran îl compara în mod lucid şi cu invidie cu profetismul şi mesianismul biblic, cu ideologia «poporului ales» – urmăreşte să insuflă unor mase «amorse» un surplus de «energie», «frenezie».

«fanatism», «intoleranţă», «forţă». Sunt vizate orice entităţi colective (naţiunea română, credincioşii ortodocşi, ţărănimea) ce s-ar putea identifica cu un mesianism etnocratic

(«reconcilierea României cu Dumnezeu» la Eliade.

«schimbarea la faţă a României» la Cioran), al unei misiuni

mitologice și metafizice a unui popor altminteri disprețuit pentru pasivitate, apatie, lipsă de glorie și curaj. Este semnificativ că Noica vorbește despre necesitatea situării colectivității române «mereu la dreapta spirituală». Radicalism ortodoxist, radicalism etnocratic, radicalism de dreapta, iar printre consecințele acestui radicalism nu este numai pasiunea cioraniană pentru

«barbaria fecundă și creativă» în plan politic a nazismului sau «cultul irațional al puterii și puternicul cult al iraționalului», ci mai ales demolarea a tot ceea ce putea să stea în calea radicalismului. Pentru cei care au cunoscut efectele globale ale radicalismului politic în timpul comunismului nici nu mai contează de unde provine el ca ideologie” (op. cit., p. 40).

Ultimul aspect asupra căruia se opresc Vladimir

Tismăneanu și Dan Pavel este mult trâmbițata „componentă creștină” care ar fi deosebit, chipurile, Mișcarea legionară de celelalte mișcări fasciste ale epocii.

„Ca și pentru Hitler, pentru generație, principala piedică în calea programului radical consta în «componentele iudaice» (raționalismul și spiritul critic) ale culturii occidentale, o sinteză iudeo-creștină «impură». În radicalismul lor, Nae Ionescu și elevii săi urmăresc deconstrucția și negarea întregii culturi europene, în toate componentele sale. și cu spiritul său «logic», Nae

Ionescu procedează sistematic la descoperirea și invalidarea factorilor ce au «falsificat» spiritul european:

anume spiritul iudaic în toate componentele sale, care prin arhitectura monumentală a lui Spinoza, stă la rădăcinile spiritului cartezian și la bazele culturii moderne.

Consecințele evoluției falsificate a culturii europene erau «individualismul aritmetic și nominalismul științific», precum și «analiza liberă, democrația, socialismul și liberalismul economic și politic». Or, Hitler era glorificat de Cioran exact pentru distrugerea spiritului critic.

Pe de altă parte, arăta Nae Ionescu, criza iudaismului, ireductibilitatea dintre creștini și evrei, dintre

«legea veche» și «legea nouă», dintre cele două «principii formative ale vieții», vine din faptul că evreii nu l-ar fi recunoscut pe Mesia cel mult așteptat, ceea ce îi exclude în mod automat de la mântuire. De fapt, era vorba de excludere din umanitate, de o «soluție

finală», metafizică.

Când un individ sau un grup se substituie umanității sau judecății divine, avem de-a face cu un hybris, iar radicalismul teologic al lui Nae Ionescu și «revoluția creștină» a discipolilor săi proiectează ideologia generației în afara creștinismului. Atât în afara dogmaticii ortodoxe și a eticii sale, cât și în afara oricărui creștinism. În mod similar, îndemnurile la crimă, asasinatele și întreaga doctrină legionară au scos Garda de Fier în afara creștinismului, a valorilor creștine ale milei și compasiunii. Teologul ortodox american, preotul

Alexander F.C. Webster a arătat, după o analiză atentă a scrierilor lui C.Z. Codreanu, a practicilor religioase și etice ale Legiunii, că, de fapt, «calitatea creștină, în mod specific ortodoxă, a ideologiei lui Codreanu și a

Legiunii sale este cel puțin pusă în surdină, ori poate că ar trebui spus chiar transmutată în ceva radical diferit, chiar antitetic» (The Romanian Legionary Movement: An

Orthodox Christian Assessment of antisemitism, Center for Russian and East European Studies, University of Pittsburgh, 1986)" (op. cit., p. 42).

Pentru ca în finalul studiului lor, Vladimir

Tismăneanu și Dan Pavel să revină la ideea enunțată în introducere, a pericolului unui nou radicalism care se profilează astăzi, numit de ei „radicalism civic”.

Chestiunea aceasta mi se pare extrem de interesantă, însă ea nu poate fi din păcate discutată aici, întrucât nu se încadrează în niciun fel în tema discuției noastre epistolare. Voi reproduce însă finalul studiului, dată fiind absența cvasi-completă a deprinderilor democratice, nu numai în România, ci și în celelalte țări foste comuniste, ceea ce face ca o alunecare către autoritarism și dictatură să fie posibilă în orice direcție și să se sprijine pe orice motivație posibilă.

„În ciuda «performanței» politice a edificării unor state totalitare, radicalismele de dreapta și de stânga au reușit, în același timp, să compromită chiar ideologiile de dreapta și de stânga, până acolo încât ele nu au mai putut servi nici măcar ca suport pentru supraviețuirea statelor totalitare. Nici măcar de-radicalizarea acestor regimuri totalitare nu le-a salvat de la eliminarea de pe scena istoriei. Dar pentru ca ele să nu se reîntoarcă, într-o formă sau alta, mai ales în

perioadele de criză politică și socială, trebuie să știm să le recunoaștem. și cum este prea târziu după ce ele cuceresc puterea, mai bine să le recunoaștem în felul în care ele se înfiripă în manifestările lor intelectuale, morale, teologice și politice timpurii. S-ar putea obiecta că judecata prea aspră se face numai în lumina a ceea ce s-a întâmplat ulterior, a consecințelor politice neprevăzute și imprevizibile, iar nu a motivațiilor spirituale inițiale, și că experiența

«generației de la 1927» a devenit hidoasă doar în lumină

Holocaustului, la fel cum a devenit cea a intelligentsiei ruse după experiențele concentraționare și epuraționiste leniniste, staliniste și est-europene. Iar dacă pulnconsistenț nem accentul pe contribuția intelectualilor la programul radicalist al mișcărilor totalitare, nu trebuie să uităm că tot intelectualii sunt aceia care au produs programele de de-radicalizare care au dus la căderea sistemului comunist. Tirania intelligentsiei nu poate fi doborâtă prin forță. Tiranicidul trebuie să fie intelectual. Totalitarismul comunist a căzut ca urmare a antipoliticii intelectualilor, a «filosofiei celor fără de putere». Și pentru că din adultere istorice se nasc întotdeauna bastarzi ideologici, să semnalăm, în final, ciudata întâlnire dintre intelligentsia post-comunistă, care în angajamentul ei disimulat, dar totuși extatic al cuceririi puterii, trebuind să renunțe la radicalismul ideologic, cel al mișcărilor de dreapta și de stânga, și-a găsit o nouă ideologie în antipolitică, în «filosofia celor fără de putere». A rezultat radicalismul civic, adică acel program de cucerire treptată a puterii în numele falsei opoziții absolute dintre

«statul corupt» (văzut ca întruchipare a politicii cu toate tarele ei, a «politicianismului») și societatea civilă «pură»

(întruchipată în exclusivitate de anumite organizații sau societăți). Tinzând să elimine din viața politică pe toți cei care, într-un fel sau altul, au fost membrii vreunui partid (în special comunist), sau au avut vreodată de-a face cu dreapta sau stânga, radicalismul civic este la fel de periculos ca orice altă ideologie împinsă până la ultimele consecințe” (op. cit., p. 42).

Stimate domnule Bălănescu, dincolo de satisfacția găsirii unei „încheieri” corespunzătoare pentru schimbul nostru de scrisori, care să-l actualizeze și în același timp să-l deschidă pentru o neapărat necesară discuție viitoare, căzându-mi în mână acest text semnat de Vladimir Tismăneanu și Dan Pavel, am avut bucuria să constat că o

discuție critică în legătură cu moștenirea noastră culturală din perioada interbelică este deja deschisă, la ea participând, chiar dacă nu încă într-un mod ordonat, intelectuali români aflați atât în interiorul cât și în afara granițelor României.

Sigur că ei se află astăzi în minoritate în raport cu intelectualii români care nu acceptă sau ocolesc o asemenea discuție. Și mă refer aici exclusiv la acei intelectuali care se declară a fi modernizanți, europenizanți, militând, teoretic cel puțin, pentru deschidere, pentru apropierea României de Europa. Din păcate majoritatea acestor intelectuali se găsesc astăzi cantonați mai departe într-o mentalitate care nu le permite abordarea de pe poziții critice a acestei importante probleme. Este vorba aici, probabil, de efectele de durată ale perioadei anterioare de comunism așa-zis „național”. Unii dintre ei vor reuși să depășească aceste limite, alții nu. Sunt însă convins de faptul că atunci când o generație mai tânără, mai puțin uzată va izbucni în prim-planul scenei culturale românești, ea nu va mai fi apăsată de mentalitatea celei care domină astăzi scena și atunci discuția aceasta se va impune cu necesitate. Va fi exact ceea ce s-a petrecut aici, în Germania Federală, la granița culturală de mentalitate pe care a constituit-o anul

1968: discutarea propriului trecut nazist, până atunci în general ocolită, și-a făcut loc către rampă, la început dând firește din coate, pentru ca să urce în scurt timp, ajungând pe primul loc în „topul problemelor”.

germane deja în prima jumătate a anilor '70. Se împliniseră două decenii de la prăbușirea nazismului și perioada extrem de tulbure de câțiva ani ce a urmat încetării războiului. Sper sincer ca această perioadă de „tranziție culturală” să nu fie pentru România la fel de lungă, cu toate că sunt astăzi convins că nu va fi niciun proces rapid și niciunul ușor. Cu cât va fi ea mai scurtă, cu atât va fi mai bine.

Desigur că această discuție, care într-un fel va reprezenta o reevaluare a trecutului cultural, nu se va limita la epoca interbelică, ci va începe mai de dinainte și va cuprinde apoi și perioada comunistă, cea din urmă fiind cu siguranță în alt fel privită, altfel cântărită și evaluată decât se face îndeobște azi. Pentru că și în această privință spiritul critic este încă limitat, și când spun lucrul acesta mă gândesc iarăși exclusiv la aceeași categorie de intelectuali români. Motivele reținerilor față de ambele epoci fiind, după părerea mea, dacă nu aceleași, atunci măcar înrudite.

Ceea ce cred că trebuie notat ca un punct incontestabil pozitiv – și cu aceasta am să închei lunga mea scrisoare – este faptul că discuția este deja începută. Urmează ca ea să urce în „topul problemelor”.

românești de la locul modest ocupat astăzi către acela care i se cuvine de drept. Până atunci însă mai este ceva de așteptat.

Cu aceleași gânduri dintotdeauna, al Dumneavoastră.

Ion Solacolu

P.S. Când am recitit scrisoarea, mi s-a părut că îi lipsește ceva. A rezultat textul care urmează. În economia scrisorii, locul lui firesc era înaintea penultimului citat. Însă dimensiunea lui, disproporționată față de ceea ce și-a propus să fie numai o prezentare a unui studiu recent apărut, m-a determinat să-l expediez la post scriptum.

Profilele politice schițate de autorii studiului pentru

Nae Ionescu și pentru unii dintre elevii săi – Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica – sunt în linii mari corecte. Căutând concizia exprimării și folosind un stil alert, ei realizează aceste profile cu o mână sigură, din numai câteva linii. Ca într-o schiță de portret, când artistul este obligat să aleagă numai acele câteva trăsături care lui i se par a fi cele mai caracteristice, unele detalii totuși se pierd, chiar dacă portretul câștigă în expresivitate. Altfel spus, lucrurile se cer nuanțate.

Trebuie mai întâi precizat că Vladimir Tismăneanu și Dan Pavel nu și-au propus să realizeze în cadrul acestui studiu portretele spirituale ale – să-i numim cu un singur cuvânt, chiar dacă alunecăm spre aceeași nedorită simplificare – filosofilor Eliade.

Cioran și Noica, așa cum publicul i-a cunoscut mai târziu din operele lor de maturitate. Marile personalități – și ei se încadrează cu toții indiscutabil în această categorie – pot avea mai multe fațete în aparență contradictorii. Exemplul poate cel mai cunoscut la noi a rămas până azi Mihai Eminescu: un mare poet (evit termenul „cel mai mare” din motive asupra cărora nu mă pot opri în aceste rânduri), a cărui contribuție la formarea limbii române dar și la dezvoltarea artei poetice românești este dincolo de orice discuție, dublat de un gazetar politic cu o orientare, ca să folosesc un termen general, discutabilă.

(Era să spun „în aceeași măsură” și așa fi greșit. Pentru că, la vremea când articolele lui politice apăreau în Timpul, gazetarul Eminescu a trecut practic neobservat, iar scrierile lui n-au avut absolut niciun impact asupra opiniei publice, câtă o fi fost ea pe atunci, sau asupra politicii zilei. Gazetarul

Eminescu a fost însă redescoperit la mulți ani după moarte de către oameni politici aflați în căutarea unei legitimări a ideologiei lor ultranaționaliste, dintre care cel dintâi, sau cel mai prestigios dintre cei din prima fază, a fost Nicolae Iorga, în perioada lui politică mai veche, ce a precedat nașterea partidului naționalist-democratic, al cărui al doilea părinte a fost profesorul de la Iași, rămas în istoria politică românească prin antisemitismul lui visceral, A.C.

Cuza. De la Iorga, mai apoi, acest Eminescu gazetar-politic a fost preluat de aproape toți naționaliști români extremiști, de la Codreanu și până la

Vadim Tudor, și folosit ca un soi de stindard legitimator al propriei intoleranțe. În fapt, în încercarea lor de a se legitima prin gazetarul politic

Eminescu, toți acești ultranaționaliști abuzau de statura culturală a poetului Eminescu. Pentru că în cultura română Mihai Eminescu nu a rămas prin gazetăria lui politică, ci prin opera sa poetică.)

La fel și în cazurile lui Eliade, Cioran și Noica. Ei rămân în cultura română prin opera lor filosofică, pe care au realizat-o, cum era și firesc, la maturitate. Dar

Eliade, Cioran și Noica au avut în tinerețe și o activitate politic-publicistică. La această latură a personalității lor complexe se referă autorii studiului prezentat.

Tineri fiind, alături de alți intelectuali umaniști, și ei în formare, dar care n-au avut însă șansa de a deveni la fel de „mari” din cauza evenimentelor istorico

— Politice, Eliade, Cioran și Noica au sprijinit Mișcarea legionară contribuind la afirmarea ei pe scena politică românească și implicit la ascensiunea ei la putere. A

fost din partea lor, indiscutabil, o mare eroare. Dintre ei, singurul care într-un fel a recunoscut-o – însă nerevizuindu-se, așa cum ar fi fost desigur de așteptat de la un gânditor ajuns la o anumită înălțime, ci doar distanțându-se de unele dintre „păcatele tinereții” – a fost Cioran. Eliade și Noica n-au făcut nici măcar acest prim și timid pas. Nu au crezut necesar sau n-au avut puterea s-o facă? Nu știm. Nu mai putem s-o aflăm.

Dar dacă lui Eliade i se poate reproșa că nu și-a analizat critic o anumită prestație din tinerețe, că nu a reacționat în niciun fel la faptul

că, în Occident, legionarii l-au socotit tot timpul unul de-al lor, un fel de „cap spiritual”, tratându-l cu venerația caracteristică

Mișcării, dacă despre Noica se poate spune că a tratat același angajament discutabil ca și când episodul nu s-ar fi petrecut, la Cioran lucrurile sunt încă mai complicate și prin aceasta și mai controversate. După ce decenii de-a rândul a refuzat aproape orice contact cu românii și cu România, scriind chiar că îi este rușine că s-a născut român – ceea ce era, în fond, democratic vorbind, dreptul lui să o facă, chestiunea aceasta nu i se poate reproșa întrucât este vorba de un drept individual inalienabil, acela de opțiune –, după răsturnarea din 1989 a ajuns la cu totul alte sentimente, permițând să i se republice opera de tinerețe scrisă în românește. Astfel, cartea lui Schimbarea la față a României, apărută la editura Humanitas în

1990, cu omisiuni față de textul original din 1937, nu conține, așa cum era de așteptat, o prefață sau o postfață, un text în care autorul să se explice pe sine, ci doar câteva cuvinte în care Cioran spune că paginile omise erau „pretențioase și stupide”. Atâta tot.

Mult prea puțin. De altfel, citită astăzi, cartea produce o impresie stânjenitoare dacă o raportăm la scrierile lui de maturitate. Republicarea ei i-a făcut un mare deserviciu. De ce a acceptat el să fie republicată? A

fost numai o gafă? A lui Cioran, a lui Liiceanu? Nu știm.

Din păcate pentru toți trei, dar și pentru cultura română, publicistica lor rămâne o dovadă a unui angajament de tinerețe care a contribuit – și într-o măsură ce nu poate fi în niciun fel neglijată – la afirmarea unei formațiuni politice jucând, alături de alte formațiuni tot de extremă dreaptă, un rol malefic în perioada interbelică, rezultatul fiind distrugerea democrației românești, atâta câtă fusese ea pe atunci, atâta cât reușise ea să se dezvolte. Consecințele acestui proces s-au văzut mai târziu, în relativa ușurință a comuniștilor de a prelua puterea în România și în modul profund în care acest flagel totalitar a afectat societatea românească, ea neputându-se apăra, lipsită fiind de structurile interne specifice societății moderne, democratice. Pentru că în România, ceea ce astăzi numim societate civilă – aflată în epoca interbelică într-o fază primară de dezvoltare, din considerente istorice, în primul rând – n-a fost distrusă de comuniști, ci de diferitele forțe politice de extremă dreaptă, adversare ale democrației, adepte ale unui sistem de tip totalitar. După război, comuniștilor nu le-a mai rămas

decât să definitiveze un proces de lichidare început cu zece, cincisprezece ani înainte. și rezultatele acestui proces instalat încă din anii '30 se văd astăzi în relativ slaba capacitate a societății civile din România de a se cristaliza după prăbușirea comunismului.

Nae Ionescu și unii dintre elevii săi, cei mai străluciți parându-ni-se astăzi Eliade, Cioran și Noica, au aderat sau numai au susținut Mișcarea legionară, care a fost de la începutul și până la sfârșitul ei o mișcare teroristă. Politic vorbind – antidemocrați, anticapitaliști și antieuropeni –, ei au văzut în Mișcare și în „căpitanul” ei, Codreanu, mijlocul prin care ideile lor politice, în esența lor retrograde față de direcția de dezvoltare a României și de stadiul atins după primul război mondial, puteau fi aplicate în practica societății românești. O forță politică prin intermediul căreia aceste idei puteau fi impuse, ei fiind adepți ai unui stat etnocratic totalitar. Nu este de conceput faptul că ei n-ar fi observat caracterul terorist al Mișcării legionare și istoria n-a înregistrat nicio reacție negativă din partea lor la lungul șir de crime politice, să zicem, de la asasinarea lui I.

G. Duca în 1933 până la uciderea lui Iorga și

Madgearu în 1940, ce au marcat evoluția Mișcării în anii '30 pe scena politică românească, deci după ce ei aderaseră la ea. Singura explicație cât de cât plauzibilă pentru acceptarea acestor crime ca un mijloc firesc de luptă politică nu poate fi găsită altundeva decât în interiorul personalității lor complexe. Probabil că nu întâmplător în presa democratică a vremii acești „elevi ai lui Nae Ionescu” erau caracterizați prin epitete variind de la „agitați” până la „nevrozați”. Desigur că ei nu pot fi socotiți vinovați de crimele Mișcării legionare, așa cum nici Sartre nu poartă răspunderea, bineînțeles penală, pentru crimele teroriștilor germani din anii '70. Însă nici

Sartre, nici Nae Ionescu, Eliade, Cioran sau Noica nu pot fi absolviți de răspunderea morală de a fi susținut public o mișcare criminală, teroristă.

Problema care se pune este aceea de a „despărți”.

opera culturală a unor personalități ca Nae Ionescu.

Eliade și Noica – în privința lui Cioran lucrurile stau oarecum altfel, deoarece ca personalitate culturală el nu aparține culturii române, ci celei franceze, unde s-a afirmat – de prestația lor politică. Pentru că opera lor culturală este, dincolo de orice discuție, deosebită, în timp ce prestația lor politică, respectiv publicistică este, în aceeași

măsură, îndoielnică. Sau sub orice critică – depinde din ce unghi o privești. O apreciere lucidă a acestei prestații politice nu poate pune în niciun caz în discuție locul de frunte ocupat de ei în cultura românească. Dar, pentru a le putea păstra opera culturală, este neapărat necesară respingerea la fel de categorică a liniei politice pe care ei au activat publicistic.

Aceste două aspecte trebuie să fie separate, ele nu se pot amesteca. și nici nu se poate trece cu vederea peste aspectul politic – altfel practic lipsit de interes din punct de vedere al culturii propriu-zise, căci este în linii generale lipsit de valoare – pur și simplu fiindcă această publicistică există. Peste ea va da, cu sau fără voie, oricine se va ocupa de opera acestor personalități. Iar dacă la baza unei cercetări moderne trebuie să stea și stă numai principiul adevărului, atunci această publicistică nu poate fi nici ocolită și nici trecută sub tăcere în vreun fel. Este ceea ce i s-a întâmplat cercetătorului american MacLinscott

Ricketts, atunci când s-a documentat în România pentru monografia pe care a scris-o despre perioada

„Românească” a vieții lui Eliade (Mircea Eliade. The Romanian Roots. 1907 – 1945, New York 1988). O astfel de încercare de separare a operei culturale de activitatea politic-publicistică a fost făcută de Norman

Manea în eseul său despre Mircea Eliade, a cărui traducere a apărut în revista 22. Norman Manea n-a fost înțeleș, el a stârnit în România o reacție de respingere aproape unanimă. Însă pe scena culturală americană, pentru care autorul scrisese de fapt eseul.

Norman Manea s-a bucurat de o cu totul altă primire.

Apărut într-una din cele mai prestigioase publicații culturale, criticile au fost aproape unanim elogioase.

Mai mult, cercetătorii de la Institutul „Mircea Eliade”.

de pe lângă facultatea din Chicago unde a predat istoria religiilor vestitul savant, i-au trimis lui Norman

Manea o scrisoare prin care-i mulțumeau pentru contribuția lui la salvarea institutului, supus în ultima vreme unei crescânde presiuni ca urmare a discuției iscate pe scena culturală americană și de publicarea studiului lui Ricketts, adică de documentarea a mai de multă vreme controversatului angajament politic de tinerețe, de extremă dreaptă, ultranaționalist și antisemit, al reputatului profesor

de istoria religiilor.

După un timp, Virgil Nemoianu a revenit pe aceeași temă într-un eseu apărut în suplimentul literar și artistic al publicației Cotidianul, cu intenții, probabil, în același timp explicative pentru publicul românesc și reparatorii pentru Norman Manea.

În studiul pe care l-am prezentat, Vladimir Tismăneanu și Dan Pavel nu se ocupă de opera culturală a

„Școlii lui Nae Ionescu”, ci numai de prestația ei politică, întrucât aspectele culturale nu i-au preocupat în cadrul temei alese. De aceea ele nu sunt nici măcar menționate. Cu toate acestea, este de așteptat o primire în general negativă a studiului întreprins de ei în rândul intelectualilor români de astăzi, deoarece el va fi cu siguranță interpretat – nu pe baza a ceea ce este, ci a ceea ce ar putea să fie, dar în fapt nu e – ca un atac la adresa unor personalități culturale românești. Ceea ce va avea din nefericire și un efect negativ asupra receptării mesajului conținut de lucrarea lor, care este cu totul altul – un avertisment față de pericolul posibilei dezvoltări a radicalismului civic pe ruinele lăsate de prăbușirea comunismului –, cu atât mai mult cu cât unii dintre cei care vor respinge cu mai multă vehemență

„Atacul” lui Tismăneanu și Pavel sunt și interesați ca mesajul lor să nu fie receptat, să se piardă.

La fel cum a fost primită, la timpul ei, critica făcută de I. Negoîtescu prestației politico-publiciste a lui Eminescu. Sau a lui Noica. Este vorba de o neînțelegere care, dincolo de unele interese personale de importanță cel mult secundară, își are rădăcinile într-o deosebire de mentalități: studiile critice au fost elaborate după criterii corespunzând mentalității occidentale

— Americană, respectiv, europeană –, în timp ce aprecierea lor de către unii dintre intelectualii români – mulți, puțini? – s-a făcut după criteriile mentalității dominante astăzi în România. (Faptul că aceeași reacție de respingere au avut-o și unii dintre intelectualii români stabiliți în străinătate – poate mai puțini – se explică prin adaptarea lor incompletă la noua mentalitate, prin rămânerea lor mai departe în mrejele mentalității cu care, cândva, au plecat din

România.)

Cu alte cuvinte, este vorba aici de o neconcordanță între emițător și receptor, fiecare funcționând pe propria lungime de undă, în propria bandă de frecvență. Rezultatul este incapacitatea,

imposibilitatea receptorului de a înțelege, de a capta mesajul emițătorului. Dar cum într-un astfel de schimb de mesaje emițătorul funcționează pe o anumită lungime de undă, fixă, este de datoria receptorului să-și acorde lungimea de undă cu cea a emițătorului, dacă dorește să-i recepteze mesajul. (Se poate replica aici că este valabilă și situația inversă, aceea când emițătorul trebuie să-și acorde lungimea de undă cu a majorității receptorilor, dacă aceștia recepționează pe o anumită lungime de undă, fixă, și dacă dorește ca mesajul să fie receptat. În tehnică, lucrul nu este posibil. Iar în ceea ce privește discuția publică, el este, după cum vom vedea, irelevant.)

Regula de mai înainte funcționează în radiofonie.

Este ea valabilă și în dezbateră publică din societate

Da, dacă tendința mentalității societății ce receptează mesajul este să ajungă la stadiul atins de mentalitatea societății în conformitate cu criteriile căreia a fost conceput mesajul. Dacă nu, nu. Este, fără îndoială, o problemă de opțiune. Dacă vrem să ajungem europeni, atunci trebuie să încercăm și să gândim ca europenii. Altfel nu vom fi niciodată europeni cu adevărat. și problema nu se pune numai pentru cultura română, ci pentru orice cultură cu poziție marginală față de o cultură mai mare, sau care dorește să se integreze, să-și găsească locul într-o cultură mai mare. Este vorba, în fapt, de acel sincronism care, după E. Lovinescu, stă la baza formării civilizației române moderne, sau de imitație după G. Ibrăileanu.

„Căci o civilizație superioară fascinează prin însuși faptul că este superioară”.

Procesul acesta de adaptare este dificil, mai ales după ce multe decenii – în epoca comunistă dar și în anii premergători ei – s-a mers pe direcția de închidere, de exagerare a importanței elementului autohton în raport cu cel european, din afară. Este probabil ca generațiile mai mature de astăzi să fie mai afectate de acest îndelungat și continuu bombardament propagandistic, în comparație cu generațiile mai tinere. De aceea este posibil ca o schimbare de mentalitate, necesară pentru realizarea unei adevărate intrări a României în Europa, să nu aibă loc decât odată cu schimbarea de generație. Nu este însă și obligatoriu. Depinde de eforturile pe care intelectualii români le vor face pentru a se adapta la noua situație survenită după prăbușirea comunismului, în conformitate cu țelul pe care și l-au propus.

Pentru că este vorba, în fond, de încheierea unui ciclu istoric, de intrarea societății românești într-o altă fază a dezvoltării sale. și într-o astfel de situație de răscruce, rolul pe care îl joacă intelectualitatea este determinant pentru dezvoltarea viitoare a societății.

și tot atât de mare este și responsabilitatea ei.

Sfârșit în colecția PLURAL

au apărut

1. Adrian Marino – Pentru Europa. Integrarea

României. Aspecte ideologice și culturale

2. Lev Șestov – Noaptea din grădina Ghetsimani

3. Matei Călinescu – Viața și opiniile lui

Zacharias Lichter

4. Barbey d'Aurevilly – Dandysmul

5. Henri Bergson – Gândirea și mișcarea

6. Liviu Antonesei – Jurnal din anii ciumei:

1987 – 1989

7. Stelian Bălănescu – Inconsistența miturilor:

Ion Solacolu Cazul Mișcării legionare

PLURAL M

1. Émile Durkheim – Formele elementare ale vieții religioase în
pregătire:

Carlo Ginzburg – Poveste nocturnă

Marcel Mauss, Henri Hubert – Teoria generală a magiei

Virgil Nemoianu – Micro-Armonia

Arnold von Gennep – Rituri de trecere

Adrian Marino – Politică și cultură

Bun de tipar: noiembrie 1995 Apărut: 1995

Editura Polirom, B-dul Copou nr. 3, P.O. Box 266.

6600 Iași Tel. & Fax (032) 214100; (032) 214111

Tiparul executat la Polirom S.A. 6600

Iași, Calea Chișinăului nr. 32 Tel. & Fax

(032) 230323; (032) 230485

Valoarea timbrului literar se virează la ASPRO, cont nr.
45.108.012.108 deschis la BCR, filiala sector 1, București